

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ YAKLAŞIMLARI
KAPSAMINDA AFRİKA’NIN BÜYÜK GÖLLER
BÖLGESİ’NDEKİ ÇATIŞMALARIN ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

Asena BOZTAŞ

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nesrin KENAR

NİSAN-2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ YAKLAŞIMLARI
KAPSAMINDA AFRİKA'NIN BÜYÜK GÖLLER
BÖLGESİ'NDEKİ ÇATIŞMALARIN ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

Asena BOZTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Bu tez 11.04.2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Tahsin Açı
Jüri Başkanı
 Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Nesrin KENAR
Jüri Üyesi
 Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Kemal İNAT
Jüri Üyesi
 Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Hacer HAŞUAK
Jüri Üyesi
 Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Asena BOZTAŞ

11.04.2012

ÖNSÖZ

“Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımları Kapsamında Afrika'nın Büyük Göller Bölgesi'ndeki Çatışmaların Analizi” konusu, oryantalist olmayan bir perspektiften dünyanın en yoğun çatışma yaşayan bölgelerinden biri olan Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmaları inceleyerek çözüm önerileri sunmayı amaçlamıştır. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nesrin KENAR'a ve Tanzania'dan Sakarya Üniversitesi'de öğrenim görmek üzere gelmiş ve özellikle kendi ülkesindeki problemler konusunda sonsuz destek olan Khamis Nassor Ally'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeceğim annem Nurten Özer ve babam Mehmet Ali Özer ile değerli kardeşim Alper Özer ve eşi Hamide Özer'e, dünyaya gelişleriyle motivasyonumu arttıran ikiz yeğenlerim Naz ve Nehir Özer'e, biricik eşim Uğur Boztaş'a ve yakın zamanda aramıza katılacak olan canım kızım Derin Boztaş'a da şükranlarımı sunarım. Yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Asena BOZTAŞ

11.04.2012

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	xii
ÖZET.....	xiii
SUMMARY.....	xiv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE GÜVENLİK VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA KAVRAMLARI İLE ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ YAKLAŞIMLARI.....	6
1.1. “Güvenlik” ve “Üçüncü Dünya” Kavramları.....	6
1.1.1. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramı ve Kavramın Soğuk Savaş Sonrası Dönüşümü.....	6
1.1.2. Güvenliğin Konuları.....	10
1.1.3. Üçüncü Dünya Kavramı.....	11
1.2. Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımları.....	20
1.2.1. Muhammed Ayoob’un Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımı.....	20
1.2.1.1. Üçüncü Dünya’nın Farklı Güvenliği.....	21
1.2.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşme ve Üçüncü Dünyaya Etkileri....	27
1.2.1.3. Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği.....	30
1.2.1.4. Dış Güçlerin Etkisi ve Üçüncü Dünyadaki Çatışmalar.....	34
1.2.1.5. Üçüncü Dünya’nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları.....	39

1.2.1.6. Üçüncü Dünya'nın Güvenliğinde Ulus İnşası Sorunu.....	56
1.2.1.7. Üçüncü Dünya Güvenliğinde Ülke Elitlerinin Rolü.....	64
1.2.2. William Reno'nun Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımı.....	65
1.2.2.1. Üçüncü Dünya Ülkelerinin Gölge Devletler ve Başarısız Devletler Sorunu.....	66
1.2.2.2. Üçüncü Dünya'da Gizli Ekonomiler Sorunu.....	73
1.2.2.3. Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler.....	78
1.2.2.4. William Reno'nun Üçüncü Dünya Uyuşmazlık Analizi.....	86

BÖLÜM 2: ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ YAKLAŞIMLARI

KAPSAMINDA AFRİKA'NIN BÜYÜK GÖLLER

BÖLGESİNDEKİ ÇATIŞMALARIN ANALİZİ..... 91

2.1. Afrika'nın Büyük Göller Bölgesindeki Çatışmaların Genel Yapısı.....	91
2.2. Ruanda'daki Çatışmalar.....	95
2.2.1. Ruanda'daki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi.....	95
2.2.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem: Dış Güçlerin Etkisi.....	96
2.2.1.2. Bağımsızlık Dönemi.....	100
2.2.1.2.1. Gregoire Kayıbanda Dönemi: Ulus İnşası Sorunu ve Etnik Çatışmalar.....	101
2.2.1.2.2. Juvenal Habyarimana Dönemi: Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği ve Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler.....	109
2.2.1.3. Ruanda Soykırımı ve 2000'li Yıllarda Süren Etkileri: Üçüncü Dünya'nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları.....	113

2.2.2. Ruanda'daki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri.....	128
2.3. Burundi'deki Çatışmalar.....	136
2.3.1. Burundi'deki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi.....	137
2.3.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem: Üçüncü Dünya'nın Farklı Güvenliği	137
2.3.1.2. Bağımsızlık Dönemi: Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği ve Dış Güçlerin Etkisi.....	140
2.3.1.3. Darbeler Dönemi: Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği ve Dış Güçlerin Etkisi	143
2.3.1.4. Çok Partili Hayat: Ulus İnşası Sorunu ve Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler.....	146
2.3.2. Burundi'deki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri.....	152
2.4. Kenya'daki Çatışmalar.....	156
2.4.1. Kenya'daki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi.....	156
2.4.1.1. Sömürgecilik Dönemi: Dış Güçlerin Etkisi.....	159
2.4.1.2. Mau Mau İsyanı ve Moi Dönemi İsyanları: Ulus İnşası Sorunu ve Ülke Elitlerinin Rolü.....	166
2.4.2. Kenya'daki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri.....	177
2.5. Tanzanya'daki Çatışmalar.....	179
2.5.1. Tanzanya'daki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi.....	179

2.5.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem.....	180
2.5.1.1.1. Zanzibar: Dış Güçlerin Etkisi.....	180
2.5.1.1.2. Tanganyika: Dış Güçlerin Etkisi	182
2.5.1.2. Bağımsızlık Dönemi: Ulus İnşası Sorunu ve Dış Güçlerin Etkisi..	185
2.5.2. Tanzanya'daki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri.....	190
2.6. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Çatışmalar.....	192
2.6.1. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi.....	192
2.6.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem: Dış Güçlerin Etkisi	192
2.6.1.2. Bağımsızlık Dönemi: Ulus İnşası Sorunu ve Üçüncü Dünya'nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları	195
2.6.1.3. Çok Partili Hayat (Mobutu Dönemi): Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler.....	198
2.6.1.4. Baba Kabila Dönemi: Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği ve Dış Güçlerin Etkisi	201
2.6.1.5. Oğul Kabila Dönemi: Üçüncü Dünya'nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları	206
2.6.2. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri.....	209
2.7. Uganda'daki Çatışmalar.....	212
2.7.1. Uganda'daki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi.....	213
2.7.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem: Şiddetten Faydalanan	

Gruplar ve Elitler.....	213
2.7.1.2. Bağımsızlık Dönemi (Milton Obote ve İdi Amin Dönemi): Üçüncü Dünya'nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları ve Ülke Elitlerinin Rolü	217
2.7.1.3. Museveni Dönemi: Üçüncü Dünya Ülkelerinin Gölge Devletler ve Başarısız Devletler Sorunu	225
2.7.2. Uganda'daki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri.....	232
SONUÇ.....	234
KAYNAKLAR.....	246
ÖZGEÇMİŞ.....	276

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: The Alliance of Democratic Forces/Demokratik Güçler İttifakı
AFDLC	: Alliance of Democratic Forces for the Liberation of Congo/ Kongo'nun Özgürlüğü İçin Demokratik Güçler İttifakı
ABAKO	: Alliance des Bakongo/ Bakongo İttifakı
BGB	: Büyük Göller Bölgesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CAR	: Central African Republic/Orta Afrika Cumhuriyeti
CCM	: Chama cha Mapinduzi/Devrim Partisi
CDR	: Coalition for the Defence of the Republic/ Cumhuriyet Savunma Koalisyonu
CNDD	: Conseil National Pour la Défense de la Démocratie/ Demokrasinin Savunması için Ulusal Konsey (FDD ile aynı grup)
CNLA	: Cornish National Liberation Army/ Kongo Ulusal Kurtuluş Ordusu
DB	: Dünya Bankası
DRC	: Democratic Republic of Congo/ Demokratik Kongo Cumhuriyeti
EAC	: East African Community/ Doğu Afrika Birliği
ECLA	: Economic Commission for Latin America and the Caribbean / Latin Amerika ve Karayipler için Ekonomik Komisyon

ECOWAS	: Economic Community of West African States/ Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
FAR	: The Armed Forces of Rwanda / Ruanda Silahlı Güçleri
FAZ	: Zairian Armed Forces/ Zaire Silahlı Güçleri
FDD	: Forces pour la Défense de la Démocratie/ Demokrasinin Savunma Güçleri (CNDD ile aynı grup)
FLN/FROLINA	: National Liberation Front/ Ulusal Kurtuluş Cephesi
FRODEBU	: Front pour la Démocratie au Burundi/ Burundi Demokrasi Cephesi
FRONASA	: The Front for National Salvation/ Ulusal Kurtuluş Cephesi
FUNA	: Former Uganda National Army/ Eski Uganda Ulusal Ordusu
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDI	: Human Development Index/İnsani Kalkınma İndeksi
IA	: International Alert/Uluslararası Uyarı
ICTR/RUCM	: International Criminal Tribunal for Rwanda/ Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
IGNU	: Interim Government of National Unity/ Ulusal Geçici Birlik Hükümeti
IMF	: International Monetary Fund/ Uluslararası Para Fonu
IRIN	: Integrated Regional Information Networks/ Entegre Bölgesel Bilgi Ağları
LCDs	: Least Development Countries/ En az Gelişmiş Ülkeler
LEGCO	: Legislative Council in Zanzibar/ Zanzibar Yasama Konseyi

LRA	: Lord's Resistance Army/ Tanrının Direniş Ordusu
MDR	: Democratic Republican Movement/ Ulusal Cumhuriyetçi Hareket
MLC	: Movement for Liberation of the Congo/ Kongo Kurtuluş Hareketi
MRA	: Moral Rearmament/Ahlaki Silahlanma
MRND	: National Republican Movement for Democracy and Development/ Ulusal Devrimci Demokrasi Hareketi
MONUC	: United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo/ Birleşmiş Milletler Teşkilatı Demokratik Kongo Cumhuriyeti Misyonu
NAM	: Non-Aligned Movement/Bağılantısızlar Hareketi
NARC	: National Rainbow Coalition/ Ulusal Gökkuşuğı Koalisyonu
NATO	: North Atlantic Treaty Organization/ Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü
NCKK	: National Council of Churches of Kenya/ Kenya Ulusal Kiliseler Konseyi
NGO	: Non-Governmental Organizations/Hükümetler Dışı Örgütler
NICs	: Newly Industrialized (or industrializing) Countries/ Sanayileşmekte Olan Ülkeler
NIEO	: New International Economic Order/ Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen
NNPC	: Nigerian National Petroleum Corporation/

	Nijerya Ulusal Petrol Birliği
NRA	: National Resistance Army/ Ulusal Direniş Ordusu
NRM	: National Resistance Movement/Ulusal Direniş Hareketi
OAU	: Organisation of African Unity/ Afrika Birliği Örgütü
ONUB	: United Nations Operation in Burundi/ Birleşmiş Milletler Burundi Operasyonu
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries/ Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PARMEHUTU	: Party of the Hutu Emancipation Movement/ Hutu Kurtuluş Hareketi Partisi
PDC	: Christian Democratic Party/ Hıristiyan Demokratik Partisi
PL	: Party of Liberation /Liberal Parti
PRA	: Popular Resistance Army/Halkın Direnişi Ordusu
PSD	: Party of Social Democrat /Sosyal Demokrat Parti
RADER	: Rassemblement Democratique Rwandais/ Ruandalı Demokratik Yarış
RCD	: Rally for Congolese Democratic / Kongo Demokratik Mitingi
RCD-Goma	: Rassemblement Congolais pour la Démocratie-Goma Goma'daki Kongo Demokratik Koalisyonu
RDF	: Rwanda Defence Force/Ruanda Savunma Güçleri
RPF	: Rwandan Patriotic Front/Ruanda Yurtsever Cephesi
RTL M	: Radio Télévision Libre des Mille Collines/ Ruanda Radyo Televizyonu

RUF	: Revolutionary United Front/ Devrimci Birleşik Cephe
SSA	: Sub-Saharan Africa/Sahra altı Afrika
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSR	: Security Sector Reform/Güvenlik Sektörü Reformu
TANESCO	: Tanzania Electric Supply Company Limited/ Tanzanya Elektrik Dağıtım Şirketi
TANU	: Tanganyika African National Union/ Tanganyika Afrika Ulusal Birliği
TBBG	: Transitional Broad Based Government/ Geniş Tabanlı Geçiş Hükümeti
TPDF	: Tanzania People's Defence Force/ Tanzanya Halkın Savunma Gücü
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UDPS	: Union pour la Democratie et le Progres Social/ Demokrasi ve Sosyal İlerleme için Birlik
UEK	: Uluslararası Ekonomik Kural
UNAMIR	: United Nations Assistance Mission for Rwanda/ Ruanda için Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu
UNAR	: Union Nationale Rwandaise/Ruanda Ulusal Birliği
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development/ Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP	: United Nations Development Programme/ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees/ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNITA	: União Nacional para a Independência Total de Angola/ Angola Toplu Kurtuluş Birliği
UNLA	: Uganda National Liberation Army/ Uganda Ulusal Kurtuluş Ordusu
UNLF	: Uganda National Liberation Front/ Uganda Ulusal Kurtuluş Cephesi
UNRF	: Uganda National Rescue Front/Uganda Kurtuluş Cephesi
UPC	: The Uganda People's Congress/Uganda Halk Kongresi
UPRONA	: The Union pour le Progrès National/ Burundi Birlik ve Ulusal İlerleme Partisi
ZNP	: Zanzibar Nationalist Party/ Zanzibar Milliyetçi Partisi
ZPPP	: Zanzibar and Pemba People's Party/ Zanzibar ve Pemba Halk Partisi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Üç Kıta ve Üçüncü Dünya Güvenliği	32
Tablo 2: Üç Kıtada Güvenlik Konuları	33

Tezin Başlığı: “Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımları Kapsamında Afrika’nın Büyük Göller Bölgesi’ndeki Çatışmaların Analizi”	
Tezin Yazarı: Asena BOZTAŞ	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nesrin KENAR
Kabul Tarihi: 11.04.2012	Sayfa Sayısı: xiv (ön kısım) + 276 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
<p>İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarını 1980’li yıllarda ele almaya başlayan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları, diğer güvenlik yaklaşımlarının üçüncü dünyanın güvenlik çıkmazlarını açıklamada yetersiz olduğunu ve birinci dünya odaklı olduklarını gözler önüne sermiştir.</p> <p>Bu çalışmada, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarından en kapsamlı olarak görülen ve bölgedeki çatışmaları en fazla açıklama kapasitesine sahip olan Mohammed Ayoob ve William Reno’nun yaklaşımları kavramsal çerçeve olarak ele alınacaktır ve alan çalışması olarak da çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bölge olan Afrika’nın Büyük Göller Bölgesi’ndeki güvenlik sorunlarına yer verilecektir.</p> <p>Üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarının kendine özgü özellikler taşımasının yanı sıra çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Büyük Göller Bölgesi ülkeleri olan Ruanda, Burundi, Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya ve Tanzanya’daki güvenlik sorunları da ülkesel düzeyde kendilerine özgü özellikler taşımaktadır.</p> <p>Bu bağlamda tez, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmada teorik çerçeve olarak benimsenen “Üçüncü Dünya Güvenliği Kavramı” ile Muhammed Ayoob’un ve William Reno’nun “Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımı” incelenecektir. İkinci bölümde ise, dünyanın en sorunlu ve güvensizlik yaşayan bölgelerinden biri olan Büyük Göller Bölgesi’nde yer alan Ruanda, Burundi, Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya ve Tanzanya’nın güvenlik sorunları, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirilmeye çalışılacak, hem genel olarak hem de ülkesel düzeylerde çözüm önerileri sunulacaktır.</p>	
Anahtar kelimeler: Afrika, Büyük Göller Bölgesi, üçüncü dünya, güvenlik, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları	

Title of the Thesis: “Analysis on Conflicts of African Great Lakes Region within Third World Security Approaches”	
Author: Asena BOZTAŞ	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Nesrin KENAR
Date: 11.04.2012	Nu. of pages: xiv (pretext) + 276 (main body)
Department: International Relations Subfield: International Relations	
<p>Third world security approaches which have started to deal with third world countries security problems in 1980 which gained to their independence after the second world war, has revealed that other security theories are insufficient in explaining the third world, and they have focus on first world for the security dilemmas.</p> <p>In this study, Mohammed Ayoob and William Reno’s approaches which has capacity to explain most comprehensively conflicts in the region and third world security issues, will be held as a conceptual framework and as a study area security issues in Great Lakes Region in Africa where the conflicts intensively appears will be placed.</p> <p>In addition to security issues of the Third World, have Great Lakes Region states which consist of Rwanda, Burundi, Uganda, Democratic Republic of Congo (DRC), Kenya and Tanzania distinctive features, as conflicts intensively appears.</p> <p>In this context, the thesis consists of two parts. In the first part of studies, Third Word Security Concepts adopted as a conceptual framework and Muhammed Ayoob’s and William Reno’s Third World Security Approaches will be examined. In the second part, both the Great Lakes Region’s security problems which are one of the world's most troubled and stateless regions will be evaluated by the scope of third world security approaches, and the resolution suggestions will be presented in both general and also in national levels.</p>	
Keywords: Africa, Great Lakes Region, third world, security, third world security approaches	

GİRİŞ

Avrupalıların Afrika Kıtası'na gelişinin ardından Avrupalı devletlerin sömürgeci olan Afrika ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır. Ancak, Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen, Kıta'da Avrupalı ülkelerin nüfuzları devam etmiştir ve Afrika ülkeleri, Avrupa devletleri tarafından "üçüncü dünya" olarak nitelendirilmişler ve ötekileştirilmişlerdir.

"Üçüncü Dünya" kavramı uluslararası ilişkiler disiplininde anlam bakımından üzerinde mutabakata varılan bir kavram değildir. Uluslararası ilişkiler literatüründe Afrika ülkelerini de kapsayan üçüncü dünya ülkelerini ifade etmek için "azgelişmiş ülkeler", "sanayileşmemiş ülkeler", "yükselen ülkeler", "gelişmekte olan ülkeler" ve "Güney" gibi kavramlar da kullanılmaktadır.

Üçüncü dünya ülkeleri olarak nitelendirilen Latin Amerika ve bazı Asya ülkeleri gibi Afrika ülkeleri de uluslararası sistemde yaşanan güvenlik problemleriyle çok fazla karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla Afrika ülkelerinin sahip olduğu güvenlik sorunları, birinci dünya olarak nitelenen Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin güvenlik sorunlarından farklılıklar göstermektedir. Üstelik Afrika ülkelerinin güvenlik sorunları, birinci dünyanın güvenlik sorunlarıyla farklılıklar gösterdiği gibi ülkesel olarak da farklılıklar sergilemektedir.

Bu nedenle, uluslararası ilişkiler disiplininde mevcut çatışma çözümü teorilerinden farklı olarak üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan çatışmaları ve sorunları çözümlenmeye yönelik teori gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Mohammed Ayoob ve William Reno, diğer teorisyenlerden farklı olarak Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarını şekillendirme girişiminde bulunmuş, diğer uluslararası ilişkiler teorileri gibi bu bölgeye özgü sorunların farklılığını görmezden gelmek yerine üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarını ve güvenlik ihtiyaçlarını açıklama kapasitesine sahip yaklaşımlar geliştirmeye çalışmışlardır.

Bu nedenle üçüncü dünya güvenliğinin güvenlik konusunun özel bir alanını oluşturduğu varsayımından hareketle, açıklama kapasitesi bakımından birbirini bütünüyle niteliğe sahip olduğu görülen Ayoob ve Reno'nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları

çalışmada temel kavramsal çerçeve olarak benimsenmiş ve tezde alan çalışması olarak da Afrika'nın Büyük Göller Bölgesi (BGB)'ndeki güvenlik sorunları ele alınmıştır. Fakat üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları bölgedeki güvenlik sorunlarını açıklamada yetersiz kaldığında uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan diğer teori ve yaklaşımlar da bu sorunları açıklamak amacıyla kullanılacaktır.

Muhammed Ayoob, üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik konularında/sorunlarında dış faktörleri tamamen yok saymamakla birlikte iç faktörlerin dış faktörlerden daha etkili olduğunu ifade ederek realist perspektife karşı çıkmakta ve üçüncü dünyadaki güvensizlik nedenlerini; siyasi gelişmenin zayıflığı, kurumsal olgunluğa ulaşamama, sosyal kimliklerin oluşturulmamış olması ve bu nedenle devletler arasındaki tarihsel farklılıkların değerlendirilmemesi, yapısal ve fonksiyonel farklılıklar ile üçüncü dünya devletlerinin bağımsızlık sonrası dönemde devlet ve ulus inşa süreçlerinin henüz tamamlanmamış olması olarak sıralamaktadır.

William Reno ise, üçüncü dünya ülkelerinin her birindeki güvenlik sorununun kendine özgü yanları olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin William Reno'ya göre, Ruanda'daki güvenlik sorunu etnik bir nitelik taşıırken Nijer'deki sorun açlık ve uranyum krizinden kaynaklanmaktadır.

Tezde alan çalışması olarak benimsenen BGB, Afrika kıtasının yoğun nüfusa sahip bölgelerinden biridir. Viktorya, Albert, Edward, Kuoga, Tanganyika, Kivu, Malavi, Shire, Turkana, Rukwa ve Mweru göllerini kapsayan ve bu nedenle BGB olarak adlandırılan bölgedeki ülkeler sahip oldukları doğal kaynakların yanı sıra tarımsal faaliyetler bakımından da oldukça etkindir. Dolayısıyla bölge hem su kaynakları hem de yer altı zenginlikleri açısından özellikle Avrupa devletlerinin ilgisini çekmektedir. Burundi, Kenya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti-DKC (Democratic Republic of Congo-DRC), Ruanda, Tanzanya ve Uganda'nın yer aldığı bölgedeki güvenlik sorunları inişli çıkışlı bir grafik çizerek günümüze kadar devam etmektedir. Afrika'nın BGB'sindeki ülkesel olarak farklılaşan güvenlik sorunları, dini ve etnik temelli olabilmektedir.

İki kısımdan oluşması öngörülen çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik ve üçüncü dünya kavramları ile çalışmada kavramsal çerçeve olarak benimsenen Muhammed Ayoob ve William Reno'nun üçüncü dünya güvenliği

yaklaşımları ele alınarak, genelde üçüncü dünya ülkelerinin ve özelde ise Afrika'nın BGB'nin güvenlik sorunlarını açıklama kapasitesi bakımından incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada, kavramsal çerçeve olarak üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının tercih edilmesinin nedeni, realist yaklaşım ile eleştirel yaklaşımların arasında yer almaları ve birbirlerini bütünleyen yaklaşımlar olmalarının yanı sıra üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarının incelenmesinde diğer uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından daha fazla açıklama kapasitesine sahip olmasıdır. Zira, dünya güvenliği yaklaşımları, hem insanı hem de devleti ve uluslararası sistemi göz önünde bulunduran yaklaşımlar olmaları nedeniyle, üçüncü dünyayı hem devletler hem de bireyler nezdinde inceleyerek diğer yaklaşımlardan bir adım öne çıkmaktadırlar.

Tezin ikinci bölümünde ise, üçüncü dünya bölgelerinden çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bölgelerden biri olan Afrika'daki BGB'nin altı ülkesi olan Ruanda, Tanzania, Uganda, Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kenya'da yaşanan güvenlik sorunları ve çatışmalar ülkeler ve bölge bazında ele alınarak bu ülkelerdeki ve bölgedeki güvenlik sorunlarının ve çatışmaların nedenleri, bu çatışmaları ortaya çıkaran ve tırmandıran dinamikler, tarihsel gelişimi ve sonuçları Muhammed Ayoob ve William Reno'nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları doğrultusunda ele alınarak incelenmeye çalışılacak ve olası çözüm önerileri değerlendirilecektir.

Gerek bölgesel gerekse ülkesel düzeydeki güvenlik sorunlarının analizleri ikinci bölümde yapılırken, ilk bölümde detaylı olarak anlatılacak Muhammed Ayoob ve William Reno'nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarından faydalanılacaktır. Bölgede devam eden iç çatışmaların sona erebilmesi için yine Reno ve Ayoob'un yaklaşımlarına başvurularak çıkarsamalarda bulunulmuştur.

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusu, Afrika'nın BGB'sinde yer alan Ruanda, Burundi, Uganda, DKC, Kenya ve Tanzania'da mevcut olan güvenlik sorunlarının ve çatışmaların üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında incelenmesidir. Çalışmada alan olarak BGB'nin tercih edilmesinin nedeni ise, üçüncü dünya olarak adlandırılan Afrika'da çatışmaların en yoğun olduğu bölge olmasıdır.

Uluslararası ilişkilerde özellikle son dönemde yükselişe geçen konulardan biri olan güvenlik konusunun özel bir alanı niteliğindeki üçüncü dünya güvenliği, çalışmada kavramsal çerçeve olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde öncelikle “güvenlik” ve “üçüncü dünya” kavramları ele alınarak üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarına genel bir giriş yapılacaktır. Daha sonra ise Mohammed Ayoob ve Willian Reno’nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları ile bu yaklaşımlara yapılan eleştirilere yer verilecektir.

Üçüncü dünya ülkelerinde güvenlik için iç faktörlerin dış faktörlerden daha etkili olduğunu ifade eden Muhammed Ayoob ve William Reno’nun temel tezleri ışığında çalışmanın “alan araştırması” kısmını oluşturan ikinci bölümde yaklaşımların temel argümanları zemininde BGB’deki altı ülkenin güvenlik sorunları ve çatışmaları incelenerek olası çözüm önerileri değerlendirilecektir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın öncelikli amacı, uluslararası ilişkiler disiplininde yeni yeni çalışılmakta olan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları doğrultusunda üçüncü dünyanın en yoğun çatışmalar yaşanan bölgelerinden biri olan BGB’deki çatışmaları nedenleriyle birlikte ele alıp çözüm önerileri getirmek suretiyle daha anlaşılır kılarak disipline katkıda bulunabilmektir. Böylece teorik bir tabanda bölge sorunlarına çözüm önerileri getirilerek hem teori ispatlanabilecek hem de tarihsel uluslararası güvenlik sorunlarından biri olan BGB güvenliğine katkıda bulunulabilecektir. Uluslararası ilişkiler teorilerinden güncelliğini koruyan ve mevcut güvenlik sorunlarını/konularını açıklamada en uygun olarak görülen Ayoob ve Reno’nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının tercih edilmesinin nedeni, realist yaklaşım ile eleştirel yaklaşımların arasında olmaları ve açıklama kapasitesi bakımından birbirilerini bütünlemeleridir. Bu açıdan BGB’de etkili olan insanı, devleti ve uluslararası sistemi göz önünde bulunduran Ayoob ve Reno’nun yaklaşımları, üçüncü dünyayı hem devletler hem de bireyler nezdinde inceleyerek diğer yaklaşımlardan bir adım öne çıkmaktadırlar.

Bu yaklaşımlar kapsamında Afrika’nın coğrafi, stratejik, ekonomik ve sosyolojik olarak en önemli bölgelerinden olan BGB’de yer alan Ruanda, Burundi, Uganda, DKC, Kenya ve Tanzania’nın güvenlik sorunlarının/konularının analizi yapılarak, mevcut güvenlik sorunlarına ülkesel ve bölgesel düzeylerde çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Bölgesel güvenlik sorunlarına yerelden başlayan çözümler getirerek sorunları kaynağında ve tırmanmadan ortadan kaldırmayı hedefleyen üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları, sorunlara Batılı bir bakış açısıyla bakmayıp tüm dünyadaki güvenlik sorunlarını çoğu uluslararası ilişkiler yaklaşımları gibi genellemeyi reddetmeleri ve üçüncü dünyaya odaklanmaları nedeniyle çalışmada tercih edilmiştir. Böylece BGB ülkelerinde mevcut olan güvenlik sorunları/konuları kendilerine özgü parametreler çerçevesinde incelenerek gerçekçi ve uygulanabilir çözümler sunulabileceği düşünülmektedir.

Türkiye’de güvenlik alanında birçok çalışma yapılmış olsa da, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının ve Afrika’nın BGB’ye ilişkin çalışmaların, yüksek lisans ve doktora tezlerinde ele alınmadığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda mevcut tez, “üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında Afrika’nın BGB’indeki çatışmaların analizi” konusunu ele alarak uluslararası ilişkiler literatürüne katkıda bulunarak, ileride bu konuda yapılacak araştırmalar için bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Teorik altyapı hazırlanarak oluşturulan çalışmada yazılı ve sözlü materyallerle birlikte literatür taraması yapılmıştır. Veriler toplanarak tasniflenmiş ve incelenmiştir. İncelemeler sonrasında veri analizi ve sonuçların yorumlanması tekniklerine başvurulmuş, çalışmanın içeriği şekillendirilmiştir. Birincil ve ikincil kaynaklar incelenerek ilk bölümde teorik çerçeve oluşturulmuş, ikinci bölümde bu çerçeve kapsamında yine teori desteğiyle tarihsel anlatım tekniğiyle teorinin uygulama alanı olan Afrika’nın BGB’indeki güvenlik sorunları/konuları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölgenin seçimi yine bir literatür taraması sonucu gerçekleşmiştir. Böylece çatışmaların tarihsel arka planları teoriyle birlikte analiz edilmiş ve son olarak teorik yapı, alan çalışması ile örtüştürülerek mevcut güvenlik sorunları ve olası çözüm önerileri sunulmuştur.

Retrospektif (geriye dönük araştırmalar) ve ampirik bir çalışma olan “Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımları Kapsamında Afrika’nın BGB’indeki Çatışmaların Analizi” konulu tez, hem teorik hem de tarihsel bir araştırmadır.

BÖLÜM 1: ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE “GÜVENLİK” VE “ÜÇÜNCÜ DÜNYA” KAVRAMLARI İLE “ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ” YAKLAŞIMLARI

Uluslararası ilişkiler disiplininde oldukça önemli olan “güvenlik” kavramının üçüncü dünya ülkelerinde nasıl algılandığı sorunsalı ve üçüncü dünya ülkelerindeki güvenlik sorunlarının/konularının nasıl algılandığı ve güvenliksizlik algısının farklı sebepleri üzerinde durmadan önce tezin birinci bölümünde “güvenlik” ve “ üçüncü dünya” kavramları ile “üçüncü dünya güvenliği” yaklaşımlarının temel argümanları ele alınarak ikinci bölümdeki alan çalışmasına bir temel oluşturulacaktır.

1.1. “Güvenlik” ve “Üçüncü Dünya” Kavramları

Çalışmada kavramsal çerçeve olarak benimsenen üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları ve bu yaklaşımların Afrika'nın BGB'sindeki güvenlik sorunlarına /konularına uygulanmasında öncelikle incelenmesi gereken “güvenlik” ve “üçüncü dünya” kavramlarıdır. Bu kavramların uluslararası ilişkiler disiplininde nasıl ele alındığı özellikle teorik çerçevenin algılanmasında büyük önem taşımaktadır.

1.1.1. Uluslararası İlişkiler Disiplininde “Güvenlik” Kavramı ve Kavramın Soğuk Savaş Sonrası Dönüşümü

“Güvenlik kavramı” geleneksel ve yeni güvenlik anlayışları kapsamında uluslararası ilişkiler literatüründe kullanılmaktadır. En temel düzeyde güvenlik kavramını, insanın doğumundan itibaren geçirdiği her bireysel ve toplumsal evrede kullanılan bir unsur olarak niteleyen Beril Dedeoğlu, güvenlik kavramının, varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan her davranış biçiminde karşılaşılan bir olgu olduğunu vurgulamaktadır (Dedeoğlu, 2003: 9-10). Maslow'a göre insanın açlık ve susuzluğunu giderme gibi fizyolojik ihtiyaçlarından sonra gidermesi gerekli en önemli ikinci tür gereksinimi güvenlidir (Maslow, 1946: 28). İnsanoğlunun var olduğu andan itibaren güvenlik gereksinimi daima hissedilmiş ve bu gereksinim çeşitli yollarla giderilmiştir.

Fakat süreç içerisinde güvenlik tanımları da çeşitlenmiş ve kimin, neyin güvenliği ve ne için güvenlik gibi sorulara cevaplar aranmaya başlanmıştır (Baldwin, 2003: 6-22). Bu

doğrultuda devlet merkezli anlayışa sahip realist ve neo-realist teoriler ile insan merkezli güvenlik anlayışına sahip eleştirel teoriler gündeme gelmiştir.

Devlet merkezli anlayışa sahip realist teorisyenlerden Lippmann'a göre, bir devlet, inanç ve özveri gibi değerlerle birlikte hâkim olma anlayışı yerine savaşmamayı ve diğer devletlere meydan okumamayı tercih ederse güvenli bir ortam olabilecektir. (Lippmann, 1943: 51) Güvenliğe devlet merkezli yaklaşan diğer bir realist teorisyen olan Arnold Wolfers'e göre ise "bir devletin güvenliği, bu devletin kendisine saldırıyı caydırma yeteneğine bağlı olarak artmakta ve azalmaktadır." (Wolfers, 1962: 150) Benzer şekilde, Berkowitz ve Bock'un ulusal güvenlikle ilgili bir makalesinde güvenlik kavramı "bir devletin kendi iç değerlerini dış tehditlerden koruma yeteneğidir" şeklinde tanımlanmaktadır (Berkowitz ve Bock, 1968: 40).

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik kavramı konusunda, son dönemde gittikçe önem kazanan bölgesel birlik hareketleri yanında devlet, vatandaş ve birey güvenliği tartışmaları da yaşanmaktadır (Henk, 2005: 92).

Bu çerçevede realistler, güvenliğe devletler düzeyinde bakarken ve askeri güvenlik önlemlerini ön planda tutarken, Soğuk Savaş sonrası dönemde bireyin güvenliğini önemseyen teoriler yükselişe geçmeye başlamıştır. Fakat birey güvenliğinin devlet güvenliğinden daha önemli olduğunu savunanlar genellikle ütopyacı olarak nitelenmiş, bilimsel olmamak ve siyasetten uzak olmakla suçlanmışlardır (Ovalı, 2006: 3).

Diğer yandan devlet içinde insan unsurunun var olduğu ve çatışmaların sadece devletler arasında yaşanmadığı genel kabul gördüğünde ise bu kez devlet içindeki vatandaşların güvenliğinin, vatandaş olmayanların güvenliğinden önceliği söz konusu olmuştur. Soğuk Savaş sonrası, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında bölgesel birlikler yoluyla ülkelerin yine devletler düzeyinde güvenlik stratejileri belirlemeleri hız kazanmıştır. (Çiçekli, 2003: 170-171) Bu tartışmalar, günümüz güvenlik çalışmalarının ana eksenlerini oluşturmaktadır.

Realist teoriler ve eleştirel teorilerin ötesinde üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarına/konularına ilişkin teori geliştirmiş olan Muhammed Ayoob ise güvenlik tanımlamasının, devlet inşası, sömürgecilik sonrasında üçüncü dünya ülkelerinin birinci dünyadan siyasi, ekonomik ve sosyal olarak etkilenmesi ve siyasi olarak "devlet

merkezileşmesi” kavramları ile açıklanabileceğini savunmaktadır. Ayoob, siyasi alanın sosyal ve ekonomik alana göre daha öncelikli olduğunu savunarak ise realistlere yakın bir çizgi çizmektedir. Fakat Ayoob’a göre; güvenlik tanımındaki siyasi alanın önceliğine yapılan vurgu, güvenlik algısının sosyal faaliyetlerden ve toplumsal alanlardan izole edilmiş olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü siyasi alan, insanı temel alan sosyal, ekonomik vb. alanlardan bağımsız olmadığı gibi güvenlik sorunlarında/konularında sosyal, ekonomik vb. alanlar siyasi alanla doğrudan ilişkilidir. Diğer bir deyişle ekonomi ve ekoloji gibi diğer alanlardaki gelişmeler siyasi alanı etkilemesi nedeniyle, bir devletin güvenlik hesaplarının parçası olarak dikkate alınması gereken önemli değişkenlerdir. (Ayoob, 1995: 8-12).

Zerrin Ayşe Bakan “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları” adlı çalışmasında akademik anlamda uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik çalışmalarının yer almaya başlamasını ve gelişimini; 1918-1955 yılları arasını ‘birinci dönem’, 1955-1985 yılları arasını ‘ikinci dönem’, 1985-1995 yılları arasını ‘üçüncü dönem’ ve 1995’ten günümüze kadar olan zamanı ‘son dönem’ olmak üzere genel olarak dört dönemde incelemektedir (Bakan, 2007: 37-42). Bu süreç içerisinde 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası dönemi de konumlandırmak yerinde olabilir.

Birinci dönem olarak nitelendirilen 1918-1955 yılları arasında güvenlik gereksinimi; devletlerin en temel ihtiyacı olmasından ziyade, devletin ekonomik refah ve istikrar, bireysel özgürlükleri sağlama gibi temel değerlerinden sadece biri olarak kabul edilmiştir. (Dedeoğlu, 2003: 1-5). Bu fikirler realistlerin güvenlik perspektifini yansıtmaktadır.

İkinci dönem olan 1955-1985 yılları arası, güvenlik çalışmalarının Altın Çağı olarak kabul edilmektedir. Nükleer silahların uluslararası politikayı yönlendirmeye başlamasıyla birlikte nükleer silahların ulusal ve uluslararası güvenliği sağlamada nasıl kullanılması gerektiği, askeri tehditleri ortadan kaldırmanın nasıl sağlanacağı konularına yer verilmiş ve bu dönemde akademisyenler güvenlik konularına eğilmeye başlamışlardır. (Bakan, 2007: 37-42) Akademik çalışmalarda halen bireyin göz ardı edildiği hatta birinci dünya bakışının yansıtıldığı güvenlik anlayışı bu döneme de damgasını vurmuştur.

1985-1995 yılları arası üçüncü dönemde uluslararası sistemde yeni ortaya çıkan devletlerle ve oluşturulan birliklerle ortak güvenlik çalışmalarına daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Ayrıca güvenliğin ekonomik gelişme ve siyasi bütünleşme ile olan yakın ilişkisinin öneminin de altı çizilmiştir. Soğuk Savaşın bitişiyile özellikle Avrupa'da geleneksel güvenlik anlayışı değişime uğramış, devlet merkezli güvenlik anlayışı sorgulanarak birey merkezli güvenlik anlayışına yer verilmeye başlanmıştır (Bakan, 2007: 37-42).

1995'ten sonraki dördüncü dönemde ise, daha çok eleştirel güvenlik çalışmalarına önem verilmiştir. Krause ve Williams tarafından derlenerek 1997 yılında yayımlanan "Critical Security Studies: Concepts and Cases" adlı makale uluslararası ilişkiler disiplinde güvenliğin akademik anlamda ele alınışında yeni bir dönemin açılmasını sağlamıştır (Bakan, 2007: 37-42). Eleştirel yaklaşımclar olan Krause ve Williams'a göre; realist anlayışın birbirine bağı devlet, uluslararası sistem ve anarşiden oluşan üçlü ilişki ağı değişmediğı sürece insan merkezli bir güvenlik kurgusundan bahsedilmesi mümkün değildir. Bu yaklaşıma göre devlet güvenliğin referans unsurudur, mevcut uluslararası durum anarşidir ve çözüm sosyal sözleşme ile güvenliğı sağlama görevini devlete devretme ve vatandaşlık bağı ile korunmadır (Krause ve Williams, 1997: 39).

1995-2001 ve 2001 sonrası olarak yapılabilecek beşinci bir kategori, son dönemdeki uluslararası sistem dinamiklerini algılamada yardımcı olacaktır. Çünkü 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında tek kutupluluktan çok kutupluluğa geçen uluslararası sistemde artan güvensizlik ortamında devletler, güvenliklerini birlikte sağlayabilmek ve ortak düşmana karşı birlikte hareket edebilmek için ülkesel düzeylerinin yanısıra bölgesel birliklere yeniden (Ortak Afrika Savunma ve Güvenlik Politikası-CADSP, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası-AGSP-ESDP, ASEAN Bölgesel Forumu-ARF, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Toğluluğu-ECOWAS vb.) yönelmeye başlamışlardır. Her ne kadar bölgesel güvenlik yaklaşımları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış (Korkmaz, 2010: 137-143) olsa da güvenlik çalışmalarında önemli bir adım olan bölgesel güvenlik çalışmalarına yeniden bir yönelme olmuştur.

Uluslararası ilişkiler disiplini Soğuk Savaş sonrası katı realist tutumdan yumuşama dönemine geçerek önemli bir evrim yaşamıştır. Böylece birey güvenliğini temel alan eleştirel teoriler bu dönemde öne çıkmıştır. Bu evrimin en önemli somut göstergesi de

1994 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler (BM) raporundaki güvenlik açıklamalarıdır. Rapora göre (UN Human Development Report, 1994: 22);

“Güvenlik kavramı, uzun zamandır dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı toprakların savunulması, dış siyasette ulusal çıkarların korunması veya nükleer bir felaket tehdidi karşısında küresel güvenliğin sağlanması çerçevesinde çok dar olarak yorumlanmıştır. Güvenlik bu şekliyle insanlardan çok ulus devlete göre kurgulanmıştır... Unutulan şey ise günlük yaşantılarında güvenliklerini sağlamaya çalışan normal vatandaşların endişeleridir. Bu insanların pek çoğu için güvenlik artık salgın hastalıklar, açlık, işsizlik, suç, sosyal çatışma, siyasi baskı ve çevresel tehditlerden korunma anlamına gelmektedir. Soğuk Savaşın karanlık bulutları dağıldığında, çatışmaların milletler arasında değil milletler içinde gerçekleştiği görülebilecektir.”

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte güvenlik kavramı da uluslararası ilişkiler literatüründe dönüşüm geçirmiştir. Bu süreçte birey, toplum, topluluk ve grupların güvenlik gereksinimleri (Dedeoğlu, 2003: 12-13), konvansiyonel olmayan tehditlerin daha fazla önemsinmesini beraberinde getirmiştir. Bu noktada devlet merkezli güvenlik (güvenli olması gereken devlet) yerine birey merkezli güvenlik (güvenli olması gereken birey) tartışmaların temel konusu olmaya başlamıştır. Böylece kavramın insana yaptığı vurgu, güvenliğin yeniden kurgulanmasını gerektirmiş ve devletin güvenliğini temel alan güvenlik çalışmalarına radikal bir dönüşüm getirmiştir (Ovalı, 2006: 4).

1.1.2. Güvenliğin Konuları

Güvenlik konularının çeşitlenmesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde artarak önem kazanan güvenlik kavramının süreç içerisinde ne kadar geniş boyutta olduğunun dikkat çekmesiyle ve güvenlik alanlarının ayrı ayrı değerlendirilmeye başlanmasıyla gündeme gelmiştir. Bu çerçevede güvenliğin kapsadığı konular siyasal ve toplumsal hayatın çok farklı alanlarını kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu konulardan bazıları; çevre güvenliği (Tuna, 2003: 127-160), gıda güvenliği, siber güvenlik, birey güvenliği, ulusal güvenlik, bölgesel güvenlik, ekonomik güvenlik, enerji güvenliği, özel güvenlik, denizlerin güvenliği, uzayın güvenliği, hava güvenliği, stratejik güvenlik, siyasi güvenlik ve uluslararası güvenlik gibi farklı alanları kapsayacak biçimde sıralanabilir.

Soğuk Savaş sonrası farklılaşan güvenlik konuları, insanın ve devletlerin duydukları güvensizlik hisleriyle doğru orantılıdır. Çünkü güvenliğin bir gereksinim olarak algılanması için güvensizlik algısına ihtiyaç vardır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin güvensizlik algısı çerçevesinde nükleer silahlanma gücünü arttırması ve

dünyanın diğer ülkelerinin nükleer silahlardan arınmasını istemesi bu duruma iyi bir örnektir.

Güvenliğin konuları incelendiğinde daha önceki devlet merkezli bakışın yerele kaydığı da gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Jessica Mathews, 1990'lardaki güvensizliğin temel kaynağı olarak "iklim değişikliği" ve "çevresel bozulma" yı işaret etmektedir (Mathews, 1991: 362-380). Bu çevresel endişelere Daniel Deudney de katılmakta ve şiddet ve yaşanabilir çevre ile ulusal güvenlik arasında bir bağ olduğunu belirtmektedir (Deudney, 1990: 465). Deudney'e göre, ulusal güvenliğimize tehdit olarak yaşamı, mülkiyeti ve refahı tehdit eden bütün güçler ve olaylar büyük ölçekli etkenlerdir ve bunlar ulusal güvenliği de tehdit etmeye başlayacaktır (Ayoob, 1995: 8-12).

Mathews güvenlik sorunlarında çevresel bozulmanın etkisinin yeterince anlaşılır olmadığını belirtmekte ve "örneğin kıt su kaynaklarının paylaşılması sorununun varlığı durumunda, çevresel bozulmanın daha önemsiz bir sorun olarak algılanarak çatışmaya neden olmayabileceği" tespitinde bulunmaktadır (Mathews, 1991: 362-380). Genellikle çevresel bozulmanın ulusların güvenliği üzerindeki etkisi, ekonomik performansın ve dolayısıyla da siyasi istikrarın aşağı çekilmesi şeklinde görülmektedir (Ayoob, 1995: 8-12). Ekolojik ve ekonomik sorunlar, üçüncü dünyanın Soğuk Savaş sonrası dönemde çözümü en zor sorunları olmuştur (Krause ve Williams, 1997: 311).

Realizmin güvenlik anlayışı ve konuları Soğuk Savaş sonrası dönemde değişerek birey merkezli olmuştur. Tezin temel yaklaşımı olan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları, değişen güvenlik anlayışları olan eleştirel yaklaşımlar ile realist yaklaşımların arasında yer almış ve odağına hem bireyi hem de devleti koyarak mevcut güvenliksizlik durumlarını açıklamaya çalışmıştır.

1.1.3. Üçüncü Dünya Kavramı

"Üçüncü Dünya"; günümüzde en genel anlamıyla ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal faktörler göz önünde bulundurulduğunda birçok ortak özelliğe sahip olan ülkeleri nitelerek kullanılan bir kavramdır. Üçüncü Dünya olarak nitelenen ülkeler kendi aralarında farklılıklar gösterebilir de, temelde bazı özellikleri ortak olduğu için aynı kategoride tanımlanmaktadır. Ancak yine de, "Üçüncü Dünya" kavramı herkes tarafından kabul gören, üzerinde mutabakata varılan bir anlama sahip değildir. Bu

lkeleri ifade etmek için azgelimi ülkeler (underdeveloped/less developed countries), sanayilememi ülkeler (nonindustrialised countries), yükselen ülkeler (emerging countries), gelişmekte olan ülkeler (developing countries), Güney (the South) gibi kavramlar da uluslararası ilişkiler literatüründe kullanılmaktadır (Akgün ve elik, 2007: 41-78).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgeciliğin sona ermesiyle birlikte çoğunluğu güney yarım kürede yer alan yüz civarında yeni ülkenin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla ortaya çıkan üçüncü dünya kavramı, gelimemi ya da azgelimi ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, sanayilememi ülkeler veya güney ülkeleri gibi terimlerle e anlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak kavram kullanımında daha çok üçüncü dünya olarak yerlemitir (Akgün ve elik, 2007: 41-78). İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar söz konusu ülkelerin nc Dünyaya ait olma kriterlerinde değişiklikler olmuştur. Buna göre nc Dünya lkeleri, sömürgecilik döneminde Birinci Dünya'yı oluşturan ülkelerce hammadde kaynağı, ucuz i gücü ve mamul malların satılabileceği geniş bir pazar olarak görülen sömürgeler, Soğuk Savaş döneminde her iki bloğa da dâhil olmayan ve nükleer silah bulundurmayan (Krause, 1998: 126) lkeler (Bağlantısızlar), Soğuk Savaş sonrası dönemde ise tarımsal faaliyetlerle yetinen, fakir, azgelimi ya da gelişmekte olan ülkeler olarak nitelendirilmiştir. Bu açıdan nc Dünya lkeleri genel anlamda ve de günümüzde taşıdığı anlam bakımından, tarım sektörünün ekonomik yapı içerisindeki payının yarından fazla olduğu, kırsal nüfusu çok olan fakir ülkelerdir (Kasarda ve Crenshaw, 1991: 473).

Fakat tarihsel süreçte değerlendirildiğinde kavramın günümüzde kulanıldığı anlamı ilk kullanılış amacından farklılık göstermektedir. Çünkü 1950'li yıllarda Fransız entelektellerce Paris'te, bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeleri tanımlamak için kullanılan nc Dünya kavramı ilk kez *Alfred Sauvy* tarafından, Doğu ve Batı Bloklarına ye olmayan ülkeleri betimlemek amacıyla 14 AĞustos 1952'de kullanılmıştır. Bu dönemde liberal Batı Birinci, komünist Doğu İkinci, geriye kalanlar da nc Dünya olarak tanımlanmış, dolayısıyla nc Dünya kavramı ideolojik kökenli bir kavram olarak kurgulanmıştır (Wolf-Phillips, 1987: 1312). Zengin olmayan

ve ikinci dünya olarak nitelenen Komünist ülkeleri üçüncü dünyadan ayrı tutan bir diğer yazar da Peter Worsley'dir (Worsley, 1964: ix).

Dünya ülkelerinin sınıflandırılmasında sömürgecilik süreci temel unsuru oluşturmaktadır. Coğrafi keşifler sonrası başlayan sömürgecilik faaliyetlerinde sömürgeci olan ülkeler, Soğuk Savaş döneminde “Birinci Dünya”yı oluşturmuşlardır. Bu nedenle dönemin sömürülen Üçüncü Dünyasının uluslararası sistemdeki temsilcisi olan Bağlantısızlar Hareketi, sömürgecilik karşıtlığını temel amaç edindiği için sürekli Batı (Birinci Dünya) ile çatışma halinde olmuştur. İkinci Dünya ise, Soğuk Savaşın yaşandığı dönemde kapitalist ve liberal Batı'nın düşmanı, bir anlamda kapitalist ekonomik anlayışın reddedildiği, devletin her şeyin hâkimi olduğu bir yapı ve “ötekisi” olan Doğu Bloku'nu, yani Sovyetler Birliği (SSCB) ve Doğu Bloğu ülkelerini ifade etmiştir. Bu açıdan yapılan karşılaştırmada Üçüncü Dünya, Birinci ve İkinci Dünya sınıflandırmasına dâhil olmayan, dolayısıyla Batı-Doğu rekabetinde her iki bloğa da iştirak etmeyen dünyanın geriye kalan tüm ülkelerini ifade etmiştir (Tomlinson, 2003: 307-321).

1960'larda SSCB, üçüncü dünya ülkelerinde etkin güç olmaya başlamıştır. Rubinstein'a göre, Soğuk Savaş dönemini kapsayan bu dönemde pek çok üçüncü dünya ülkesine askeri destekte bulunan SSCB, ABD'nin uluslararası alandaki etkinliğini 1960'larda ve 1970'lerde kısmen azaltmıştır. Fakat daha sonra güçlenen ABD, Doğu Blokunun ve SSCB'nin dağılmasının ardından Soğuk Savaşın galibi olmuştur (Rubinstein, 1984: 24-30). Komünist bloğun yıkılmasıyla Soğuk Savaş Batı'nın kazanması sonucunda İkinci Dünya kavramı da sona ermiştir (Roberts, 1996: 20). Yine de bunun gibi temel sosyo-ekonomik ve siyasi ayrımlar, halen günümüzde bile gelişmiş-sanayileşmiş Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri ile Doğu ve Merkez Avrupa'nın eski komünist ülkelerini nitelemeye devam etmektedir. (Ayoob, 1995: 12-16). Bu bağlamda günümüzde Birinci Dünya, Batı Avrupa, ABD, Kanada, Japonya gibi endüstrileşmiş, Gayri Safi Milli Hasıla (GSYİH)'sı yüksek, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve nüfus artış oranı düşük; dolayısıyla hayat standartları ve refah düzeyi yüksek olan ülkeleri kapsamaktadır (Three-World Model, 2010).

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemdeki devletlerin sınıflandırılmasında liberal Birinci ve komünist İkinci dünyalara, dolayısıyla Batı-Doğu rekabetinde her iki

bloğa da dâhil olmayan dünyanın geriye kalan tüm ülkelerini ifade eden Üçüncü Dünya kavramı, 1970’li yıllardan itibaren yeniden tanımlanmıştır (Wolf-Phillips, 1987: 1313).

Bu çerçevede Üçüncü Dünya kavramı Asya, Afrika, Okyanusya ve Latin Amerika (Clapham, 1985: 1-2)’da ekonomik olarak az gelişmişlik ve yoksulluk, hızlı nüfus artışı, ekonomik ve teknolojik bağımlılık gibi ortak özelliklere sahip olan ülkeleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Escobar, 1995: 30-34). Ayoob da “Üçüncü Dünya” kavramını uluslararası sistemin üyeleri arasında önemli sayısal çoğunluğa sahip ve Latin Amerika, Afrika ve Asya’da bulunan az gelişmiş, fakir ve zayıf devletleri nitelemek amacıyla kullanmaktadır (Ayoob, 1995: 12-16).

Üçüncü dünya tanımlamasının zamanla dönüştüğü göz önüne alındığında daha önce üçüncü dünya olarak nitelenen bazı ülkelerde gerçekleşen ekonomik gelişmelerle Asya Kaplanları, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of the Petroleum Exporting Countries-OPEC), Sanayileş Ülkeler (Newly Industrialized/or industrializing countries-NICs) gibi yeni ülke gruplarının oluştuğu da bilinmektedir. Eskiden üçüncü dünya olarak nitelenen yoksul ülkeler ise en az gelişmiş ülkeler (Sahra-Altı Afrika, Karayipler, bazı Pasifik Ülkeleri) (Hart ve Spero, 2008: 4-22), yani Dördüncü ve Beşinci dünyalar olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Akgün ve Çelik, 2007: 41-78). Bu nedenle Dördüncü ve Beşinci Dünya kavramları ortaya çıkmıştır.

Dördüncü ve Beşinci Dünya kavramları, Üçüncü Dünya kavramının tam anlamı ile tüm gelişmekte olan ülkeleri tanımlamada yetersiz olduğu yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren, çok fakir ülkeleri ifade etmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Hall, 2003: 692).

Üçüncü Dünya ülkelerinin bazılarının ekonomik alanda olumlu gelişmeler göstermesi ile zengin ve fakir Üçüncü Dünya ayrımı ortaya çıkmış, bu ayrımın alt tabakada kalan ülkeleri tanımlamak için “Dördüncü Dünya Ülkeleri” kavramı kullanılmaya başlanmıştır ve bu kapsamda özellikle Afrika, Atlantik ve Pasifikte klasik tarımsal faaliyetlerle hayatta kalmaya çalışan ve endüstrileşmenin minimum düzeyde olduğu ülkeler yer almaktadır (Akgün ve Çelik, 2007: 41-78). Üçüncü Dünya ülkeleri grubunda yer alan en fakir ülkeleri tanımlamak için “Dördüncü dünya” kavramının yanı sıra “en az gelişmiş ülkeler” (least developed countries) kavramı da kullanılmaktadır (Spero ve

Hart, 2009: 203). Çalışmanın temel yaklaşımı olan “üçüncü dünya güvenliği” yaklaşımları, dördüncü ve beşinci dünya ülkelerini de kapsamaktadır.

Bu bağlamda üçüncü dünya kavramına geri dönüldüğünde, kavramı ve anlamını daha iyi algılamak için günümüzde Üçüncü Dünya olarak adlandırılan ülkelerin ortak temel özelliklerine daha ayrıntılı değinmek gerekmektedir. İlk olarak, üçüncü dünya ülkelerinin dünya nüfusunun aşırı oranda artış gösterdiği yerler olduğu dikkati çekmektedir. Dünyada yoksulluğun, sorunların, düzensizliklerin ve şiddetin olduğu, dünya nüfusunun 3/4'ünü oluşturmasına karşın dünya gelirinin yalnızca 1/5'ine sahip olabilen ülkelerdir. Diğer taraftan Üçüncü Dünya, coğrafi olarak tüm Asya, Ortadoğu ve Okyanusya (Avustralya, İsrail, Japonya, Yeni Zelanda, Rusya, Türkiye hariç), Afrika (Güney Afrika Cumhuriyeti hariç) ve kuzey yarımkürede (Avrupa, ABD ve Kanada hariç) konumlanmıştır. Üçüncü dünyanın diğer bir adının da güney ülkeleri olmasının nedeni ise genellikle de ekvatorun güneyinde yer alıyor olmalarıdır (Akgün ve Çelik, 2007: 41-78).

Üçüncü Dünya ülkelerinin diğer bir özelliği de yoksul olmalarıdır. Bu ülkelerin diğer özellikleri olarak yoksulluk, kişi başına düşen gelirin düşük olması, dengesiz gelir dağılımı, yetersiz alt yapı, modern teknolojinin yetersiz kullanımı ya da zaten olmaması, katı yakıt ve nükleer enerjinin az miktarda tüketilmesi sayılabilir. Burada en önemli ölçüt bir ülkenin milli gelirindeki düşüklük ve gelirin eşitsiz dağılımıdır (Akgün ve Çelik, 2007: 41-78).

Ekonomik gelişmişlik seviyeleri düşük olan Üçüncü Dünya ülkelerinden bazıları yer altı kaynakları bakımından zengin olup bu sayede ekonomik gelişmişliğe sahiptirler ve bazı üretim sektöründeki faaliyetleriyle ekonomik kalkınma gerçekleştirmişlerdir. Ancak Üçüncü Dünya ülkelerinde ortak olan diğer bir özellik, gelirin elit gruplar arasında paylaşılması olup, çoğunluğu oluşturan halkın fakirliğinin sabit kalmasıdır. Bu ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri, gelişmiş ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşmekte olup, belirli endüstriyel alanlarla (madencilik, tarımsal faaliyetler) sınırlı kalmaktadır. Bu alanlar dışındaki neredeyse tüm faaliyetler, bu ülkelerdeki yabancı firmalarca gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle bu ülkeler, ekonomik alanda dışa aşırı bağımlı olmuşlardır (Akgün ve Çelik, 2007: 41-78).

Ekonomik gelişmişlik için gerekli sermaye birikimi ve yer altı kaynakları olmayan Üçüncü Dünya ülkelerinde ekonomi genellikle balıkçılık, madencilik ve tarımsal faaliyetlerle sınırlı kalmış, sanayileşme ise hammadde üretiminin yanı sıra basit ve ilkel mamül madde imalatıyla sağlanabilmiştir. Bu ülkeler en az gelişmiş ülkeler (Least Developed Countries-LDCs) olarak adlandırılmaktadırlar veya Frantz Fanon'un meşhur deyişiyle LDC, sömürgecilik döneminin sömürülen ve hala sömürülmeye devam edilen ülkeleridir (Fanon ve Philcox, 2004: xi-xiv). Bu ülkeler üçüncü dünya ülkelerinden sayılsa da üçüncü dünya ülkeleri içerisindeki sınıflandırmada en düşük seviyededirler.

Sosyal azgelişmişlik, üçüncü dünya ülkelerinin zayıf özelliklerinden bir diğeridir ve sosyal gelişmişlik düzeyi İnsani Gelişmişlik İndeksi (Human Development Index-HDI) ile ölçülmektedir (United Nations, 2010a). Tüm dünyada ortalama HDI 0,741'dir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP)'nin hazırladığı raporda HDI'sı 0,8'in üstünde olan ülkelerin insani gelişmişliği optimum düzeyde, 0,669-0,488 arasında olan ülkelerin insani gelişmişliği orta düzeyde, 0,470'den az olan ülkelerde ise düşük düzeydedir. Diğer taraftan, sosyal azgelişmişlik düzeyinin analizinde kullanılan en kolay uygulanabilir parametre okuma yazma oranıdır ki, Üçüncü Dünya ülkelerinde okuma yazma oranı oldukça düşüktür ve eğitim sınırlıdır (Human Development Index and its components, 2010).

Üçüncü dünya ülkelerinin temel özelliklerinin dördüncüsü ise siyasal azgelişmişlik ya da gelişmemişliktir. Siyasal azgelişmişlik, çok partili serbest seçimlerin tam anlamıyla gerçekleşmemesi, yönetimde halkın temsil kabiliyetinin olmaması, devlet yönetiminde şeffaflığın ve hesap verebilirliğin olmamasıdır. Siyasi azgelişmişlik beraberinde siyasi istikrarsızlığı da getirmiştir. Üçüncü dünya ülkelerinin istikrarsızlığı, bunların egemen ulus devletler olarak doğuşlarıyla birlikte başlamaktadır. Bu devletlerin çoğu, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da sömürgeci sistemin sona ermesinden sonra eski sömürge paylaşımından kalan bir parçalanmış kimlik ya da temelsiz bir aidiyet üzerine kurulmuş devletlerdir. Özellikle Afrika'da ve Doğu Asya'da rekabetçi bir sömürge yarışına giren batılı devletler, kendi aralarında pazarlık ve alış veriş yoluyla bölgeleri ve orada yaşayan halkları çıkarları doğrultusunda bölerek sömürge yönetimleri kurmuşlardır. Sömürgeci sürecin bitmesinden sonra ise aynı yerlerde bu kez keyfi sınırlar içerisinde bağımsız devletler oluşmuştur (Canbolat, 1999: 127).

Dolayısıyla üçüncü dünya ülkelerinin beşinci ortak özelliği çoğu üçüncü dünya ülkesinin sömürgeci bir geçmişe sahip olmasıdır. Üçüncü dünya ülkeleri için sömürgecilik dönemi, güvenlik, ekonomi, siyaset gibi alanlarda sömürgeci ülkeler tarafından etkilendikleri ve şekillendikleri bir süreç olmuştur. Üçüncü Dünyanın ekonomik gelişme çabaları ise ancak, 1950'ler, 1960'lar ve 1970'lerde yaşanan sömürgecilik sonrası süreçte bağımsızlıklarını kazanan bu ülkelerin uluslararası sisteme dâhil olmaları ile başlamıştır (United Nations, 1960: 66-67).

Sömürgecilik sonrası süreç, sömürge altındaki toplumların bağımsızlıklarını kazanmaları sürecidir. Bu süreç Asya, Afrika, Amerika ve Pasifik'te 15. ve 20. yüzyıllar arasında süren Avrupa hâkimiyetine son vermeyi amaçlayan bir süreçtir. Sömürgecilik sonrası süreci hazırlayan ve hızlandıran nedenlerden biri İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik bunalım neticesinde Avrupa ülkelerinin uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerin de etkisiyle sömürgeleri üzerindeki kontrolünü daha fazla devam ettirememesidir. Son olarak, BM'nin 14 Aralık 1960 tarihli 1514 sayılı "Sömürge Ülkelerinin ve Vatandaşlarının Özgürlüğünün Kabul Edilmesi Deklarasyonu" (Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples) (United Nations, 1960: 66-67) sömürgecilik sonrası süreci hızlandıran etmenlerdendir. Bu karar ile her türlü yabancı müdahale, sömürge ve egemenlik faaliyetine karşı insanların korunması BM tarafından kabul edilmiş ve dünya barışı için oldukça önemli olarak nitelendirilmiştir. Self-determinasyon ile tüm ülkelere kendi siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarını özgürce oluşturabilme hakkı tanınmıştır (United Nations, 2010b).

Sömürgecilik sonrası süreçte, sömürgeci düzene karşı milliyetçi yaklaşım da oldukça önemli olmuştur. Bu süreçte ülkeler farklı yöntemler ve süreçler takip etmişler, ülkelerin kimi bağımsızlıklarını çatışmalar ve gerilla yöntemleri ile kazanırken, kimileri "sivil itaatsizlik" ile (Hindistan'da Mahatma Gandhi liderliğinde olduğu gibi) kazanmıştır (Akgün ve Çelik, 2007: 41-78). Bununla beraber Üçüncü dünya ülkelerinin sömürgecilik sonrası süreçte bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen mevcut ekonomik, siyasi ve güvenlik gibi sorunları sona ermemiştir.

Üçüncü dünya ülkelerinin gelişmemişlik düzeylerinin göstergeleri arasında, ekonomik zayıflıklarının yanısıra okur-yazar oranının düşüklüğü, bebek ölüm oranlarının yüksek

olması, yaşam süresinin kısa olması, kişi başına tüketilen enerjinin düşük olması ve şehirde yaşayan nüfusun yoğun olmaması yer almaktadır (Fanon ve Philcox, 2004: xi-xiv) ve bunlar çoğu üçüncü dünya ülkesinin ortak özelliklerindedir. Üçüncü dünya ülkelerinin diğer ortak özellikleri ise sermaye birikimlerinin olmaması ve GSYİH'lerinin düşük olması nedeniyle altyapı sorunlarını giderememeleri, ihtiyaç duydukları sağlık ve eğitim hizmetlerini verememeleridir. Eğitimin düşük olduğu Üçüncü dünya ülkelerinde yolsuzluk ve kültürel değerlerin yozlaşması da oldukça bilinen olumsuz gelişmelerdendir. Siyasal istikrarsızlık ve yolsuzluklar, sosyal huzursuzlukları da beraberinde getirerek toplumun güveniksizleşmesini de tetiklemektedir.

Her ne kadar sömürülmeye devam ettiği iddia edilse de günümüzün “Üçüncü Dünya” ülkeleri, 1950’lerin “Üçüncü Dünya” ülkeleri gibi değildir. Kendi içerisinde farklılaşmış ve Üçüncü Dünya Ülkeleri grubu içerisinde alt gruplar oluşturmuşlardır. Bu bakımdan Üçüncü Dünyanın Birinci Dünyası olarak Asya Kaplanları, Üçüncü Dünyası olarak ise LDC/En Az Gelişmiş Ülkeler ortaya çıkmıştır şeklinde bir ifade yanlış olmayacaktır. Asya Kaplanları, OPEC ve NIC’lar Üçüncü Dünyalılığı terk edip, Birinci Dünyalı olmaya aday ülke grupları olmuşlardır (Wolf-Phillips, 1987: 1311-1327).

Günümüzde üçüncü dünya olarak nitelenen ülkeler, BM raporlarına göre LDC olarak tanımlanan kırk sekiz ülkedir. Bu ülkeler sosyal ve ekonomik gelişmişlik sıralamasında dünyanın son kırk sekiz ülkesidir (UN-OHRLLS, 2010). LDC’lerin çoğu Sahra-Altı denilen bölgedeki Afrika-SAA (Sub-Saharan Africa-SSA) ülkeler, geriye kalanlar ise aynı zamanda muz cumhuriyetleri olarak da adlandırılan Pasifik’teki ada ülkeleridir (Akgün ve Çelik, 2007: 41-78).

SAA ülkeleri, Büyük Sahra Çölü’nün güneyindeki yoksul Afrika ülkeleridir (Hyde, 1993: 100). SAA yani Güney Afrika, Kuzey’den hem etnik hem de ekonomik yapı itibarıyla ayrılmaktadır. SAA, uluslararası sistemde küçük ekonomileri, AIDS gibi büyük hastalıklarla mücadeleleri, açlık ve ülke içi çatışmaları ile bilinmektedirler. Bu ülkeler küreselleşme süreciyle birlikte daha da yoksullaşmışlardır. 1990 yılına gelindiğinde SAA ülkelerinin on ikisinin GSYİH’sı 1960’lardaki düzeyinden daha alt seviyelerindeyken (Akgün ve Çelik, 2007: 81) günümüzde otuz üç sahra altı Afrika ülkesi en az gelişmiş ülkelerdendir (UN-OHRLLS, 2010).

Dördüncü dünya olarak da adlandırılan Üçüncü Dünya'nın bu yoksul ülkelerinin çoğu, yaşadıkları istikrarsızlık ve kronik problemlerden kaynaklanan nedenlerle “başarısız ülke” sınıflandırmasına dâhil edilmiş, uluslararası barışı tehdit eden en önemli unsurlar arasında kabul edilmişlerdir. Dolayısıyla “Üçüncü Dünya” devleti olma, “başarısız devlet” tanımıyla birlikte, güvenliksiz devlet olarak da sayılmaya başlanmıştır (Reno, 2002: 837). Üçüncü Dünya'nın gelişmemişlik sorununu gidermek için Soğuk Savaş döneminde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD), Latin Amerika ve Karayipler için Ekonomik Komisyon (Economic Commission for Latin America and the Caribbean-ECLA), Kuzey-Güney Diyalogu, Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (New International Economic Order-NIEO) ve daha birçok kurumsal çaba az gelişmişlik sorunsalını tüm dinamikleri ile çözmeye yeterli olmamıştır. Ancak bu çabaların Üçüncü Dünya ülkelerinden bazılarında olumlu gelişmeler sağladıkları da göz ardı edilmemelidir. Örneğin; Asya Kaplanları ve NIC'lar gibi (Akgün ve Çelik, 2007: 81).

Wolf-Phillips, Ayoob gibi yazarların yanı sıra, üçüncü dünya kavramına kavramsal analiz boyutunda anlam yükleyen bir diğer yazar da James Mittleman'dır. Mittleman, üçüncü dünya devletlerinin uluslararası sistemde birinci ve ikinci dünya ülkelerinden daha alt kategoride ifade edilmesinin doğru olduğu fikrindedir. Mittleman'a göre geri kalmışlıktan kaçmaya çalışan ülke gruplarını tanımlamak için kullanılan “üçüncü dünya” kavramı, aynı zamanda bu ülkelerde yaşayan halkları da tanımlamaktadır (Mittleman, 1994: 909)

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sömürgeciliğin hüküm sürmesiyle anlamlandırılan “üçüncü dünya” kavramı, ideolojik amaçlı olarak ortaya çıkan fakat zaman içerisinde dönüşerek Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında ekonomik ve sosyo-kültürel ağırlıklı anlam yüklenen bir kavram haline gelmiş ve günümüzde Afrika, Latin Amerika ve Asya'daki geri kalmış ülkeleri nitелеmek amacıyla kullanılmaktadır.

Üçüncü dünyanın zaman içerisinde kavramsal dönüşümü ile birlikte birinci, ikinci ve hatta dördüncü dünya tanımlamalarına yer verilerek kavramın içeriği genişletilmiştir. Bu kapsamda açıklanan üçüncü dünyanın güvenliğini temel alan bu çalışmada, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarına yer verilecektir.

1.2. Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımları

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları Muhammed Ayoob ve William Reno başta olmak üzere Caroline Thomas, Brian Job, Yezid Sayigh, Edward Azar ve Chung in Moon tarafından geliştirilmiştir (Korkmaz, 2010: 154). Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımının, güvenlik yaklaşımları arasındaki yeri realizm ve eleştirel yaklaşımların arasında yer aldığını daha önce belirtmiştik (Reno, 2010). Bu yazarlar üçüncü dünyanın güvenliğini hem *devlet düzeyinde* hem de *birey düzeyinde* incelerken üçüncü dünyanın güvenlik sorunları ve ihtiyaçlarının birinci dünyanınkinden farklı olduğunu vurgulamaktadırlar.

Muhammed Ayoob, William Reno, Caroline Thomas, Brian Job, Yezid Sayigh, Edward Azar ve Chung in Moon'un haricinde üçüncü dünya güvenliğine değinen yazarlardan bazılarının genel yaklaşımları ele alındığında farklı perspektifler de ortaya çıkmaktadır. Örneğin; Kapstein, üçüncü dünya güvenliğinde ekonomik gelişme ve güvenlik soruları arasındaki ilişkiyi ele alırken Egan ve Gasiorowski, rejim güvenliği ile ulusal güvenlik arasında ilişki kurmaktadır. Mc. Laurin ise, ekonomik, sosyal ve siyasi askeri kapsamda ABD'nin uluslararası güvenlik anlayışının tüm dünyada etkili olduğunu ve tehdidin dışarıdan geldiği fikrinin üçüncü dünya güvenliğiyle bağdaşmadığını savunmaktadır. Dolayısıyla Mc. Laurin'nin de Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği anlayışına paralel fikirleri savunduğu söylenebilir (Thomas, 1989: 701).

William Reno ile birlikte üçüncü dünya güvenliği yaklaşımının önemli isimlerinden biri olan Muhammed Ayoob, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı konusundaki görüşleri kapsamlı bir şekilde bir araya getiren ilk isim olmuştur. Fakat üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarını "subaltern realizm" olarak niteleyerek Reno'ya göre realizme daha yakın bir çizgi çizmiş ve "The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System" adlı kitabında üçüncü dünya güvenliği yaklaşımını eleştirel bakışlarla birlikte sunmuştur.

1.2.1. Muhammed Ayoob'un Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımı

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarını; üçüncü dünya ve güvenlik kavramlarının tanımları, güvenliğin Batılı bakış açısı, güvenliğin üçüncü dünya kavramı, üçüncü dünya tanımı, devlet inşası ve üçüncü dünya güvenliği, inşa edilmiş devletler, devlet sisteminin dışındaki üçüncü dünya seçenekleri ve üçüncü dünyanın güvenlik sorunsalı

başlıkları altında inceleyen Ayoob, temelde üçüncü dünya ülkelerinde güvenlik ya da güvensizlik olmasının nedeni olarak dış dinamiklerden çok iç dinamiklerin etkili olduğunu savunmaktadır. Ayoob'a göre güvenlik kavramının sözlük anlamı, *tehlike, endişe ve korkudan uzak olmaktır*. Kavram, uluslararası ilişkiler disiplininde uygulandığında özel bir içeriğe sahip olmaktadır. Böylece uluslararası ilişkiler literatüründe kavramın dönüşümü analiz edilerek tanımsal hedeflere ulaşılabilmektedir (Ayoob, 1995: 4-8).

Ayoob'un güvenlik ve üçüncü dünya tanımlamalarına çalışmada daha önce yer verildiği için bu kısımda ayrıca değinilmeyecektir. Bu bölümde ikinci bölüme temel oluşturabilmek için yaklaşımların temel argümanlarına yer verilecektir.

1.2.1.1. Üçüncü Dünya'nın Farklı Güvenliği

Üçüncü dünyadaki güvenlik ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda, üçüncü dünyanın, birinci dünya olarak nitelenen gelişmiş Batılı ülkelere göre oldukça farklı nitelikler taşıdığı görülmektedir. Örneğin, birinci dünya perspektifinde güvenlik tehdidi oluşturabilen dışarıdan gelen terörist saldırılar, üçüncü dünya devletleri için çoğu zaman geçerli değildir. Çünkü çatışmalar genellikle, her ne kadar dış güçler tarafından tetiklenmiş olsa da ağırlıklı olarak iç dinamikler olarak sayılan elitler ve etnik gruplardan kaynaklanmaktadır. Üçüncü dünyadaki çatışmalarda en etkili olan dış güçler ise yine çatışma yaşanan ülkenin komşuları yani uluslararası güçlerden çok bölgesel güçlerdir. Dolayısıyla üçüncü dünyadaki çatışmaların nedenleri, güvenlik tehditleri ve ihtiyaçları tüm dünyada bilinen genel güvenlik anlayışından farklıdır. Bu bağlamda, uluslararası ilişkiler güvenlik teorilerinden üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları bu ülkelerdeki güvenlik sorunlarını çözümlenmede en uygun yaklaşımlar sayılabilmektedir.

Ortak özelliklere sahip olsalar da özel olarak ülkesel düzeyde güvenlik ihtiyaçları farklılaşan üçüncü dünya ülkelerine Ayoob'un yaklaşımı büyük katkı sağlamaktadır. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımına genel bir bakış sunan Ayoob'a göre, güvenlik bağlamında farklılıkların yanı sıra üçüncü dünya devletleri arasındaki ortak özelliklere yapılan vurgunun nedeni, devletler arasındaki sınıfsal çatışmalara ev sahibi olma gibi birçok olaya karşı hassas olmalarıdır. Diğer yandan üçüncü dünya ülkeleri ortak özelliklerinin yanı sıra kendilerine has özellikler de göstermektedirler ve üçüncü dünya

güvenliği yaklaşımları tarafından bu yapılarıyla incelenebilmektedirler (Ayoob, 1995: 12-16).

Diğer yandan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları, realizm, idealizm ve liberalizm gibi Batılı bakış açısıyla üçüncü dünyanın güvenliğini göz ardı eden bir anlayışa sahip değildir. Aksine küresel değil, yerel dinamikleri gözettiği için üçüncü dünyadaki çatışmaları çözümlemede daha gerçekçidir.

Prototip olarak üçüncü dünya devletlerinin belli temel özelliklere sahip olduğu görülebilmektedir. Bunların en önemlisi, büyük ekonomik ve sosyal farklılıklar ve temel etnik ve bölgesel ayrılıklar açısından iç birleşmenin olmayışı, yönetim elitleri, devlet kurumları ve devlet sınırlarının kayıtsız şartsız meşruiyetinin olmayışı, ülke içinde eyaletler arası çatışmaya duyarlılık, hem ekonomik hem de sosyal olarak bozulmuş ve bağımlı gelişme, marjinalite (özellikle egemen uluslararası güvenlik ve ekonomik ilişkiler içinde); ve gelişmiş devletler, uluslararası kuruluşlar veya transnasyonal birliklerden kolay etkilenmedir. Bu temel özellikler bir araya getirildiğinde, iç ve dış faktörlerin etkileriyle zayıf, korumasız ve güvenliksiz bir üçüncü dünya ortaya çıkmaktadır (Ayoob, 1995: 1-16).

Ayoob, üçüncü dünyanın güvenliği söz konusu olduğunda sosyal bilimlerdeki hassasiyetin göreceli eksikliğinin varlığından bahsetmektedir. Bu durum, üçüncü dünya güvenliği kavramını tartışmaya açık ve zarar görebilen bir hale getirmiştir. Süreç içerisinden örnekler veren Ayoob, Doğu Asya gibi yeni sanayileşmiş ülkelerde ya da eski SSCB'ye entegre olan ülkelerde kargaşanın ortaya çıkması, Rus gücünün kontrol altına alınması ve Doğu ve Güneydoğu Avrupa'daki karışıklıklara özellikle de Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlardaki durumlara işaret etmekte ve bu örneklerin üçüncü dünya güvenliğinin göz ardı edilmişliğinin göstergesi olduğunu savunmaktadır. Sosyal bilimlerdeki parametreleri çok dikkatlice tasvir edilen birçok diğer geçerli kavram gibi üçüncü dünya kavramı da katı sınırlardan çok esnek sınırlara sahiptir. Bu esneklik, kavramın kullanımında analistlere yardımcı olmaktadır (Ayoob, 1995: 12-16).

Devlet ve ulus (ulus devlet) inşasını daha fazla gözeten Ayoob, Thomas'ın üçüncü dünya güvenliği anlayışının, ulus devlet inşası gibi siyasi sorunların yanı sıra gıda, para ve sağlık gibi alanları da kapsamakta olduğunu kabul eder. Ona göre, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı 1980'lerde geleneksel realist analizin eleştirisi niteliğinde ortaya

çıkıştır. Bu yaklaşım, güvenlik kavramına yönelik geleneksel anlayışın ve devletlere dışsal askeri tehditlerin varlığını vurgulayan anlayışın yetersiz olduğu varsayımına dayanmaktadır. Çünkü Thomas'ın askeri temelli anlayışı, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörleri de dikkate almaktadır (Thomas, 1989: 701).

Zayıf üçüncü dünya hükümetlerinin kapasiteleri; yoksulluk, az gelişmişlik ve kaynak kıtlığının önlenmesi, siyasi yapılarının oluşumu ve istikrarın sağlanması bakımından sınırlı düzeydedir. Bu nedenle üçüncü dünyadaki yerel çatışmalar, geniş ölçüde bölgesel etnik yayılmanın neden olduğu bölgesel istikrarsızlıktan kaynaklanmaktadır ve devrimler, isyanlar ve etnik yayılmacı hareketler komşularıyla uyuşmazlık yaşamaları nedeniyle sık sık ulusal sınırların dışına taşmaktadır. Ayrıca, ülkelerin yaşadıkları bu kaos ortamında ülke elitlerinin payları da büyüktür. Etnik azınlıklar, etnik olarak çoğunluğun liderleri olan egemen elitlerle çatışmakta ve bunun neticesinde mağlup olan etnik azınlık mensupları ya da mağlup olan egemen elit grup komşu devletlere sığınmaktadırlar. Böylece bölgesel istikrarsızlığın bu genel modelleri, üçüncü dünya devletlerindeki yönetici elitin kendi güveniksizlikleri ile bir bütün haline getirilmektedir. Bu nedenle, çoğu üçüncü dünya toplumları, siyasi uyum, güç paylaşımı ve yönetişimin temel kurallarında ortak nokta olmadığı için güvenlik sorunlarına çözüm üretememektedirler. (Acharya, 1997: 299-327).

Ayoob'un da önemseydiği ve kavramsal olarak üçüncü dünyaya ve üçüncü dünya güvenliğine yeni bakış açısı kazandıran Edward Azar ve Chung-in Moon ise, Üçüncü dünya devletlerinin güvenlik sorunlarını yazılım-donanım görüşüyle açıklamaktadırlar. Azar ve Moon, siyasi görüşleri "yazılım (software)" kavramıyla, "güvenlik" tanımlaması içerisinde yer alan unsurlar olan meşruiyet, entegrasyon ve siyasi kapasite, silahlar, strateji ve dışsal çevreyi ve daha sert önlemleri "donanım (hardware)" olarak nitelendirmişlerdir (Azar ve Moon, 1988: 77-101; Ayoob, 1995: 8-12). Buna göre, yazılım (siyasi) ve donanım (güvenlik), dünya ekonomi politikasının çevre rejimleri tarafından sürdürülmektedir (Klein, 1994: 367).

Azar ve Moon'a göre, *meşruiyet*, ulusal güvenlik yönetimi sisteminin siyasi kapsamını şekillendirmektedir. *Entegrasyon*, güvenlik yönetim sisteminin sosyal ve kültürel alt yapısını şekillendirmektedir. *Siyasi kapasite*, içsel ve dışsal davranışın çeşidi ve kapsamının belirlenmesiyle güvenlik yönetim sistemini yöneten dinamik öz, işlevsel

modlar ve yazılımın içeriğine başvurmaktadır. Meşruiyet, entegrasyon ve siyasi kapasite, kapsamlı güvenlik performansı ile ilişkilidir (Azar ve Moon, 1988: 77-101).

Azar ve Moon'un strateji ve dışsal çevreyi ve daha sert önlemleri içeren *donanım* tanımlaması ise, siyasi ve sosyal kontrolün etkili örneklerinin geliştirilmesindeki başarısızlığı ele almaktadır (Collier, 1999: 10). Bu başarısızlıklar, güvenlik donanımıyla ilgilidir. Dolayısıyla rejim güvenliği veya sosyal güvenlik sorunu olarak borç yükü, yağmur ormanlarının yok oluşu veya kıtlık ortaya çıksa da siyasi çıktılarını tehdit etmediği sürece güvenlik hesaplarında yer almamaktadırlar. Güvenlik donanımının devlet sınırları, kurumları, yönetici eliti, kapasitesi ve rejimi gibi siyasi çıktılarını içeriden ve dışarıdan tehdit etmediği sürece üçüncü dünya ülkelerinde dikkate alınmamaktadırlar (Debiel, 2004: 9).

Üçüncü dünya güvenliğindeki iç tehditlerin önemine vurgu yapan Freedman da benzer şekilde Ayoob'u destekleyerek, üçüncü dünyada yaşanan iç çatışmaların ne için yapıyor olursa olsun uluslararası sistemdeki diğer çatışmalardan farklı olduğunu vurgulamaktadır. Freedman'a göre, üçüncü dünyanın savaşları ne nükleer ne de gelenekseldir. Dünyanın en az gelişmiş kısmında yer alırlar ve genellikle gerilla savaşları olarak bilinirler. Hâlbuki gerilla savaşı sadece buradaki çatışmaların bir çeşididir ve toplumun ciddi stres altında olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadırlar. Dış güçler ise benzeri durumlarla karşılaşmadıkları için veya çıkarları çerçevesinde yanlış stratejilerle yol gösterebilirler (Freedman, 1989: 701-702). Çünkü kendi ülkelerinin yaşadıklarıyla üçüncü dünyanın yaşadıkları aynı değildir.

Yerel yapıların üçüncü dünya güvenliğindeki önemini vurgulayan Ayoob'a benzer bir diğer görüş de Steven R. David tarafından öne sürülmüştür. David, "The Primacy of Internal War" adlı çalışmasında (1998) devletlerin dışsal davranışlarının yerel durumlarla belirlendiğini savunur ve neorealizme karşı çıkar. Klasik realizmden esinlenen David, insan doğasındaki hırs ve onurunu aramanın iç savaşların nedenlerini açıkladığını belirtmektedir (David, 1998: 77-92).

Üçüncü dünya güvenliğinde dış faktörlerden çok iç faktörlerin etkili olduğu fikrini benimsemeleri bakımından Ayoob ile benzerlik gösteren Neuman, Hale ve Kienle, liderlerin ve grupların, örgütlerarası ve gruplararası çatışmalardaki amaçlarının, gelişme politikalarının kontrolü için rekabet sürecinde mücadele vermek olduğunu

vurgulamaktadırlar. Ayrıca, Neuman, Hale ve Kienle'nin eserlerinde liderlerin yanı sıra ülke elitlerinin kendi çıkarlarını ülkenin genel refahından üstün tuttuklarını ve bunun da çatışmalarda iç etken olduğunu söylemektedirler (Kalu, 2001: 225-236).

Üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarının dolayısıyla da çözümlerinin birinci dünyanınkinden farklı olacağı fikrini benimseyen Ayoob, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımını açıklarken Azar ve Moon, Amitav Acharya, Neuman, Hale ve Kienle gibi yazarların görüşlerine de yer vermektedir. Bunun nedeni üçüncü dünyanın güvenlik çıkmazlarını daha net olarak ortaya koyabilmek için yaklaşımını güçlendirerek çözüm önerileri getirebilmektir.

Bu kapsamda Ayoob'u eleştiren ve realist bir anlayışla hareket eden Muni, iç dinamiklerin özellikle de sosyal yaşamın etkisinin siyasi alana yansımaması gerektiğini savunarak Ayoob'un güvenlik anlayışından uzaklaşmaktadır. Ona göre sosyal alanlardaki duygusallık, siyasi alanı etkilememelidir, aksine siyasi alanda alınacak kararlar kesin ve köklü olmalıdır. Muni'ye göre Ayoob, kendisi gibi düşünerek çevresel ve ekonomik güvenlik fikrini reddetmektedir. Fakat bu sorunlara güvenlik değerlerini ve siyasi öncelikleri etkilemesi bakımından yaklaşmaktadır. Muni'ye göre Ayoob, güvenlik sorunlarını devletin varlığı içine hapsetmiştir ve toplumun tamamının güvenliği etkilediğini savunmamaktadır. Halbuki toplum, devleti desteklemekte ve korumaktadır. Devletin güvenlik ihtiyaçlarının belirlenmesinde net kriterler olmamasından dolayı rejimler devletin denetleyicisi ve yöneticisi olmaya başlamıştır. Ayoob'a göre rejimin karakteri ve düzenindeki bir değişimle devletin güvenliği ve değişim sağlanabilmektedir (Muni, 1997: 114-117).

Muni, birçok Batılı bilim adamının Ayoob'a kötümser baktığını iddia ederek onların Ayoob'un, kırılğan, bozuk, eksik ulus devlet inşası süreçlerinde üçüncü dünya güvenliksizliğini yerleştirdiği fikrine sahip olduklarını iddia etmektedir. Muni'ye göre, başarısız devletler, üçüncü dünyada güvenliksizlik üretmektedirler. Bu yaklaşımın altında yatan neden ise üçüncü dünyanın sömürgecilikten çıkma süreci ya da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdir. Bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler, kendi devlet inşası teşebbüslerini başlatmışlardır. Muni'ye göre birçok üçüncü dünya ülkesi bu kategoriye girse de hepsi bu kategoride yer almamaktadır. Dolayısıyla Muni, Hindistan, Çin ve Mısır örneklerini vererek bu ülkelerin sömürge öncesi dönemde üçüncü

dünyanın yönetim yapılarına sahip olmadığı fikrine karşı çıkmaktadır. Ona göre Hindistan, Çin ve Mısır, uygarlıklarını ve siyasi yapılarını sömürge öncesi dönemde geliştirmişlerdir ve bu devletlerin ideolojik ve kurumsal yapısal olarak yeniden yapılanması üçüncü dünyada devam etmektedir. Bu durum Ayoob gibi bilim adamları tarafından ulus devlet inşası süreci olarak tanımlanmaktadır ve bu tanımlama Muni'ye göre yanlıştır. Muni'ye göre Ayoob, ulus devlet inşası parametrelerinin ötesine gitmelidir ve analizini üçüncü dünya toplumlarında devletin karakterinin genişlediğini, sürekli ve bazen hızlı dönüştüğünü anlatmalıdır (Muni, 1997: 114-117).

Diğer yandan, üçüncü dünyadaki başarısız devletlerden biri olan Afganistan'ın feodaliteden dini tarikatçı devlete dönüşümünün siyasi yapıdaki etkilerini ve Sri Lanka'nın etnik çatışmalarının ve iç güvenliksizliğinin nedeninin sömürgecilik sonrası demokratik ve halk tabanından gelen karakterinden dolayı yükselen tarikatçı (Budist/Sinhala) devletle paylaşmadığını ortaya koyan Muni, Ayoob gibi iç dinamiklerin üçüncü dünyada ne kadar önemli olduğu üzerinde durmaktadır (Muni, 1997: 114-117).

Ayoob'un görüşlerinden farklılaşan diğer bir yazar olan Barry Buzan'a göre Ayoob, üçüncü dünya güvenliğinde iç dinamiklerin çok daha etkili olduğu görüşünü iddia ederek üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarını/konularını açıklamada yeni bir yaklaşım olarak "üçüncü dünya yaklaşımı"ni geliştirmiş olduğunu belirtse de savunduğu görüşlerin güçlü klasik realist yaklaşımı işaret ettiğini, dolayısıyla farklı bir yaklaşım geliştirmemiş olduğunu belirtmektedir. Buzan'a göre Ayoob, üçüncü dünya güvenliğine siyasi güvenlik açısından bakmaktadır. Güvenliği, devletin toprakları, kurumları ve yönetici elitlerine tehditler konusunda şüphe duyma olarak algılamaktadır. Birçok üçüncü dünya devleti ve liderleri kronik olarak güvenliksizdir. Bu güvenliksizlik, köklü olarak sadece üçüncü dünya toplumları arasından gelmez, çünkü onlar ulus devlet inşası sürecinde ilk aşamadadırlar (Buzan, 1996: 369-370). Dolayısıyla da ulus devlet inşası süreçleri zorlu, kanlı ve oldukça yavaştır (Klein, 1994: 366). Güvensizlik aynı zamanda sömürgeciliğin hantal miraslarından ve silahlanma, demokratikleşme ve insan hakları baskısı, sınırların kutsallığıyla ilgili normların zayıflığı ve ülke içindeki etnik milliyetçi gruplaşmalar gibi üçüncü dünya ülkelerine yardımcı olmayan dış etkenlerden kaynaklanmaktadır. (Buzan, 1996: 369-370).

Birinci dünyanın güvenlik ihtiyaçları ve sorunları ile kıyaslandığında oldukça farklılıklar gösteren üçüncü dünya güvenliği, Ayoob tarafından genel bir çerçeveye anlatılmıştır. Üçüncü dünya güvenliği, genel uluslararası güvenlik ya da birinci dünya olarak bilinen zengin gelişmiş dünyadan farklı olduğu için farklı bir teori ile açıklamak da en doğrusudur. Ayoob’u destekleyen ya da karşı çıkan teorisyenlerin görüşlerine de üçüncü dünyanın farklılıklarının ele alındığı bu kısımda yer verilmiştir. Bu bağlamda sürecin ve ulus devlet inşasının önem taşıdığı üçüncü dünya güvenliğinde bölgesel ve uluslararası güçlerin etkileri de değerlendirilecektir.

1.2.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşme ve Üçüncü Dünyaya Etkileri

Üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarının tarihsel geçmişine bakıldığında Soğuk Savaş dönemi oldukça büyük önem taşımaktadır. Çünkü Soğuk Savaş döneminde dünyada yaşanan çatışmaların büyük çoğunluğu üçüncü dünyada gerçekleşmiştir (Acharya, 1997: 299-327). Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları da yeni ortaya çıkan yaklaşımlar olduğu için küreselleşme sürecinde üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan güvenlik sorunlarının analiz edilmesinde daha önce ortaya çıkan yaklaşımlara nazaran çok daha etkili olabilmektedir.

Soğuk Savaş sonrası süreçte üçüncü dünya kavramı, güney ve/veya çevre ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ayoob, güvenliğin sosyolojik boyutuyla değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürerken Elbaki Hermassi’nin üçüncü dünya tanımında sosyolojik terminolojiye önem verdiğini ve bunun üçüncü dünya güvenliğini açıklamada etkili olduğunu da ifade etmektedir. Hermassi’ye göre, fetih, sömürgecilik ve egemenlik üçüncü dünya ülkelerinin gerçekleridir. Bunlar nedeniyle üçüncü dünya toplumları ekonomik, coğrafi, sosyal ve siyasi bakımdan bölünmüş toplumlardır (Ayoob, 1995: 12-16).

Ayoob, S. D. Muni’nin, ileri sürdüğü gelişme kavramının üçüncü dünyadaki farklılığı üzerinde durarak, yazarın İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bu ülkelerdeki gelişmenin, sömürgecilik travmaları ve sömürgecilik öncesi dönüşümler nedeniyle diğer iki dünyadan oldukça farklı görünüme sahip olduğunu, bu nedenle de birçok sosyal bilimci ve devlet liderinin, sosyal gelişmenin ya da kapitalist tecrübenin, “stratejiler-örnekler-düzeyler-amaçlar” açısından üçüncü dünya ülkelerine tamamen uygulanamayacağını görmeye başladığını belirtmektedir (Ayoob, 1995: 12-16).

Üçüncü dünyadaki çatışmaların hızla yükseldiği Soğuk Savaş döneminde, Sovyet-Amerikan yani Komünist-Kapitalist mücadelesinde her iki kutup da dünyada nüfuz elde etmek amacıyla çatışmalara müdahil olmuşlardır (Maurer, 1984: 1). Üçüncü dünya ülkeleri de mevcut durumdan paylarını almışlardır.

Soğuk Savaş döneminde bağımsızlıklarını kazanma sürecine giren üçüncü dünya ülkeleri, bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından ve kendilerine “biz kimiz” sorusunu sorarak kimlik arayışı içerisinde olmuşlardır ve bu süreçte üçüncü dünyada dini veya etnik temelli çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle Afrika’da devlet sınırları tarihsel geçmiş, etnik kimlik, dini yapı ve sosyal yaşantı gözetilmeksizin çizildiği için çatışmalar soykırım boyutlarına ulaşmıştır. Güvenlik sürecini değerlendiren bilim adamı Amitav Acharya’ya göre, bu çatışmaların birçoğu rejim karşıtı isyanlar, iç savaşlar ve kabile çatışmaları gibi aynı ülkenin içerisinde yaşanan eyaletler arası çatışmalardır. Bu bağlamda Vdo Steinbach de, üçüncü dünyanın istikrarsızlığının köklerinin, Soğuk Savaş döneminde oluşturulan zayıf devlet yapılarına dayandığını ifade etmektedir. Ona göre bu istikrarsızlık ortamı, sömürgecilik sonrası süreçten doğan ülkesel, etnik, dini, coğrafi veya kültür-tarihsel geleneklere karşı gelen ve kendi siyasi hedeflerine ulaşmak için bu istikrarsızlığı gerekli bir araç olarak gören küçük elitler tarafından ya da sömürgeci güçler tarafından oluşturulmuştur (Acharya, 1997: 299-327).

Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme süreci hız kazanmakla beraber bölgeselleşmeyi de tetiklemiştir. Acharya’nın da dediği gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışmalar da bölgeselleşmiştir (Acharya, 1997: 299-327). Dolayısıyla küresel dönüşüm gelişmekte olan ülkeler için olumsuz bir gelişme niteliğindedir. Bu ülkeler için, Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönem, borçlar, yetersiz finansal akış, ters ticaret koşulları ve uygun olmayan ekonomik stratejiler anlamına gelmiştir. (Grant, 1995: 567-587).

Soğuk Savaş döneminde en fazla zarar gören üçüncü dünya, iki süper gücün elindeki nükleer silahların dehşet vericiliğine ve onların ilişkilerinin ortaya çıkardığı 1948’deki Berlin Ablukası, 1962’deki Küba Füze Krizi gibi krizlere de sahne olmuştur. (Ayoob, 1995: 4-8).

Üçüncü dünyadaki güvenlik sorunları ile ilgili olarak Cristopher Clapham, Soğuk Savaşın sonunda Afrika’da özellikle de SAA’da ciddi iç krizler yaşandığını ifade

etmektedir. SAA devletlerinde rejim meşruiyeti yokluğu, ekonomik krizler, ekonomik yetersizlik ve ekonomik gelişmeyi yönetememe nedenleriyle ortaya çıkan iç çatışmalar Soğuk Savaşın bitişiyle hız kazanmıştır. (Clapham, 1999: 99-114). Çünkü Soğuk Savaşın bitişiyle çatışmalar bölgeselleşmiş ve dolayısıyla bölge, küreselleşmeden olumsuz etkilenmiştir. Clapham, süper güçlerin, bu üçüncü dünya devletlerini birbirine karşı kullandığını, Afrika boynuzu hariç diğer Afrika devletlerinin çatışma ve güvensizlik durumlarına ilgisiz davrandıklarını ve bu ilgisizliğin nedeninin de bölge ülkelerinin zayıflığı ve kendileri için stratejik öneminin azlığı olduğunu tartışmaktadır (Kalu, 2001: 225-236).

Clapham'ın görüşüne destek olarak Michael Bretton, Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği anlayışına paralel düzeyde, SAA ülkelerinde yaşanan demokratik dönüşüm sürecinde dış faktörlerin, statükocu rejimlerin iç süreçlerine en az seviyede etki ettiklerini ifade etmektedir. Örneğin, BM yardımlarının çoğu Afrika'daki diktatör rejimlere sahip ülkelere verilmiştir. Fakat bu yardımlar, o ülkelerin demokratik ideolojilerinden çok büyük güçlerin petrol ve doğalgaz ayrıcalıkları elde etmeleri karşılığında verilmiştir. Bretton'a göre, BM'nin Soğuk Savaş dönemindeki ahlaki davranışları ve uluslararası finansal kurumların siyasi ve ekonomik fonksiyonları Afrika'da demokratik dönüşümün yükselişinde ikincil role sahiptirler (Kalu, 2001: 225-236).

Soğuk Savaştan kapitalizmin galip çıkmasına rağmen, BM içindeki anti-komünist politikaların yeniden ortaya çıkması konusunda uyarıda bulunan Scherrer'e destek veren Jeffrey A. Lefebvre, Rusya'nın duruşunun sıfır sonuçlu siyasi yarıştan eski muhalif Batıyla siyasi ittifak içinde pozitif sonuçlu ekonomik sözleşmeye doğru değişim gösterdiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda Batılı bir bakış açısı sunan Donald Rotchild ise Batılı ülkelerin, Afrika'daki aktif ve yapılanmacı sözleşmeden çekilmemesi gerektiği görüşüne sahiptir (Keller, Rotchild ve Harpviken, 1997: 244).

Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde veya sonrasında uluslararası siyasi düzenin komünizm ya da kapitalizm olması üçüncü dünya ülkelerindeki güvenlik sorunlarını azaltmamıştır. Sömürgecilik döneminde güvenlik sorunları yaşayan üçüncü dünyanın, Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmeyle birlikte bölgeselleşmenin de tetiklenmesiyle güvenlik sorunları artarak devam etmiştir.

1.2.1.3. Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği

Üçüncü dünya güvenliği, kozmopolit yapıya sahip nüfusların barındığı büyük coğrafyaları ilgilendirdiği için, bir üçüncü dünya devletindeki güvenlik sorunlarının çoğu zaman sadece devlet içinde çözümlenmesi mümkün değildir. Çünkü üçüncü dünyanın güvenliği söz konusu olduğunda aynı etnik ve/veya dinsel kimliğe sahip nüfusları barındıran komşu ülkelerin hep birlikte hareket ederek çözüm bulması gerekmektedir. Ulusal sınırların çok büyük önem taşımadığı üçüncü dünyadaki çatışmaların önlenmesi ve güvenliğin sağlanması ülkesel çabaların yanı sıra ancak bölgesel bir güvenlik anlayışıyla gerçekleştirilebilir.

Bu paralelde Ayoob'un önem verdiği ve üçüncü dünya güvenliği konusunda işaret ettiği Acharya, Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası sistemin ve büyük güçlerin bugünkü üçüncü dünya ülkelerinin sınırlarını keyfi olarak çizdiklerini ve müdahalelerde bulduklarını söyleyerek bu devletlerin Soğuk Savaş sonrası dönemde bağımsızlıklarını kazanmış olduklarını eklemektedir. Bu nedenle sadece devlet içinde değil bölgesel nitelikteki çatışmaların da üçüncü dünyanın bir parçası olduğu ifade edilebilir. Üçüncü dünya ülkelerinin sosyal, siyasi, ekonomik vb. nedenlerle ülke içi ve bölgesel çatışmalara girdiklerini ve bu müdahaleler olduğu sürece bu çatışmaların süreceğinin de altını çizmektedir. Bu bağlamda üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarında yerel faktörlerin daima göz önünde bulundurulması gerektiğini hatta bu faktörlerin uluslararası sistemin dinamiklerinden çok daha etkili olduğunu söyleyen Ayoob'a katılmaktadır. Acharya, sadece ulusal değil aynı zamanda bölgesel güvenliğin, mevcut çatışmaların ülkelerin sınırlarını aştığı ve komşularını da etkilediği için önemli olduğunu iddia etmektedir. Dezentralizasyon ve yerleşmenin oldukça önemli olması sebebiyle "*bölgesel alt yapılanmalar*"ın olmasının gerektiğini ifade etmektedir (Acharya, 1997: 299-327).

Acharya da Ayoob gibi, üçüncü dünya güvenliğinde güvenlik oluşumu için devletlerin yerel yapılanmalarına odaklanmaktadır (Ayoob, 1995: 308). Buzan da Acharya ve Ayoob'a yerleşme kapsamında çatışma çözümleri hususunda katılarak çatışmaların yerleştiğini ve dolayısıyla çözümlerinin de yerelden başlaması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle Buzan'a göre sömürgecilik ve Soğuk Savaş, dış müdahaleleri oluşturması nedeniyle bölgesel güvenlik konusunda yerel oluşumların

ortaya çıkmasını engellemiştir ve bu nedenle dış faktörlerin dolaylı olarak çatışmaların tamamen durdurulmasını engellediğini ve çatışmaların tekrarlanmakta olduğunu söylemek mümkündür (Acharya, 1997: 299-327).

Bölgeselleşen üçüncü dünyayı değerlendirerek çeşitli açılardan kategorize eden Raju G.C. Thomas'ın "What is Third World Security?" adlı çalışmasında belirttiği üzere üçüncü dünya ülkeleri uluslararası politikada *sömürge sonrası devletler*, *bağlantısız devletler* ve *en az gelişmiş devletler* olmak üzere üç farklı şekilde adlandırılmakta/algılanmaktadır. Bunların güvenlik şekilleri ise *uluslararası*, *transnasyonel*, *bölgesel* ve *yerel* olmak üzere dört tanedir ve üçüncü dünya ülkeleri *Asya*, *Afrika* ve *Latin Amerika* olmak üzere üç kıtada yer almaktadırlar (Thomas, 2003: 205-232).

Üçüncü dünyanın ilk imajı olarak sömürgecilik sonrası devletleri gösteren Thomas, ikinci imaj olarak Soğuk Savaş dönemindeki Amerika ve SSCB bloklarının dışındaki devletlerden oluşan "Bağlantısızlar Hareketi"ni göstermektedir. Üçüncü dünyanın üçüncü ve son imajı olarak ise, Soğuk Savaş sonrası küresel dünyada "fakir", "güney" ya da "çevre" olarak adlandırılan ülkeleri göstermektedir. Thomas'a göre üçüncü dünyanın güvenlik şekilleri olan uluslararası, transnasyonel, bölgesel ve yerel güvenlik formları, ülkeler içerisindeki eyaletlerarası çatışmaları da kapsamaktadır. Yazara göre üçüncü dünyanın güvenlik tehditleri ise, iç savaşlar, devrimler ve onların yayılan etkileri, milliyetçilik ve etnik gruplar arası çatışmalar ve başarısız devletlerin arayışları, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların yayılması, transnasyonel terörizm, yasadışı uyuşturucu ticareti ve küreselleşmenin negatif sonuçlarıdır (Thomas, 2003: 205-232).

Üçüncü dünya ülkelerini barındıran üç kıta (Asya, Afrika, Latin Amerika) ile birlikte bu ülkelerin imajları ve güvenlik boyutları ele alındığında sömürgecilik sonrası uluslararası güvenlik sorunlarının her üç kıtada da mevcut olduğu, fakat transnasyonel, bölgesel ve iç güvenlik sorunlarının Latin Amerika'da görülmediği ifade edilebilmektedir. Soğuk Savaş dönemindeki bağlantısız imaja sahip üçüncü dünya ülkeleri ise sadece Asya kıtasından çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde üçüncü dünyanın az gelişmişlik imajının altını çizen Thomas, uluslararası ve iç güvenlik sorunlarının bu dönemde tüm üç kıtada da mevcut olduğunu, transnasyonel ve bölgesel güvenlik sorunlarının ise Afrika ve Latin Amerika'da varlığını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Transnasyonel

güvenlik ulusal sınırları aşan devlet dışı aktörlerle iletişime geçen şiddeti de kapsamaktadır. Bu nedenle Asya kıtasında yer alan üçüncü dünya ülkelerinin sorunlarının bölgesel ve transnasyonal güvenlik sorunları olarak algılanmadığını iddia etmektedir (Thomas, 2003: 205-232).

Tablo 1. Üç Kıta ve Üçüncü Dünya Güvenliği

Üçüncü dünya İmajları	Sömürgecilik sonrası İmaj	Bağılantısızlık İmajı	Az Gelişmişlik İmajı
Güvenlik Türleri			
Uluslararası Güvenlik	Asya, Afrika, Latin Amerika	Asya	Asya, Afrika, Latin Amerika
Transnasyonal Güvenlik	Asya, Afrika	-----	Afrika, Latin Amerika
Bölgesel Güvenlik	Asya, Afrika	Asya	Afrika, Latin Amerika
İç Güvenlik	Asya, Afrika	-----	Asya, Afrika, Latin Amerika

Kaynak: Thomas, 2003: 225

Tablo 2’de de görüleceği üzere üç kıtada bulunan üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik konuları daha özel olarak değerlendirildiğinde; bölgesel güvenlik sorunları ve bunu tetikleyen büyük güç bağlantılarının varlığı, eyaletlerarası konvansiyonel savaşlar, kitle imha silahlarının varlığı (nükleer, biyolojik, kimyasal), sınırötesi terörizm, isyanlar, iç savaşlar, rejim istikrarsızlığı, kar ya da siyasi amaçlı yasadışı uyuşturucu/mücevher ticareti, zaman zaman bu ülkelerin hükümetleri tarafından da desteklenen faaliyetlerdir. Thomas, üçüncü dünya güvenlik sorunlarını Ayoob gibi genel olarak değerlendirmiş ve aşağıdaki şekilde tabloştürmüştür.

Tablo 2. Üç Kıtada Güvenlik Konuları

Üçüncü Dünya Kıtaları	Asya	Afrika	Latin Amerika
Güvenlik Konusu			
Bölgesel Güvenlik ve Büyük Güç Bağlantıları	Hindistan-Pakistan, Çin-Tayvan, Kuzey Kore-Güney Kore, Arap-İsrail, İran-Irak	Etyopya-Eritre, Etyopya-Somali, Kongo-Ruanda, Tanzanya-Uganda,	Kolombiya, Küba, Peru, Arjantin, Falk Adaları
Eyaletlerarası Konvansiyonel Savaşlar	Hindistan-Pakistan, Arap-İsrail, İran-Irak	Etyopya-Eritre, Etyopya-Somali, Kongo-Ruanda, Tanzanya-Uganda,	-----
Kitle İmha Silahları (Nükleer, biyolojik,	Hindistan-Pakistan, Kuzey Kore-Güney Kore, Arap-İsrail, İran-Irak, Libya	Güney Afrika	Arjantin, Brezilya, Küba
Sınırdışı Terörizm	Filipinler, Malezya, Burma, Hindistan, Sri Lanka, İsrail	-----	Peru, Venezuela, Kolombiya
İşyan, iç savaşlar, rejim istikrarsızlığı	Filipinler, Endonezya, Burma, Hindistan, Bangladeş, Sri Lanka, Irak, Cezayir	Sudan, Somali, Ruanda, Birundi, Kongo, Sierra Leone, Gine, Liberya,	Kolombiya, Peru, Meksika, Nikaragua,
Kar ya da siyasi amaçlı yasadışı uyuşturucu/mücevher ticareti	Afganistan, Pakistan, Burma, Tayland	Sierra Leone, Kongo	Kolombiya, Ekvator, Bolivya,
Hükümet Faaliyetinin suç işlenmesine neden olması	Bazen mümkün	Kongo, Liberya, Sierra	Bazen mümkün

Kaynak: Thomas, 2003: 226

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gittikçe yerleşen ve bölgeselleşen güvenlik sorunları, üçüncü dünyada yoğunlaşmıştır. Istvan Kende, 1945-76 yılları arasındaki dönemde 120 savaştan 102'sinin iç savaş olduğunu belirtirken Michael Kidron ve Ronald Segal ise, 1973-86 yılları arasında yaşanan 66 iç savaşın 30'unun sınır savaşı olduğu sonucuna varmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde bölgesel çatışmaların çoğunlukta olduğunu söylemek mümkündür (Acharya, 2003: 299).

Buzan, üçüncü dünya güvenliğindeki iç ve bölgesel tehditlerle mücadele edebilmek için bölgesel güvenlik oluşumlarına yönelmesi gerektiği fikrini savunmaktadır. (Thomas, 1989: 701).

Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan küreselleşme süreci ile birlikte bölgeselleşmeye yönelik uluslararası sistem, üçüncü dünya güvenliğini etkileyen önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Fakat bu dönüşüm güvenliksizlik içindeki üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarını çözümlenmede yeterli olamamıştır.

1.2.1.4. Dış Güçlerin Etkisi ve Üçüncü Dünyadaki Çatışmalar

Üçüncü dünya güvenliği denildiğinde ilk akla gelen faktör uluslararası büyük güçlerdir. Bunun nedeni, dış güçler olarak nitelenen ülkeler ya da kuruluşların uluslararası ekonomi ve politikayı yönlendirme kapasitesine sahip olmalarıdır. Soğuk Savaş döneminde hız kazanan büyük güçlerin üçüncü dünya ülkeleri aracılığıyla nüfuz elde etme çabaları birçok kez ifade edilmiştir. Üçüncü dünya güvenliğinde her ne kadar iç dinamiklerin daha etkili olduğu ifade edilse de dış güçlerin tetikleyici nitelikleri göz ardı edilememektedir. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları bağlamında değerlendirildiğinde Reno gibi Ayoob da dış güçlerin etkisinin önemine değinmektedir.

Gerek bölgesel gerekse de uluslararası güçlerin etkileri nedeniyle Muni de, Thomas gibi Soğuk Savaşın sona ermesi nedeniyle üçüncü dünyaya barış ve refah geleceği konusunun kesin olmadığını ifade eden Ayoob'a katılmaktadır. Muni'ye göre Ayoob, üçüncü dünyanın güvenlik durumunu güçleştiren dışsal faktörlerin etkisi ve onların stratejileri nedeniyle üçüncü dünyada ekonomik sorunların yaşanacağı konusunda uyarıda bulunmaktadır (Muni, 1997: 114-117). Üçüncü dünya güvenliğinde dış faktörlerin tamamen etkisiz olmadığını savunan Ayoob'un fikirleri Thomas ve Muni ile örtüşmektedir.

Bu bağlamda dış faktörler olarak algılanabilecek süper güçlerin üçüncü dünyaya etkilerinden biri de Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan *Soğuk Savaş fırsatçılığı*dır. Üçüncü dünyadaki gizli mücadelelerin ve çatışmaların nedenlerinden biri olan Soğuk Savaş fırsatçılığı, süper güç yarışına ve iç savaşların uluslararasılaşmasına yol açmakta ve bölgesel savaşların uzamasına neden olmaktadır. Bu duruma, 1970'ler ve 1980'lerdeki İran-İrak, Afganistan, Kamboçya, Afrika Boynuzu ülkeleri, Orta Amerika ve Angola'daki savaşlar örnek olarak gösterilebilir (Acharya, 1997: 305).

Acharya'ya göre, dış faktörler olarak kabul edilen Batılı ülkelerin üçüncü dünya güvenliğine bir diğer olumsuz etkisi de Avrupa'da *uzun süreli barışın varolması*

nedeniyedir. Bu barış ortamı, üçüncü dünyadaki istikrarsızlığı ve bölgesel çatışmaları şiddetlendirmiştir. Çünkü barış ortamındaki süper güçler, kendi nükleer silahlarının sınırlarını bilirlerken kendi güvenliklerini yine kendi ülke çıkarları çerçevesinde oluşturmuşlardır. Barış ortamındayken kendi askeri durumlarını diğer süper güçlerle karşılaştırma yoluna gitmişler ve gelişmiş dünya, barış ortamında kendi güvenliliğini sağlarken üçüncü dünyayı daima göz ardı etmiştir. Uluslararası sistemde pazarlık gücü olmayan üçüncü dünya ülkeleri ise güvenliksiz yaşamaya devam etmiştir (Acharya, 1997: 299-327).

Görüldüğü üzere Soğuk Savaş dönemi üçüncü dünyadaki dış güçlerin etkisini görmek açısından çok önemlidir. Birçok üçüncü dünya ülkesi siyasi bağımsızlıklarını Soğuk Savaş döneminde kazanmışlardır. Fakat Soğuk Savaş üçüncü dünya ülkelerinden en çok Asya kıtasında olanları etkilemiştir. Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin yıkılışıyla ortaya çıkan Orta Asya ve Kafkaslar'daki yeni devletler, potansiyel olarak yeni iç ve bölgesel güvenlik sorunları üretmişlerdir. Fakat bu bölgedeki (Orta Asya ve Kafkaslar) çatışmalar Thomas'a göre Latin Amerika ve Afrika'daki ülkelerdeki çatışmalarda olduğu gibi uluslararası boyut kazanamamıştır (Monshipouri, 1997: 233-234) ve dış güçlerin müdahalelerine daha az maruz kalmışlardır.

Ayoob'u destekleyen Muni'ye göre, Soğuk Savaşın sona ermesiyle üçüncü dünyada, iç problemler ve etnik çatışmalar hızla artmaya devam etmiştir. Bu çatışmalar, sadece ülkelerin içindeki istikrarı etkilememiş, aynı zamanda bölgesel barışı ve istikrarı da tehlikeye sokmuştur. Bu bağlamda Ayoob, bölgesel ve küresel kapsamda gelişmiş dünyadan farklı güvenlik sorunları olan üçüncü dünya ülkelerinin de güvenliklerinin sağlanmasına katkıda bulunma yönünde faaliyet göstermesi gerektiğini belirtmektedir. Ayoob güvenlik konusunun çok boyutlu bir yapıda olduğunu belirterek güvenlik konusuna Batılı bakış açısına karşı çıkmaktadır. Çünkü Ayoob, Batı perspektifini *sistem merkezli, askeri ve dışa yönelik* bulmaktadır (Muni, 1997: 114-117).

Üçüncü dünya güvenliğinde Batı perspektifini temel alan realizme karşı çıkan Ayoob'a göre, üçüncü dünya güvenliği ülkelerin ulusal güvenliğini odak noktası olarak benimsemiştir. Realist güvenlik anlayışına göre önemli olan, devlete karşı olan dış tehditleri azaltmak ve bunu bir bütün olarak uluslararası sistem güvenliği ile yapmaktır. Halbuki sadece uluslararası sistemde devletlerin güvenliğini önemseyen ve uluslararası

sistemin bir bütün olarak güvenli olması gerektiğini göz ardı eden Batı merkezli teorisyenler (idealistler, realistler, ortaklaşa güvenlik teorisyenleri vs...), üçüncü dünyanın güvenliğini ayrıca ele alma gereği duymamışlardır (Ayoob, 1995: 4-8).

Ayoob'u destekleyen Kardaş, üçüncü dünya güvenliği mantığına göre, Batılı devletlerin, tarihsel geçmişleri ve siyasi tecrübeleri bakımından diğer devletlerden farklı olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda güvenliğe realist bakış açısıyla bakmak, üçüncü dünya devletlerinin zayıf kurumsal yapıları ya da tarihsel olarak farklı tecrübeleri hakkında görüş sunmamaktadır (Kardaş, 2006: 78-79). Bölgesel güvenlik ve yerleşmenin üçüncü dünyada varolmamasını göz ardı eden gelişmiş ülkeler, güvenliğe kendi gelişmiş ve bölgeselleşmiş güvenlik perspektiflerinden bakarak, ekonomik çıkarları çerçevesinde üçüncü dünya çatışmalarına müdahil olabilmektedirler.

Ulus inşa sürecinin ilk aşamasında yer alan üçüncü dünya ülkeleri, ülke içindeki elitlerin dış güçlerle işbirliği yaparak bu ülkelerin çıkarları doğrultusunda tavır takınmaları nedeniyle de güvenlik kaygıları duymaktadırlar. Üçüncü dünya elitlerinin dış güçlerle işbirliği yapmalarının nedeni, üçüncü dünya ülkelerinin uluslararası alanda ya da ulusal olarak yeterli güce sahip olmamasıdır. Bu bağlamda Ali Mazrui, üçüncü dünya ülkelerinin elitlerinin ülkelerinin rejimleri ve devlet yapısı düzeyindeki güvenlik konuları konusunda kaygılandıklarını da savunmaktadır. Güvensizliğin hâkimiyeti ve üçüncü dünya ülkelerinde sosyal yaşamda varolan güvenlik kaygısına işaret eden Mazrui'ye göre, bu kaygı merkezî otorite (devlet) ile merkezî güç (etnik veya dini çoğunluğun liderleri olan elitler) arasındaki uyumsuzluğun sonucudur. Birçok üçüncü dünya ülkesinde devlet otoritesi ile rekabet eden unsurlar (merkezî güçler) vardır ve bunlar çoğunlukla kapasite bakımından devletten daha zayıf olmakla beraber siyasi meşruiyet açısından devlete eşit ya da daha güçlüdür (Mazrui, 1986: 57-63).

Soğuk Savaş döneminde mevcut olan güç dengesinde “üçüncü dünya” göreceli olarak önemsiz görülmesine karşın süper güçlerin üçüncü dünyadaki güç yarışı devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üçüncü dünya ülkelerinin kendi içlerinde yaşanan eyaletler arası çatışmalar, dış dinamikler olarak bilinen süper güçler tarafından teşvik tetiklenen iç dinamiklerin etkisiyle artınca, çatışma yaşanan ülke yönetimlerinin uluslararası müttefik sahibi olarak ülkelerinin güvenliğini sağlama durumu gündeme gelmiş ve yine süper güçlere bir yöneliş gerçekleşmiştir. Fakat süper güçler, gerekli

desteği sağlamayarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri için müttefik güvenliği ve devlet güvenliği arasındaki sıkı bağın üçüncü dünya ülkelerinde göze çarpan yokluğu da üçüncü dünya ülkelerinin güvenliksizliklerine zemin hazırlamıştır. Birçok üçüncü dünya devleti müttefik güvenliğinin önemini zaman içerisinde kavramış fakat müttefik olmak için eşit güce sahip olmanın gerekliliğini de öğrenmişlerdir. Dolayısıyla da süper güçlerin üçüncü dünyadaki müttefiklerine taahhütleri, gelişmiş dünyadaki müttefiklerine taahhütlerden çok daha farklı olmuştur (Ayoob, 1995: 4-8).

Diğer yandan S. Neil Macfarlane, sömürgecilik sonrası bağımsızlıklarını kazanan üçüncü dünya ülkelerinde ortaya çıkan yeni bölgesel güçlerin işbirliğinden söz etmektedir ve ABD'nin bölgede izlediği politikayı kınamaktadır (Macfarlane, 1990: 1-25). James O.C. Jonah ise, üçüncü dünya devletlerinin kendi uyuşmazlıklarını çözmede global süper güçlerle işbirliğine alternatif olarak bölgedeki yeni süper güçlerle işbirliği yapmalarını öngörmektedir (Jonah, 1991: 161-173; Gutteridge, 1992b: 726). Optimistik bir bakış sunan Macfarlane ve Jonah, üçüncü dünya devletlerinin kendi içlerinden çıkarabilecekleri süper güçleri kurtarıcı olarak görmektedirler. Zira, müttefik olarak üçüncü dünya ülkelerinin kendi içlerinden çıkabilecek olan bölgesel yeni süper güçler, üçüncü dünyanın uluslararası süper güçler karşısında eskisine göre daha eşit güce sahip olabilecekleri müttefikler olabileceklerdir.

Benzer şekilde Krasner'in de belirttiği gibi gelişmiş ülkelerin yönlendirdiği uluslararası sistemde bu ülkelerin çıkarları ön plandadır ve üçüncü dünyanın çıkarlarının gözetlenmesi için uluslararası sistemde kuralların değişmesi ya da gelişmiş ülkelerin uluslararası sistemdeki çıkarlarında üçüncü dünyanın çıkarları ile örtüşecek şekilde sapmaların olması gerekmektedir. Üçüncü dünyanın önceliği ülkelerinin savunmasızlıklarını azaltmaktır. Savunmaya yapılan harcamalar da bu ülkeleri güvenli hale getirmeye yetmemektedir. Aksine üçüncü dünya ülkeleri, otoriter yönetimlere yönelmektedirler. Çünkü sadece otoriter rejimlerin, kişisel veya kollektif amaçları önemsemeden savunmasızlıklarını azaltmada ve güvenliklerini sağlamada yardımcı olabileceğine inanmaktadırlar. (Ayoob, 1995: 1-16).

Krasner, üçüncü dünya devletlerinin çıkarlarının uluslararası ekonomi normları içinde yer alabileceğine işaret etmektedir. Çünkü üçüncü dünyada, uluslararası sistemin temel varsayımları olan egemenlik, müdahale etmeme, kendi kendine yeterli olma gibi

değerler Batılı ülkelerden daha güçlü olabilecektir. Çünkü üçüncü dünyanın inancı ve sadakati Batı'nın gelişmiş ülkelerinin sadakatinden çok daha güçlüdür (Ayoob, 1995: 1-16). Bunun en açık örneği, sömürgecilik döneminde Afrika ülkelerindeki iktidarların ve halkların sömürgeci güçlere olan koşulsuz itaatleridir.

Dış dinamiklerden sayılan *BM'nin insani müdahaleleri*, Ayoob'un ilgisini çeken bir diğer konudur. Ayoob'a göre insani müdahale, tek tip olamaz ve dünyanın tüm ülkelerinde aynı şekilde gerçekleştirilemez. Dolayısıyla tek tip bir üçüncü dünya resmedilemeyeceği ve her bir üçüncü dünya ülkesi de kendine has özelliklere sahip olduğu için BM de kıta, bölge hatta ülke dinamikleri gözetilerek insani müdahale veya yardım sağlamalıdır. Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleri farklı yapıdadırlar. Afrika örnek alındığında, SAA ve Kuzey Afrika müdahaleleri arasında da farklar vardır ve öyle olmak zorundadır. Her kıtanın, bölgenin hatta ülkenin kendisine has güvenlik sorunları ve çözümleri vardır. (Ayoob, 2004: 99).

İnsani müdahale kapsamında uluslararası toplum ve büyük güçler tarafından gerçekleştirilen müdahaleler, dünyanın her bölgesi ve ülkesi için farklıdır. Bu müdahalelerde en önemli faktör, siyasi çevrenin farklılığıdır. Bu sebeple üçüncü dünya güvenliğinde etkisi olan ve daha çok iç dinamiklerden sayılabilecek siyasi çevrenin önemine değinen Bryant ve Bailey, “üçüncü dünya”nın siyasi çevresinde genel dönüşümün yaşandığını ifade etmektedirler (Kalu, 2001: 225-236).

Sivil toplum kuruluşlarının çevresel değişim çalışmaları ve politikadaki rolünü de değerlendiren Bryant ve Bailey, üçüncü dünya siyasi çevresinin (elitlerinin) ülke kontrolünü sağlamak için daha özel çıkarlar çerçevesinde sivil toplum gibi farklı aktörlerle mücadele içinde oldukları sonucuna varmaktadırlar (Kalu, 2001: 225-236). Hâlbuki Ayoob, iç istikrarın sivil toplumun inşası için gerekli olduğunu savunmaktadır (Klein, 1994: 367). Üçüncü dünyadaki sivil toplum ise, daha çok elitlerin kontrolünde ve onların çıkarlarına hizmet eden gruplar olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Muni'ye göre Ayoob, büyük güçlerin üçüncü dünyadaki stratejik önceliklerine ve bu ülkeleri istikrarsızlaştıran rollerine de vurgu yapmaktadır. Ayoob, dış güçlerin amacının sadece üçüncü dünyadaki çatışmaların zaten var olan kaynağını güçlendirmek ve üçüncü dünyayı sömürmek olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan Ayoob, gelişmekte olan ülkelerin tek kutuplu dönemde sahip oldukları siyasi ve ekonomik özerkliğin

sarsıldığı sonucuna varmaktadır (Muni, 1997: 114-117; Ayoob, 1995: 73-75). Bu tahmin son dönemde yapılan çok kutuplu dünya düzeni göz önüne alındığında oldukça doğru bir saptamadır.

Çalışma kapsamında değerlendirildiğinde üçüncü dünya ülkelerinin sömürgecilik sürecini geride bırakmış olmalarına rağmen dış güçlere bağımlılıklarının sona ermediğini ve bu durumun da güvenlik sorunlarında oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın ikinci bölümü de dikkate alındığında daha özel bir değerlendirme yapılırsa, milliyetçiliğin önemli etkenlerinden birinin konuşulan dil olduğundan hareketle Avrupalı ülkeler, Afrikalıların günümüzde halen kendi Avrupalı eski sömürgeci ülkelerin dillerini kullanmalarını sağlamışlardır. Diğer yandan kendi dillerinin resmi dil olmasını ve o dilde bir elit yetiştirilmesini sağlayan Batılı devletler Afrikalı ülkelerin ulus inşa süreçlerini oldukça hızlı geliştirmelerini beklemektedirler. Bu bir ironidir. Çünkü bu şekilde Afrika ülkelerinin yabancı kültürün etkisinden sıyrılıp kendi kimliklerini oluşturmaları oldukça zordur. Afrika ülkelerini yaklaşık elli yıl önce terk eden sömürgeci güçler arkalarında etkiledikleri insanları ve kendilerine bağlı kültür ve ekonomileri bırakmışlardır (Soysal, 2005).

Sonuç olarak, bölgesel ya da küresel güçlerin üçüncü dünya güvenliğinde olumsuz etkilerinin olduğu, üçüncü dünyadaki elitler ve yöneticilerin destekleriyle ve çıkarlar çerçevesinde ülkelerdeki mevcut çatışmaların köklerinin derinleştirildiği ve beslendiği ifade edilebilir. Bir yandan ulus inşa süreçlerinin bir an önce tamamlanması beklenen üçüncü dünyada, çatışmaların sona ermesine izin verilmemesi de büyük bir ironidir.

1.2.1.5. Üçüncü Dünya'nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları

Üçüncü dünya güvenliğinde devletler ve uluslararası büyük güçlerin egemenliği ve etkisi yadsınamaz fakat insan faktörünün küreselleşen dünyada gittikçe önem kazanmasıyla devlet ve hükümetler dışı örgütler ve etnik toplulukların önemi de gün geçtikçe artmaktadır. Dolayısıyla üçüncü dünya küreselleşen dünyanın göz ardı ettiği yerel çatışmalarla mücadele etmektedir. Uluslararası sistemin yeterli önemi vermediği üçüncü dünya ülkelerinin kendi içlerinde hatta zaman zaman bölgeselleşen çatışmaları, bu ülkelerin içinde buldukları çıkmazı gözler önüne koymaktadır.

Diğer yandan, uluslararası sistemde yer alan devletlerin çoğunluğunun üçüncü dünyada yer almasına rağmen, etnik merkezli Batılı güvenlik yaklaşımları, onların güvenlik endişelerini yok saymakta ve üçüncü dünya güvenlik problemlerini görmezden gelmektedir. Batılı güvenlik anlayışlarının hepsinde, Batılı realist güvenlik varsayımları dikkate alınmıştır (Kardaş, 2006: 79-82).

Ekonomik az gelişmişlik, zayıf devlet yapıları, güvenilir olmayan siyasi yapı ve ekonomik açıdan materyal yetersizliği, askeri ve teknolojik kapasitelerinin tamamının Batılı fetihler ve sömürgeleştirmeleri için kullanılması gibi nedenler, başta realist güvenlik varsayımları olmak üzere üçüncü dünyayı göz ardı eden geleneksel Batı perspektifli yaklaşımların anlayışları arasında yer alırken üçüncü dünya devletlerinin güveniksizliğinin tarihsel kaynağının önemi günümüzde halen tam anlamıyla kavranamamıştır. Basitçe devlet güvenliği için dışsal korkularla birlikte Batılı etnik merkezlik endişesi, devlet güveniksizliğinin iç siyasi kaynaklarını hesaba katmamıştır (Kardaş, 2006: 79-82).

Üçüncü dünyadaki güvenlik tanımları ise, borç yükü, ekonomik yoksunluk ya da çevresel bozulma gibi problemleri önemsemektedir. Kısacası, geleneksel yaklaşımlar gibi siyasi sektörün önceliğini ileri sürmez ve insan faaliyetinin diğer alanlarını dışlamaz. Üçüncü dünya güvenliği anlayışlarının aksine Batılı güvenlik anlayışlarına göre sorunlar ancak, yönetim rejimlerini, devlet sınırlarını ya da zayıf bölgesel ve kurumsal devlet yapılarını tehdit edebilir olduğunda güvenlik sorunları olarak dikkate alınmaktadırlar. Burada güvenlik ve güveniksizlik, korkulan içsel ve dışsal savunmasızlık ilişkisi içinde tanımlanmaktadır ya da bölgesel ve kurumsal olarak devleti ve rejimleri önemli ölçüde zayıflatan veya düşüren potansiyele sahip olma olarak tanımlanmaktadır (Kardaş, 2006: 80-83).

Ayrıca Batılı stratejik düşünce, üçüncü dünyanın güvenliğini göz ardı ederek ve bir bütün olarak uluslararası sistemin güvenliğinin Kuzey Atlantik Paktı (North Atlantic Treaty Organization-NATO), Varşova Paktı gibi Batılı ülkelerin liderliklerini üstlendiği, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın büyük endüstrileşmiş devletlerinin yönetiminde olduğu anlayışıyla hareket etmektedir. Bu nedenle üçüncü dünyaya bakış açısı olarak değerlendirildiğinde, uluslararası güvenlik çalışmalarındaki realist (devlet merkezli) ve idealist (sistem merkezli) yaklaşımları arasındaki fark bile giderek

silinmektedir. Uygulanmakta olan bu sistem, tarihsel olarak üçüncü dünya devletlerinin güvenlik analizlerini ve güvenlik tanımlarını da koşullandırmaktadır. Bu koşullandırma ise, büyük entelektüel ve kavramsal problemleri doğurmaktadır. Çünkü Batı literatüründe geliştiği gibi devlet güvenliği faaliyetlerinin üç büyük karakteristiği –yani, *devletin dıştan oryantasyonu, sistematik güvenlikle güçlü bağı* ve *Soğuk Savaş çağındaki iki müttefik bloğun güvenliği ile kurulan bağlar*- üçüncü dünyada uygulanırken, güvenlik anlayışının üçüncü dünyadaki varlığı, gelişmiş Batılı devletlerinkiyle aynı kabul edilmiştir (Ayoob, 1995: 4-8).

Halbuki üçüncü dünyadaki güvenlik, dışarıdan çok kendi sınırlarında, geniş ölçüde yayılan çektikleri acı ve güvensizlik algılamasıdır. Bu söylem, dış tehditlerin var olmadığı anlamına gelmemektedir. Üçüncü dünyanın çıkmazlarının ulusal ve uluslararası boyutlarından biri dış ve iç tehditlerle birlikte mücadele edilme zorunluluğudur. Dış tehdit olarak uluslararası olmaktan çok bölgesel tehditler üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarının başında gelmektedir. Çünkü iç faktörlerin yoğun bir şekilde etkili olduğu ulusal çatışmaların sık sık komşular arası çatışmalara dönüşümü de söz konusudur. Bu çatışmalardaki dönüşümün nedeni komşuluk içinde etnik dağılımlar ve bölgede sık sık benzeri iç güvensizlik yaşayan devletlerin varlığıdır. Üçüncü dünyada gerçekleşen ulusal ve devletlerarası çatışmalara örnek olarak, 1971'deki Bangladeş ve İrlanda dönüşüm kargaşasından daha fazla öne çıkan 1980-1988 İran-İrak Savaşı ve Hindistan-Pakistan Savaşı verilebilir. Bu durum, üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik endişeleri ve bir bütün olarak uluslararası sistemdeki ilişkilerde gelişmiş ülkelerin güvenlik endişeleri arasındaki farkı yansıtmaktadır (Ayoob, 1995: 4-8). Sonuç olarak, Üçüncü dünyanın uluslararası sistemdeki birinci ve ikinci dünyanın güvenlik anlayışlarından farkı, dış tehditlerden çok iç dinamiklerin oluşturduğu kaos ortamı ve bölgeselleşen tehditlerdir (David, 1991: 233-255).

Bu bağlamda eleştirel güvenlik anlayışları içerisinde yer alan ve çoğu zaman ulusal ve uluslararası boyutlarda çıkmazlara düşmelerine neden olan güvenlik sorunları çerçevesinde üçüncü dünya güvenliği yaklaşımının genel savları şöyledir:

Güvenlik sorunlarında iç faktörler, dış faktörlerden daha etkilidir, aynı zamanda güvenlik için devlet ve onun elitlerinin rolü de çok önemlidir ve rejim güvenliği, devlet güvenliği için çok önemlidir. Bu; realist perspektife tamamen karşı çıkmak demektir.

Çünkü realist teori, devlet içindeki iç dinamikleri yok sayarak tamamen dışarıya karşı savunmayı önemsemektedir. Üçüncü dünyadaki güvensizliğin nedenleri: siyasi gelişememe, kurumsal olgunlaşmama, oluşturulmamış sosyal kimlikler açısından devletlerarasındaki tarihsel farklılıkların hesaba katılmaması, yapısal ve fonksiyonel farklılıklar, zaman boyutu olarak Üçüncü Dünya devletlerinin ortaya çıkışı ve inşasının henüz tamamlanmamış olmasından kaynaklanan konsolidasyonudur¹. Bu devletlerin otuz-kırk senede ulus devlet inşasının tamamlanmasını beklemek de büyük bir yanılıdır. Toplumsal taleplerin aşırı artışı henüz oluşturulmamış devlet yapısının siyasi kurumlarını çökertmekte ve etnik çatışmalara neden olmaktadır. Bunun nedeni sömürge sonrası ekonomik, siyasi ve sosyal yeniden yapılanmanın tamamlanmamış olmasıdır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının eksiklikleri de bulunmaktadır. Siyasi yapılanmayı diğer tüm faktörlerden üstün tutması, dış faktörlerden çok iç faktörlerin önemli olduğunu vurgulaması bu eksikliklerden başlıcalarıdır. Ayrıca, ulus devlet inşasına önem veren yaklaşım, rejim istikrarı ve etnik çatışmalardaki devletin, güvenlik kaygılarında güvenliği kavramsallaştırmasına içeriden bakmaktadır. Ayoob'a göre, ulusal güvenlikte güvenliğin tek konusu ulus devletin kabulüdür.

Üçüncü dünya güvenlik sorunları, dış tehditlerden kaynaklanmasının yanı sıra üçüncü dünya devletlerinin kendi içlerindeki zayıflıktan dolayı ve yerel çatışmalar nedeniyle artmaktadır. Ayoob, genel olarak Soğuk Savaşın sona ermesinin sınırlı faydalar anlamına geldiğini fakat üçüncü dünya için ciddi sonuçlar doğurduğunu ifade etmektedir. Artan silah ticareti ve silahlanma yarışı (Acharya, 2003: 310), bölgesel gerginlik ve nükleer silahların hızla çoğalmasına dikkat çeken Ayoob, Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler arası çatışmaların sıklığı ve yoğunluğunun artışı etnik milliyetçilik ve başarısız devletlerin başarısızlıklarının tekrarının artışına bağlamaktadır (Monshipouri, 1997: 234).

Üçüncü dünyanın ulusal çıkmazlarının başında etnik milliyetçi hareketler ve ülke içindeki ötekileştirmenin artışı gelmektedir. Etnik milliyetçi hareketler, siyasi ve hukuksal düzenin olmadığı, çoklu-etnik politikaların var olmadığı üçüncü dünya ülkelerinde oldukça sık görülmektedir. Bu hareketler ve ötekileştirme politikaları,

¹ Konsolidasyon: uluslararası borç işlemlerinde bankaların ya da direkt olarak borçlu olan ülkenin, vadesi gelen bir borcun daha uzun süreli bir vadeye uzatılması işlemidir (<http://dictionary.reference.com/browse/consolidation>).

devletler düzeyinde değil bireyler nezdinde oldukça yoğun olarak hissedilmektedir. Örneğin; Lübnan, Somali, Afganistan, Liberya ve Zaire gibi "başarısız devletler" in deneyiminde, devletin başarısızlığının sonucunda baskıcı politikalarla birlikte büyük oranda insanlık trajedisi yaşanmıştır (Monshipouri, 1997: 234). Bu nedenle bir üst kimlik oluşumu üçüncü dünyanın en sancılı sorunlarından biridir.

Ulusal kimlik için ulus devlet inşası ve bunun için de devlet ve rejim güvenliği, üçüncü dünyanın güvenlik çıkmazlarında oldukça önemlidir. Ayoob'a göre, devlet ve rejim güvenliğinde ve ulus devlet inşasında öncelikli odak noktası, sömürgecilik sonrası toplumlarda demokrasinin değişimlerinin daha gerçekçi değerlendirilmesidir. Üçüncü dünya devletlerinin demokratikleşmesinde, bu devletlerdeki önemli iç güvenlik sorunlarının çözümü çok önemlidir. Demokratik rejimler ve demokratik olmayan rejimlerin çatışma eğilimlerini inceleyen birçok bilim adamı, farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Örneğin; Michael Doyle, demokrasilerin kendi aralarında çatışmalara gitmediklerini, demokratik olmayan rejimlerin ise çatışmalar yaşadığını ifade etmektedir. Diğer yandan, Steve Chan 1816'dan 1980'e kadar devletler arası çatışma yaşamış demokrasilerin örneklerini bir araya getirmiştir. Chan, çalışmada 1816-1976 arası uluslararası çatışmalarla rejim türlerinin aralarında ilişki kurmaya çalışmıştır. Zeev Maoz ve Nasrin Abdolali de benzeri bir başka tez öne sürerek, demokratik devletlerin birbirleriyle asla savaşa gitmeseler bile demokratik olmayan devletlerden ne çok ne de az çatışmaya eğilimli olduğu sonucuna varmışlardır (Ayoob, 1995: 194-196).

Diğer yandan üçüncü dünya devletleri açısından değerlendirildiğinde ulusal boyutta yer alan devlet gücü ile uluslararası boyutta yer alan insan hakları koruyuculuğu ve demokratikleşme Ayoob'a göre birleştirilemez. Üçüncü dünya devletleri, eğer bölgesel olarak ekonomik refaha ermişse, sosyal ve siyasal olarak uyumluysa ve ülkedeki endüstrileşme ve göreceli olarak dağıtılan zenginlik yüksekse, kararlı liberal demokratik yönetim için çabalayabilirler (Monshipouri, 1997: 235). Bu durum ise, birçok üçüncü dünya devleti için olanaksızdır. Ayoob kısaca, her şeyin devlet gücüne bağlı olduğu ve diğer alanlarda doymuşluğun söz konusu olmadığı bir yapılanmada liberal demokratik bir yönetişimin olmayacağını savunmaktadır. Devlet başlangıçta halkın demokratikleşmesi için ilk adımları atar fakat sonrasında iç düzende gerekli sosyal şartların sağlanmış olması da oldukça önemlidir. Dolayısıyla ulusal yetersizlikler,

demokratikleşmenin olmasını engellemekte ve demokratik bir yapının yokluğuyla çatışmalar devam etmektedir.

Ulusal yetersizlikler neticesinde demokrasinin tam anlamıyla var olmadığı toplumlarda çatışmaların sona ermediğine en iyi örnek olarak çalışmada üzerinde durulacak bölge olan ve üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunu barındıran Afrika verilebilir. Kıta'da demokrasinin gelişi halk tabanından olmamıştır. Devlet eliyle hatta sömürgeci güçler eliyle yerleştirilen demokratik rejimler neticesinde de ülkelerdeki seçim dönemleri çatışmalarla geçmektedir. Demokrasinin göstergesi olan seçimlerde yaşanan çatışmalar ve bu çatışmaların çıkar amaçlı kullanılması bile demokrasi sürecinin üçüncü dünya ülkelerinde işlerliğinin olmadığını göstermektedir.

Sisk ve Reynolds, Afrika'daki seçimlerin mevcut çatışmaların yönetiminde önemli olduklarını ifade etmektedir. Seçim sistemlerinin ve etnik unsurların bu çatışmalarda ve bu çatışmaların yönetilmesinde etkili olduğunu belirtirler. Gruplar, bölgelerin genişliği, ülke temsiliyetinin grupların temsiliyeti anlamı taşıması, nüfusun eşit haklara sahip olmaması, Afrika'daki seçim sistemlerinin dezavantajlarıdır ve bunların minimize edilmesi için yenilenmesi gerektiğine inanılmaktadır. (Reynolds ve Barkan bu görüşe katılmıyor) Mozaffar'a göre ise Kıta'da uygulanacak eşit temsiliyet, kendi analizindeki seçim sistemindeki en iyi orantılılığı sağlayacaktır (Mozaffar ve Scarritt, 2005: 399-421).

Ulusal ve uluslararası boyutlarda üçüncü dünya ülkelerinin çıkmazlarını ele alan Ayoob'a önemli bir eleştiri getiren Monshipours'a göre, güvenlik yapımındaki Ayoob'un analizinin temel taşı, üçüncü dünyadaki demokratikleşme için diğer engellerin önemini küçümsemesidir. Halbuki yoksulluk, cehalet, sınırlı yatırım fırsatları ve yabancı yardım ve dev dış borca daha fazla önem verilmelidir (Monshipouri, 1997: 237).

Üçüncü dünyanın güvenlik ve özellikle ulusal ve bölgesel sorunlarında yoksulluk, cehalet, sınırlı yatırım fırsatları ve yabancı yardım ve dev dış borç gibi unsurlardan çok elitler, Soğuk Savaş dönemi ve ulus inşa yapılanmaları ile siyasi liberalleşme gibi konulara ağırlık veren bir diğer bilim adamı da Amitav Acharya'dır. Ona göre, üçüncü dünyanın istikrarsızlığının kökleri Soğuk Savaş döneminde sömürgecilikten çıkan zayıf devlet yapılarında yatmaktadır. Bu devletlerin ülke toprakları, etnik ve sosyal bütünlüğü

arasında sıkı bir bağ yoktur. Sosyal bir kompozisyonun olmadığı üçüncü dünyada, ulusal güvenlik sınırlı fayda sağlamaktadır (Acharya, 2003: 302). Acharya, üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarındaki ulusal çıkmazlardan sosyal bütünlüğün olmayışına değinerek yerinde bir saptamada bulunmuştur. Çünkü sosyal bütünlüğün olmayışı, siyasi bütünlüğü de ortadan kaldırmakta ve üçüncü dünyadaki kaos ortamının şiddetlenmesine neden olmaktadır. Edward Rice ve Freedman da Ayoob gibi, üçüncü dünyada siyasi ve sosyal dinamiklerin çatışmalardaki önemini vurgulamaktadırlar (Freedman, 1989: 701-702).

Soğuk Savaş döneminin yapılanmasını üçüncü dünya devletlerinin çıkmazları açısından analiz eden bir diğer bilim adamı da Udo Steinbah'dır. Ona göre, üçüncü dünyada "ulus" kavramıyla sömürgeci güçler ya da küçük elitlerin, siyasi taleplerinin yerine getirilmesi ifade edilmektedir. Bu talepler, ülkesel, etnik, dini, coğrafi ya da kültür-tarihsel geleneklere de karşı olabilmektedir (Acharya, 2003: 302). Acharya gibi Steinbah da ulus inşa yapılanmasının salt ülke halkı veya yöneticilerin hakimiyetinde olmadığını, yönetici elite birlikte sömürgecilik dönemi ve sonrasındaki doğrudan veya dolaylı dış müdahalelerin etkisinin oldukça büyük olduğunu vurgulamaktadır.

Diğer bir perspektiften Acharya, üçüncü dünyadaki tüm bu çatışmaların ulusal kimlik için olduğunu da düşünmektedir ve kimlik oluşumu üçüncü dünya için gereklidir (Acharya, 2003: 302). Üçüncü dünya güvenliği için olası çözüm olarak Ayoob ve Kardaş, Acharya gibi düşünerek, üçüncü dünya devletlerinde kimlik oluşturulması gerektiğini savunmaktadırlar. Ayoob, sömürgeciler tarafından sınırları çizilen üçüncü dünyanın sömürgecilik sonrası yapılarıyla ülkedeki vatandaşların ulusal olarak kimliklendirilmemesinden ve üst kimlik yerine etnik kimliklerin ve ülke içi birlik yerine gruplaşmaların var olduğundan bahsetmektedir. Sömürgecilik sonrası üçüncü dünyadaki ulus olma çabaları ve dolayısıyla da üst bir kimlik etrafında olabilme çabaları, üçüncü dünyada yaşanan çatışmaların ve bu ülkelerin yaşadığı çıkmazların iç dinamikler temelli olduğunu göstermektedir (Acharya, 2003: 299-302).

Diğer yandan, üçüncü dünyadaki bölgesel istikrarsızlığı tetikleyen ülke içi istikrarsızlıklarda komşu ülkelerin etkisi ulusal kimlik oluşturulamaması kadar önemlidir. Ülke içi istikrarsızlık, bölgesel istikrarsızlığı, bölgesel istikrarsızlık ülkelerin

içindeki istikrarsızlığı tetiklemektedir ve üçüncü dünya ülkelerinin ulusal-bölgesel çıkmazlarından bir diğerine işaret etmektedir.

Dolayısıyla üçüncü dünya ülkelerinde uluslararası büyük güçler gibi komşular da, ulusal güvensizliği tetiklemektedir. Üçüncü dünya için sadece ulusal güvenlik değil, bölgesel güvenlik de önemlidir. Çünkü zayıf üçüncü dünya devletleri yabancı müdahalelerden kolayca zarar görebilmektedir. Bunun nedeni de dış güçlerin, kendi ekonomik ve ideolojik çıkarları için üçüncü dünyada yerel çekişmelere girmeleridir. Bunun neticesinde zayıf üçüncü dünya devletleri çatışmalara girerek incinebilmektedirler (Acharya, 1997: 302-304).

Üçüncü dünyanın güvenliğinde ulusal çıkmazlardan bir diğeri de “*kurumsal yapılanamama*”dır. Birçok üçüncü dünya toplumunda siyasi uyumun temel kurallarının yokluğu, güç paylaşımı ve yönetim konularında konsensusa varılmadığını göstermektedir. Zayıf üçüncü dünya devletlerindeki devlet eliyle sağlanan iç güvenlikte, siyasi uyumsuzluk ve hükümet kurumlarına bunun yansıması oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Barry Buzan ulusal güvenliği tanımlarken hükümet kurumlarına önem vermektedir. Diğer yandan üçüncü dünya, iç güvenliği sağlayan devletin realist imajına itiraz etmektedir. R.B.J Walker’a göre, geleneksel görüş içinde aslında üçüncü dünya devleti, iç güvenliğin sağlayıcısı olmaktan çok uzaktır (Walker, 1987).

İç güvenliğin sağlayıcısı devlet ve devlet kurumları, demokratik toplum olma yolunda güvenliğin sağlayıcısı iken ulus devlet inşasını tamamlamış olan ülkelerde temel aktör değildir. Gelişmiş ülkelerin ulusal güvenlik sorunları arasında açlık, susuzluk, evsizlik yoktur. Dolayısıyla devlet etkin güvenlik sağlayıcısı olmaktan ziyade sosyal devlet özelliği göstermektedir. Üçüncü dünyanın güvenlik sorunları arasında ise, bunların da temelinde yatan ekonomik kırılmalardaki marjinal fiyatlar, sosyal sistemin hassaslığı, ekolojik bozulma, etnik ayrılmalar yer almaktadır (Acharya, 2003: 302). Üçüncü dünyadaki güvenlik konusunda askeri boyut ise Batılı tartışmalarda sık sık yer almaktadır. Halbuki, üçüncü dünyanın savunmasızlığı, ekolojik sorunlar ve kaynak sıkıntısı; uluslararası tehditler, o ülkenin materyal, insani ve kurumsal kapasitelerinin olmayışı nedeniyle çözümsüz kalmaktadır (Acharya, 1997: 304).

Geniş perspektiften değerlendirildiğinde üçüncü dünyadaki ulusal güvenliksizlik, Batılı söylemlerin aksine *askeri olmayan tehditlerden* kaynaklanmaktadır. Vayrynen'e göre, gelişmiş devletlerden ziyade üçüncü dünya ülkelerindeki büyük problemler; sosyal sistemin zayıflığı, ekonomik kırılganlığın zararlarının ortaya çıkması, ekolojik bozulma ve etnik parçalanmadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası bazı Batılı siyasilere göre, askeri olmayan etkenlerin güvenlik çalışmalarında yer almaması tüm ulusal güvenliklerin de yok sayılmasına neden olmuştur (Acharya, 1997: 303-304). Dolayısıyla ülke içi dinamiklerin oldukça önemli olduğu uluslararası sistemde ulus inşa sürecini tamamlayamamış üçüncü dünyanın iç dinamikleri göz ardı edilerek mevcut çatışmalara çözüm getirilememektedir.

Üçüncü dünya güvenliğindeki önemli bir diğer nokta da *silah satışları*dır. Dolaylı olsa da üçüncü dünyanın güvenlik çıkmazlarının uluslararası boyutunu nitelemektedir. Dış etkenler arasında yer alan silah satışları büyük silah üreticilerinin ve vatandaşı oldukları ülkelerin önemli kaynakları arasında sayıldığı için üçüncü dünyadaki çatışmaları, tek başına olmasa da açıklamada yardımcı önemli bir unsurdur. Soğuk Savaşın sona erişti Afrika'da ve tüm üçüncü dünyada silah ithalatlarının artmasına neden olmuştur. Özellikle, Endonezya, Myanmar ve Filipinler gibi üçüncü dünya ülkelerindeki silah artışlarıyla etnik nitelikli yeni çatışmalar ortaya çıkmıştır (Acharya, 1997: 310).

Acharya'ya göre, ulus inşalarını tamamlayamamış üçüncü dünyanın çıkmazlarındaki ulusal boyuttaki bir diğer faktör de *ekonomik ve ekolojik değişimler*dir. Ulusal-bölgesel ve uluslararası faktörlerin karmaşık ilişkileri neticesinde ortaya çıkan üçüncü dünya güvenliksizliği ve çatışmalarında ekonomik ve ekolojik değişimler, bölgesel çatışmaların yeni şekillerini arttırmıştır. Bu çatışmaların birçoğunun temel nedeni ve üçüncü dünyayı çıkmaza iten boyut ekonomik kalkınamamadır. Afrika'da, siyasi çekişme ve Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) ve Dünya Bankası (DB) gibi kurumların borç vermesiyle uluslararası güçler tarafından kontrol altına alınmaya çalışılan olası ekonomik liberalleşme ve yapısal düzenleme bu ülkelerdeki rejim güvensizliğine katkıda bulunmaktadır. Hızlı ekonomik kalkınamama, otoriter rejimler nedeniyle halkın meşruiyet arayışı, genişleyen orta sınıf nüfusuyla siyasi katılım için geleneksel sosyal değerlerin ve taleplerin çöküşü siyasi istikrarsızlığa neden olmaktadır. (Acharya, 1997: 310-313).

Buzan ve Walker gibi Acharya da üçüncü dünyada kurumsal yapılanamama ve bölgesel gruplaşmanın güvenlik ve barış sağlamadaki olumsuz rolüne işaret ederek (Acharya, 1997: 314) çalışmanın ana konusu olan Afrika'daki çatışmaların ulusal ve bölgesel boyutlarına yol göstermiştir. William Zartman da Buzan, Walker ve Acharya'ya katılarak, Afrikalı devletlerin ve bölgesel örgütlerin güçlü tepki vermeye ihtiyaçları olduğunu savunmaktadır. Diğer yandan sorunların özgün bölgesel güvenlik anlaşmalarıyla çözülüp çözilemeyeceğini tartışan Keller'a da katılan Zartman, Afrikalı olmayan aktörlerin de çatışmalarda etkili olduğunu ileri sürmektedir (Keller, Rotchild ve Harpviken, 1997: 244).

Bölgesel örgütlenememe veya mevcut örgütlerin yetersiz olduğu konusunda; uluslararası aktörlerden biri olan BM'nin Afrika'daki çatışmaları önlemede yeterli etki göstermediğini savunan Ayoob iyimser bir yaklaşım sergileyerek, Zartman'ın düşüncesinin aksine, BM'in yokluğunda çok büyük olmasa da bölgesel örgütlerin, kendi bölgelerindeki çatışmaları önlemede etkilerinin olduğunu savunmaktadır. Ayoob, buna en iyi örnek olarak Afrika'daki Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community Of West African States-ECOWAS)'nun Liberya'ya müdahalesini göstermektedir. Ona göre, bölgesel örgütlerin yanı sıra alt bölgesel örgütlerin (Barış Fonu² gibi) varlığı da üçüncü dünya ülkeleri açısından olumlu bir gelişmedir. Çünkü alt bölgesel örgütler, buldukları bölgeyi oldukça iyi tanımaktadırlar. Dolayısıyla da bölge ülkelerinde yasal bir otoritenin yokluğunda ahlaki ve siyasi otorite sağladıkları sonucuna varılmıştır (Ayoob, 2004: 99).

Afrikalı olmayan aktörlerin etkisinin olduğu fikrini de destekleyen Ayoob, Afrika ülkelerinde çatışmalar sonrasında kurulan hâkim otoritelerin, ülke halklarının talepleriyle değil, dış güçlerin amacı olarak oluşturulduklarını ve buna mecbur bırakıldıklarını ifade etmektedir. (Ayoob, 2004: 99). Başlangıçta oldukça yoğun olan dış faktörler, bir üçüncü dünya kıtası olan Afrika'daki halkların iç çatışmalarıyla birlikte önceki etkisini kaybetmiş yerini iç dinamiklerin etkisine bırakmıştır. Diğer yandan büyük güçler için çok da önemli olmayan Afrika, kendi kaderine terk edilmiştir. Çünkü Ayoob'a göre, Afrika stratejik bir öneme sahip değildir ve büyük güçler tarafından gözden çıkarılabilmektedir. Bu nedenle insani müdahale konusunda BM kıtada daha

²Barış Fonu (Fund for Peace): Ekim 2001 'de Afrikalı entellektüeller ve siyasi elitlerin bir araya geldiği alt bölgesel örgüt.

pasiftir. Buna en iyi örnek olarak Ruanda soykırımı, DKC ve Somali müdahalelerinin yetersizlikleri verilebilmektedir (Ayoob, 2004: 99).

Afrika gibi üçüncü dünya ülkeleri için oldukça yerinde genel saptamalarda bulunan Ayoob, gelişmekte olan ülkelerin güvenliğinin farklı olduğu konusunda görüş öne sürmemektedir. Ayoob'u bu bağlamda eleştiren Muni'ye göre, Ayoob Bağımsız Devletler Topluluğu bölgesinde güvenlik tarzı olarak Rusya'nın rolünü tartışmaktadır. Fakat ABD'nin Asya Pasifik ve Körfez Bölgelerindeki rollerini ya da Güney Asya'daki Çin'in rolünü tartışmaktan çekinmemektedir. Ona göre Ayoob'un analizi, üçüncü dünyanın güvenliğindeki içsel boyutunda ayrılıkçı ve etnik milliyetçi güçleri ele alması bakımından doğrudur. Fakat gelişmekte olan devletlerin varlığını kabullenmemektedir. Ayoob, ikna edici bir şekilde etnik çatışmaların çözümü, self determinasyon yaklaşımları ve etnik temizliğin uluslararası barış ve güvenliğin gücünü uzun vadede azaltan ciddi tehlikelerle dolu olduğunu tartışmaktadır. Fakat Ayoob, üçüncü dünya güvenlik çıkmazının cevabının nerede olduğu konusunda yanıt verememekte ve açık bir cevap sunmamaktadır. (Muni, 1997: 114-117; Ayoob, 1995: 143-145).

Her bir üçüncü dünya ülkesinin ayrı ayrı problemlerinin olduğu gerçeğiyle hareket edildiğinde üçüncü dünya olarak bilinen Asya, Afrika ve Latin Amerika kıtalarının güvenlik konularının da birbirinden farklı olduğu bilinmektedir. Çalışma kapsamında değerlendirildiğinde özellikle SAA'nın ulusal boyuttaki güvenlik sorunları ve çıkmazları; geniş alana yayılmış etnik kabileci çatışmalar, ekonomik kötü yönetim, anarşiye doğru eğilim, kıtlık ve iç savaşlar nedeniyle yaşanan yokluk ve sıkıntı ile devlet faaliyetinde suç işleme olarak sıralanabilmektedir (Thomas, 2003: 224). Yine çalışma kapsamında sorulması gereken en önemli soru şudur; "Afrika'nın diğer güvenlik sorunu yaşayan üçüncü dünya ülkelerinin bulunduğu Asya ve Latin Amerika'dan farkı nedir?" (Thomas, 2003: 205-232)

Bu sorunun cevabı ulusal boyuttaki güvenlik çıkmazlarından çok uluslararası boyuttaki güvenlik çıkmazlarında gizlidir. Bunlardan en önemlisi de sömürgeciliktir. Afrika güvenlik sorununun kalbinde 1870 ve 1900 arasında aniden bölünen devletler vardır. 1870'de sadece Afrika'nın % 10'u sömürgeleştirilmişken, 1900'de ise Afrika'nın % 10'u sömürgeleştirilmemiştir. Sömürgeleşmemiş olan devletler ise sadece Etiyopya ve Liberya idi. Sömürgecilik mirasının halen etkili olması, SAA'nın birçok kısmında yakın

geçmişe kadar hala sömürgeci güçlerin varolması nedeniyledir ve halen bu izler silinebilmiş değildir (Thomas, 2003: 205-232).

Tüm Afrika çatışmalarını değerlendirdiğimizde iki genel sonuca ulaşmak mümkündür. Afrika'daki şiddetli iç savaşlar, benzer nedenler ve mümkün olmayan karmaşık çözümlerle modern bir örnektir ve benzeri eyaletlerarası çatışmalar, yakında ortadan kalkacak gibi görünmemektedir. Ayrıca Afrika'nın çatışmaları ulusal boyuttaki güvenlik sorunları göz önüne alındığında tamamen sömürge geçmişinin mirasları değildir (Thomas, 2003: 205-232).

Ayoob'a göre gerçek dünyada her üçüncü dünya devleti farklı savunmasızlık, zayıflık ve güvensizlik dereceleri sergilemektedir ve tüm üçüncü dünya devletleri güvensiz sona doğru gitmektedir (Ayoob, 1995: 1-16).

Açıkça, üçüncü dünya güvenliği içindeki formülasyon çatışmaları, zayıf ulusal entegrasyon, ekonomik az gelişmişlik ve güç dengesinin değişiminin realist parametrelerinden ziyade siyasi meşruiyet için rekabet gibi yerel ve bölgeler içi faktörlerin bir sonucudur. Etnik rekabet ve siyasi anarşide, uluslararası sistemin değişen yapıları tarafından tehditlerin ortaya çıkmasından çok devlet güvenliğinin doğrudan meydan okuyuşları daha etkili olmaktadır. Diğer bir deyişle, bir devletin güçlü oluşu (dıştan ve içten), onu olacağından daha güvenli yapmaktadır. Böylece, devlet yapılarının kontrol ve hakimiyet düzeyi ya da "devletlik" (stateness) veya "devletlilik" (statehood) olarak nitelenen şey, üçüncü dünyadaki güvenlik sorununu oluşturan tanımlamada başlıca değişkendir (Kardaş, 2006: 80-82).

Devletlilik düzeyleri yüksek olmayan, iç ve dış güvenlik sorunlarıyla mücadele edemeyen üçüncü dünyanın güvenlik politikalarında özellikle bölgesel güçlerin etkisinin de büyük olabildiğini savunan Mcginnis'in analizine göre, ülkelerdeki güvenlik politikaları bölgesel güçler tarafından yönlendirilmektedir ve bölgesel güçler bu politikaları kendi ortak güvenlik, ideolojik, ekonomik çıkarları çerçevesinde belirlemektedirler (Mcginnis, 1990: 111-131; Mcginnis, 1985).

Ayoob'un aksine gelişmekte olan üçüncü dünya devletlerini birer küresel güç adayı olarak gören Acharya, bölgesel ve devlet içi çatışmaların hızlanmasıyla, Hindistan, Çin

gibi uluslararası sistemde küresel güç olabilecek yeni bölgesel güçlerin ortaya çıktığını savunmuştur (Acharya, 2003: 310).

Küresel güç olabilme yolundaki gelişmekte olan ülkeler ve gelişmemiş üçüncü dünya ülkeleri arasındaki en önemli farkın pozitif ve negatif egemenlik olduğunu ileri süren Robert Jackson'a (1990) göre "Pozitif egemenlik", kendi bölgeleri ve insanların ötesinde etkili egemenlik çabasını yöneten sözde "kurulmuş devletler" yani gelişmekte olan ülkeler için geçerlidir. Onlar çoğunlukla dışsal tehditlere karşı kendilerini savunabilen böylece iç ve dış meşruiyet düzeyini sonuçlandıran, iç siyasi alanda istikrarı inşa etmede yardımcı olan Batılı tarzda devletlerdir. Diğer taraftan "Negatif egemenlik" ise, ne dışarı karşı kendilerini savunma kapasitesi olan, ne de onların bölgeleri ve insanların ötesinde etkili içten kontrol uygulamaları yapabilen "devlet benzerleri" yani Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki geri kalmış üçüncü dünya devletleri için geçerlidir. Negatif egemenliğe sahip devletler, çoğunlukla Afrikalı devletlerdir ve onlar hâkim güçlerin rızasına ve uluslararası tanınırlığın kurumuna çoğunlukla güvenen istikrarsız siyasi sistemlere sahiptirler (Kardaş, 2006: 80-81).

Devlet ve rejim meşruiyetinin düşük düzeyi, üçüncü dünya devletlerinde ulusal ve yerel güvensizliğin temel nedenidir (Ayoob, 1995: 190-191). Üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunda birçok rejim yasallık sorunu yaşamaktadır. Bunun nedeni sömürgeci yapıların sözde bağımsız üçüncü dünyada halen liderlik etmesidir. Bu nedenle birçok üçüncü dünya ülkesi, bağımsızlıkları sonrasında ayrılma ya da irredentizm³ gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır (Miller, 2004: 31-32).

Kısacası ulus devlet inşası ve ona bağlı karmaşıklıklar (iç dinamikler) üçüncü dünya güvenlik sorunsalının en önemli özelliği olmuştur. Bu dinamikler kendi çıktılarını ve süreci etkilemektedir. Ancak, ulus devlet inşasındaki amaç, bölgesel ve küresel dinamiklerden izole olmak değildir (Ayoob, 1995: 190-191). Bu nedenle çalışmada sürekli vurgulanan üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarının ve çıkmazlarının ulusal ve uluslararası boyutlarının birbirinden net çizgilerle ayrılamayacağı fikri yine Ayoob'a aittir. Ayoob güvenlik kavramını, siyasi terimler olan devlet sınırlarına tehditler, devlet kurumları ve hükümet rejimleri arasındaki ilişkilerde ele almıştır. Dolayısıyla, güvenlik

³ İrredentizm: Dil, din, soy ve kültür birlikteliği olduğu halde herhangi bir devletin sınırları dışında yer alan halk ile söz konusu devletin birleşmesi fikridir

kavramı, siyasi alanla ve ekonomikten ekolojik alana kadar toplumsal alanların tümüyle bağlantılıdır (Ayoob, 1995: 191-193).

Üçüncü dünya güvenlik çıkmazlarını ekonomiden ekolojiye kadar sosyal ve siyasi alanların tümünde olduğunu ifade eden Ayoob, ekonomik yoksunluk ve çevresel bozulmaya da vurgu yapmaktadır. Ona göre, ekonomi ve ekolojik bozulmalar, üçüncü dünya devletlerinin güvenlik sorunlarının bir parçasıdır. Bu konuda Acharya ile aynı fikri paylaşan Ayoob, ekonomi ve ekolojideki bozulmalar nedeniyle devletlerin ve rejimlerin etkililiğini ya da hayatta kalabilmesini tehdit edebilen siyasi çıktılarının üretilmesinin, otomatik olarak gerçekleşemediğini savunmaktadır. Ayoob, bu nedenlerin doğrudan bir etkisi olmasa da dolaylı olarak bile siyasi alanda ve güvenlik sorunu teşkil ettikleri noktada üçüncü dünya güvenliğinde dikkate alınabileceklerini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, üçüncü dünya devletleri ve rejimlerinin refahını tehlikeye atma potansiyeline sahip olan siyasi olmayan konular, sadece siyasi arenaya girebildiklerinde güvenlik sorunları olmaya başlamaktadırlar (Ayoob, 1995: 190-191).

Çevresel bozulma, kaynak kıtlığı ve kaynakların hatalı dağıtımı, üçüncü dünyadaki çatışmaların güvenlik çıkmazlarının ulusal boyutlarından bir diğerine işaret etmektedir. Bu konuda Thomas Homer-Dixon gibi birçok bilim adamı Ayoob'la aynı fikri paylaşarak, bu değişkenlerin tehdit oluşturmaya başlamadan önce siyasi alanla ilişkilendirilmeleri gerektiğini ifade etmektedir (Ayoob, 1995: 191-193).

Üçüncü dünya güvenliğindeki uluslararasılaşan ulusal çıkmazlardan biri de *kaynakların paylaşımı*dır. Ethan Kapstein'in işaret ettiği gibi güvenlik, kaynakların paylaşımını ve aynı zamanda ulusal güvenlik çıkarlarının, ekonomik kalkınmanın kapsamını, zamanlamasını ve yörüngesini de etkilemektedir. Güvenlik-kaynak paylaşımı arasındaki ilişki, ulusal olan güvenlik çıkmazını ekonomik etkileri nedeniyle uluslararasılaştıran bir yapı göstermektedir. Çünkü iç siyasi çıkarlar ve özellikle yönetici elit kesimin güvenlik çıkarları üçüncü dünya devletlerinin kaynak paylaşımını büyük güçlerle varılan anlaşmalara göre belirlemektedir. Bu kaynaklar, dış güçlerle paylaşıldığı gibi güvenliğin ülke içinde tesisi için çatışmacı yerel gruplara veya istikrar sağlanması yolunda hareket eden yerel gruplara da paylaştırılmaktadır (Ayoob, 1995: 191-193).

Kaynak paylaşımında iç dinamiklerin yanı sıra dış dinamiklerin de etkili olduğunu açıklayan Robert Jackson ve Carl Rosberg, Ayoob'la fikir birliğine vararak üçüncü

dünyanın (özellikle siyah Afrika'nın) geçmişteki kronik iç istikrarsızlığının nedeni olarak sömürgeci veya büyük güçlerin gerçekleştirdikleri dış müdahaleyi göstermişlerdir. Ayrıca Jackson ve Rosberg, bu dış müdahalelere karşı çıkan yönetici ya da devlet yapıcılarının suikast sonucu öldüklerine de işaret etmektedirler. Ayrıca, Jackson ve Rosberg, bugünkü uluslararası sistem ve normların, dış müdahalelerden devletleri koruyup korumadığı fikrini de tartışmaktadırlar (Frisch, 2002: 161-190).

Kendi içinde istikrar arayan ve uluslararası arenada ve ülke içinde nüfuz sahibi olmak isteyen üçüncü dünya, uluslararası boyutta içinde buldukları güvenlik çıkmazlarından kurtulabilmek için yeni güç arayışlarına girmişlerdir. Ekonomik, siyasi ve sosyal güç yönünden zayıf ve başarısız olan üçüncü dünya ülkeleri, son dönemde *nükleer silah edinme* yoluyla güç elde edebileceği fikrini benimsemişlerdir. Stratejik çalışmalar, üçüncü dünya devletlerinin nükleer silahlara sahip olmaya çalıştığını, bunun nedeninin de önceki güçsüz ve etkisiz yapılanmalarından, mevcut çatışmalarından ve güvensizliklerinden kurtulmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Fakat sonuç olarak, bunların hiçbirine sahip olamayan üçüncü dünyanın elinde ne siyasi etki ve ekonomik güç ne de askeri güç olmadığı için güvenlik çıkmazlarından bu yolla kurtulmaları da mümkün görünmemektedir (Pettiford, 1996: 289-306).

Pettiford da Ayoob'a katılarak uluslararası sistemde üçüncü dünyanın etkisizliği ve güvenlik sorunlarının farklılığı nedeniyle birinci ve üçüncü dünyaların güvenlik sorunlarının farklı olduğunu ifade etmektedir. Pettiford, birçok üçüncü dünya ülkesinin kendini borç, çevresel sorunlar, etkisiz yönetim yapıları, etnik bölünme ve zayıf ekonomiler içinde bulduğunu ve bu nedenle üçüncü dünyanın ulusal ve uluslararası güvenlik çıkmazlarının gelişmiş dünya güvenlik kuramlarıyla açıklanamayacağını ifade etmektedir (Pettiford, 1996: 289-306).

Üçüncü dünyanın ulusal boyuttaki güvenlik çıkmazlarından bir diğeri de *heterojen nüfus yapısı*dır. Sınırları keyfi olarak çizilen ve millet kavramı oluşmamış üçüncü dünya ülkelerindeki karışık nüfus yapılanması, diğer sorunlarla birleştiğinde büyük çatışmalara neden olmaktadır. Diğer yandan karmaşık demografileriyle üçüncü dünya ülkeleri, çoğunlukla dış müdahaleye açıktırlar. Üçüncü dünyanın heterojen nüfus yapısı ile rejime karşı olan iç güvenlik tehditleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Frisch, (Frisch, 2002: 161-190) ekonomik ve ekolojik nedenlerin yanı sıra *ordunun* da siyasi süreçte

önemli olduğunu ileri sürerek üçüncü dünyanın güvenlik çıkmazlarına bir yenisini daha eklemiştir. Ona göre bunun nedeni, diğer hiçbir kurum, ulus devlet inşası ve güvenlik konuları arasındaki iletişimle daha fazla ilgilenmemektedir. Bu savıyla realist söyleme yaklaşan Frisch'e göre, üçüncü dünya devletlerindeki güvenlik çıkmazlarında ordunun etkili olmasının nedenleri; sivil toplumun ve siyasi kurumların zayıflığı, devlet gücü ve kaynaklarının gaspının önlenmesi için güvenlik aygıtlarının öncülüğünde güçlü denetimlerin engellenmesi, üçüncü dünya devletlerinin devlet inşası için ihtiyacı oldukları zamanın kısaltılması ve buna çeşitli reformlar adı altında üçüncü dünyanın zorlanmasıdır (Ayoob, 1995: 191-193).

Orduya önem veren bir başka üçüncü dünya kuramcısı olan Nicole Ball da ordunun üçüncü dünya çıkmazlarındaki önemine vurgu yaparken daha çok bu ülkelerdeki güvenlik harcamalarına dikkat çekmektedir. "Security and Economy in The Third World" adlı kitabında üçüncü dünyanın güvenlik harcamalarının hükümetin silahlı kuvvetleri tarafından kullanıldığına ve bu harcamaları güçlerini devam ettirmek için ülkede yasal düzenlemeler olmasa da gayriresmi olarak yaptıklarına yer verilmektedir. Üçüncü dünyanın güvenlik harcamalarının günümüzdeki durumunun çok şaşırtıcı olduğuna işaret eden Ball, bu harcamaların genel olarak 1963-1983 yılları arasında 53 milyar dolardan 163 milyar dolara çıktığını, özellikle 1950-1981 yılları arasında güvenlik harcamalarının üç kat arttığını ve 1973-1983 yılları arasında tüm gelişmekte olan ülkelerin beşte ikisinin merkezi hükümet harcamalarının toplam bütçelerinin %5'i kadar olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca güvenlik harcamalarına ayrılan yüksek miktarların ekonomik gelişmeyi engellediğini de vurgulayan Ball, Frisch ile aynı fikri paylaşmaktadır ve sonuç olarak sivil hükümetlerle güçlü yerel siyasi sistemlerin inşası olmadan üçüncü dünyada güvenlik harcamalarının azalmayacağını söylemektedir (Ball, 1988: 388).

Ball, Frisch'den farklı olarak, gelişmekte olan devletlerin davranışlarını tanımlayabilmek için askeri güvenlik ve ekonomik gelişme arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışmaktadır. Halbuki Gerald Segal ise, Ball'ın üçüncü dünya ülkelerinin askeri harcamaları ile gelişmemişlikleri arasında kurduğu bağa itiraz etmektedir ve bu konuda vardığı sonuç, üçüncü dünya ülkelerinden hiçbir örnek olmadığıdır. Segal'e göre, sadece üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik harcamalarında bir örnek olmaması

konusunda değil, bu harcamalar üzerinde yerel gelişme stratejilerinin etkilerinin olduğuna dair de açık bir sonuç bulunmamaktadır. Bazı çok başarılı gelişen ekonomiler (örneğin; Güney Kore, Tayvan ve İsrail) savunma harcamalarında yüksek oranlara sahiptir. Dolayısıyla başarılı olan ekonomiler de güvenlik harcamalarını azaltmamakta aksine savunmalarını arttırmak için güvenlik harcamalarını da arttırmaktadırlar. (Segal, 1991: 321).

Daha çok ülke içinde güvenliğin sağlanması amacıyla üçüncü dünya ülkelerinde orduya ve güvenlik harcamalarına verilen önem, Ball'a göre üçüncü dünyaya özgü iken Segal'e göre gelişmiş dünya için de geçerlidir. Bu nedenle Segal'e göre Ball, askeri eleştirileri basite indirgeyerek gelişmede zararlı olduğunu vurgulamaktan kaçınmalıdır (Segal, 1991: 321).

Kısacası, en önemli güvenlik problemi, ulusal güvenliğe karşı farklı tehditlere yol gösteren farklı siyasi ve tarihi yapılarıdır. Çalışmanın bütününde belirtildiği gibi, üçüncü dünyanın ana güvenlik problemi dış faktörlerden çok iç faktörlerden kaynaklanmaktadır ve onların güvenlik sorunları, kendileri tarafından talep edilmeden kendilerine zorla benimsetilen devlet inşasına hazır olmamalarından kaynaklanmaktadır. Ulus devlet inşasını tamamlayamamış, siyasi meşruiyeti için iç etnik çatışma ve rekabetin sürekli tehdidi altında olan devlet, hayatta kalabilmek için düzeni sağlamada acizdir ve sivil toplumdaki gerekli desteği sağlayamamaktadır. Örgütlenmiş şiddetin sadakat ve meşruiyete talebi olan devlet için siyasi yaşamın sınırlarından çıkarılmasına ihtiyaç vardır. Güvenliğin sağlanabilmesi için, siyasi gelişme, kurumsal olgunluk ve sosyal kimlikler oluşturabilmek ve devletler arasındaki tarihsel farklılıkların hesaba katılması gerekmektedir (Kardaş, 2006: 83).

Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı; güvenliğin realist çerçevesine rağmen, bazı eksiklikler içermektedir. İlk sorun üçüncü dünya ülkelerindeki rejim güvenliği ile devlet güvenliğinin aynı olarak algılanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Devlet güvenliği ve rejim güvenliği arasındaki bu farksızlık, üçüncü dünya güvenlik analizlerinin faydasını da azaltmaktadır. İkinci sorun ise, üçüncü dünya devletlerinin bizzat kendilerinin güvenliksizlik ürettikleri fikrinden çok, yöneticiler ve elitlerin kişisel çıkarları için güvenliksizliğe katkıda bulduklarına yer verilmektedir. Halbuki Kardaş'a göre, Üçüncü dünyanın birçok ülkesinde devlet, vatandaşlarına yönelen güvenlik tehditlerine

karşı onları koruyabilmek için kendisi ve/ya da onun rejimi güvensizlik üretebilmektedir. Bu güvensizliği de gözetimin çeşitli şekilleri olan sosyal kontrol, siyasi baskı ve kurumsallaşma gibi yollarla ya da doğrudan tehdit yoluyla baskı kurarak gerçekleştirmektedir (Kardaş, 2006: 83-84).

Kardaş'a göre, diğer bir problem de ulus devlet inşası süreci ile ilgilidir. Ona göre Ayoob, hareketsiz olarak devlet sisteminin yeniden düzenlenmesi ve Batılı ulus devlet inşasının tarihi üzerine odaklanmaktadır. Üçüncü dünyanın nasıl bir ulus inşa süreci izlemesi gerektiğinin üzerinde durmayan Ayoob, Batılı ülkelerin ulus inşa süreçlerini anlatarak bu yolun üçüncü dünya ülkelerinde uygulanamayacağını söylemekle yetinmektedir (Kardaş, 2006: 84).

Diğer yandan kabul edilmelidir ki, Ayoob'un üçüncü dünya yaklaşımı, rejim istikrarında ya da etnik çatışmalarda rolü olan devletin güvenlik kaygılarına ve kavramsallaştırmasına yönelerek (Kardaş, 2006: 84-85) Batılı perspektiften yola çıkan yaklaşımlardan uzaklaşıp, üçüncü dünya devletlerinin güvenliklerinin sağlanmasında ve güvensizlik algılarının açıklanmasında ulusal ve uluslararası boyuttaki çıkmazlarına yol göstermektedir. Eksikliklerine rağmen büyük ölçüde üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarını dışarıdan değil içeriden bakarak ele alan Ayoob, üçüncü dünyanın güvenlik çıkmazlarının gelişmiş birinci dünya ülkelerinden farklılıklarını ortaya koymaktadır. Üçüncü dünya güvenliğini William Reno kadar özgün örneklerle açıklamasa da Ayoob'un geliştirdiği yaklaşım, güvenlik anlayışlarının genel yapısının üçüncü dünyaya uygulanırlığının ne kadar yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

1.2.1.6. Üçüncü Dünya'nın Güvenliğinde Ulus İnşası Sorunu

Üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarını üçüncü dünya perspektifi ile değerlendiren Ayoob, bu güvenlik sorunlarını ayrı başlıklar altında incelemiş olsa da temelde üçüncü dünya güvenlik sorunlarını; nedenleri, süreçleri ve sonuçları açısından incelemek oldukça güçtür. Bu nedenle çalışma kapsamında ve Ayoob'un yaklaşımı çerçevesinde üçüncü dünyanın güvenliğinde ulus inşa sorunu daha önce ele alınmış olmasına rağmen bu başlık altında detaylı olarak incelenecektir.

Üçüncü dünya güvenliği kuramcılarının önemle üzerinde durdukları bir diğer konu, devlet inşası ya da ulus devlet inşasıdır. Onlar, devlet inşasının üçüncü dünyadaki zor

koşullar içerisinde güvenliğin sağlanmasındaki son derece önemli rolüne vurgu yapmaktadırlar. Ulus devlet inşası genel olarak, "saygı çerçevesinde düzen sağlamak için kapasite ile meşru siyasi sistemlerin, hukuksal kontrolleri altındaki bölgeler içindeki en önemli sosyal değerlerin ve güvenilirliğin inşası"dır (Kardaş, 2006: 81-82).

Bu özellikler göz önüne alındığında üçüncü dünya devleti, ulus devlet inşası tecrübesine sahip Batılı devletin gerisinde kalmaktadır ve ırksal, dilsel ve dini benzerlikleri olmayan heterojen sosyal grupların ancak hayali birliğine sahiptir. Sosyal gruplar, kendi sömürge kurallarından kurtulma anlamında, ulus devlet inşası altında yapay olarak birleştirilmişlerdir. Çünkü bu varsayılan birlik, aynı zamanda yabancı düşmanlığı üzerine de inşa edilmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkarılan hayali birlik, yüzeysel olarak ortaya çıkmaktadır. Üçüncü dünya güvenliği kuramcılarına göre, bu çeşit yapılanmanın temel nedeni, modern devlet sistemine üçüncü dünya devletlerinin geç girişleridir. Böylece üçüncü dünya devletlerinin güvenlik sorunu, güvenli olmayan devlet yapıcı elitler ile tarihsel olarak olgunlaşmamış sosyal oluşumlar arasındaki mücadeleyi de içermektedir (Kardaş, 2006: 81-82).

Kardaş'a göre, modern devlet sistemine girememiş veya geç girmiş olan üçüncü dünyadaki geleneksel olarak organize edilmiş sosyal gruplar ve siyasi kurumlar, üçüncü dünyanın gelişimi için gerekli olan sivil toplumu ve siyasi olarak iddialı bir orta sınıfı engellemektedirler. Çünkü modern ulus devlet inşası sürecindeki siyasi elitler siyasi sahneden şiddeti organize etmekte ve aynı zamanda ört bas ederek, mevcut durumu meşru göstermekte ve sadakat kazanmak için siyasi kurumların içinde temsiliyet meydana getirerek düzen kurmaktadırlar. Ayrıca, nüfusun siyasi taleplerinin ortaya çıkması için var olan devlet aygıtının düzenlemesinin zorluklarına ek olarak, yüzyıllarca oluşan uzun tecrübelerle sahip Batılı ülkeler gibi üçüncü dünya devletlerinin de otuz ya da kırk yıl gibi göreceli olarak kısa bir zamanda ulus inşalarını tamamlamaları beklenmektedir (Kardaş, 2006: 81-82).

Ayoob ve Kardaş gibi ulus devlet inşasına bir başka boyutu da Keith Jagers getirmektedir. Ona göre kavramsal olarak ulus devlet inşası, gücünü toplayan bir devletin yeteneğidir ulus devlet inşası, devletin sadece ekonomik üretkenliği ve hükümet baskısı ile oluşumu değil, aynı zamanda siyasi ve kurumsal güç içinde de var olan bir süreçtir (Jagers, 1992: 29). Daha kesin olarak devlet, elitlerin gücünde kendi

siyasi hedeflerinin yolunda duran çevresel, sosyal ve siyasi güç niteliğindeki engellerin üstesinden gelmektedir. Buna göre devlet gücü, sahip olduğu üç farklı faktörle değerlendirilebilmektedir (Ayoob, 1995: 21-23): a) Ulusal kapasiteler olarak güç b) Siyasi kapasite olarak güç c) Kurumsal baskı olarak güç

Jagers'in bu analizine katılan Ayoob, üçüncü dünyanın güvenliğinin sağlanmasında ulus devlet inşasını görmekte bunu tartışmaktadır. Diğer yandan Ayoob'un tartıştığı ulus inşa sürecinde, Chung-in Moon ve Edward Azar'ın "güvenlik yazılımı" kavramı, Jagers'in tanımındaki gücün üç boyutu ile birbirini tamamlamaktadırlar. Kurumsal baskı olarak güç Jagers'in tanımladığı bir fonksiyon iken, Azar ve Moon tarafından da "siyasi kapasite" olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Azar ve Moon'un güvenliği açıklamada meşruiyet ve entergrasyon unsurları ile Jagers'in kurumsal baskı olarak güç tanımının aynı anlamda olduğu düşünülebilmektedir (Ayoob, 1995: 21-23).

Karşılaştırmalı tarihçi perspektifinden ifade edildiğinde, Charles Tilly, Jagers tarafından sağlanan tanımın kapsamını genişleterek, birçok boşluğu tamamlayan bir ulus devlet inşası tanımını öne sürmekte ve "devletler ne yapar" sorusuna cevap vermektedir (Ayoob, 1995: 22-24):

Tilly, devletlerin ulus inşa süreçlerinde örgütlenmiş güç kapsamındaki araçları, karakteristik olarak dörde ayırmaktadır: 1-Savaş Yapımı: Gücün kullanıcısı olan devletin kendi arazilerinin dışındaki rakiplerini yok etmesi ya da etkisizleştirilmesi. 2-Ulus devlet inşası: Devletin kendi arazileri içindeki rakiplerini yok etmesi ya da etkisizleştirilmesi. 3-Koruma: Devletin düşmanlarının bağımlı ülkelerini yok etmesi ya da etkisizleştirilmesi. 4-Çıkarım: ilk üç faaliyetin uygulanmasının anlamını edinmesi-savaş yapımı, ulus devlet inşası ve koruma (Ayoob, 1995: 22; Tilly, 1985: 181).

Devletlerin ulus inşa süreçlerinde ulus devlet inşası kadar savaş yapımının da önemli olduğunu ifade eden Jagers, Tilly ile benzer görüşlere sahiptir ve savaş ve devlet inşası arasındaki pozitif ilişkinin farkına varmaktadır. Fakat diğer yandan Jagers, devletlerin savaş deneyiminin doğasıyla değişecekleri ve devlet inşası sürecinde savaşın etkilerinin evrensel olmayacağı görüşlerini öne sürerken, Tilly "savaş devletleri yapar" iddiasındadır. Dolayısıyla Tilly, ulus devlet inşası ve savaş arasındaki ilişkinin özünü Jagers'den daha iyi kavrayabilmiştir (Ayoob, 1995: 22-25).

Tilly'nin tanımladığı devlet inşası sürecinde kısaca şunlar bulunmalıdır (Ayoob, 1995: 22-23): 1- İtiraz edilen demografik ve ülkesel alanda düzenin empoze edilmesini içeren siyasi otorite altındaki ülkesel ve demografik alanın birleştirilmesi ve genişletilmesi (*savaş*) 2- Düzenin empoze edildiği nüfusun üzerinde olan ülkesel düzenin korunması (*siyaset yapımı*) 3- *Hizmet eden amaçlar, toplumun devlet etkisinin derinliği* ve sürdürülen rutin yönetim için gerekli *devlet araçlarının bakımı* da ulus devlet inşasında oldukça önemlidir.

Ulus inşa süreçlerinde yeni yapılanmakta olan üçüncü dünya devletlerinin ulus devlet inşasında karşılaştıkları bir başka sorun da, genişleyen devlet olmaları nedeniyle stotükocu yapının direnmesidir. Yousseff Cohan, Bria Brown ve A.F.K Organski'nin 1981 'de yayımladığı makalede bu durum açıklanmaktadır. Makaleye göre, devlet gücünün genişlemesiyle, önceki devlet gücünün düzeyine bağlı kolektif şiddet üretilecektir. Kolektif şiddet ve devlet genişlemesinin hızı arasındaki ilişki ne kadar güçlü ise, devlet gücünün başlangıç düzeyi de o kadar düşüktür (Ayoob, 1995: 23). Yani, ulus devlet inşasının erken aşamasındaki üçüncü dünyada stotüko da oldukça dirençlidir ve modern devlet gücünün artışı önceki otoriter devlet yönetimi tarafından olumlu karşılanmamakta ve bu yeni yapıya toplu olarak şiddet üretmektedirler.

Ayoob, ulus devlet inşasının güvenliğin sağlanmasında önemli olduğunu vurgulayarak, ulus inşa süreçlerindeki ülkeler arasındaki benzerlikler ve farklılıkların güvenlik sorunlarının tanımlanabilmesinde oldukça etkili olduğunu ifade etmektedir (Ayoob, 1995: 23-24).

Ulus devlet inşasında Ayoob, bürokratik ve tanımsal imparatorluklardan şehir devletlerine, sınıflandırılan geleneksel siyasi var oluşlardan ayrı olarak modern ulusal devletlerin birleşimi ve inşası ile ilgilenmektedir. Ona göre ulus-devletler, insanların güçlü dil, din ve sembolik kimlik paylaştıkları devletlerdir (Ayoob, 1995: 23-27). Ayoob, bu noktada gelişmiş modern Batılı devletlerle üçüncü dünya ülkeleri arasındaki en önemli farka işaret etmektedir. Karmaşık bir nüfusa sahip olan çoğu üçüncü dünya devleti dil, din ve kimlik olarak ortak değildir ve Batılı ülkelerde olduğu gibi milliyetçi hareketler söz konusu olmamıştır.

Üçüncü dünyanın bu yapılanmasını göz önünde bulunduran Ayoob'un önemle üzerinde durduğu bir konu da *ulus devlet- ulusal devlet* ayrımıdır. Ona göre, ulusal devletler

ancak uzun bir süreçte başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmektedirler. Çünkü modern ulusal devletler, ulus devlet inşası ya da ulusal milliyetçiliğin yapımı girişiminin ürünleridirler. Tarihsel olarak ulusal devletler, ulus devletlerin ortaya çıkışından önce olmalarına rağmen modern ulusal devlet olmaları zaman almıştır (Ayoob, 1995: 24-27).

Bu bağlamda, günümüzde üçüncü dünyaya model olarak sunulan Avrupa'nın eski modern devletleri de bugünkü ulusal devlet oluşumunun çok öncesinde, ulus olmadan önce devlet olmuşlardır ve süreç içerisinde ulus inşalarını tamamlayarak modern ulusal devletler olarak ortaya çıkmışlardır. Örneğin; Almanya ve İtalya, Alman ve İtalyan uluslarının oluşumundan önce ortaya çıkmışlardır. Bu durumu en iyi özetleyen konuşmayı İtalyan parlamentosunun ilk oturumunda Massimo D'Azeplio, önce İtalya'yı oluşturduklarını sırada İtalyanları oluşturacaklarını ifade ederek yapmıştır (Ayoob, 1995: 23-27).

Ayoob, üçüncü dünyanın güvenliğinde ulus devlet inşası konusunda birçok Batılı görüşü reddederek üçüncü dünyadaki siyasi gelişmelerin, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa gelişmiş toplumlarındaki süreci izlemesi gerektiği fikrine katılmamaktadır. Çünkü taklit etmeye çalıştıkları model, ulus inşa sürecini tamamlamış ulusal devlet özellikleri gösteren gelişmiş dünyadır (Ayoob, 1995: 27-28).

Gelişmiş dünyadan oldukça farklı güvenlik sorunları olan üçüncü dünya devletleri içindeki güvensizliğin ulus inşa temelli nedenleri ele alındığında; devlet sınırlarındaki, devlet kurumlarındaki ve rejimlerdeki yetersiz toplumsal uyuma ile sosyal, ekonomik ve siyasi örgütlerin temel sorunlarındaki toplumsal fikir birliğinin yokluğu ve buna rağmen kayıtsız şartsız meşruiyetsizlik sıralanabilmektedir. Ayrıca, üçüncü dünyadaki devlet yapıcılarını statükocu bir şekilde mevcut düzeni empoze etmekte, şiddetin araçlarını tekeline almakta ve kendi ülke halkının sadakatini kayıtsız şartsız talep etmektedirler (Ayoob, 1995: 28-32).

Üçüncü dünyayı Avrupalı devletlerle karşılaştırarak analizlere ulaşan Ayoob, Avrupalı devlet yapıcılarının, devletin nüfuzunun genişlemesi, derinleşmesi ve kaynakların çıkarılması, kurumların inşası, siyasi meşruiyetin kazanılmasına çaba sarf ederek benzeri sorunların üstesinden geldiklerini ve üçüncü dünyanın bunu gerçekleştirmesinin zaman alacağını ifade etmektedir. Ona göre bunun nedeni, üçüncü dünyada güçlü devletlerin olmamasıdır. Bu bağlamda Cobb'a göre Ayoob, Kopenhag ekolünden olan

Buzan'ın tezini geliştirmiştir. Buzan, gcl devletlerin üçüncü dünyadaki güvenliği arttırdığını savunmaktadır. Fakat “gcl devlet nedir?” sorusuna Buzan, gcl devletin yerel otorite merkezleriyle rekabetin üstesinden gelebilen gcl rejim olduğu tanımlamasıyla cevap vererek (Ayoob, 1995: 28-32) ulus inşa sürecinde otoriter devletin varlığına işaret etmiş ve Harpviken'in başarısız devletler yerine gcl otoriter devletlerin tercih edilebileceği fikrine yaklaşmıştır.

Harpviken'e göre Ayoob, Soğuk Savaş sonrası güvenlik sorunlarını farklı bir perspektiften ele almaktadır. Ona göre Ayoob, güvenlik ilişkilerinde çatışma nedenlerini, öncelikle uluslararasından ziyade yerelde aramakta ve ulus devlet inşası sürecinde devlet kapasitesini sorgulamaktadır. Bu doğrultuda Harpviken nc dünya güvenliğinde Ayoob gibi, gcl devletlerin güvenlik için öncelikli şart olduğunu savunmaktadır (Harpviken, 1997: 241).

Devlet güvenliği ve rejim güvenliğinin ulus inşa sürecinde, baskıcı otorite ile sağlanmasının başarısız devletlerin otoritesiz yönetimlerinden çok daha iyi olduğunu hatta şart olduğunu ifade eden Harpviken, Irak, Suriye gibi baskıcı devletlerin, Somali ve Afganistan gibi “başarısız devletler”e tercih edildiğini ileri sürmektedir. Çünkü onlar baskıcı olsa da gcl karakterlidirler. Harpviken'e göre sonuçta, özellikle üçüncü dünyada demokrasi ve insan hakları, ulus devlet inşası sürecinde ihmal edilmeye ihtiyaç duymaktadır ve zaten demokrasi, baskı rejimi altında devlet kontrolleri olduğunda gerçekleşebilmektedir. Bu da bir paradokstur (Harpviken, 1997: 241).

nc dünya devletlerinin ulus inşa süreçlerinde egemenlik ve devlet gibi kavramlara yer veren bir başka bilim adamı da Jackson'dur ve devletler, egemenlik, uluslararası tanınırlık ve Afrika'daki zayıf devletlerin egemenliklerine karışmama gibi uluslararası normların önemi üzerine çalışmaktadır. Jackson, nc dünya devletlerinin egemenliklerini tanıma ve iç işlerine karışmamayı öngören uluslararası sistemin bunu sağlarken bu ülkelerin iç-dış güvenliklerinin sağlanması için baskıcı hkmetlere destek verme gibi müdahalelerde bulunulmasını Ayoob ve Harpviken gibi bir ironi olarak göstermektedir (Lyons, 1992: 255).

Diğer yandan gcl devlet yapıları gösteremeyen üçüncü dünyadaki *devlet yapıcıları* da ulus inşa sürecinin sağlanmasında yeterli etkiye sahip değildirler. Çünkü nc dünya devlet yapıcıları Batı Avrupa'daki devlet yapıcılarının yüzyıllar süren değerli

deneyimlerine sahip değildirler. Diğer yandan üçüncü dünya, Avrupalılar tarafından ve yerel elitler eliyle empoze edilen, koordine edilmemiş evrimsel ve çoğunlukla önceden tasarlanmamış fakat anlamsız bir şekilde çok kısa programlanmış süreci uygulamaya çalışmaktadırlar (Ayoob, 1995: 32-34).

Dolayısıyla, ulus devlet inşasını tamamlayamamış üçüncü dünya devletlerinin, ulusal sınırları içinde olduğu gibi uluslararası sistemde de çok boyutlu güvenlik çıkmazları mevcuttur. Bu çıkmazların başında Robert Gilpin'in de ifade ettiği gibi dış müdahaleye açık olan *üçüncü dünya zayıflığı* gelmektedir (Gilpin, 1987: 10). Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan bu zayıflık, üçüncü dünya çatışmalarının temelindeki sömürgecilik sonrası oluşan *zayıf devlet yapılarında* yer almaktadır (Acharya, 2003: 299-302).

Üçüncü dünyadaki mevcut zayıf devlet yapılarının temelinde ise ekonomik yetersizlik nedeniyle ulus devlet inşasının tamamlanamamasını gören Gilpin, uluslararası sosyal yaşamın iki prensibinin *egemen devlet* ve *uluslararası pazar* olduğunu dile getirmektedir. Diğer bir deyişle modern ulus devlet inşasını tamamlamış gelişmiş devlet olarak güvenlik sorunlarını aşabilmenin yolunun, uluslararası sistemde ulus devlet olabilmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamış olabilmek olarak sıralamaktadır. Gilpin'i bu konuda destekleyen Ayoob'a göre, sömürgecilik sonrası bağımsız olan üçüncü dünya devletlerinin her iki konuda da zayıf olmasının nedeni hem birbirlerini etkilemeleri hem de uluslararası sistemdeki diğer devletlerden etkilenmeleridir. Bu bağlamda Ayoob'un önerisi, zayıf olan üçüncü dünyaya sunulan reformist reçetelerin, ülkesel düzeydeki ihtiyaçlar ve sosyal yapılar gözetilerek sunulması gerektiğidir (Ayoob, 1995: 1-16).

Gilpin'le aynı fikri paylaşan Ayoob, iki temel iddia etrafında argümanlarını oluşturmaktadır. İlki, üçüncü dünya devletleri zayıflardır ve dar temelli meşruiyete sahiptirler. İkincisi, güvenlik askeri alanda değil, siyasi alanda kökleşmiştir (Ayoob, 1995: 1-16). Yani güvenlik dışarıdan gelerek asker yardımıyla değil, içeriden gelerek siyasi otorite ve elitlerin mensup oldukları etnik gruplar tarafından sağlanmaya çalışılmaktadır.

Ulus inşa yapılanmalarında üçüncü dünya devletlerinin uluslararası nitelikteki güvenlik sorunlarından biri olan dış müdahalelere özellikle işaret eden Acharya'ya göre, ulus inşa süreçlerini tamamlayamamış üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşlarına, kendi devletleri

tarafından güvenlik sağlanamamış ve süper güçlerin üçüncü dünyadaki bölgesel çatışmalara müdahalesine "*güvenlik bölgeleri*" oluşturmak adına izin verilmiştir. Bu bağlamda Acharya, üçüncü dünyanın istikrara kavuşturulmasında uluslararası siyasi oyunun kesin kurallarının süper güçler tarafından oluşturulduğunu tartışmaktadır. Çünkü süper güçlerin, üçüncü dünya çatışmalarını yönetmek için açık teşebbüsleri vardır (Acharya, 2003: 306).

Üçüncü dünyanın ulus inşa süreçlerindeki bir diğer paradoksunu gösteren Acharya, bu güvenlik bölgelerinin Soğuk Savaş döneminde süper güçlerin denge stratejileri doğrultusunda (Acharya, 2003: 306) üçüncü dünya bölgesel güvenliğinin artırılmasında da etkileri olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, Soğuk Savaş dönemindeki üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunları, etnik mücadele ve rejim güvensizliğiyle birlikte düşük seviyede sosyopolitik bağlılık ve ulus-devletin ikiye bölünmesidir. Bu sorunlar Soğuk Savaş sonrasında da etkililiğini sürdürmüştür. Dolayısıyla Acharya'nın saptamasına göre, Soğuk Savaş sonrası üçüncü dünya ülkelerindeki çatışmaların genelini incelerken dünyanın iki kutupluluktan çok kutupluluğa geçmesi ele alınmalı ve yapısal değişiminden çok yerel faktörlerin neticelerine bakılmalıdır (Acharya, 1997: 306-307).

Bu ve benzeri birçok nedenden dolayı üçüncü dünya devletleri kendi yasal devlet olma ve bölgesel bütünlüklerini garanti eden uluslararası normlardaki değişikliklere karşı savunmasızdır. Robert Jackson'un "benzer devletler" nitelemesinde belirttiği gibi üçüncü dünya devletleri gelişmiş ve sanayileşmiş dünya devletlerinden farklıdır. Dolayısıyla zayıf üçüncü dünya devletleri kendi hâkim statülerini koruyan uluslararası normlara bağlı olmaktadır. Zamanla bağlı oldukları uluslararası toplum normları, üçüncü dünya vatandaşlarının egemenliklerini ve entegrasyonlarını, kendi ülkelerinden çok daha fazla garanti altına almıştır (Ayoob, 1995: 189-190).

Ulus inşa sürecinde Batı'nın model alındığı bir yapının üçüncü dünya devletlerinde olumsuz sonuçlar vereceği, ekonomi, siyaset ve sosyal yapılar ile desteklenerek mevcut üçüncü dünya yapılarının kendilerine özgü ulus inşa modelleri oluşturmaları gerektiği üzerinde duran Ayoob ve diğer üçüncü dünya güvenliği kuramcıları, üçüncü dünyanın güvenliğinde son derece önemli olan ulus devlet inşasında yerel dinamiklerin gözetilmesinin şart olduğunun da altını önemle çizmektedirler.

1.2.1.7. Üçüncü Dünya Güvenliğinde Ülke Elitlerinin Rolü

Üçüncü dünya güvenliğinde önem taşıyan bir başka unsur da ülke elitleridir. Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği yaklaşımındaki diğer bir ikileme işaret eden elitler, kendi ulusal bütünlükleri için çabalyormuş gibi görünseler de birçok üçüncü dünya ülke eliti Westphalian sisteminin değerlerini benimsemişlerdir. Diğer yandan kendilerini güvensizlik içerisinde hisseden ülke yöneticilerine ve elitlere göre bu değerler, üçüncü dünya devletlerinin otoriter yapısında ve rejimlerinde, yabancı ve yerel tehditlerine karşı normatif ve ideolojik olarak en iyi korumadır (Ayoob, 1995: 1-16). Fakat üçüncü dünya devletlerinde savaş önlemede Westphalian sisteminin aksine askeri olmayan unsurlar büyük önem taşımaktadır (Acharya, 2003: 303). Ayoob'un yaklaşımının aksine üçüncü dünya elitleri, ülkelerinin güvenliklerinde Westphalian sisteminin aksine askeri olmayan unsurların önemli olduğunu farkındadırlar. Fakat onlar kendi çıkarları çerçevesinde Westphalian değerlerini benimsemeyi tercih etmektedirler.

Westphalian değerlerini benimseyen modern bir çizgideymiş gibi görünen fakat bu değerleri görünüşte benimseyen üçüncü dünya elitleri, uluslararası sistemde üçüncü dünyanın kendi iç dinamikleri içerisinde en etkili faktörlerdir. Çünkü ülke dışında olmasa da içerideki güvenlik değişkenlerini önemli ölçüde etkileyebilen o ülkenin elitleridir. Elitler ekonomik refah seviyesi yüksek, siyasi değişkenleri ve halkı kontrol edebilen kesimdir. Dolayısıyla, Atul Kohli 'nin de belirttiği, üçüncü dünyanın genellikle neomarksist analistlerinin yorumladığı gibi gelişmede devletin anlamlı rolüne rağmen siyasi değişkenler geniş ölçüde elitler tarafından tanımlanmıştır (Kohli, 1986: 16).

Bu rol paylaşımının değişen açıklamaları vardır. Bu açıklamalara göre, değişkenleri sadece siyasi elitler değil aynı zamanda özgün ekonomik aktörlerin çıkarları da etkilemektedir. Üçüncü dünya ülkeleri, uluslararası sistemdeki diğer tüm devletlerle birlikte kendi kapasitelerini geliştirmeye ve uluslararası hiyerarşide ayakta durmaya çabalamaktadırlar. Fakat bu, üçüncü dünya devleti elitlerinin devletler arasındaki eşitsizliğe çare bulması, diğer bir deyişle, üçüncü dünya devletlerinin ve rejimlerinin yerel ve uluslararası düzeyde zarar görmeleri ile oluşan güvensizliğin derin bir şekilde hissedilmesinin azalması için uluslararası kuralların değiştirilmesini sağlaması anlamını taşımamaktadır. Çünkü Tucker'ın da ileri sürdüğü gibi, üçüncü dünya devletleri

uluslararası yapıyı değiştirmede yetersizdirler (Tucker, 1976: 450-468). Bu duruma en iyi örnek, 1973 ve 1974 yıllarındaki petrol fiyatlarının artışının gerçekçi olmamasıdır. Körfez Savaşı (1990-1991) sürecinde, zayıf ve tek üretici ekonomiler (Kuveyt ve Suudi Arabistan, Irak) ellerindeki ekonomik güçle orantılı olarak uluslararası güç eşitliklerinin değişmesini ummuşlar, fakat bu durum aslında onları uluslararası kuruluşlardan yardım almaya itmiştir (Ayoob, 1995: 1-16). Çünkü uluslararası büyük güçler ve ekonomiler, zayıf ve doğal kaynakları bakımından zengin ülkelerin dünya düzenini ele geçirmelerine izin vermemektedirler.

Üçüncü dünya güvenliğinde elitlerin rolleri konusunda Monshipours'a göre, Ayoob'un argümanları yapısalcılara (structuralists) ya da çağdaş yapısalcılara (neo-structuralists) doğru yönelmektedir. Monshipours'a göre Ayoob, dünya elitlerinin uygun siyasi kurumları kurarken başarısız olduklarını dikkate almamaktadır. Dolayısıyla da üçüncü dünya elitlerinin stratejik seçimleri, ulus devlet inşasının başarısızlığında önemli roller oynamıştır (Monshipouri, 1997: 234-235).

Üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarında etkin rol alan ve çözüm yerine kaosu gelmesine neden olan üçüncü dünya elitleri, ya Batılı eğitimin neticesinde Westphalian tarzı bir ulus inşa için çabalamakta ya da çıkarları çerçevesinde hareket ederek statükocu ve kişisel güvenliğini gözetken bir tavır sergileyerek ülke güvenliğinden çok uluslar arası kuruluşlar ya da süper güçlerle işbirliği içerisinde ülke çıkarlarını göz ardı etmektedirler.

Genel olarak Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı ve ona yönelen eleştiriler çerçevesinde güvenlik sorunlarının gelişmiş dünya ülkelerinden neden farklı olduğu çalışma kapsamında ifade edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarından bir diğeri olan William Reno'nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı da, birinci bölümün ikinci kısmını oluşturmaktadır.

1.2.2. William Reno'nun Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımı

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımını Ayoob'un genel yaklaşımından bir adım öteye taşıyan William Reno, üçüncü dünya güvenliğinde Ayoob gibi üçüncü dünya ülkelerinin ulus inşa süreçlerine ve başarısız devletler olduklarına dikkat çekmiştir. Üçüncü dünya elitleri ve yöneticilerinin zayıf olmasıyla da bu devletlerin başarısızlıkları

arasında yüksek bir bağ kurmuştur. Ona göre yöneticiler, ekonomik gelişme açısından bürokrasilere zarar veren ve bütün ekonomik refahı azaltan gayri resmi yollarla yerel ekonomilere müdahale etmişlerdir (Reno, 2000: 433-434).

Diğer bir perspektiften üçüncü dünya ülkelerindeki düzensizlik, zayıf hükümet yönetimleri ile birlikte, iş adamlarına da düzenden kurtulmak ve yasadışı eylemlerini gizlemeleri için fırsatlar sunmaktadır (Liberya, Somali ve Sierra Leone örnek verilebilir). Böylece üçüncü dünya devletlerinde yasadışı ticaret ortaya çıkmaktadır (Örneğin; ABD'ye Nijerya'nın eroinin %40'ını taşıdıkları rapor edilmektedir. Angola isyanında Angola Toplu Kurtuluş Birliği (União Nacional para a Independência Total de Angola-UNITA)'nin, yıllık 600 milyon ABD dolarını yasadışı elmas satışından kazandığı rapor edilmiştir. Ukrayna silahlı tüccarları ve Amerikan misyonerleri Morovia/Liberya'da kendi bankalarını kurmuşlardır) (Reno, 2000: 433-434). Dolayısıyla ekonomi ve siyasi liderler arasında sürekli gerçekleşen bir alış-veriş düzeni olduğunu vurgulayan Reno, Ayoob'a göre daha net ifadeler kullanmaktadır.

Reno, bu çalışmada Ayoob'a göre daha spesifik örneklere yer verdiği ve Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği yaklaşımını tamamladığı için tercih edilmiştir. Bu bağlamda Reno'nun üçüncü dünya yaklaşımı kapsamında gizli ekonomiler sorununda da Afrika örnekleri üzerinden yol alınacaktır.

Diğer yandan birbirinin nedeni ve sonucu iç içe geçmiş olan üçüncü dünya güvenliği sorunları konusunda Reno'nun yaklaşımı değerlendirilirken de Ayoob'da olduğu gibi birbiri içerisindedir. Bu nedenle çalışmada üçüncü dünyanın bir sorunu ele alınırken diğerlerine de değinmek gerekmektedir.

1.2.2.1. Üçüncü Dünya Ülkelerinin Gölge Devletler ve Başarısız Devletler Sorunu

Devlet başarısızlığı, Soğuk Savaş sonrası dönemin en önemli gelişmelerinden biridir. Başarısız devletlerin siyasi analizi birçok çalışmada sömürgecilik dönemiyle ilişkilendirilerek Soğuk Savaş sonrası döneme kadar yüzeysel ele alınmaktadır. Çünkü devlet birliği üzerine olan çoğu çalışma başarılı gelişmiş devletlere odaklanmakta, başarısızlığı genelde reddetmektedir. Ayoob'la bu noktada fikir birliğine varan Reno, üçüncü dünya güvenliğinin gelişmiş Batılı güvenlik anlayışlarından farkını ortaya koymaktadır. Reno, Ayoob'tan farklı olarak başarısız devletlerin devlet içi

yapılanmadaki eksikliklerini detaylı olarak ele almakta ve örnekler vermektedir. Herbst'e göre Reno, ülkelerin temel kurumlarının hangilerinin entegre olmadığını araştırılmasının çok zor olduğunu da belirterek, üçüncü dünya güvenliğinde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. (Herbst, 1999: 470-471).

Zartman'a göre Reno'nun üçüncü dünya güvenliği sorunlarını ele alan çalışması başarısız devletlere odaklanmaktadır ve bunun nedenleri iki kısımdan oluşmaktadır. Birincisi geniş kapsamlı olarak İngiliz, Fransız ve yerel kaynaklardaki siyasi ve finansal bağlar ile diktatörler ve hükümetlerin özel güvenlik şirketleriyle etkileşimleridir. Diğeri ise bu bağların, devlet yıkılışı, yeniden inşası süreci ve doğası için var olmasıdır. Başarısız devletlerin nedenlerine işaret eden Zartman'a göre Reno, başarısız devletin ne içerdiğini ifade ederken diğeryandan da bürokratik devletin amaçları arasındaki güvenlik, gelişme ve diğerkollektif faydaları göstermektedir (Zartman, 1999: 346-347).

Reno'nun "başarısız devletler", "gizli ekonomiler" kavramlarından başka getirdiği "gölge devletler" kavramı da üçüncü dünya güvenliği yaklaşımında oldukça önem taşımaktadır. Reno, "Afrika'daki Gizli Ekonomiler, Şiddet ve Devletler" adlı makalesinde gölge devletleri, hükümet kurumları ve hukukun görünen yüzünün arkasında inşa edilen bir yapı olarak kimliklendirmektedir. Gölge devlet, ülke yönetiminde etkili kişilerce oluşturulan kişisel kurallar ile düzenlenmektedir. Reno'ya göre gölge devlet, hükümetin resmi görünüşlerinin var olmasına rağmen yazılı olmayan kanunlar ve uygulamalar, kişisel çıkarlar ve kararlara bağlı bir otoritedir. Gölge devlet, yöneticilerin ve dış aktörlerin üçüncü dünya pazarlarına girişini etkileyen yetenekleri üzerine kurulmaktadır. Bu yetenek, kendi güçlerini geliştirmenin bir yolu olarak hem resmi hem gizli olmalıdır (Reno, 2000: 436-437). Gölge devletin, ulusal kaynaklarını kontrol eden yöneticilerin güçlü bilgi ağına dayalı bir siyasi sisteme de sahip olduğunu savunan Reno, fonksiyonları biten zayıf devleti yönlendiren gölge devletlere Afrikalı üçüncü dünya devletlerinden örnekler vermektedir (Chabal, 2000: 409-410).

Reno, gölge devlet üzerinde önemle durmaktadır. Çalışmanın konusu kapsamında değerlendirildiğinde Reno'nun üçüncü dünya devletleri arasında Afrika'ya yönelik analizlerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Reno, Afrika devletlerinin yıpranmış olmasına ve başarısızlıklarına odaklanmaktadır (Reno, 2000: 436-437).

Bu başarısız gölge devletlerin çoğunda diktatör yönetim politikalarının hâkim olduğunu ve bunun başarısız devletin nedenlerinden biri olduğunu vurgulayan Reno'nun "diktatör politikalar" tanımının önemli üç saptaması vardır: İlki, özel ve kamu çalışanları arasında güç anlamında büyük fark olduğu, ikincisi, devletteki güvenliğe sahip olan yöneticiler tarafından uzun süredir o toprakların verilmediği halkın güvenliksizliği, üçüncü olarak siyasetin ticarileştirilmesidir (Chabal, 2000: 409-410). Diktatör bir yapılanma başarısız devletler arkasındaki kontrolü sağlayan gölge devletler yetkilileri için oldukça önemlidir. Halkın itaat ettiği ve devlet içinde yapılanların sorgulanmadığı bir düzen, gölge devletlerin varlığını güçlendiren önemli bir unsurdur.

Kamu çalışan kişilerin otoriter devlet gücüyle kendilerini özdeşleştirmeleri neticesinde halk üzerinde baskı unsuru olabilmektedirler. Diktatör politikaların neticesi olarak, güvenliksizlik içindeki üçüncü dünya ülke liderlerinin veya elitlerinin kişisel güvenliksizlikleri ve özellikle ekonomik çıkarları çerçevesinde halkın güvenliğini göz ardı etmeleri ve hakları olan toprakları kendilerine vermemeleri de ifade edilebilmektedir. Ekonomik temelli olan ve dış güçlerin içerideki elit kesimle ortaklaşa hareket ettikleri bir diğer saptama da üçüncü dünyanın başarısız ve gölge devletlerindeki siyasetin ticarileştirilmesi olarak nitelenebilmektedir. Ayoob'un genel ifadelerle bu noktalara işaret etmesine rağmen birbirini bütünleyen Ayoob ve Reno'nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları, güvenlik çalışmalarında önemli bir boşluğu doldurmaktadırlar.

Ayoob'tan farklı olarak daha özel ve durum analizleri çerçevesinde saptamalarda bulunan Reno, çalışma kapsamında değerlendirildiğinde Soğuk Savaş sonrası dönüşen Afrika'daki zayıf devletlerde 4 durum analizi yapmaktadır. Reno, Liberya, Sierra Leone, DKC (Eski Zaire) ve Nijerya'yı incelemiş ve ulus devletlerin küresel sistemindeki başarısız devlet olmalarının nedenlerinden biri olan *Diktatörlük (Warlordizm)* tartışmasını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Reno, sadece inandırıcı bir resim çizmemekte, aynı zamanda bazı ülkelerin içinde bulunduğu anlaşılmasız kaosu da açıklığa kavuşturmuştur. Örneğin, Mobutu'nun darbeci kurallarından ve diktatöryal yapılanmasından Zaire analizinde bahsetmektedir. Nijerya örneği ise açık değildir. Abacha rejimi altındaki politikalara rağmen şüphesiz uç noktadaki kişisel kurallarının özellikleri sergilenmiştir. Fakat bunun diktatöryalizme benzediği açık değildir. Bu

nedenle Reno, Abacha'nın bir diktatör olmadığını da ifade etmektedir. Bunun nedeni olarak ise, Batı Afrika'nın tamamında eskiden norm olarak devletin ve bürokrasinin neo-patrimonyal⁴ tarzda fonksiyonlarını devam ettirdiğini ileri sürmektedir (Chabal, 2000: 409-410). Nijerya'yı Zaire'den ayıran Reno, üçüncü dünya güvenliğinde her ülkenin iç dinamiklerinin ülkelerdeki ve bölgedeki çatışmaların yapısını etkilediğini ve değiştirdiğini savunarak Ayoob'la ortak noktada buluşmaktadır.

Diktatöryalizm de dış güçlerin desteklerinin önemi konusunda Reno, bir başka analizini de Liberya örneğinde yapmaktadır. Reno, Liberya'nın başkanı Charles Taylor'un diktatör olmaktan uzak olduğunu, resmi devleti dışarıdan destekle yapılandırmaya gidebileceğini belirtmektedir. Chabal'a göre Reno, aynı zamanda yasal araçlar ve askeri müdahale gibi dış yardımın etkili olarak kullanılabilirdiği bu yapıdan sonra meşru hükümetin yararlılığını da göstermektedir. Bu bağlamda diktatör devletlere dış desteklerin önemine Liberya'dan örnek veren Reno'ya göre Taylor, eğer komşuları olan Sierra Leone ve Gine çok zayıf olmasalardı ve Fildişi Sahilleri Taylor'u desteklemeseydi, Liberya hükümetine karşı meydan okuyuşunu devam ettiremeyecekti. (Clapham, 1999: 173-174).

Zaire'de ise, dış güçlerin diktatör yapılanmalardaki gücü ve önemine işaret eden Reno, Mobutu ve sonrasındaki Kabila yönetimlerini diktatör olarak nitelermektedir. Buna en iyi örneği de Fransız hükümeti'nin, İngilizce konuşanlara karşı siyasetini devam ettirmesinden vermektedir. Çünkü Zaire, ülkedeki Hükümetler Dışı Örgütler (Non Governmental Organization-NGOs) ve dini gruplarla ticari ilişkilerinin bozulmaması için dış güçlerin baskılarına maruz kalmıştır (Clapham, 1999: 173-174).

Reno'ya göre Nijerya, diğer devlet örneklerinden farklıdır. Çünkü ülke, diğerleri kadar başarısız devlet nitelikleri sergilememektedir ve yönetimine katılan ve katılmasına izin verilen faal bürokrasi ve millete sahiptir. Hatta Babangida ve Abacha, altında resmi hükümet yapılarını yenileme yolunda eğilim göstermiştir. Reno, buna en iyi örnek olarak rüşvetin ortadan kalkması için çabaları ve Nijerya Ulusal Petrol Birliği (Nigerian

⁴ Neo-patrimonyal devlet ya da bürokrasi kavramı, modernleşme sürecine yönetici elitin öncülüğünde giren, fakat batının hukuki - rasyonel bürokrasi modeline öz itibarıyla alamayan ama bazı biçimsel yönlerini aktarmayı başaran, geleneksel ile modernliği birlikte barındıran gelişmekte olan ülkelerin bürokrasileri için kullanılmaktadır (S.N. Eisenstadt, **Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism**, Princeton: Princeton University Press, 1963, ss.74-76)

National Petroleum Corporation-NNPC) ile ilerlemiş olan bağların korunmasını göstermektedir (Clapham, 1999: 173-174).

Nijerya örneği ve farkları üzerinde önemle duran Reno'nun bir başka saptaması da net olarak diktatör olarak nitelendirilemez olan Nijerya'nın Başkanı İbrahim Babangida sayesinde Ağustos 1993'te gücün, askerden vatandaşların eline geçmiş olmasıdır. Reno'ya göre, Babangida önderliğindeki üçüncü cumhuriyet döneminde, kurumsal çatının çok partili politikalara dönüşümü için anayasal düzenlemelerde bulunulmuştur (birinci cumhuriyet-1960-66, ikinci cumhuriyet-1979-83). Fakat daha önceleri gücün askerin elindeyken yönetici ve halk arasındaki iletişim uçurumunun devam ettiğini ifade eden Reno'ya katılan Oyediran ve Agbaje de, çatışma yönetiminde Babangida'nın çabalarının, üçüncü cumhuriyetin sivil seleflerinin düşüşüne neden olan Nijerya politikalarının eksikliklerini kendisinin de sürdürmesi nedeniyle başarısız olduğu fikrindedirler. Babangida'ya rağmen izlenen gizli politikaları dile getiren Larry Jay Diamond ise, *“Nijerya'daki Babangida'nın en büyük trajedisi, bu rejimi ve prebendalizmi⁵ değiştirme şansına sahip oluşuydu ve boşa harcadı... Prebendalizm, uygulanan gizli politikaların yoludur. Bu değişimi sağlayamayan demokrasi istikrarlı olamaz.”* diyerek Reno'yu, Oyediran ve Agbaje'yi desteklemiştir. (Oyediran ve Agbaje 1991: 217; Reno, 1993: 66-87). Reno, Nijerya'nın başarısız devlet olmasının somut nedeni olarak ülke liderlerini göstermese de, devletin başarısız olmasındaki etkilerinden biri olduğuna değinmektedir.

Reno'nun yaklaşımı konusunda daha öncede belirtildiği üzere çalışma kapsamında ayrı başlık altında detaylı olarak ele alınan üçüncü dünyadaki gizli ekonomiler sorununu devlet başarısızlığının nedenlerinden biridir ve Reno, belli grupların ve onların kendilerini zenginleştirmelerinin ve kendi çıkarlarını korumak için stratejiler oluşturduklarının da altını çizmektedir. Çalışmada, 1-bürokrasilerin nasıl azaltıldığı, 2-genel kamu çıkarlarının takip edilmesinden nasıl vazgeçildiği ve 3-zayıf devletlerdeki yapılanmada askerileştirilmiş ticaretin ortaya çıkışının (Herbst, 1999: 218) devlet başarısızlığının nedenleri arasında göstermektedir. Fakat çalışmada bu konu detaylı olarak gizli ekonomiler başlığı altında ele alınmaktadır.

⁵ Prebendalizm: Devlet kaynaklarını kontrol siyaseti.

Üçüncü dünya ülkelerinde devlet başarısızlığı konusunda Reno'nun ele aldığı temel konu Ayoob'un da üzerinde durduğu ulus devlet inşası ile ilintili olarak üst kimlik oluşumunun gerçekleştirilememesidir. Fakat Herbst'e göre Reno, bu ülkelerin yaşadıkları devlet başarısızlıklarının nedeninin kimlikli olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü ortada gerçek anlamda bir üst kimlik söz konusu değildir (Herbst, 1999: 470-471). Bu nedenle Reno'nun, devlet başarısızlığında kimliklerin etkili olmadığı ifadeleri, Ayoob'un üçüncü dünyadaki milliyetçi hareketlerin üst kimlik için yapılmadığı açıklamasıyla benzeşmektedir.

Cartwright'e göre Reno, devlet başarısızlığındaki temel neden olan diktatöryalizmi esas olarak üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik çöküşü ve Soğuk Savaşın sonuyla sözde bağımsızlaşan Afrika devletlerinin parçalanmasında güç alıştırması yapan siyasetlerle ilişkilendirmektedir. Hâlbuki Reno, devlet başarısızlığında diktatöryalizm ve ekonomik sorunların yanı sıra üçüncü dünya güvenliğinde sadece devlet içindeki isyancılar ya da hükümet karşıtı gruplarla değil, uluslararası kurumlar ve yabancı devletlerle de mücadelenin söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Örneğin; Charles Taylor Monrovia'daki Doeve Ulusal Geçici Birlik Hükümeti (Interim Government of National Unity-IGNU) rejimiyle çatışmaktadır (Clapham, 1999: 173-174).

William Reno, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımında özellikle Afrika'da yıkılan devlet otoritesini anlatmıştır. Onun tezine göre, başarısız devlet olan üçüncü dünyada resmi devlet kurumları bozulmakta, ancak zeki ve yetenekli yöneticiler ülke kaynaklarının düzenlenmesini sağlayabilmektedirler. Fakat bu kaynaklar dış yatırımcılardan ve NGO'lardan yardım alınarak oluşturulmakta ve yine onlara hizmet için var olmaktadır. Dolayısıyla dış müdahalenin devlet başarısızlığındaki doğrudan etkisi oldukça büyüktür. Zeki ve yetenekli yöneticiler, kişisel güvenliklerini sağlayabilmek ve yerel nüfuzlarını sürdürebilmek için devlet başarısızlığında etkili olan dış müdahale yani yardımlara ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla eğer finansal kaynaklar kesilirse onların gücü de yok olmaktadır. Diğer yandan yerel düzeyde nüfuzlarını sürdürebilmek için dış güçlerin yardımları ve desteklerinin yanı sıra devlet hâkimiyetine de ihtiyaç duymaktadırlar. Reno'ya göre, güçlü bürokrasi ve güçlü ordu, yönetici için pozitif tehditlerdir. Çünkü elitler kendilerine yaptıkları yanlışlardan dolayı zarar gelsin

istememektedirler. Bu nedenle üçüncü dünyadaki yöneticilerin demokratik olmayan yönetimleri zamanla onları diktatörler haline getirmiştir (Clapham, 1999: 173-174).

Görüldüğü gibi üçüncü dünya güvenliğinde başarısız devletler sorununda liderlerin, ulusal grupların ve uluslararası güçlerin karmaşık etkileşimleri vardır. Ekonomik çıkar ve zorlayıcı güç sahibi diktatörler, devlet faktöründe yer alması gereken siyasi aktörlere diğer ülkelerle amaçları doğrultusunda kurduğu bağlantılardan sonra sınırlar çekerek demokratik bir yapının oluşumunu engellemektedirler (Cartwright, 1998: 638-640). Ulusal gruplar ülke içindeki nüfuzlarıyla yönetime baskı kurmak ya da desteklediği liderin muhaliflerine saldırmak suretiyle üçüncü dünya güvenliğinde yerlerini almaktadırlar. Uluslararası güçler dış müdahale kapsamında gerek yardımlar gerekse silahlı müdahaleler yoluyla üçüncü dünyanın güveniksizliğinde rollerini almaktadırlar.

William Zartman'a göre, başarısız üçüncü dünyada demokratik bir yapıya sahip olamayan devletlerin ve bağımsız hareket edemeyen bölgesel örgütlerin güçlü tepki vermeye ihtiyaçları vardır. Sorunların özgün bölgesel güvenlik anlaşmalarıyla çözülüp çözülemeyeceğini tartışan Zartman, üçüncü dünyalı olmayan aktörlerin etkisinin var olduğu konusunda Reno ile anlaşmaya varmaktadır (Keller, Rotchild ve Harpviken, 1997: 244). Karamsar bir şekilde üçüncü dünyadaki sürecin değişmeyeceğine vurgu yapan Reno, devletteki resmi ve gayri resmi politikaların karşılıklı olarak uluslararası güç sisteminde devam edeceğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla da üçüncü dünyalı yöneticiler ve dış ortaklar neopatrimonyal devlete doğru üçüncü dünya kaynaklarının (yasal ve yasa dışı) ticarileştirilmesi için anlaşmalara devam edeceklerdir (Chabal, 2000: 409-410).

Karamsar bir portre çizen Reno üçüncü dünyadaki yapılanmanın değişmeyeceğini ifade etse de diğer yandan Zartman'ın fikrine paralel olmayan bir şekilde, zayıf devletçilikte diktatöryalizme doğru giden sürecin gerekli olduğunu ifade etmektedir. Yani Reno'ya göre, üçüncü dünya ülkelerinin başarısız devletler olmaktan demokratik devletler olabilme aşamasına geçmeleri için ironik bir şekilde diktatör liderlere ihtiyaçları vardır. Üçüncü dünyadaki başarısız devlet yapılanmasında önemli olan diktatöryalizmin bir de bilinen olumsuz tarafı mevcuttur. Buna göre, yöneticilerin ve onların danışmanlarının diktatör olmaları durumunda devletler yıkılmakta ve yıkılırken de uzun süren ve kontrol altına alınamayan iç savaşlar gerçekleşmektedir. Bu durumun dengelenmesi gerektiği

üzerinde duran Reno, diktatör politikaların uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş sonrası dönemde dengeli olarak nasıl uygulanabileceğini Liberya ve Sierra Leone örneklerinden açıklamaktadır (Chabal, 2000: 409-410).

Dengede tutulması gereken fakat bir taraftan da diktatörlüğün üçüncü dünyada başlangıçta varolması gerektiğini savunan Reno'nun bu ikilemi, yöneticilerin ve gölge devlet yapılarının, hükümetlerin resmi kurumlarına zarar vermesine yol açmaktadır. Örneğin; büyük güçlerin kendi çıkarları çerçevesinde dengede tuttuğu üçüncü dünya devletlerinin ekonomi ve siyasi kontrol sistemi ile özellikle, siyasetçilerin kendi rakiplerine saldırımları için gençleri silahlandırmaya yönelmeleri, perde arkasındaki dış güçlerin, devlet yöneticilerinin de kendisine hizmet eden ülkenin yöneticilerinin ekonomik pazar ve siyasetteki düşmanlarının gözünü korkutmada yardımcı olmak için gençleri silahlandırması bilinen gerçeklerdir (Reno, 2000: 437-439).

Diktatöryalizm başta olmak üzere dış aktörlerin müdahaleleri, güçsüz devlet kurumlarının meşruiyet arayışı, liderlerin ve elitlerin kişisel güvenlikleri için ulusal güvenliği göz ardı etmeleri üçüncü dünya devletlerinin başarısız ve gölge devlet olmalarında başlıca etkenler olarak sıralanabilmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinin gölge devletler ve başarısız devletler sorununun yanı sıra gizli ekonomiler, şiddetten faydalanan gruplar ve elitler gibi sorunları da mevcuttur.

1.2.2.2. Üçüncü Dünya'da Gizli Ekonomiler Sorunu

Reno, siyasi otoritelerin güçlendirilmesinde ekonomik bağın örtülü olarak devam etmesi ve ticarete yasal olmayan yöntemlere başvurulmasına “gizli ekonomiler” adını vermektedir. Bununla birlikte Üçüncü dünyanın başarısız devletlerinin ve kişisel çıkarları için halkı ve ülke ekonomisini kullanan elitlerin üçüncü dünya güvenliğindeki önemine değinen Reno, dış güçlerin varlığını hiçbir zaman göz ardı etmemektedir ve ona göre, gizli ekonomiler konusunda önem taşıyan en önemli husus olan üçüncü dünyadaki ekonomik reformlar, kredi sağlayıcıların destek olduğu dış teşviklerin eserleridir (Reno, 1995: 203-211).

Reno, üçüncü dünya ülkelerindeki gizli ekonomiler sorunu diyerek kayıt dışı ekonomileri ve dışarıdan müdahalelerle kolayca yönlendirilen başarısız ekonomileri kastetmektedir. Böylece ekonomilerinin kontrolünü sağlayamayan üçüncü dünya

devletleri içeride yaşanacak kaosa ve dışarıdan gelecek tehditlere açık hale gelmektedir. Ekonomik güç, siyasi, sosyal ve askeri gücü de beraberinde getirmektedir. Görünüşte dolaylı etkisi olduğu sanılan ekonomi, ulusal ve ülke içi güvenlik için en önemli unsurdur.

Bu bağlamda dışarıdan müdahalelerin örneklerini de veren Reno, kredi sağlayıcıların ve Afrikalı reform yapımcıların Sierra Leone'na model olarak "Doğu Asya modeli"ni alıp ekonomik reform programlarını modifiye etmekte olduğunu anlatmaktadır. Her ülkenin kendine özgü bir yapılanması olduğunu vurgulayan Reno, bu modelin veya herhangi bir modelin başka bir ülkeye uygulanmasının olumlu sonuç vermeyeceğini vurgulayarak bu adaptasyonun sonuçlarının Sierra Leone'daki yansımalarının devlet memurlarının çıkar peşinde koşan davranışları ve ülkede girişimci bir "orta tabaka" destekleyicisinin yokluğu şeklinde olduğunu ifade etmiştir (Reno, 1995: 203-211).

William Reno'nun uyguladığı bu model, gizli ekonomilerin dış güçler tarafından kullanılmasının yanı sıra Afrika'daki ve tüm üçüncü dünya ülkelerindeki kaosu unsurlarının siyasi otoritenin kuvvetlendirilmesine nasıl katkıda bulunduğunu da anlatmaktadır. Bu bağlamda Reno'ya göre üçüncü dünya hükümetleri ve otoriteleri, gerçek anlamda bir yönetimden kaçmakta ve liyakatsiz yönetim, dış güçlerle birlikte hareket etme, yolsuzluk, kötü politika uygulamalarıyla ayakta durmaya çabalamaktadırlar. Aslında bu yapılanma kasıtlı stratejilerin ürünüdür (Reno, 1998: ix, 23).

Bu bağlamda Reno, yabancı firmalar ve şahısların, devlet yöneticileri ile bağlarını açıklamaktadır. Üçüncü dünya ülkelerindeki siyasiler ve diktatörlerin uluslararası şirketlerle ilişkilerinde istismar olduğunu ifade eden Reno, kendi zenginliklerini desteklemek ve yetkilerini genişleterek daha çok müşteri sağlamak için özel ağlar kullanmaya odaklandıklarını vurgulamaktadır (Reno, 1996: 7-18).

Reno, üçüncü dünyadaki gizli ekonomilerde sömürgecilik süreci ve sömürgeci devletlerin etkisinin büyüklüğünü de kabul etmektedir. Sömürgeci devletlerin Hıristiyan olmayı desteklemediğini ifade eden Reno, sömürgecilik sonrası devletin aşındığını kendinden olmayı reddeden Batılı güçlerin üçüncü dünyadaki bazı devletleri ötekileştirdiğini açıklamaktadır (Reno, 1996: 7-18).

Ayrıca Riddell'a göre Reno, nasıl sömürgecilik sonrası devletin aşındığını ve siyasi ekonominin, zengin kaynaklı yerleşim bölgelerindeki özel orduları kontrol ettiğini göstermektedir. Böylece üçüncü dünyanın siyasileşen ekonomilerinin yanı sıra bu siyasi ekonomilerin yani liderlerin ve elitlerin, özel orduları finanse ederek güvenliklerini sağlamaya çalıştıklarını da ifade etmektedir. Bu konuda Reno, Sierra Leone örneği üzerinde durmaktadır. Ülkedeki resmi ekonomi, yerini gayri resmi ya da gri sektöre bırakmıştır. Bu da Sierra Leone'daki siyasi yaşamın kontrolünü dış güçlerin ele geçirmesine neden olmaktadır. Özellikle kolonicilik sonrası Kano Bölgesindeki olaylara dikkat çeken Reno, mücevher bakımından zengin bu alanda politikaların ve ekonomilerin nasıl işlediğini irdelemektedir. Kısacası Riddle Reno'nun yaklaşımının, amprik (gözleme dayalı) araştırmanın en iyisi olduğunu söyleyerek özgün örnekler veren Reno'nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımını desteklemektedir (Riddell, 1996: 460).

Sömürgecilik süreci üçüncü dünya için sona erse de eski sömürgeci güçlerin etkileri halen devam etmektedir. Bu etki kültür ve sosyal yaşantıyla birlikte en fazla ekonomik ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Demokrasi ve insani yardım adına yapılan atılımlara rağmen eski sömürgeci güçlerin üçüncü dünyadaki nüfuzlarını kaybetmemek için iç istikrarsızlığı desteklemeleri de Reno'nun üzerinde durduğu ikilemlerden bir diğeridir. Reno'ya göre bu bir paradoks, bir taraftan üçüncü dünyaya yardımda bulunan ve reform hareketlerini destekleyen, ticari ilişkilerini geliştiren büyük ülkelerin diğer yandan ülke içindeki ve bölgesel çatışmaların bitmesini engellemesidir. Bu durum, üçüncü dünyanın dış güçlere ve paraya bağımlılığını açığa çıkarmaktadır (Clapham, 1999: 173-174).

Üçüncü dünya güvenliksizliğinde Nijerya'nın farklı bir yeri olduğunu ifade eden Reno'ya, gizli ekonomiler sorununda temelde aynı sorunlar yaşandığı için karşı çıkan Clapham, Nijerya'nın gizli ekonomiler sorunu konusunda diğer Afrika'daki üçüncü dünya ülkelerinden çok da farklı olmadığına işaret etmektedir. Reno, Nijerya'da devlet kurumları tarafından çalışan bürokrasi ve kamu politikaları gibi unsurların yardımıyla genel düzenleme programlarına doğru yöneldiklerini ifade etmektedir. Fakat Clapham'a göre bu olumlu gelişimlerin yanı sıra, ülkede askeri-ticari ayrılık, banka dolandırıcılığı, yasadışı uyuşturucu satıcılığı ve petrol gelirlerinin yasadışı yollarla paylaşımı halen devam etmektedir (Clapham, 1999: 173-174).

Üçüncü dünya ülkelerinin hemen hemen hepsinde az ya da çok gizli ekonomilerin varlığı hissedilmektedir. Gizli ekonomilerin unsurlarından en önemlisi olan dış güçler veya dış ticari ortaklar, üçüncü dünyanın başarısızlıklarını kendi avantajlarına çevirmektedirler (Reno, 2000: 454-458).

Reno'ya göre, gölge devlet modeli, gizli ticareti yürütmekte ve şiddeti beslemektedir. Bu nedenle dolaylı gibi görünen fakat aslında üçüncü dünya güvenliğinde doğrudan etkili olan gizli ekonomiler sorunu, oldukça önemli ve çözümü zor bir konudur. Reno'nun üçüncü dünya ülkelerindeki gizli ticaretin şiddeti beslediği fikrine katılan Charles Tilly, "koruma raketleri" kavramını ortaya koymaktadır. Koruma raketleri, çeşitli dış tehditlere karşı gayriresmi olarak, çeteler tarafından sağlanan ve para karşılığı satın alınan koruma hizmetleri, kısacası bir gasp düzenidir. Bu sistemi, hukuk sistemi oturmamış kişi veya kuruluşlar korunmak için kullanmaktadırlar. Koruma raketleri tarafından üçüncü dünyadaki eylemlerine devam eden eski sömürge güçleri ya da Batılı güçler, üçüncü dünyadaki organize suçları da kontrol edebilmektedir. Böylece üçüncü dünyadaki güvensizlik ortamına katkıda bulunan büyük güçler üçüncü dünyanın gizli ekonomileri yardımıyla kendi taraftarı olan silahlı grupları finanse etmektedirler. Savaş yapımı ve ulus devlet inşasında da büyük güçlerin etkisine değinen Tilly, Reno'nun tezini desteklemektedir (Tilly, 1985: 166-169; Reno, 2000: 435-436).

Üçüncü dünyadaki güvenlik sorunlarında etkili olan gizli ekonomiler sorunu konusunda Tilly'nin koruma raketleri gibi, Reno'nun "resmi korsanlar" tanımlaması da oldukça önemlidir ve gizli ekonomilerin varlığının doğrudan etkisine işaret etmektedir. Resmi korsanlık, 17. yüzyılda İngiliz krallarına gelir sağlayan kilisenin varlığında, Venedikli donanmanın imtiyazlı tüccarlara hizmetinde tarih boyu var olan resmi kurum ve kişiler tarafından yapılan organize haydutluktur. Resmi korsanların üçüncü dünyadaki varlığı küreselleşme ile birlikte artış göstermiştir. Bunun nedeni ise, diplomatik ve ekonomik alanda üçüncü dünyada uygulanmaya çalışılan gelişmiş ülkelerin model alınarak gerçekleştirilen reformlar ve radikal değişikliklere tepki olarak büyüyen bozuk gizli ekonomilerdir (Reno, 2000: 435-436).

Üçüncü dünya güvenliğinde sorunlardan biri olan gizli ekonomilerin unsurlarından sayılan yolsuzluk, başarısız ve zayıf ülkeleri kaosa sürükleyen başka bir etkidir. Yolsuzlukların giderek arttığı üçüncü dünya ülkelerinde bu durumun önüne

geçilememesinin nedeni yolsuzluk kavramının dönüşümüdür. Bu bağlamda, yolsuzlukla birlikte değişen uluslararası sistemdeki kavramsal dönüşüme işaret eden Bayart, Ellis ve Hibou, Afrika'daki Kleptokrasi konulu makalede süreç içerisinde taban tabana zıt anlamların yer değiştirdiği üzerinde durmaktadırlar. Bayart, Ellis ve Hibou'ya göre, doğal haklar anlaşması eskiden meşruiyet olarak tanımlanırken, artık gizli, yasal olmayan anlaşma kategorilerine konulmaktadır. Diğer yandan çıkarlar doğrultusunda ödünç para vermek bugün geniş ölçüde kabul görmektedir. Önceden ise tefecilik olarak kınanmaktaydı (Bayart, Ellis ve Hibou, 1999: 1; Reno, 2000: 436). Dolayısıyla kavramsal dönüşümün, üçüncü dünyada meşruiyet zeminine oturmamış birçok durumun yasal olarak meşruiyet kazanmasını sağladığı ifade edilebilmektedir.

Reno'ya göre, gizli ekonomiler sorunundaki başka bir etken de üçüncü dünya devletlerinin yöneticilerinin, kayıt dışı ve yasadışı yollarla kazanç sağlamasıdır. Böylece devletlerin egemenlik tanımları da ticarileşmektedir. Buna en iyi örneği Zambia'dan veren Reno, 1998'de Zambia'daki yöneticilerin UNITA'nın elmasları için sahte Origin Sertifikaları hazırladığını ve bu sertifikaların ayrılıkçı gruplar tarafından, Avrupalı alıcılara BM ambargosuna rağmen gemilerle sağlandığını ifade etmektedir. Benzer şekilde üçüncü dünyada BM ambargolarına karşı, ülkeler egemenlik haklarını kullanarak pasaportlar vermekte ve böylece gelir elde etmektedirler. Örneğin, Senegal ve Hong Kong'da bin kadar pasaport satılmıştır. Reno'ya göre buradaki amaç silah satın almaktır. Ayrıca bu satış, diplomatik pasaportları da içermektedir. Komor Adaları yöneticileri, diplomatik pasaportların satışını özellikle önermektedirler. Çünkü bu satışlar, yılda üç memura ortalama bir milyon dolar getirmektedir. Diğer yandan alıcı açısından değerlendirildiğinde gizli tüccarların elindeki bu pasaportlar müthiş bir koruma sağlamaktadır. Diplomatik pasaport satın alan tüccarlar iç hukukta ve ülkeye giriş çıkışlardaki aramalarda muaf tutulmaktadırlar (Reno, 2000: 457). Görüldüğü gibi daha spesifik örnekler üzerinden giderek üçüncü dünya güvenliği sorunlarını değerlendiren Reno, üçüncü dünyadaki devletlerde, siyasi kontrol ile bir bütün olan yolsuzluk içindeki durumu yansıtmaktadır. Ona göre bu durum, sistematik ve kasıtlıdır (Reno, 2000: 458-459).

Üçüncü dünya güvenliğinde gizli ekonomiler sorununun devlet başarısızlıkları ve elitlerinin etkileriyle birbiri içine geçmiş olduğu ifade edilebilir. Birbirinden net olarak

ayrılmayan bu nedenler, bir bütün olarak üçüncü dünya güvenlik sorunlarını ortaya çıkarmaktadırlar. Yöneticiler, elitler, gizli ekonomiler, başarısız devlet kurumları tarafından güvenliksiz hale getirilen üçüncü dünya ülkelerinde ekonomik iyileşme için reformların öne sürülmesi ya da yolsuzlukların, koruma racketlerinin, resmi korsanlığın ve gizli ticaretin önlenmeye çalışıldığı izlenimlerinin verilmesi aslında yöneticilerin çözümden ziyade anarşi aradıklarını ortaya koymaktadır (Reno, 2000: 459).

Üçüncü dünyanın başarısız devletler sorununda olduğu gibi gizli ekonomiler sorununda da yöneticilerin ve elitlerin rolü oldukça önemlidir. Siyasi sürecin ve kurumların kontrolünün yanı sıra yolsuzluk, koruma racketleri, resmi korsanlık gibi yasadışı faaliyetleri kullanarak ulusal güvenlik yerine kişisel güvenliklerini sağlamayı hedefleyen gruplar ve elitler aynı zamanda ülkedeki mevcut kaos ortamından da faydalanmaktadır.

1.2.2.3. Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler

Üçüncü dünya devletlerinin güvenliksizliğine neden olan en önemli faktörlerden biri de şiddetten faydalanan gruplar ve elitlerdir. Kendi çıkarları doğrultusunda halkının ve devletin çıkarlarını göz ardı eden gruplar ve ülke elitleri, ülke içindeki istikrarın ortadan kalkmasına da neden olmaktadır. Yönetime gelen kişilerin iktidarın kendi etnik grubuna ait olmasından faydalanan gruplar ve elitler, seçim süreçlerinde hileye başvurabilmekte ya da işsiz gençleri kullanarak şiddet ortamı oluşturulmasını sağlayabilmektedirler.

Bu bağlamda Reno, iktidara gelen hükümet liderlerinin ve elitlerinin ayrıcalıklı, taraf gruplara koruma sağladığını ve dış güçlerle ortak işler yaparak gerçekleştirilen yolsuzluklar gibi devlet faaliyetlerini devam ettirdiklerini ifade etmektedir (Herbst, 1997: 563-564).

İddialarını uluslararası sistemden örnekler vererek destekleyen Reno, şiddetten faydalanan gruplar ve elitler konusunda Liberya'ya işaret etmektedir. Bu hususta Liberya'daki ve üçüncü dünya ülkelerindeki rejimlerin temel özelliği, ülke liderlerinin yabancılara ve ülke vatandaşlarına tutamayacağı sözler vermesidir. Üçüncü dünya liderlerinin bunu yapmasının nedeni, bu yolun hükümetlerin ellerindeki gücü korumak için oldukça önemli olmasıdır. Bu bağlamda Reno, siyaset-ekonomi arasındaki yüksek bağın çatışmaları etkilediğini ifade ederek, Afrika'daki ve tüm üçüncü dünyadaki

ticaretlerin, silahlı çatışmaya eşlik ettiğini ve birçok savaşın provoke edilmesinde ve sürdürülmesinde önemli rol oynadıklarını örnekleriyle belirtmektedir (Reno, 1997: 9-17).

Reno, üçüncü dünya devletleri tarafından verilen sözleri çıkarları için kullanan güçlü devletlere de örnekler vermektedir. İngiltere örneği veren Reno, İngiliz otoritelerinin kişisel zenginleşme ve yerel halkın üzerinde güç denemek için işbirliği yapan elitlerin yönetim pozisyonlarını kullandıklarını ifade etmektedir (Reno, 2000: 437-438).

Benzer bir örnek olarak Afrika'daki şeflik düzeninin kullanıldığını da ifade eden Reno, en üst düzey şeflerini kullanarak Sierra Leone'daki zorla çalıştırma ile köleliğin yeniden canlandığını keşfetmiştir. Bu en üst düzey şefler de çıkarları doğrultusunda, kendilerine İngilizler tarafından verilen ücretsiz işe ulaşma (kölelik yönetimiyle) izinlerini kullanmışlardır. İngilizlerin amacı, şeflere bu işgücünü kullanabilmeleri için sömürge yönetimlerinin uygunluklarının dikkate alındığı alt yapı inşası ve kamu hizmetlerini sağlamaktır. Buna karşın şefler bu işgücünü kendi özel çiftliklerinde kullanmışlardır (Reno, 2000: 438).

Üçüncü dünyanın çıkmazları üzerinde duran Reno'nun bir diğer örneği de, merkez-yerel otorite güç mücadelesidir. Afrika'dan örnekler veren Reno, bağımsızlık sonrasında Afrikalı yöneticilerin, sömürgeci elit grupların güçlerini azaltmayı hedeflediklerini ve geliri yükseltmek için de hükümet kapasitesindeki sınırlamaları azaltmayı denetlemek için vatandaşlara doğrudan başvurmuşlardır. Elitlerin etkinlikleri azaltılmaya çalışılırken merkezin güçlenmesi öngörülmektedir. Dolayısıyla Reno'ya göre bu strateji, iki tarafı keskin bir kılıçtır. Bu strateji, bir taraftan yeni yöneticilerin otoritesini desteklerken diğer taraftan çöken rejimin yerine diktatör rejimlerin geçmesine neden olmuştur (Reno, 2000: 438).

Diktatör rejimlerin en iyi örneği olarak darbeler sonrası oluşan yapıları gösteren Reno, Afrika'dan bir takım örnekler vermektedir. Ona göre, Nijerya'da 1993'te askeri lider, seçilmiş sivil başkanı ortadan kaldırmıştır. Sierra Leone'de ise, 1996'da askeri darbe olmuş ve 1998 ve 1999'da ülkenin başkenti isyancı saldırılarına maruz kalmıştır. Aynı dönemde, Nijer'de iki darbe olmuş ve devlet başkanları öldürülmüştür. Rakip siyasetçinin milisleri 1997'de Kongo-Brazzaville'nin görevli başkanını da

uzaklaştırmışlardır. Ruanda'da 1994'te, Kongo-Kinshasa'da 1997'de asiler güç için kendi yollarıyla çatışmışlardır (Reno, 2000: 438-439).

Reno'ya göre, Afrikalı yöneticiler, kısa dönemde yerel olarak çok zayıf resmi kurumları yöneten diktatörleri kendi çıkarları için kullanmışlardır. Çünkü onların tercihleri, korku temelli olmuştur. Güvensizlik içindeki üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi, astlar bürokrasinin parçalarını kullanarak birçok askeri memurun yaptığı gibi yöneticileri darbeye başvurarak yerlerinden etmişlerdir ve bundan sonra da edeceklerdir. Reno'ya göre bu sürekliliğin nedeni, yerel yöneticilerin kendi haleflerini yetiştirmek için kendi bürokratik pozisyonlarını kullanmalarıdır (Reno, 1998: 7-18; Reno, 2000: 439-440).

Reno, elitlerin ve yöneticilerin rollerinin oldukça önemli olduğuna vurgu yaparak sadece darbe olarak değil, günlük yaşantıda da yerel düzeydeki memurların, ülkenin yerel otoritelerini kullanarak çıkar elde edebildiklerini ifade etmektedir. Ona göre, pozisyonlarından dolayı, uyanık (girişimci) memurlar, zayıf yönetim kontrolünü kendi çıkarları için kullanabilmektedirler. Örneğin; Nijerya'nın Lagos kentinde, yerel memurlar, toplanan vergileri arttırmak için bu yasadışılığa başvurmuşlardır. Vergiler valinin zengin çevresinin üyelerine teslim edilmiş, ülke çok partili politikalara geçiş yapmış olsa da diğer devlet memurları kendi adaylarını destekleyerek mevcut kaynaklarla valinin ihtiyacını karşılamışlardır. Bu durumu memurların doyumumsuzluğu olarak açıklayan Reno'ya göre, birçok üçüncü dünya yöneticisi devlet resmi bürokrasisini desteklememekte veya çok az önem vermektedir. (Reno, 1998: 7-18; Reno, 2000: 439-440).

Gizli ekonomilerle oldukça ilişkili olan şiddetten faydalanan elitler ve gruplar Reno'ya göre, hükümet gelirlerini kişisel olarak kullanmaktadırlar. Buna karşın demokratik ve eşit ekonomik dağılımın olduğu bir yapı için nüfusun ihtiyaçları gözetilerek uzun dönemli hükümet harcamaları stratejisi ve bürokratik yapılanma stratejisi gerekmektedir. Üçüncü dünya yöneticileri ve elitleri ile birlikte aynı etnik grup üyeleri ise, nüfusun ihtiyaçlarını gözetmek yerine Batılı müttefiklerinden gelen talepler çerçevesinde mevcut kaynakları kendi çıkarları lehine kullanmaktadırlar (Reno, 1998: 82-83; Reno, 2000: 439).

Reno'ya göre performanslarıyla vatandaşları etkilemeyi amaçlamayan ülke yöneticileri çıkarları için düşük seviyedeki bürokratlara da ödeme yapmaktadırlar. Yerel-merkez

otoritelerinin yolsuzluk konusunda birlikte çalışmaları üçüncü dünyaya özgü bir tavidir. Reno'ya göre bürokratlar, ülkede eşit gelir dağılımı olmadığı ve düşük ücretle geçimlerini sağlayamadıklarından dolayı rüşvet için fırsatları kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu olayın örneğine devlet hizmeti pozisyonlarında özellikle rüşvet toplayan, fırsatlar öneren gümrük ve sınır devriyelerine belirlenmiş paraları (çoğu zaman yıllık ücreti geçen) ödeyen insanların yaşadığı birçok Afrika ülkesinde rastlanabilmektedir. Bu resmi olmayan kazançlar, bürokrati işten çıkarmamak ya da otoritesini sarsmamak için halka aktarılmak yerine yöneticilere doğru (yukarı doğru) aktarılarak kendi içinde eşit bir dağılım sağlamaktadır (Reno, 2000: 440).

Gölge devlet ve yönetici elitlerin üçüncü dünyanın güvenliksizlik oluşumunda ortaklaşa eylemlerinde gizli ekonomiler ve siyaset, araç olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle gölge devletin varlığı, yöneticilerin çıkarları için ülke çıkarlarını göz ardı etmeleri sorunudur. Bu sorun basitçe, tüm ülke vatandaşlarını düşünme yerine bazı ülkelerdeki yöneticilerin veya elitlerin kendi ve çevrelerinin çıkarları için ülke gelirlerini kullandıkları gerçeğidir. Birçok üçüncü dünya hükümeti, yöneticilerinin resmi yolsuzluğu tolere etmesi nedeniyle ülke halkına ve yönetime zarar veren yolsuzluklardan zarar görmektedirler. Sonuç olarak, gölge devletin bu tavrı, organize bir şekilde kamu yararının sağlanmasıyla bağdaşmamaktadır. Gölge devletin yapısı, kamu yararının ve hizmetin sağlanmasına izin vermemektedir. Kamu yararı, temel kişi güvenliği gibi sağlanmamaktadır. Birine sağlanırsa tüm kamuya sağlamak gerekir ve bunun yöneticiye veya üst yönetici konumundaki memurlara ekstra bir gelir olarak karşılığı gelmemektedir. Bu nedenle gölge devlet yöneticisi kamu yararını sağlamayı minimize etmektedir ve kendi kişisel karını ve onu korumasını önemsemekte ve desteklemektedir (Reno, 2000: 442-443).

Reno, üçüncü dünyadaki yolsuzluklarla ülkelerin yıkılışları arasındaki bağa da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Samuel Doe'nin ve sonra Charles Taylor'un abluka altındaki Liberyasının, askeri ve sivil yöneticilerin başarısı altındaki küçülen Sierra Leone'nun, Mobutu Sese Seko'nun Zairesi'nin ve eski Laurent Kabila'nın Kongosu'nun ve Sani Abacha'nın Nijeryasının yıkılışlarını anlatmaktadır. Bu yıkılışların nedenleri, Reno'nun "Sierra Leone'da yolsuzluk ve devlet politikaları" başlığı analizindeki "diktatörler" kavramıyla örtüşmektedir (Zartman, 1999: 346-347).

Gölge devlet, başarısız devlet, gizli ekonomiler, şiddetten faydalanan gruplar ve elitler gibi unsurların üçüncü dünya güvenliksizliğini meydana getiren başlıca etkenler olduğu ve bunların birbiriyle karmaşık ilişkiler içinde olduğunu vurgulayan çalışmada üçüncü dünyanın siyasi-sosyal-ekonomi ilişkilerindeki aksaklıkların ülkelerin güvenliğini nasıl olumsuz etkiledikleri vurgulanmaktadır.

Zartman'a göre, Reno'nun çalışmasında bazı zayıf noktalar da vardır. Üçüncü dünya devletlerinin yıkılışlarını tetikleyen yolsuzluklarda etkili olan diktatör kavramı yeterince gelişmemiştir. Diktatörler en üstteki kümeye yükselmişlik olarak analiz edilmekte fakat Reno'nun tezi, yerel diktatörlere odaklanmaktadır ve toplumdaki aşağı bölünmeleri ele almaktadır. Aslında yolsuzluklar yoluyla gelir sağlayan diktatörler, elitler ve gruplar Reno'ya göre üçüncü dünyaya zarar vermektedirler. Reno ayrıca, bu sistem içindeki hiç kimsenin gelişme ve siyasi reform çalışmalarıyla ilgilenmediğini de göstermektedir (Zartman, 1999: 346-347).

Üçüncü dünyada güvenliksizlik oluşturan ve Reno'nun önemle vurguladığı başka bir husus da şiddet oluşumudur. En temel düzeyde, diktatörlerin ve elitlerin çıkarlarını gözeterek şiddet oluşturma stratejisi, korkulan devlet kurumlarına sahip toplumlarda gruplar üzerinde etkili bir araçtır. Buna en iyi örneği Kenya'dan veren Reno, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün, Kenya'da görevli devlet başkanının, barış arabulucusu olarak rol yaratmak için karşıt gruplar arasında şiddet oluşturduğunu ifade ettiğini vurgulamaktadır (African Watch, 1994: 10-34). İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yanı sıra Kenya'da gayri resmi anketlere göre, vatandaşların %84.2'si hükümetin kasıtlı olarak etnik çatışmayı desteklediğine inanmaktadır (Reno, 2000: 444).

Üçüncü dünya güvenliğinde yöneticilerin şiddet oluşumunu önlemek yerine kişisel çıkarları için ülkedeki kaos ortamını kullanarak desteklemesi ve bunu hem yerel hem merkez yönetimindeki kişilerin yapması yolsuzluk ekonomisini kendi içinde meşru kılmaktadır. Devlet düzeyinde hükümetler ya da yerel yardım örgütlerinin doğrudan yolsuzluklar üzerindeki etkinliği birçok vatandaşın gözlerinde yöneticilerin acizliğini vurgulayacağı için ekonomik reformlar çerçevesinde mevcut yolsuzluk ekonomisine devam edilmektedir. Bu bağlamda 1984'ten 1999'a kadar Nijerya'nın en son askeri hükümeti, siyasetçileri desteklemiş ve askeri memurlar liberalizasyon programı altında bankalar açmışlardır. Bu yeni bankalar, merkez bankası aracılığıyla yabancı ithalat-

ihracat için düşük pazar fiyatlarına doğrudan ulaşım sağlamışlardır. Bunun hileli bir faaliyet olduğu, Nijerya'nın kredi sağlayıcıları ile iç ve dış finansal uzmanlarının görüşüdür. Yolsuzluk ekonomisi ve bu amaçla gerçekleştirilen şiddet oluşturma stratejisi, Nijerya'da ve tüm üçüncü dünyada kullanılan rejimlerin temel taşıdır. Bu stratejiyle birlikte elitlerin karlarına para ayırmak, orduyu yatıştırmak ve sivil siyasetçileri yanına almak ise Nijerya rejiminin özgün özellikleridir (Reno, 2000: 444).

Üçüncü dünya ülkelerinin ayrı ayrı güvenlik sorunlarının olduğunu ifade eden Reno, Kongo'da (Eski Zaire) başkan Mubotu, "Bizim ülkemizde her şey satılıktır ve her şey alınmıştır. Bu, trafikte kamu gücünden bir dilim almak, araçları değiştirmek, paranın ya da menkullerin yasadışı kazanımının çevrimi gibi bir şeydir" sözleriyle mevcut düzendeki gölge devletin yolsuzluk ekonomisiyle oluşan güvensizlik ortamına işaret ettiğini de belirtmektedir (Reno, 2000: 444).

Yolsuzluk ekonomisi yöntemiyle birlikte gelişen şiddet oluşturma stratejisi en çok Monrovia/Liberya'da gözlemlenmektedir. Bu ülkelerin sokaklarında gençler "kalaşnikof yaşam şekli" ile yaşamaya alışmışlardır. Reno'ya göre, kalaşnikof yaşam şekli diyerek sadece siyasi otoriteden söz edilmemekte, aynı zamanda şiddetin günlük hayatta ticaret yaparken de etkili bir yol olduğu ifade edilmektedir. Bu durum, gölge devletteki şiddet, güç ve birikimin birbirine karışması ile açıklanmaktadır. Yönetici-yönetilen (kullanılan şiddet grupları) arasındaki bu özel ilişki, çok ağır taleplerin dayatılmasına da neden olmaktadır. Böylece gölge devletin gücü ve güvensizliği maskelenerek, özel servet kazanılıp ek gelir üretilmektedir (Reno, 1998: 32; Reno, 2000: 445).

Reno, üçüncü dünya güvenlik sorunlarının aşılmasındaki önemli engellerden biri olarak yine şiddet oluşumunu sağlayan ya da izin veren devleti ve yöneticilerini göstermektedir. Reno'ya göre, liberalist filozof Robert Nozick tarafından "vatandaşlarını düzensizlikten koruyan örgüt" olarak yapılan devlet tanımı üçüncü dünya gözetildiğinde başarısızdır. Çünkü bu devletler, vatandaşlarını korumamakta ve bunu yapmaları için uluslararası sisteme de izin vermemektedirler. Bunun nedeni, yine üçüncü dünya yöneticilerinin, vatandaşların kendi yöneticilerine karşı örgütlenecek olmalarından endişelenmeleridir (Reno, 2000: 445). Yöneticilerin güvensizlik endişeleri, ülke gelişimi ve güvenliği için adım atmalarına engel olmaktadır.

Yöneticilerin bu güvensizlik endişeleri, ülkelerdeki gençlerin silahlandırılarak taraf grup oluşturmalarına neden olmaktadır. Üçüncü dünya yöneticilerinin bireysel güvensizlik hisleri nedeniyle oluşturulan bu şiddet grupları, yakın geçmişte de siyasiler açısından uzun süre önemli bir rol oynamıştır. Bu kapsamda siyasiler, üçüncü dünyadaki sokak çocuklarını işe almışlar ve kendi destekçileri yapmışlardır. Böylece gizli ekonomik aktivitelerinde ve güvenlik sağlamada kullanmışlardır. Bu uygulama, özellikle tüm Afrika'da olan ve siyasetçilerin gençliğin kendilerini desteklemeleri için önemli bir düzendir. Gençler ise, yoksulluktan kurtulmayı amaçlamaktadırlar. Dolayısıyla bu strateji, sadece gölge devletin yöneticileri için değil, siyasetçilere de kısa zamanlı avantajlar sağlamaktadır (Reno, 2000: 448-449).

Gençlerin şiddet politikalarında kullanılmasının en iyi örneğini Nijerya'dan veren Reno, Ogoni etnik grubu üyesi olan Ken Saro-wiwa adında bir gencin 1995'te Nijerya'nın Nijer Delta bölgesinde çıkarılan petrol nedeniyle ortaya çıkan çevresel tahribata karşı görünüşte küresel uyarıda bulunduğunu (Aina, 1995) fakat aslında gencin temel amacının, petrol kaynakları için 50 milyar dolar tazminat almak olduğunu vurgulamaktadır (Reno, 2000: 450).

Ken Saro-wiwa örneğinde olduğu gibi silahlı genç gruplar, bazı kültürel örgütlerle iletişime geçerek güvenlik güçleriyle çatışabilmekte ve özellikle ekonomik taleplerini dile getirebilmektedirler. Üçüncü dünya ülkelerindeki güvenlik sorunlarından en önemlisi sayılabilecek olan gençlerin şiddette, yöneticiler ve elitler tarafından kullanılması, ekonomik yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Şiddet ve çatışma bir ülkedeki güvensizlik ortamının yanısıra, aslında bir liderin nüfuz elde etmesini ve nüfusun vergilendirmesini sağlamayı da güçleştirmektedir (Reno, 2000: 451).

Üçüncü dünyadaki yerel ve bölgesel yöneticiler de siyasiler gibi, silahlı gençleri kullanmakta ve siyasi ağla daha fazla bütünleşmelerini sağlamaktadırlar. Ayrıca emekli olan askerler bu yapılara dâhil edilmektedirler. Üçüncü dünyadaki bu gölge devletler, şiddet politikaları ekseninde hareket eden sosyal grupların sadece oluşumunda değil örgütsel model olmalarında da önemli rol oynamaktadırlar. Örneğin; Sierra Leone'da

Devrimci Birleşik Cephe (Revolutionary United Front-RUF)⁶ ilk kez (Freetown'un Doğusunda) "raray-boy" grubu olarak ortaya çıkmıştır. Bu grup, yasal partilerin gayri resmi militanlığını yapmaktaydı ve bunu oy verenlerin gözünü korkutarak yapan silahlı gençlerden oluşmaktaydı (Reno, 2000: 453). İçeride etkin olan RUF, bölgesel olarak da çatışmalarda kendisini göstererek, Sierra Leone'deki olaylarla birlikte Liberya'da iç savaşa yol açmıştır. Bu durum, sosyal aktörlerin iç savaşta ne kadar etkin rol oynadıklarını göstermektedir (Hameso, 2001: 122). Reno, şiddet gruplarının model olarak gösterildiği Sierra Leone'nin statüsünü bir çeşit "basit yönetilen eski sömürgeci devletin egemen olduğu devlet" olarak ifade etmektedir (Herbst, 1997: 563-564).

Reno, Ayoob'tan farklı ve daha spesifik olarak sömürgeci otoritelerle işbirliği yapan yerel liderlerin açık örneklerini vermektedir (Herbst, 1997: 563-564). Halen dolaylı bir şekilde olsa da İngiliz hâkimiyetindeki ülkenin siyasi istikrarsızlıklarının nedenleri olarak yerel otoriteleri ve iç dinamikleri işaret etse de dış güçlerin (İngiltere gibi) varlığını da reddetmemektedir.

Üçüncü dünyadaki gölge devletlerin yöneticileri, genç gruplar ve dış ortaklarıyla iş birliği yaparak kişisel güvenlik ya da çıkar elde etmektedirler. Amaçları, kaynakları toplamak ve kontrolü ellerinde tutmaktır. Fakat bunları yaparken inşası maliyetli olan ve siyasi risk içeren bürokrasilerden kaçınmaktadırlar. Bu da Reno'nun üzerinde durduğu başka bir ikilemdir. Ona göre, dıştan giren kaynaklar, bu ikilemi çözmeye uygundur (Reno, 2000: 455; Reno, 1998: 199). Fakat bu yardımlar daha çok başarısız üçüncü dünya devletinin kontrolünü elde tutmak amaçlı olduğu için Reno'nun çözümü tartışılabilir.

Üçüncü dünyayı gelişmiş dünyadan ayıran önemli bir başka özellik de ülke yöneticilerinin, bürokratik memurların çıkarlarından çekinmeleridir. Dolayısıyla çalışma kapsamında değerlendirildiğinde yerel veya merkezi teşkilatta bulunan memurların yöneticiler üzerindeki baskısı iç dinamiklerin etkinliğini göstermektedir. Sıradan insanlar, ekonomiden pay almak istediklerinde ise, bu durum kabul edilememektedir. Çünkü üçüncü dünya devletinde bireylerin sahip olması gereken hukuksal sivil haklar ya da kurallar çoğu zaman olmamaktadır. Bu durum da ülkede güvensizlik oluşumuna

⁶ **Devrimci Birleşik Cephe (RUF):** Sierra Leone'deki orduya karşı örgütlenmiştir. Bu örgüt, uluslararası camiada kırsal kesimde sivillere karşı saldırılarda bulunan saldırgan gerilla gücü olarak bilinir. Liberya'nın diktatör başkanı Charles Taylor bu örgüte destek vermiştir.

neden olmaktadır. İç dinamikler olarak nitelendirilebilen ve yöneticilerin çekindiği bürokratik memurlar, bunların oluşturduğu gizli ekonomiler, ülke yöneticileri üzerinde etkin güç iken yöneticilerin otoritelerinin çöküşüne büyük tepki vermemektedirler. Çünkü onlar için düzen devam etmektedir. Reno, bürokratik memurların etkinliğine Ayoob'tan farklı olarak birçok örnek vererek tezini kanıtlamaktadır. Ona göre, 1980'lerde ortaya çıkan illegal ekonomik faaliyetler birçok üçüncü dünya ülkesinde memuriyetin bir parçasıydı. Örneğin, Benin'de sınır ticaretinin %90'ı illegal kanallara akmaktaydı. Diğer yandan, Nijerya'nın komşularıyla tahmini ticaretinin 1998 yılı itibariyle %60'ı kayıt dışıydı. 1990'ların ortalarında Uganda ihracatının yarısı, başarılı ekonomik ve bürokratik reformun örneği olarak kredi sağlayıcılar tarafından gözlenmiş olmasına rağmen ülkedeki vergilendirme önlenmişti (Reno, 2000: 446).

Bürokrasiden çekinen yöneticilerin kişisel çıkarları ve güvenliklerinin sağlanması için dış güçlerle etkileşim içinde olması ve ülke içindeki yolsuzluklara göz yumması, yine bireylerin haklarını ve güvenliklerini gözetmek yerine şiddet grupları oluşturarak halkın isyan etmesinin önüne geçileceğinin düşünülmesi, eski askerlerin, sokak çocuklarının ve gelecekte beklenmesi olmayan gençlerin yöneticilerin ve elitlerin çıkarları için kullanılması üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan kaosu önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Reno'nun üçüncü dünya güvenliği sorunlarının çözümündeki Ayoob yaklaşımına benzer şekilde ortaya çıkan karamsar yapısı, aslında mevcut düzenin geleceğinin olmayışının bir yansımasıdır.

1.2.2.4. William Reno'nun Üçüncü Dünya Uyuşmazlık Analizi

Reno'ya göre genel olarak, üçüncü dünyadaki olaylara bakıldığında tek bir teori tüm siyasi süreci açıklayamamaktadır. Bunun nedeni siyasi sistemin zamanla değişmesidir. Bu bağlamda *jeopolitik faktörler* bazen öncelikli sırayı almaktadır. Ayrıca *coğrafya* da şüphesiz önemlidir. Temel nokta, devlet politikalarının yerel stratejilerinin diğer faktörlere etkilerini daha az ya da yüksek derecede nasıl biçimlendirdiğidir (Reno, 2011). Bu bağlamda Reno, kendi yaklaşımının üçüncü dünyadaki uyuşmazlıklar konusunda dört analize vardığını ifade eder.

Reno, üçüncü dünya güvenliğine bakışını dört başlıkta aydınlatmaktadır: (Reno, 2010)

1) Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımı üçüncü dünyadaki Afrika'nın tüm çatışmalarını açıklamada yeterli değildir.

Reno, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımının üçüncü dünyadaki ve Afrika'daki tüm çatışmaları açıklamada yeterli olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Fakat ona göre yaklaşım, çatışmaların genelini anlamaya yardımcı olmaktadır. Yaklaşımın temel unsuru, belli bir tür rejimin, kendi bürokratik kurumlarıyla birlikte zayıf olmasıdır. Bu kurumlar yerine rejimler (diktatör), yasadışı ekonomiler ve şiddet yanlısı silahlı gruplar da dâhil olmak üzere gayriresmi ağları aracılığıyla yetkisini kullanmaktadırlar. Devletin bir sonraki başkanı olabilme ayrıcalığına sahip olmak için ağın hemen alt üyeleri bir diğeriyle çatışmaya başladığında bu ağın merkezi (Kongo, Liberya, Somali'de olduğu gibi) çökmektedir. Böylece birçok çatışmada, başlıca yerel aktörler de çatışma öncesi siyasi sistemin kilit üyesi olmuşlardır. Bu tür çatışmaların bir diğer ayırt edici özelliği, ideolojik meydan okuyanların (genellikle aydınların) önemli roller oynamada başarısız olmalarıdır. Bu, çok da uzak bir geçmişte olmayan sömürge karşıtlığı ve ırkçılık karşıtlığına oldukça tezat bir durumdur. Çünkü iç çatışmalar, bir ülkenin dışarıdaki düşmana karşı değil kendi içindeki gruplar arasındaki çatışmalardır. Sömürge ve ırkçılık karşıtlığı ise, dışarıdan müdahale eden güçlere karşı gerçekleştirilen mücadelelerdir.

Bu yaklaşımın, iki sınırı vardır. İlki, Etiyopya ve Eritre arasındaki sınır savaşı⁷ gibi gerçekten iki devlet arasındaki çatışmaların, bu kategoriye uymadığıdır. Ruanda'daki 1990-1994 yılları arası Ruanda Vatansever Cephesi işgali de bu yaklaşıma tam olarak uymamaktadır. Her durumda, savaşan silahlı grupların çatışmalarda gerçek bürokrasiden çok daha bürokratik olduğu belirlenmiştir. Bu, Kongo ya da Liberya'da uygulanan bürokrasiden çok daha önemli olan bürokratik hiyerarşi içindeki geniş siyasi çevrenin etkisidir. Buradan genel bir önerme çıkarılabilir: bu tür savaşlar, bu bölgedeki devletlere de yansımaktadır. İkinci sınır, Kongo, Liberya ve Somali'deki çatışmalarda olduğu gibi silahlı grupların çeşitliliği endişesidir. Önemli yerel veya ulusal aktörler, çökmekte olan rejimden iktidar gücünü alabilmek için mücadeleye odaklandıklarında,

⁷ Etiyopya-Eritre Sınır Savaşı: Sömürgeci güç olan İtalya'nın Habeşistan'dan çıkmasıyla birlikte Eritre, Etiyopya sınırlarına dahil olmuştur. 40 yıllık bağımsızlık mücadelesinin ardından 1993 yılında bağımsız olan Eritre ile Etiyopya 620 millik bir alan için sınır savaşlarını 1998 yılından Aralık 2000'de Cezayir'de imzalanan sınır anlaşmasına kadar sürmüştür. Nitekim, 2000 yılında imzalanan barış anlaşmasında geçici sınır belirlenmiş ve koruyuculuğu bağımsız bir sınır komisyonuna devredilmiş olduğu için bu komisyonun Nisan 2002'de Badme şehrini Eritre'ye vermesi üzerine yine taraflar karşı karşıya gelmiştir.

etnik topluluk ya da klanların savunmasından oluşan organize olmuş birçok küçük milislerin varlığı gözlemlenmektedir. Bu grupların amaçları çok sınırlıdır ve organizasyon yapıları farklıdır. Genellikle amaçları topluluklarını çevrelerindeki genel güvensizlik ortamından korumak için saygın kişiler etrafında örgütlenmektedirler. Dolayısıyla karmaşık ilişkilerin var olduğu üçüncü dünya ve özellikle Afrika'daki çatışmaları, dışarıdan gelecek tehditlerle ya da salt ekonomik nedenler gibi tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir.

2) Afrika'nın diğer üçüncü dünyadan farkı devlet kurumları ve inşasının zayıflığıdır.

Afrika, devlet kurumları ve inşasının daha zayıf olma eğiliminden dolayı diğer "Üçüncü Dünya" ülkelerinden farklıdır. Bu kurumsal zayıflık, savaşın kendine özgü bir türünü oluşturmaktadır. Afrika'da güçlü kurumlara sahip ülkeler de (Ruanda, Etiyopya) mevcuttur ve buradaki savaşa birçok yönden farklı bakmak gerekmektedir.

Diğer yandan Afrikalı olmayan bölgelerde Afrikalı tarzı devletler ve Afrikalı tarzı savaşlar da vardır. Orta Asya'nın bazı bölgeleri bu profile uygun olabilmektedir. Sömürgecilikten yirmi yıl sonra, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkelerdeki kişisel rejimler, resmi kurumları dağıtarak ve bunların yerine yenilerini yasal ve yasadışı ekonomiye ulaşmak için siyasi ağları kullanarak ve ekstra yasal yollarla muhalefeti bastırmak için şiddet kullanarak iktidar olmuşlardır. Afrika tarzı başarısızlık örneği olarak Kırgızistan'nın yakın zamanda yaşamış olduğu veraset sorunlarını çözmedeki yetersizliği gösterilebilmektedir. Bu ülkelerin bazıları, bir tür güvencesiz fakat istikrarlı olabilen de facto monarşilerde gelişmektedirler. Buna Togo'da olanlar da örnek verilebilmektedir.

3) Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımının eleştirel yaklaşımlardan farkı sadece bireyi değil devleti de merkezine yerleştirmesidir.

Reno'nun yaklaşımı, dünya sisteminin Afrika'daki şiddeti ve istikrarsız yönetim şekillerini nasıl desteklediğini ve teşvik ettiğini dikkate almayan eleştirel teorilerden farklıdır. Yaklaşım, ancak yönetsel eleştirel yaklaşımlar ile uyumludur. Odaklanması gereken temel fark budur. Reno sadece bu rejimlerin aslında nasıl çalıştığını ve başarısız olduklarında neler olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

4) Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımı hem insan hem de devlet üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda yaklaşım, uluslararası ilişkiler teorileri arasında eleştirel yaklaşımlar ile realist yaklaşımların ortasındadır.

Yaklaşım, uluslararası ilişkiler teorileri arasında eleştirel yaklaşımlar ile realist yaklaşımların ortasındadır. Reno, temel olarak hayatta kalmaya ve güce tutunmaya çalışan rasyonel aktörler olarak rejimlere ve yetkililere önem vermektedir. Onların özellikle kötü olduğunu düşünmemektedir.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında Afrika özellikle de BGB ülkeleri genel anlamda değerlendirildiğinde Afrika devlet sistemlerinin Avrupa jeopolitik stratejisinin bir parçası olarak 1885-1886'da Berlin Konferansı ile emperyalist güçlerce oluşturulduğu ifade edilebilir. Bu nedenle Afrika ülkelerinin sorunu keyfi ve dayatılan sınırların bir sonucudur (Ntegeye, Rubin ve Armstrong, 2001).

Reno gibi üçüncü dünya güvenliğini sistematik bir analize tabi tutan Ntegeye, Rubin ve Armstrong, üçüncü dünyadaki çatışmaları değerlendirmekte ve çatışma mekanizmalarını sınıflandırmaktadır. Onlara göre bu mekanizmaları yapısal, operasyonel ve sistemik olarak ayırabilmek mümkündür. Çatışmaların yapısal mekanizmaları: 1. Grupların kimliklerinin dışlanması, zayıf devletler ve onların yırtıcı rejimleri. 2. Vergiye tabi kaynakların kullanılabilirliğinin ötesinde ticaret ağları olmayan devletlerde kayıtdışı ekonomiler sivil nüfusun hayatta kalma stratejisi olmaktadır. Çatışmaların Operasyonel Mekanizmaları: 1. Rejimin dönüşümü ve bölgesel liderlerin stratejileri (yabancı düşmanı millet olma gibi...) 2. Diaspora toplulukları. 3. Yer altı kaynakları endüstrisi ve yağmalama. 4. İhtilafın geri tepme etkileri. 5. Silahlı grupların ittifakları: silah kaçakçılığı 6. Bilgi ve söylentinin rolü. Çatışmaların Sistemik Mekanizmaları: Dış güçlerin bölgesel stratejileri, uluslararası finansal örgütlerin ve bağışçı hükümetlerin, uluslararası Birliklerin ve uluslararası Düzenli rejimlerin rolü (Ntegeye, Rubin ve Armstrong, 2001).

Reno'nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı ve uyumsuzluk analiziyle büyük oranda örtüşen Ntegeye, Rubin ve Armstrong'un fikirleri, Ayoob'un genel analizleriyle de birbirini bütünlemektedir. Reno, Ayoob, Ntegeye, Rubin ve Armstrong gibi üçüncü dünya güvenliği teorisyenleri, üçüncü dünya ülkelerinin çoğunluğunu bünyesinde barındıran Afrika'daki çatışmaların nedenlerinin ideolojiden çok ekonomik koşullara

dayalı olduğu ifade etmektedirler. Fakat ideolojinin etkisinin olmadığını da savunmamaktadırlar. Her bir üçüncü dünya ülkesindeki çatışmanın nedenleri Reno ve Ayoob'un da belirttiği gibi farklı farklıdır. Bu nedenle uyumsuzluk analizinde kavramsal çerçeve önemlidir.

Sonuç olarak, genel bir analiz yapıldığında üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarını ele alan yaklaşımcılardan Caroline Thomas'ın ve diğer teorisyenlerin üzerinde durduğu konu, birinci dünya devletlerinin güvenlik kavramsallaştırmaları ve analiz araçlarıyla üçüncü dünyanın güvenlik gereksinimlerini anlayabilmenin mümkün olmadığıdır. Ayoob ve Reno da aynı fikir ekseninde hareket ederek, üçüncü dünyadaki ulus devlet modelini ortaya çıkaran ekonomik, sosyal ve siyasi süreçlerdeki farklılıklara dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla tüm üçüncü dünya güvenliği yaklaşımcıları, ulus devlet olma sürecinde siyasi, sosyal ve ekonomik aşamalarını tamamlamış devletlerle, henüz bu sürecin çelişkilerini ve zorluklarını yaşıyan devletler arasındaki güvenlik gereksinimleri açısından büyük farklar olduğunu savunmaktadırlar (Ovalı, 2006: 8-9).

Yaklaşımaya gelen eleştiriler ise daha çok güvenliğe ya devlet merkezli ya da insan merkezli bakan teorilerden gelmektedir. Devlet merkezli teoriler, düşmanın dışarıdan geldiği yönündeki açıklamalarına karşın insan merkezli teoriler, üçüncü dünya yaklaşımının güvenlik sorununu başlangıçta insan ve toplum üzerine değil, devletler üzerine inşa ettiği görüşleriyle eleştirmektedirler.

Hem devlet unsurunu hem de insan unsurunu güvenlik çalışmalarında göz önüne alan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı, bir yandan da gelişmemiş üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarını inceleyerek uluslararası ilişkiler disiplinine büyük katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı çerçevesinde Afrika'nın BGB'sindeki altı ülke (Ruanda, Tanzania, Uganda, Burundi, Kenya, DKC) ikinci bölümde alan çalışması olarak incelenmektedir.

BÖLÜM 2: ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ YAKLAŞIMLARI KAPSAMINDA AFRİKA’NIN BÜYÜK GÖLLER BÖLGESİNDEKİ ÇATIŞMALAR

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları ve kavramsal analizlerle teorik zeminin hazırlandığı tezin ikinci bölümünde bu teorilerin uygulama alan çalışması olarak Afrika’nın Büyük Göller Bölgesi’ndeki altı ülke olan Tanzania, Uganda, Ruanda, DKC, Burundi ve Kenya’daki çatışmalar incelenecek ve olası çözüm önerileri sunularak her ülke için özel değerlendirmeler yapılacaktır.

2.1. Afrika’nın Büyük Göller Bölgesi’ndeki Çatışmaların Genel Yapısı

Afrika, uluslararası sistemdeki üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunu barındıran (Romano, 2004: 71), tarihi olarak en eski kıtadır. Afrika kıtasının tarihçesine kısaca bakıldığında kıtadaki çatışmaların insanlığın var olduğundan beri devam ettiği görülmektedir. Özel olarak incelendiğinde ise kıtadaki en yoğun çatışmaların yaşandığı bölgenin BGB olduğu ifade edilebilmektedir.

BGB, Afrika’nın en verimli topraklarının ve en zengin doğal kaynaklarının bulunduğu bölgedir. Zengin yer altı ve yerüstü kaynaklarına sahip bölge, tarih boyunca çatışmaların eksik olmadığı, sadece bölge ya da kıta halklarının değil, tüm dünya ülkelerinin nüfuz sahibi olmak istedikleri bir yerdir. BGB’de özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan savaşların çoğu iç savaş ya da etnik savaş niteliğindedir. Bu savaşların diğer bir özelliği de barışçıl yöntemlerle sona ermelerinin oldukça zor olması ve BGB ülkelerindeki etnik, ideolojik ve dini temelli güce sahip diktatörler, organize suç örgütleri ve onların mensupları ya da siyasi ve ekonomik çıkarlarını gözeten bağımsız devletin güvenlik güçlerinin ve arkasındaki elitlerin desteğiyle gerçekleşmeleridir (Jung, 2003: 1-5).

Afrika ülkelerinin çoğunda güç ve gelir elde etmek için; merkezi yönetimin aşırılıkları, etnik kimlik konusunun siyasi olarak kullanılması, devletin silahlı güçlerinin çatışmalarda etkin olması, yasadışı silahlı grupların varlığı ve hızla artması vb sorunlar görülmektedir. Ekonomik alanda da; gelir dağılımındaki eşitsizlik, ekonomik gelişmenin sağlanamaması, ekonomik ve siyasi girişimlerin olmaması gibi sorunlar halkın yaygın ve derinleşen hayal kırıklığına yol açmaktadır. Bu sorunlar bölge

lkelerinin özellikle genç nüfusunun bu konuda hassasiyet göstererek isyan etmesine neden olmaktadır. lke kaynaklarının eski sömürge devletleri başta olmak üzere Batılı lkeler tarafından kullanılıyor olması da gerginliğin dahada tırmanmasına neden olmaktadır. Geniş yer altı ve yerüstü kaynaklarına sahip olan BGB'deki ülkelerde farklı seviyelerdeki şiddet hali, büyük bir bölgesel güvenlik sorununun varlığının göstergeleridir (Kurt, 2007).

Jon Lunn'a göre bölgedeki şiddet olaylarının temel nedenleri; bölgenin yer altı ve yerüstü kaynaklarının zengin olmasına rağmen halkın sefalet içinde olmasıdır. Küresel açıdan; bölgenin ekonomik verimliliğinin yerel halka hiçbir faydasının dokunmaması, ekonomik yönden fakir olan halkın şiddete ve provakasyonlara eğilimini arttırmaktadır. BGB'deki çatışmalar özünde doğal kaynaklar ve petrol içindedir. Bölgedeki çatışmaların yapısını etnisite, devletlerin istikrarsızlığı ve yöneticilerin çıkar mücadeleleri olmak üzere üç faktör etkilemektedir. Reno ve Ayoob ile i dinamiklerin çok daha etkili olduğu konusunda uzlaşan Lunn, bölgesel ve uluslararası örgütlerin de barış yapımı stratejilerinde önem taşıdığının altını çizmektedir (Lunn, 2006).

Etnisite, BGB'de çatışmaya neden olan önemli bir faktör olmuştur. Etnisite sadece sosyal boyutuyla değil, bölgedeki siyasi ve tarihsel arka planıyla birlikte algılanmalıdır. Örneğin; Hutu ve Tutsi kimlikleri sömürgecilik döneminde kadar etnik olarak düşman değillerdi. Bu kimlikler sömürge yönetimi döneminde ayrıştırılmış ve Ruanda ve Burundi'de sömürgeci yönetimin fiilen sona ermesinin ardından faaliyetlerde kullanılmıştır. Etnisite, Uganda ve DKC'deki çatışmalarda da büyük rol oynamıştır ve Tanzania'da da çok büyük olmamakla birlikte önemli bir faktör olmuştur. Lunn, BGB'deki çatışmaları analiz ederek bölgedeki etnisitenin çatışmaları arttıran faktörlerini de sorgulamaktadır. Sonuç olarak etnisitenin kullanımı; sıradan insanların veya elitlerin kendilerini ayrıcalıklı hissetmelerine, siyasi ve ekonomik kaynakların kişisel çıkarlara hizmet etmesi için "*kazanan hepsini alır*" prensibiyle hareket edilmesine neden olmaktadır. Lunn, etnisitenin kullanımının çatışmaların artmasına neden olduğunu savunurken etnisitenin bölgedeki çatışmalarda diğer i ve dış dinamiklerin etkilerinden bağımsız olarak ve tek başına etkili olmadığını da vurgulamaktadır (Lunn, 2006).

Diğer yandan Reno ve Ayoob gibi Lunn da devlet başarısızlıklarının BGB lkelerindeki çatışmaların temel nedeni olduğunu düşünmektedir. Sınırları yapay olarak Avrupalı

sömürgeciler tarafından çizilen BGB ülkelerinin elitlerinin de bu başarısızlıktan faydalandığını, bu nedenle kronik devlet başarısızlığının BGB ülkelerindeki yönetici elit tarafından sona erdirilmediğini savunmaktadır. Devlet başarısızlıklarının ülkelerin yıkımına yol açtığını savunan Lunn, DKC ve Uganda'da, Ruanda ve Burundi'de uzun dönemli devlet başarısızlıkları yaşandığını, Tanzanya'nın ise Zanzibar sorununa rağmen devlet başarısızlığı yaşamadığını savunmaktadır. Hatta Lunn'a göre, bu devletlerdeki devlet başarısızlıkları devlet krizlerini ortaya çıkarmaktadır (Lunn, 2006).

Lunn, BGB ülkelerindeki karmaşık etkileşimin ve yeniden yapılanma girişimlerinin bölgedeki çatışmalar üzerindeki etkisini tartışmaktadır. Ruanda soykırımından kaçan mültecilerin Uganda'daya gelerek Museveni hükümetine destek vermesini, Ruandalı mültecilerin Burundi ve DKC'deki çatışmalarda etkili olmasını buna örnek olarak vermektedir (Lunn, 2006).

Ülkedeki güç dağılımının etnik çatışmalarda oldukça etkili olması, BGB'de hem hükümetlerin hem de yerel etnik örgütlenmelerin komşu ülkelerdeki çatışmalarda farklı taraf olmalarına da neden olabilmektedir. Bunun temel nedeni yine ulus yapılanma sürecinde demokrasinin yerleşmesi ve yerel yapıları dışlamasıdır.

BGB'deki çatışmaları tanımlamak için diğer bir etken de ulusal aktörlerdir. Özellikle BGB'nde çatışmaların ortaya çıkmasında etkili olan iç dinamiklerden biri olan ulusal aktörler; yönetimdeki kişiler, elitler, siyasi veya sosyal gruplar olabildiği gibi silahlı gruplar da olabilmektedir. Zayıf ve başarısız bir gölge devlette mevcut olan silahlı gruplar, ekonomik ve siyasi olarak söz sahibi olabilmek için şiddete başvurumaktadırlar. Özellikle ekonomik kaynakların kendi çıkarları için kullanımını sağlamaya çalışan silahlı gruplar, BGB'deki petrol ve/veya doğal kaynaklara sahip olmak için Ruanda ve Burundi'de olduğu gibi etnik veya Uganda'da olduğu gibi dini şiddetti kullanmaktadırlar. Silahlı gruplar gibi siyasi elitler de bu yola başvurumaktadırlar. Dolayısıyla çıkar mücadeleleri, BGB ülkelerindeki çatışmalarda oldukça etkilidir (Lunn, 2006).

Lunn'un üçüncü dünya güvenliği yaklaşımıyla özdeşleşen tezleri arasında ikincil nitelikte önem taşıyan faktörler de mevcuttur. Bunlar (Lunn, 2006);

1-*Diasporaların rolü* ya da *mülteci gücün döngüsü* yani geri dönüşüdür. Mülteci kampları BGB'deki çatışmalarda önemli birer aktördür. Hem çatışmalara verilen destekler olarak hem de ülkedeki çatışma göçünün etkileri olarak sosyal yaşamda önemli birer aktördür. Mülteci kamplarındaki halkın mevcut durumları nedeniyle barış ortamına taraf olmamaları hatta çatışmaları tetikleme genel olarak gözlemlenmiştir.

2-1980'lerden beri *ekonomik ve siyasi liberalleşme*, BGB ülkelerinin ekonomilerinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu zayıf ekonomiler de ülke halkının kontrolünü kaybettiren Batı tarafından benimsetilmeye çalışılan demokratikleşme programlarını üretmiştir.

3-Toplumdaki etnik dışlanışlığa karşı artan şiddetle birlikte çatışmalara çözüm üretmesi gereken *elitlerin ülke içindeki güç mücadeleleri* de çatışmaları tetikleyen dinamikler arasındadır.

4-*Uluslararası toplumun başarısızlığı* da Lunn tarafından bölgedeki çatışmaları tetikleyen ikincil faktörler olarak nitelendirilmektedir.

5-BGB ülkelerindeki çatışmalarda kıtanın birçok ülkesinde yoğun olarak görülen *hastalıkların* da aktör olarak nitelendirilmesi gerektiğini düşünen Lunn, hastalıkların BGB'de sosyal yaşamda yıkıcı etkiye sahip olduğunu, dolayısıyla da üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında, çatışmalarda savunmasızlığı ve güveniksizliği arttırdığını ve çatışmalar sonucunda hastalıkların ilerlemesini sağlayan çevrenin de oluşturulduğunu savunmaktadır.

BGB ülkelerinin *tarihsel perspektifi* de bu ülkelerde yaşanan çatışmaların nedenlerini ortaya koyabilmede oldukça önemlidir. Fakat bu ülkelerin sömürgecilik öncesi dönemde, bağımsızlıklarına kadar olan sömürgecilik döneminde bölgede bugünkü sınırlara sahip olan devletlerden söz etmek mümkün olmadığı için, çalışmanın bu dönemlere ilişkin kısmında bölgesel ifadelendirme tercih edilecektir. Ayrıca üçüncü dünya güvenliği yaklaşımına göre BGB'deki çatışmalar ele alınırken Muhammed Ayoob ve William Reno'nun temel tezleri kapsamında değerlendirmeler yapılacaktır ve özellikle Ayoob'un her devletin kendine has güvenlik sorunları olduğu tezi ve Reno'nun başarısız devletler açıklaması ile BGB ülkelerindeki çatışmaların nedenleri ortaya konularak çözüm yöntemlerinin geliştirilmesini sağlayacaktır.

2.2. Ruanda'daki Çatışmalar

Üçüncü dünya güvenliği teorisyenlerinin ifade ettiği gibi “Üçüncü Dünya” olarak tanımlanan ülkelerin güvenlik sorunları da bölgesel ve ülkesel düzeylerde farklılıklar göstermektedir. Bu kapsamda üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunu barındıran Afrika Kıtası ve Kıtanın en yoğun çatışma yaşanan bölgesi olan BGB ülkelerinden biri olan Ruanda'daki çatışmalar, diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi “etnik” niteliktedir. Ruanda diğer BGB ülkelerinden daha köklü bir siyasi geçmişe sahip olması ve sömürge yönetimine diğer ülkelerden daha önce maruz kaldığı için çatışma çözümlerinde de bu yapılanma göz önünde bulundurulmalıdır.

Genellikle dini nitelikli çatışmalardan çok etnik nitelikli çatışmaların yaşandığı Afrika Kıtası'nın yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin çok olduğu BGB'de yer alan Ruanda'da, sonuncusu 1994 yılında olmak üzere 1959 yılından itibaren devam eden ve tüm uluslararası sistem tarafından kabul edilen ve sadece 1994 yılında yaklaşık 1 milyon kişinin katledildiği “Ruanda Soykırımı” yaşanmıştır (Mensah, 2004: 449). Aynı zamanda binlerce kişinin mülteci kamplarına sığındığı soykırımın uluslararası örgütlerin, yeterli çabayı gösteremedikleri görülmektedir. BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerin Ruanda'da yaşadıkları başarısızlıklarının en önemli nedeni, örgütü oluşturan ülkelerin politikaları olarak değerlendirilmektedir.

2.2.1. Ruanda'daki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi

BGB'nin çatışma ile anılan ülkelerinden biri olan Ruanda'daki güvenlik sorunları tezin birinci bölümünde yer verilen üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları temelinde incelenecektir. Ruanda'da yaşanan sorunların büyük ölçüde ülkenin tarihsel geçmişinde yaşanan olaylar ile yine bu dönemlerde mevcut olan iç ve dış dinamikler tarafından yaratılan düzenlemelerden kaynaklandığı varsayımından hareketle ülkedeki güvenlik sorunları ve çatışmalar, tarihsel bir perspektiften ele alınarak, ülkedeki çatışmalar tarihsel dönemlere ayrılarak incelenecek ve üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarıyla yorumlanarak analiz edilecektir. Güvenlik sorunlarından sonra olası çözüm önerileri de ayrıca yine bölgedeki güvenlik sorunlarına en uygun olan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirilecektir.

2.2.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem: Dış Güçlerin Etkisi

Ülkelerin sınırları Batılı ülkeler tarafından belirlenen Afrika'nın BGB'sindeki en kanlı çatışmaların yaşandığı Ruanda'da çatışmaların temelinde "etnik farklılıklar" göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Christian P.Scherrer'in ifade ettiği gibi Ruanda'daki çatışmaların temelinde kabilelerin etkileşiminden çok Avrupalı sömürgecilik döneminin sonuçlarından olan etnokrasi yatmaktadır (Scherrer, 2002: x). Sömürgecilik döneminin ülkenin etnik yapısı ve kompozisyonu üzerindeki büyük etkisinin yanı sıra yerel dinamikler olan Hutular ve Tutsi etnik grubunun sosyal yaşantıları ve ülke içindeki yoksulluk gibi birçok faktör de Ruanda'daki çatışmalara neden olmuş ve yön vermiştir.

Sömürgecilik döneminin olumsuz etkilerinin yanı sıra sömürgecilik öncesi dönemdeki sosyal yapılanma da halkın ayrışmasında önemli bir dönem olmuştur. Sömürgecilik öncesi dönemde kuzeyde yaşayan Tutsiler yönetici sınıfı oluştururken, Hutular feodal yapılanmaya sahipti ve çiftçilik ve hayvancılıkla geçinmekteydiler. Hutular yönetim kademelerine getirilmemekte, krallık adeta "kast sistemi" benzeri bir "klan sistemi"yle yönetilmekteydi. Krallık içerisindeki şefliklerin halkla ilişkilerini yerel düzeyde sağlaması bakımından mevcut uygulama, Osmanlılar Devleti'nde uygulanan "tımar sistemi"ne benzemektedir. Fakat diğer yandan 1860-1890 arasında Ruanda'da mevcut ekonomik hiyerarşinin korunması anlamına gelen "Uburetwa⁸" uygulanmaktaydı ve bu uygulama tımar sisteminden tamamen farklıydı. Çünkü bu sistemde, Tutsilerin feodalite benzeri yapılanmalarıyla birlikte Hutular kölelik statüsüne itilmişlerdi (Viret, 2010; Casòliva ve Carrero, 2000: 1-27).

Dolayısıyla, halkın büyük çoğunluğunu oluşturan ve ülkede günümüzde yaşanan çatışmaların aktörü konumunda olan Tutsi ve Hutu etnik grupları arasında sömürgecilik öncesi döneme uzanan eşitsizlik mevcuttu. Ayoob'un belirttiği gibi sosyal ve ekonomik eşitsizlikler Ruanda'daki soykırımın temelindeki gerçek nedendir. Diğer yandan William Reno'nun belirttiği gibi yöneticilerin liyakatsiz yönetimleri ve kötü politikaları, Hutuların Tutsiler'i düşman olarak görmelerindeki bir diğer nedendir. Kısacası kralın, ordu şefleri ve yönetim kadrosunun sadece Tutsilerden seçilmesi, Tutsilerin Hutular

⁸ **Uburetwa**: Ruanda'da Tutsi monarşisinin uygulamış olduğu ve ülke topraklarının kontrolünü merkezileştirme amacını güden arazi dağıtım sisteminin adıdır.

karşısında üstün ırk konumuna geçmeleri ve hem ekonomik ve siyasi, hem de sosyal yapılanmada onları ikincil statüye itmeleri 1994 soykırımının ana nedenidir.

1895 yılında Ruanda'da sömürgecilik dönemi başlamış, ülke Alman Doğu Afrikasına dahil edilmiş ve mevcut etnik ayırım, sömürgeci Almanya tarafından da sürdürülmüştür. Almanya, sömürgecilikte geri kalmış bir ülke olduğu için Birinci Dünya Savaşı öncesi Ruanda'yı sadece Idjwi Adasını işgal etmek için kullanmıştır ve bölgenin monarşik düzenine hiç müdahale etmemiştir. Aksine 1909 ve 1912 yıllarında monarşiye karşı ayaklanan ve ülkenin kuzeyini işgal etme amacı taşıyan isyanı bastırmış ve krallığın devamını desteklemiştir. Diğer yandan Almanya, askeri karakollarını kurabilmek için Nyanza'da *nyiginya mwami* (monarşi kralı) yi kullanarak (Chossudovsk, 1999: 134) kültürel asimilasyon yapma yolunu tercih eden diğer sömürgeci güçlerden farklı bir yöntem izlemiş, yerel yapıları desteklemiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda kaybeden taraf Almanya olunca, Ruanda bu kez 1919 yılında Milletler Cemiyeti Bölgesi olarak Belçika Mandası'na verilmiştir. Ruanda'daki çatışmaların başladığı bu dönemde (Newbury, 2001: 255-314) Belçika, Almanların aksine mevcut etnik ayırımı özellikle Hutulara sert bir şekilde hissettirmiştir. Ruanda'da ırkçılığı destekleyen Belçika, ülkedeki ırkların belirtildiği kimlik kartları hazırlatmış ve Hutular ile Tutsiler arasındaki biyolojik farkların ölçümünü dahi yaptırmıştır. Bu ayrıma göre, Hutular kısa ve tıknaz yapıya sahip olara tanımlanırken, Tutsiler ince, uzun, açık tenli yapıya sahip olarak tanımlanmıştır. Ayrıca ekonomik olarak da Hutular ikincil statüde, Tutsiler ise birinci statüde konumlandırılmışlardır. Belçika, etnik ayırımın yanı sıra üst sosyal sınıf olarak Tutsileri muhatap kabul etmiş ve fiziksel olarak daha açık tenli ve daha ince uzun oldukları için Avrupalılara daha yakın ve Hutulardan daha üstün olduklarını ifade etmiştir. Belçika'nın bu yaklaşımları, William Reno'nun sömürgeci yönetimlerin müdahale faktörünü doğrulayan önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Başarısız bir devlet ve sömürgeci devlete bağlı bir yönetici elite sahip olan Ruanda, 1923 yılında Belçika mandası altında Burundi ile birleştirilerek Ruanda-Urundi adını almış ve bağımsızlığına kadar Belçika yönetimi altında olmaya devam etmiştir (Latham-Koenig, 1962: 288). Belçika, kırk yıllık manda rejimi boyunca Ruanda'da "dolaylı yönetim"i uygulamıştır. Ruanda'daki hiyerarşik düzen bu sistem içinde Belçika tarafından kullanılmıştır.

Bu bağlamda çoğu üçüncü dünya ülkesinde ve özellikle de Afrika ülkelerinde bulunan sömürgeci devletlerin o ülkede bulunmalarını “medenileştirme” misyonu meşrulaştırma aracı olarak kullandıkları gibi, Belçika da üstlenmiş olduğu “medenileştirme” misyonu çerçevesinde Tutsilerden oluşan Ruanda’daki yönetici eliti, Batılı bir eğitim almak üzere Belçika’ya göndermiştir. Dolayısıyla Batılı olarak nitelendirilen sömürgeci ülke kültürünün benimsenmesi çerçevesinde eğitim alan Ruanda’nın Tutsi yönetici eliti, sömürgeci ülkenin hayranı olarak yetiştirilmiş ve aldığı görevlerde sömürgeci ülkenin taleplerini karşılar hale getirilmiştir. Diğer yandan ekonomik sıkıntılar içerisindeki üçüncü dünya ülkesindeki yönetici elit, halktan kopuk ve halkın taleplerinden çok kendi ve yakın çevresinin çıkarlarını gözetir hale gelmiştir. Böylece halkın çıkarlarından çok kendi çıkarlarını gözetken yönetici elit, halkın içinde bulunduğu kötü durumu göz ardı etmiş ve halktan gelecek tepkilerin sömürgeci ülkelerin desteğiyle bastırılacağını düşünerek 1994 yılında gerçekleşecek olan soykırımın ilk hamlesini yapmıştır.

Ruanda’nın Batı ülkelerini model alması amacıyla gerçekleştiren medenileştirme hareketi, Ayoob’un teziyle örtüşmektedir. Batılı tarzda eğitim alan elitin varlığıyla birlikte Batı hayranlığının ortaya çıkması, güvenlik anlayışında da kendini göstermiştir. Ruanda’da birinci dünya güvenliğinin model alınması ve bu anlayış çerçevesinde düşmanın dışarıdan geleceği fikrinin dayatılması üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda karşılaşılan bir olgudur. Hem içeriden gelen ve hem de askeri olmayan tehditlerin önlenememesi, Ruanda’nın güvenlik anlayışının yerel yapılanmalara açık olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada Reno’nun başarısız ya da gölge devletler nitelendirmeleri de ön plana çıkmaktadır. Çünkü ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamının nedenlerinin iyi analiz edilememesi, sorunun ya da yerel yapılanmadaki sorunların varlığına rağmen düşmanı dışarıda aramak üçüncü dünya ülkelerinin en büyük sorunudur ve bu ülkeler başarısız olduğu gibi yönetimlerine hakim olamadıkları için gölge devletler olarak nitelendirilmektedirler.

Ruanda, bir gölge devlet olmasının yanı sıra aynı zamanda güvenlik önceliklerini de belirleyemeyen bir “başarısız devlet”tir (Lunn, 2006: 68-69). Başarısız bir devlet olan Ruanda dışarıdan müdahaleye açık, ekonomik yapısı ve yönetim yapısı tüm köklü tarihsel geçmişine rağmen oldukça yetersiz olan, ülke hâkimiyetinin halkın elinde olmadığı bir ülkedir.

Ruanda'da sömürgecilik döneminden önce de var olan etnik gruplar arası düşmanlık, 1926 yılında Belçika'nın başlattığı yönetsel reformlarla birlikte keskinleşmiştir. *Etnik düşmanlığı* tetikleyen reformlar gerçekleştirmelerinin yanı sıra yanı sıra hanedanlığa dayalı sorunları da kendi bölgesel denetimlerini güçlendirmek için kullanan Belçikalılar, ülkede bir korku ve güvensizlik ortamı oluşturmuş, böylece toplumsal dayanışma kırılmış ve geleneksel ilişkiler Belçika'nın çıkarlarına hizmet edecek şekilde değişmiştir (Chossudovsk, 1999: 134-135).

Belçika'nın Ruanda'ya yaptığı diğer bir müdahale de, yerel yapılanmada önem taşıyan alt şeflikleri kaldırarak daha merkezi bir yönetim için krala bağlı tek bir şefliğin olmasının sağlanması ve yönetimin görevlerinin yeniden belirlenmiş olmasıdır. Bu şekilde yönetim üzerinde kontrol elde eden Belçikalılar, Hutuların Tutsilere ve kendilerine karşı kinini önemsemediği için Ruanda'nın siyasi ve sosyal yaşamı üzerindeki etkilerini arttırmaya devam etmişlerdir. Böylece Ruanda halkı için önemli bir değer olan “kralın kutsiyeti” önemini kaybetmeye başlamıştır. 1931 yılında Belçikalıların Ruanda Kralı Musinga'yı görevden alıp⁹ yerine kendilerine yakın bir kralı göreve getirmeleri, halkın yönetime olan inancını ortadan kaldırmıştır (Prunier, 1998: 30).

Kral Musinga'nın görevden alınmasının nedeni, Milletler Cemiyeti Manda Yönetimi'ne katılan Ruandalı Hutu temsilcilerin sayılarının artırılması gerektiğini savunarak Belçika'nın isteklerini karşılayamamış olmasıdır. Aynı zamanda Ubuhake¹⁰'yi de kaldıran Kral, Belçika tarafından istenmeyen kişi ilan edilmiştir ve Tutsilerin yönetimde olmasını isteyen Belçika, Musinga'nın gücünü elinden almak istemiştir. Bu nedenle merkezi yönetimin lideri olan kral zayıflatılmış, aristokrasi ise güç kazanmıştır. Aristokrasinin güçlenmesiyle halkın üzerindeki baskı da gittikçe artmıştır. Maddi ve manevi olarak artan baskı Hutuları isyana teşvik etmeye başlamıştır (Prunier, 1998: 30, 66).

Musinga'dan sonra kral olarak Rudahigwa'yı yönetime getiren Belçika, 1943 yılında uygulanmakta olan “dolaylı yönetim” sistemine göre Rudahigwa aracılığıyla Tutsi

⁹ Belçika, kral Musinga'ya tahtı terk etmesi için güç uygulamıştır ve Musinga Kamembe'ye (bugünkü Cyanguu bölgesine) sürülmüştür. Musinga'dan sonra yerine oğlu V. Rudahigwa Mutara halef olmuştur.

¹⁰ **Ubuhake**: Ruanda'da toprak ve hayvan sahipleri şeflere ait olduğu için bunları işletmek isteyen kişilerin şeften toprağı ya da hayvanları kiralamasına verilen addır.

şefleri doğrudan atama yöntemine başvurarak Hutu şefleri ortadan kaldırmayı hedeflemiştir ve bu doğrultuda bir dizi yönetim reformu gerçekleştirmiştir. Belçika'nın bürokrasiye ilişkin yaptığı reformlarda da dönemin genel reformlarında olduğu gibi Hutuların üst kademe yönetimlere getirilmeleri engellenmiştir (Saha, 2006: 108-112).

Ruanda'nın bağımsızlık öncesi dönemi ülkede yaşanan çatışmalar kapsamında değerlendirildiğinde sömürgecilik döneminin büyük etkileri gözlemlenmektedir. Ruanda'nın çatışmalarındaki etkileri bağlamında sömürgecilik dönemi değerlendirildiğinde, sömürgeci ve daha sonra mandater ülke olan Belçika tarafından dayatılan bir devlet inşasının varlığı sözkonusudur. Belçika tarafından empoze edilen ve uygulanan devlet inşası süreci ve modeli ise, Newbury'nin ifadesiyle ülke halkı üzerinde baskı düzeni yaratmıştır. Çünkü devlet ve ulus inşa süreci Batılı ülkelerde olduğu gibi halk tarafından talep edilmemiş, sömürgeci ülkenin ve yönetici elitin talepleriyle gerçekleştirilmiştir (Prunier, 1998: 30, 66).

1962 yılındaki bağımsızlığına kadar Belçika'nın sömürge idaresinde olan Ruanda, Batılı ülkelerde olduğu gibi bir ulus ve devlet inşa süreci yaşamamıştır. Bu nedenle sömürgecilik öncesi ve sömürgecilik dönemlerinde ortaya çıkmaya başlayan ve tırmanışa geçen çatışmaların nedenleri analiz edilememiş ve halk kendi kaderine terk edilmiştir.

2.2.1.2. Bağımsızlık Dönemi

Afrika'da ve tüm üçüncü dünya ülkelerinde milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasıyla Ruanda'da da bağımsızlık talepleri gündeme gelmiştir. Burada bir paradoks mevcuttur. Ezilen ve baskılara maruz kalan Hutular sindirildiği için bağımsızlık taleplerinde bulunamazken, Ruanda'daki ilk siyasi parti olan Ruanda Ulusal Birliği (Union Nationale Rwandaise-UNAR) Tutsi yönetici elitler tarafından kurulmuş ve bağımsızlık talepleri Tutsilerden gelmiştir. Daha sonrasında Belçika otoriteleri ve Katolik Kilisesi, ülkedeki etnik düşmanlığı ideolojik düşmanlığa dönüştürüp destek vermek amacıyla Hutu Kurtuluş Hareketi Partisi (Party of the Hutu Emancipation Movement-PARMEHUTU) adıyla Hutulardan meydana gelen bir parti oluşumunu sağlamıştır. Böylece bağımsızlık döneminde de etnik ayrılıklar eski sömürgeci devlet tarafından desteklenmeye devam etmiştir (Scherrer, 2002: 77-79).

2.2.1.2.1 Gregoire Kayibanda Dönemi: Ulus İnşası Sorunu ve Etnik Çatışmalar

Belçika'nın desteğini kuruluşundan itibaren alan PARMEHUTU, Hutuların partisiydi ve Tutsi katliamlarının ilki olan 1959'daki soykırımın mimarıydı. PARMEHUTU, desteğini aldığı Belçika'nın izin vermesiyle Ruanda'da monarşiyi ortadan kaldırmış ve 1 Temmuz 1962'de Belçika Ruanda'ya bağımsızlığını vermiştir (Saha, 2006: 116).

Bağımsızlık döneminde eski sömürgeci devlet olan Belçika'nın Ruanda'nın bağımsız olmasındaki etkisi, üçüncü dünya ülkelerinin özellikle Afrika bölgelerine özgü bir niteliğini ortaya koymaktadır. Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu özgürlüklerini mücadeleler sonucu kazanmamışlar, ülkelerin bağımsızlıkları eski sömürgeci devletler tarafından kendilerine verilmiştir. Bu nedenle eski sömürgeci devletler Afrika ülkeleri üzerinde daima büyük etki sahibi olmuşlardır. Bu husus, Ayoob'un dış güçlerin etkisinin sürmekte olduğu gerçeği nedeniyle üçüncü dünyanın çıkmaza girdiği analiziyle açıklanabilmektedir.

Bağımsızlık döneminde ortaya çıkan çatışmalar da ancak Ayoob ve Reno'nun analizleriyle açıklanabilmektedir. Bağımsızlık döneminde yaşanan ve yerel dinamiklerin dış güçlerden olumsuz etkilendiği en önemli çatışma 1959 Katliamı'dır. 1959'da yaşanan Ruanda katliamı, bağımsızlık öncesi dönemde Belçika'nın Hutu çoğunluğa sahip Ruanda'da halkın çoğunluğunun desteğini almak amacıyla ibarettir. Bağımsızlığa kadar yönetici olarak daima Tutsileri muhatap alan Belçika'nın birden PARMEHUTU'yu kurup Hutulara destek olmasının başka bir amacının olmadığı düşünülmektedir. Diğer yandan Hutulara karşı ılımlı politikalar izleyen kral III. Mutara Rudahigwa'nın Bujumbura/Burundi'deki esrarengiz ölümü sonrasında daha katı olan diğer bir Tutsi lider V. Kigeli Ndahindurwa'nın yönetime gelmesi neticesinde Hutuların siyasi, ekonomik, sosyal eşitsizliklere isyanı artmış ve Hutuların gittikçe artan Tutsi düşmanlığına Belçika'nın destek vermesiyle 1959 Tutsi katliamı gerçekleşmiştir (Prunier, 1998, 349).

Eski sömürgeci devletlerin müdahaleleri, ülke yönetiminin zayıflığı ve yönetici elitin varlığı ile Ruanda'da büyük bir katliama neden olmuştur. Etnik görünüme sahip fakat aslında siyasi, sosyal ve ekonomik ötekileştirmenin gerçek neden olduğu Ruanda soykırımlarında uluslararası normların ve kurumların müdahil olmadığı da görülmektedir. Ayrıca Ruanda'da kral III. Mutara Rudahigwa'nın esrarengiz ölümü,

üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları çerçevesinde değerlendirildiğinde suikastlerin varlığına işaret etmektedir. Diğer BGB ülkelerinin çoğunda yaşanan suikastlerden birinin, Ruanda'da da bağımsızlık döneminde kral III. Mutara Rudahigwa'ya düzenlenmiş olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

1959'da Ruanda'da ilk kez patlak veren etnik ayrımcılık zamanla giderek artmıştır. Bunun nedeni ulus inşa sürecinde iç ve dış faktörler tarafından oluşturulan yeni devletin, kurumsal yapı ve siyasi, sosyal ve ekonomik yönden istikrar yakalamasının önlenmesidir. Her ne kadar ülkelerin sınırları belirlenmiş olsa da, etnik yapı olarak Hutu ve Tutsi etnik grubunun tüm BGB ülkelerinin sınırları içerisinde varlığını sürdürmesi nedeniyle, binlerce Tutsinin öldürüldüğü ve yüz binlercesinin de komşu ülkeler olan DKC, Uganda, Burundi ve Tanzanya'ya kaçtığı 1959 Ruanda soykırımında, komşu ülkeler de çatışmalara taraf olmuş ve çatışmalar ulusallıktan çıkararak bölgesel bir nitelik kazanmıştır (Jefremovas, 2000: 298-307). 1959 katliamında Ayoob'un belirttiği gibi devlet dışı aktörlerin saldırıları ve çatışmaların ihracı gerçekleşmiş ve çatışmalar bölgeselleşmiştir.

Başarısız bir devlet niteliğinde olan Ruanda'daki etnik çatışmalar, ülke halkının mülteci konumuna düşmesine ve komşu ülkelere toplu göçlerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Çünkü çatışmalardaki insani kayıpların artışı sonucunda halkın güvensizlik endişeleri giderek artmıştır. Böylece bölgeselleşen Ruanda çatışmaları (Kieh, 2002: 55) üçüncü dünya ülkelerindeki çatışmaların ülke sınırlarında kalmadığını da göstermektedir.

Ayrıca, komşu ülkelere göç eden Ruandalı mültecilerin hem Tanzanya ve DKC gibi komşu ülkelerdeki çatışmalarda etkin olduğu ve hem de etnik düşmanlık besleyen aynı coğrafyadaki aynı etnisite mensuplarının Ruanda'daki çatışmalara sınır ötesinden gerilla saldırılarıyla müdahil oldukları bilinmektedir (Scherrer, 2002: 234-237; Umutesi, 2004: 9-10). Dolayısıyla Ayoob ve Reno'nun yaklaşımları çerçevesinde üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarının çözümü için sadece ulusal düzenlemeler yeterli değildir. Bölgeye yayılmış etnik toplulukların farklı ülkelerde yerleşik olarak veya mülteci konumunda yaşamaları bölgedeki herhangi bir ülkedeki çatışmalarda etkili yerel güç olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle mülteci sorununun çözümlenmesi, Ruanda'daki ve bölgedeki çatışmaların önlenmesinin önemli bir parçasıdır.

Siyasi iktidar olma savaşı bir yana bırakılacak olursa bir üçüncü dünya ülkesi olan Ruanda'daki çatışmaların temel nedenleri olarak; etnik düşmanlık, eğitimsizlik, liyakat sisteminin olmayışı, kayırmacılık, halkın güvensizlik hisleri, halkın eski sömürgeci ve ülke yönetimine itimatsızlığı, eşitliksizlik, yoksulluk, refah düzeyinin düşüklüğü ve işsizlik (özellikle gençlerin gelecek beklentisi olmayışı) ile birlikte sürekli artan nüfus ve ülkede kriz yönetiminin olmayışı sayılabilmektedir. Doğrudan veya dolaylı olarak etkili olan bu faktörlerin bölgesel ve uluslararası güçler tarafından desteklenmesiyle Ruanda başta olmak üzere BGB ülkelerinde çatışmalar kaçınılmaz olmuştur ve çatışma çözümü teorilerinin yetersiz kalması bu durumun sürmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda çözüm önerileri de getiren üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarına göre, çözüm halka dayatılmamalı aksine en yerelden başlayarak benimsetilmeli ve halkın bilinçlenmesi sağlanmalıdır.

Bağımsızlık sürecinde çatışmalara neden olan etkenler açısından siyasi süreç değerlendirildiğinde, Ruanda'da tüm üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi bağımsızlık kazanılmadan siyasi partilerin üstelik de etnik aidiyete dayalı olarak oluşturulması ve seçimlere gidilmesi söz konusu olmuştur. Ayoob'un ve Reno'nun ulus ve devlet inşa süreçlerinde önemle üzerlerinde durdukları siyasi sürecin ve demokrasinin oluşmadığı bir ülkede çok partili bir düzene geçilmesinin beklentisinin oldukça yanlış olduğu fikri Ruanda analizinde oldukça doğru bir tespittir. Bunun en somut örneği, 1960'da Belçika sömürge yönetiminin aceleyle yaptığı seçimlerde hile ile Gregoire Kayibanda liderliğindeki PARMEHUTU'nun ezici bir üstünlükle yönetime geçmesidir. Batı'nın model alınarak bir anda bağımsızlıkları verilip ulus inşa süreçlerini çok kısa bir sürede tamamlamaları beklenen tüm üçüncü dünya ülkeleri gibi Ruanda'da da çatışmalar sömürgecilik süreci sonrasında devam etmiştir.

1959 katliamı sonrasında Tutsiler, Ruanda'da ve tüm BGB ülkelerinde kendilerini güvensiz hissetmeye başlamışlardır. Sömürgeci güçlere güvenmenin hata olduğunu gören Tutsiler, Hutu lider olan Kayibanda'nın Ruanda'nın ilk cumhuriyetinin cumhurbaşkanı (Buckley-zistel, 2006: 105) olmasıyla güvensizlikleri daha da artmış ve buna bağlı olarak ülkeyi terk eden Tutsilerin sayılarında büyük artışlar olmuştur. Aynı zamanda bağımsızlık döneminde katliamlar hızla devam etmiştir. Bu katliamların nedeni, ülkeyi terk ederek Burundi, Uganda ve Kongo'ya kaçan Tutsi mültecilerin

1963'te buralardaki mülteci kamplarından Ruanda'ya saldırmalarıdır. 20.000'den fazla Tutsi'nin hayatını kaybettiği (Grünfeld ve Huijboom, 2007: 31) katliamla beraber Ruanda'nın Hutu yönetimi, ülkedeki tüm muhalif grup ve partileri yasaklamıştır (Adelman ve Suhrke, 2000: 63-67).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde özellikle bağımsızlık döneminde Ruanda'daki güvenlik tehditleri dış faktörlerden çok iç faktörlerden kaynaklanmaktadır. Ulusal kimlikten çok etnik kimliklerin ön plana çıktığı Ruanda'da Batılı ülkelerin beklentisinin tersine bağımsızlıkla beraber demokratik bir yönetim gelişmemiştir. Aksine zayıf devlet yapısı ve yönetimin hâkimiyet erozyonu gerçekleşmiştir. Halkın ekonomik, siyasi ve sosyal olarak ayrıma tabi tutulması, etnik yayılcılığı ve ayrımcılığı desteklemiştir. Soykırım sonrası gerçekleşen göçler ve komşu ülkelere olan mülteci akınları çatışmaların ulusal sınırları aşacağına sinyallerini vermiş olmasına rağmen hiçbir önlem alınmamış ve Ruanda diğer üçüncü dünya ülkelerine olduğu gibi kendi kaderine terkedilmiştir.

Kendi kaderine terk edilen ve bağımsızlık döneminde büyük sorunlar yaşayan Ruanda'da 1960'ların sonunda ve 1970'lerde Kayibanda'nın desteğiyle diğer üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi hükümet ve üst düzey idari kadroların tamamı Hutulardan oluşmuştur. Fakat her Hutu, hükümet ve üst düzey idari kadroda görev alamamıştır. Çünkü Kayibanda bu görevlere ancak kendi memleketi olan Gitarama'dan yani güney Ruanda'dan gelenleri yerleştirmiştir. Güvenliksizlik hisleri ve ülkede tek güç olma hırsı nedeniyle Kayibanda liderlik ettiği Ulusal Cumhuriyetçi Hareket (Democratic Republican Movement-MDR)'in ülkenin tek partisi olmasını sağlamış ve Tutsilerin eyaletlerdeki yönetim etkinliğini iyice azaltmıştır. Ayoob'un belirttiği ülke yöneticilerinin ve elitlerinin rolü ve Reno'nun çatışmalardan faydalanan elitler ve gruplar analizlerinde yer verildiği gibi Kayibanda döneminde, 1962 yılında ve 1963-1964 yıllarındaki katliamlarda kadın, erkek ve çocuk tüm siviller dâhil oldukları düşünülen Tutsi kimliklerinden dolayı öldürülmeye başlanmıştır (Adelman ve Suhrke, 2000: 61-63). 1959 ve 1962'de meydana gelen çatışmalar hakkında geniş bilgi mevcut olmasa da 1994 soykırımının başlangıcı olduğu şüphesizdir.

1962 yılında gerçekleşen Ruanda katliamları da 1959 yılı katliamları gibi uluslararası platformda ilgi çekmemiş, sadece Ruanda'da bulunan Katolik misyonerlerin ve BM

temsilcilerinin sunduğu raporlarda ve sınırlı akademik çalışmada yer almıştır. İki çatışmada da ortak nokta, saldırıların cevap niteliğinde ve misilleme olarak başlamış olması ve geniş çaplı ölümlere neden olmasıdır (Beigbeder, 2006: 293-294).

Dolayısıyla üçüncü dünya ülkesi olan Ruanda’da etnik çatışmalar, zamanla karşı gruba olan nefretin neticesi olarak ve daha önce karşı grup tarafından kendilerine yönelik gerçekleştirilen bir saldırıya misilleme olaylarına dönüşmüştür. 1962’de Ruanda dışına sürgün edilen veya kaçan Tutsiler ve UNAR liderleri ülkenin kuzeyinden, önce ufak çaplı olarak ve sonrasında artan şekilde saldırılarda bulunmuşlardır. Bu saldırılar sonucunda Tutsiler tarafından bazı Hutu polisleri ve devlet memurları öldürülmüş ve Byumba eyaletinde sınırlı da olsa kontrol ele geçirilmiştir. 1994 yılındaki soykırımda da sürekli dile getirilen ve hamamböcekler anlamına gelen “İnyenzi” ifadesi Tutsilerin 1962 yılındaki saldırılarını gece gerçekleştirmiş olmaları nedeniyle Tutsileri nitelemek için kullanılmıştır. 1962’deki UNAR’ın ufak çaplı baskın ve saldırılarından bir gün sonra, tam olarak açıklanamayan sebeplerle, katliamlar başlamıştır (Mamdani, 2002: 128-129).

Katliamların iki gün sürdüğü ve 1000–2000 kadar Tutsi sivilin öldürüldüğü ileri sürülmektedir (Mamdani, 2002: 129). Bu katliam hakkında birçok cevapsız soru halen zihinleri meşgul etmektedir. Katliamları organize eden birisi veya birilerinin olup olmadığı, şiddetin başlamasının ve sona ermesinin nasıl olduğu, ufak çaplı Tutsi saldırılarının büyük çapta katliamlara nasıl dönüştüğü, Belçika’nın katliamlardaki rolünün olup olmadığı ve varsa bu rolün ne olduğu, katliamlar en çok nerelerde yoğunlaştığı gibi soruların cevapları açık değildir.

1962 yılında yaşanan katliamların sorumlusu olan PARMEHUTU yöneticileri, Reno’nun belirttiği şiddet olaylarından faydalanan grup ve elitler olarak nitelenebilmektedir. Dolayısıyla mevcut durumdan sorumlu oldukları için ülkedeki kaos ortamının kendilerine yönelmesinden çekinen PARMEHUTU yöneticileri, güvenliksizlik hisleriyle birlikte 1963 yılı sonunda Ruanda dışında yaşayan yüz elli bin Tutsi mülteciden çekinir hale gelmişti. Çünkü Ruanda Silahlı Kuvvetleri bin askerden oluşurken İnyenzi¹¹’nin on bin askeri olduğu tahmin edilmekteydi ve PARMEHUTU

¹¹ İnyenzi: Kinyarwanda dilinde hamamböceği anlamındadır ve Hutular Ruanda katliamı sırasında Tutsiler için bu terimi kullanmışlardır.

yöneticileri, bu askerlerin Ruanda içindeki Tutsilerle bağlantı kurmasından endişe etmekteydi (Mamdani, 2002: 128-129). PARMEHUTU yöneticilerinin içinde buldukları güvenliksizlik algıları, şiddete daha fazla destek olmalarına neden olmaktadır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, PARMEHUTU yöneticilerinin içinde buldukları güvenliksizlik ve kendilerine yönelecek tehdit algıları, Hutu liderlerince abartılmıştır. Bunun nedeni sadece yöneticilerin ülke içindeki karışıklık ortamından etkilenmesi değildir. Zira Partilerin içlerinde de düşmanlıklar mevcuttu. Hem PARMEHUTU hem de UNAR kendi içinde fikir birliği olan partiler değillerdi. Dolayısıyla şiddetten faydalanan elitler kendi aralarında da uyuşmazlıklara düşmekte ve birbirlerine tehdit oluşturmaktaydılar. Böylece 1963 seçimleri geldiğinde Kayibanda rejimi içindeki bölünmeler açığa çıkmaya başlamıştır (Mamdani, 2002: 128-129).

Bu noktada üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının üzerinde durduğu “güvenliğin ve tehdidin nasıl algılandığı”nın önemi ortaya çıkmaktadır. Ülke içindeki halkın güvenlik tehdidi algıları ile yönetici ve elitlerin halktan gelecek ya da birbirlerinden gelecek güvenlik tehdidi algıları Ruanda’daki çatışmaları yönlendiren en önemli faktör olmuştur.

Bağımsızlık döneminde Ruanda’da Reno’nun yaklaşımı çerçevesinde bölgeselleşen gizli ekonomiler sorunu dikkat çekmektedir. 1963 yılında Ruanda’nın en önemli ihraç maddesi olan kahve üretiminde düşüş olmuş ve Ruanda ve Burundi hükümetleri arasında ticari ve parasal konulara ilişkin gerginlikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ruanda hükümeti aynı anda çok yönlü kriz ortamı ile başa çıkmak zorunda kalmıştır (Millwood, 1996: 14). İki ülke arasındaki bu sorun her iki ülkede de çatışma içinde olan Hutu ve Tutsilerin mevcut düşmanlıklarıyla birleşerek tırmanışa geçmiştir. Bu noktada üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarının kendilerine özgü olduğu analiziyle hareket ederek gelişmiş ülkelerin görüşlerini içeren diğer yaklaşımlardan ayrılmaktadır.

21 Aralık 1963’te yaşanan gerginlik ve belirsizlik içerisinde Tutsi mülteciler ok, yay ve el yapımı silahlarla Burundi’den Ruanda’yı işgale başlamışlardır. Ruanda içinden de Tutsileri kendilerine dâhil ederek Ruanda’nın başkenti Kigali’ye doğru ilerlemişlerdir.

Bu ilerleme karşısında Hutulardan oluşan Ruanda askeri birliklerinin ilk tepkisi paniğe kapılmak olmuştur. Çünkü Ruanda birlikleri eğitimini yeni almaya başlayan askerlerden oluşmaktaydı.(Baker, 1970: 148).

Çatışmalar Belçikalı danışmanların yardımıyla durdurulmuş, eski sömürgeci devlet tarafından büyük ağabey rolü başarıyla sonuçlanmıştır. Ruanda hükümeti bölgeselleşmek üzere olan saldırıların ilerlemesini Belçika'nın desteğiyle durdurmuş ve ülke içindeki isyancı Tutsilere yönelmiştir. UNAR ve Ruandalı Demokratik Yarış (Rassemblement Democratique Rwandais-RADER) partilerindeki Tutsi siyasi liderleri ve ırk ayrımına karşı olan ve pan-Afrikanizme yakın Hutular yakalanmış, birçoğu idam edilmiş, bir kısmına da şiddet ve işkence uygulanmıştır (Mutebi, 2008: 3-5).

Bir sonraki adım Tutsi sivil halkının yok edilmesiydi ve bunun için Başkan Kayibanda yerel savunma birlikleri oluşturma kararı almıştır. Bu birlikler, askeri karakterli olmaktan çok yerel halkı içeren savunma birlikleri halini almıştır. Aynı zamanda hükümet yetkilileri radyo aracılığı ile halka, Tutsi teröristlerine karşı kendilerini savunma çağrısı yapmıştır. Medyanın da çatışmalara alet edildiği Ruanda'da liyakatsiz yöneticilerin kişisel çıkarları uğruna kendi etnik gruplarını ayaklandırdıkları görülmektedir. Şiddet bir hafta ile üç hafta arası bir zaman diliminde devam etmiştir (Desforges, 1999: 8-9).

Ülkede bulunan BM'nin ve Katolik misyonerlerin çatışmaların şiddetlenmesine engel olamadığı, BM temsilcileri ve Katolik misyonerlerin Ruanda'ya ilişkin raporlarında, hükümetin şiddeti yönlendirdiği, yönetimin kontrolünün olmadığı veya az olduğu yerlerde ise yerel savunma birliklerinin propagandaları ile şiddetin yönlendirildiği ve savaş olarak adlandırıldığı ve son olarak halkın çoğunluğunun Tutsilerin öldürülmesini normal karşıladığı belirtilmiştir (Desforges, 1999: 39-40, 73, 130). Dolayısıyla üçüncü dünya güvenliğinde hem Ayoob'un hem de Reno'nun yer verdiği şekilde devlet ve insan güvenliği Ruanda'da liyakatsiz yönetimler tarafından yok sayılmıştır.

1963'te yaşanan şiddet olaylarının genel karakteri 1994'te yaşanan soykırımla nitelik açısından benzerlik göstermektedir. İki şiddet olayında da bölgelerin ileri gelenleri etnik düşmanlığı destekleyerek sıradan çiftçileri tarım aletleriyle Tutsilere saldırmaya yöneltmişlerdir. Aynı şekilde iki çatışmada da yollara barikatlar kurulmuş ve geniş çaplı bir katılım beklenmiştir. Bu çatışmalarda dikkat çeken diğer bir husus da, katliamların

meşru müdafaa adı altında yapılmış olmasıdır. Ayrıca her iki şiddet olayında da hedef Tutsi topluluk olsa da rejim karşıtı olduğu düşünülen Hutular da cezalandırılmış veya öldürülmüştür. 1963'teki şiddet olaylarında 1959 ve 1994 katliamlarında olduğu gibi misilleme amaçlı saldırılar gözlenmektedir. Tutsi saldırılarına karşı Hutular harekete geçirilmiştir. Ayrıca, Tutsi saldırılarının ardından kısa süreli bir otorite boşluğunun olması ve otoritenin tamamen dağılmasının muhtemel hale gelmesi bir panik ortamı yaratmıştır. Hutuların kendi içlerindeki bölünmeler de kontrolün kaybedileceği korkusunu arttıran önemli bir etkidir. Kontrolün kaybedilme korkusu, kendisini tehdit altında hisseden ülke yönetiminin şiddete başvurması ile devam etmiştir.

1963'ten 1970'lerin başına kadar Kayibanda rejiminin ülke içindeki güvenliği Belçika'nın desteğiyle birlikte göreceli olarak sağladığı görülmektedir ve en azından herhangi bir etnik grup temelli çatışmaya rastlanmamaktadır. 1964 ve 1967 yılları arasında İnyenzi saldırıları ufak çapta devam etse de geniş kapsamlı bir çatışma olmamıştır. Bu dönemde ülkedeki askeri güç daha güvenilir ve daha organize hale getirilirken, Ruanda fiili olarak tek partili yönetimin hâkim olduğu bir ülke olmuştur.

Birçok üçüncü dünya ülkesinin yaşadığı tek partili yönetim döneminde de çekişmeler, bölgesel ayrımcılık ve düşmanlık devam etmiş ve 1968 yılında zayıf bir darbe girişimi yaşanmıştır. Fakat rejime ilişkin bir panik ya da çatışma yaşanmamıştır. Dolayısıyla Ruanda'da olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilecek siyasi istikrardaki algılama 1970'lerin başında değişme göstermiştir. O dönemde genel olarak istikrarsızlık yaratacak üç olay gerçekleşmiştir.

Bu üç olaydan ilki, ülkedeki başkanlık seçimleri yaklaştığında, Kayibanda'nın tekrar seçime girmesi anayasaya aykırı olmasına rağmen, tekrar yönetime gelmeyi zorlayacağı izlenimi vermesi ve bu durumun ülkede siyasi istikrarsızlık olacağına ilişkin bir algılama yaratmış olmasıdır. İkincisi, ülkenin kuzeybatı kesiminden gelen subayların darbe hazırlıklarına başlamış olmasıdır. Üçüncüsü ise, Burundi'de meydana gelen çatışmaların Ruanda'da geniş tabanlı etkisinin olmasıdır.

Üçüncü olay kapsamında değerlendirildiğinde, 1972'de muhalif Hutular Burundi'de Tutsi yönetimine karşı çatışmaya yönelik bir hareket başlatmışlardır. Bu harekete karşılık olarak da Tutsi yönetimi, ordu yardımıyla Hutulara karşı katliama başlamış ve Hutu elitlerini ve eğitimli Hutu nüfusu ortadan kaldırmıştır. Çatışma, Ruanda'ya olan

Hutu mülteci akınına ve her iki ülkenin Hutu elit kesiminde Tutsilere karşı zaten var olan düşmanlığın artmasına neden olmuştur.

İstikrarsız bir yapılanmada olan ve yönetici elitin kışkırtmalarıyla başlayan Ruanda'nın bağımsızlık süreci, Habyarimana dönemine de etki etmiş ve üçüncü dünya güvenliği açısından en önemli çıkmaz olan yönetici elitin mensup olduğu etnik grubu harekete geçirmesi ve kışkırtarak ülkede istikrarsızlık oluşturması, halkın yoksulluğuyla birleşerek kartopu etkisine neden olmuştur. Güvenliksizliğin kartopu halindeyken çığa dönüşümü de 20 yıl sonra gerçekleşerek Ruanda soykırımına neden olmuştur.

2.2.1.2.2. Juvenal Habyarimana Dönemi: Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği ve Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler

1973 yılında General Juvenal Habyarimana, Gregoire Kayibanda'yı askeri darbeye yönetimden indirerek iktidarı ele geçirmesinin ardından ülkedeki katliamlar şiddetlenerek artmıştır (Kieh, 2002: 56). Dolayısıyla Ruanda tarihindeki bir başka çatışma yılı ise 1973 olmuştur.

Çatışma, ilk zamanlarda öldürme şeklinde değil, Tutsilerin sosyal hayattan tasfiyesi şeklinde başlamıştır. Tutsiler bu dönemde ilköğretim okullarından ve üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Tasfiye, bir süre sonra kırsal alanlarda Tutsilerin evlerine saldırı şekline dönüşmüştür. Aynı zamanda, Kayibanda rejiminin ayrıcalık gösterdiği güney Ruanda'daki Hutulara da saldırılar gerçekleşmiştir (Orth, 2010: 81).

Bu çatışma ve güvenliksizlik ortamı 1959'da ve 1960'larda komşu ülkelere giden Tutsi mültecilere yenilerinin eklenmesine neden olmuştur. Darbe sonrası halka vaatlerini yerine getirmeyen Habyarimana hükümeti, ne görevden uzaklaştırılan Tutsilere görevlerine dönüş izni vermiş ne de etnik ve bölgesel ayrımcılığa son vererek ulusal birliği kurabilmiştir. Aksine güney Ruanda'dan gelen Hutu elitini de tasfiye eden darbe hükümeti, kendi geldikleri bölge olan kuzeybatı Ruanda'nın ileri gelenlerini yönetime getirmişlerdir (Verwimpt, 1999: 24-29).

Diğer yandan 1973 yılındaki çatışmalarla daha önceki çatışmalar arasında benzerlikler görülmektedir. Bu bağlamda Ruanda'daki çatışmaların genelinde; çatışma sırasında, değişim dönemlerinde, siyasi karmaşa ve istikrarsızlık olduğunda, kontrolü ve iktidarı elde tutmak için şiddet uygulanmıştır.

Ruanda'daki 1973 yılındaki çatışmalar özel olarak incelendiğinde, güvensizliğe komşu ülke Burundi'deki çatışmaların neden olduğu görülmektedir. Diğer yandan Tutsilerin birleştiği bir topluluk veya ülke fikri Ruanda'daki Hutu yöneticileri rahatsız etmiştir. Öncelikle Tutsilere yönelik şiddet, sosyal hayattan tasfiye ve düşük çapta şiddet olayları şeklinde olurken daha sonra çatışmalar şekline dönüşmüştür.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde tasfiyenin, “dengeleme” nin ve Kamu Güvenliği Komiteleri'nin arkasında yatan mantığın aynı olduğu görülmektedir. Tasfiye, Hutuların güvenliğini sağlamak ve Tutsi nüfusu sosyal yaşamda “hak ettiği” azınlık statüsüne getirip bir iç tehdit oluşturmaktan çıkarma amacını taşımaktaydı.

Çalışmanın teorik arkaplanı olan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları açısından Ruanda'daki 1973 ve öncesi çatışmalar incelendiğinde oldukça benzer oldukları görülmektedir. En büyük benzerlik ise, bu süreçte yaşanan Hutu-Tutsi çatışmalarının çok büyük katliamlara dönüşmeden tamamen durdurulması yerine bu çatışmalara ara verilmesidir ve böylece 1994 yılında gerçekleşen soykırımın alt yapısı oluşturulmuştur.

Kısaca çatışmaların genel analizi yapıldığında, azınlık olan Tutsilerin Ruanda'da yönetim kadrosunda olmasının, çoğunluğu oluşturan Hutuları maddi ve manevi olarak rahatsız ettiği ve zarar uğrattığı görülmektedir. Bu nedenle ötekileştirilen Hutular, ortak düşman olan Tutsilere karşı birleşerek Tutsi tehdidini ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Bu süreç önce ülkeden tasfiye etme şeklinde gelişse de 1994 soykırımında Hutular, Tutsileri katletmişlerdir.

Aynı zamanda başarısız bir devlet olan Ruanda yönetimi gibi eliti de Tutsilerden oluşmaktaydı (Uvin, 1999: 256). Dolayısıyla zengin Tutsiler ve fakir Hutular, yıllarca sosyal dengiyi sağlayamayan yöneticilerin mağduru olmuşlardır. Etnik şiddetin tek sorumlusu olmayan yöneticiler ve elitler, eski sömürgeci devletler olan Belçika ve Almanya ile uluslararası hukuk normlarını uygulayamayan uluslararası kurumlar ve büyük devletlerle birlikte bu sorumluluğu üstlenmektedirler.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarında yer verilen askeri darbelerle iktidara gelme ve ölene kadar iktidarı bırakmama, yöneticilere suikastler ve tek parti yönetimleri gibi uygulamalar Ruanda'da da gerçekleşmiştir. Askeri darbe ile yönetime gelen General

Habyarimana 1994'te suikast sonucu öldürülene kadar ülkeyi idare etmiştir. Habyarimana zamanında da ülke, PARMEHUTU yönetiminde olduğu gibi Ulusal Devrimci Demokrasi Hareketi (National Republican Movement for Democracy and Development-MRND) Ulusal Devrimci Demokrasi Hareketi tarafından tek partili bir yönetimle idare edilmiştir (Mutebi, 2008: 23-24).

1959, 1963, 1966, 1973, 1990 ve daha sonraki yıllarda yaşanan katliam boyutuna varmış ya da varmamış tüm çatışmalar, Ruanda halkını oldukça olumsuz etkilemiştir (Serin, 2005: 44-48). Aynı zamanda bu çatışmalarda Ruanda'daki yerel etnik yapıların, elitlerin ve yönetici konumundaki liderlerin ve çevresinin etkilerinin iç dinamikler olarak oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, Ruanda çatışmalarının en kanlısı olan 1994 katliamına ölümüyle en büyük etken olan Habyarimana'nın yönetimini karakterize eden dört önemli konu olmuştur. Birincisi, tek parti diktatörlüğü olan yönetim kısmen de olsa gelişme yönünde olumlu adımlar atabilmiştir. Çünkü bu dönemde ülke uluslararası platformda destek görmüş ve akademik çevrelerden diktatörlüğü eleştiren bir kesim olsa da ciddi dış yardımlar almıştır. Bu nedenle 1990'lara kadar Ruanda'daki bu gelişmeler bir başarı olarak görülebilmektedir. İkinci olarak, Ruanda'nın merkezi, güneyden Habyarimana ve baskın bir kişilik sergileyen eşinin geldiği bölge olan kuzeybatıya kaymıştır. Ülkenin kuzeybatısından gelenler hükümette anahtar konumlara, orduda üst mevkilere getirilmişlerdir. Üçüncüsü, elitler ve elit sınıftan olmayanlar arasındaki ekonomik fark artmıştır. Bunda hem ekonomik gelişmenin hem de dış yardımların etkisi vardır (Serin, 2005: 44-50). Ayrıca, maaşlarda, eğitimde, sahip olunan arazinin büyüklüğünde yaratılan göreceli farklılık, Ruanda gibi küçük bir ülkede çok büyük farklılıklar olarak günlük yaşama yansımıştır. Son olarak, 1990'larda hükümetin yürüttüğü Tutsi karşıtı propagandada göreceli olarak düşüş görülmüştür. Tutsi karşıtı propagandanın düşüşünde o dönemde Hutu nüfusun kendi içinde ortaya çıkan sorunların etkisi de önemlidir. Bu nedenle Habyarimana demografik oranları eşitlemek amacıyla eğitimde ve yönetim kadrolarında bölgesel ve etnik kotalar koymuştur. Tutsilerin temsil oranını %10 ile sınırlandırırken önceki başkan Kayibanda'nın bölgesi olan güney Ruanda'ya tanınan temsil ayrıcalıklarını kaldırmak için de bu bölgeye ilişkin kotayı azaltmıştır. Bu

durum, kuzey Ruanda'nın ülkenin diğer bölgelerine oranla eğitimde ve temsil hakkında iyileşmesi anlamına da gelmiştir (Mutebi, 2008: 2-35).

Kısacası, etnik milliyetçilik ve Tutsi karşıtlığı devam etse de bölgecilik ve ekonomik farklılıklar daha önemli hale gelmiştir. Fakat en azından daha adil bir yapılanma için çaba sarfeden, ülkesel ve bölgesel barışın sağlanması yolunda adımlar atmaya başlayan Habyarimana'nın uçağının düşürülmesi, Ruanda soykırımının bazı kesimlerce talep edildiğinin göstergesi olarak da nitelendirilebilir (Mutebi, 2008: 2-35).

Dolayısıyla, Belçika sömürge döneminden Hutu devrimine ve 1994 yılındaki katliama kadar olan süreçte gerçekleşen çatışmaları, tek boyutlu ve sadece karşı kutuplarda yer alanların ırkçı politikaları olarak düşünmek eksik bir yaklaşım olacaktır. İç dinamiklerin yoğun olarak etkili olduğu Ruanda çatışmalarında dış dinamiklerin etkileri göz ardı edilememektedir. Çünkü eski sömürgeci güç olan Belçika ve soğuk savaşta kazanan ABD'nin bölgedeki yapılanması, Ruanda çatışmalarında dış dinamiklerin önemli etkileri olarak gözlemlenmektedir (Casòliva ve Carrero, 2000: 1-27).

Habyarimana dönemi de Ruanda tarihinde çatışmaların yaşandığı bir süreç olarak bilinmektedir ve üçüncü dünya yaklaşımları bu dönemi analiz etmede en uygun yaklaşımlardır. Bu kapsamda üçüncü dünya yaklaşımlarının temel analizi olan iç dinamiklerin dış dinamiklerden daha etkili olduğu fikri, Ruanda'ya özellikle Habyarimana dönemine uygulandığında doğru saptamalara ulaşılmasını sağlamaktadır. Çünkü bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak Hutu nüfusunun kendi içindeki bölgelere, sosyal tabakalara ve çeşitli kategorilere göre şekillenen ayrılmaları gerçekleşmiştir ve bu yapılanma dış güçlerin ya da eski sömürgeci gücün etkisi dışında gerçekleşmiştir.

Habyarimana döneminin üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları çerçevesinde yapılan bir diğer değerlendirmesi de, Ruanda'da elitlerin ve elit topluluğa dâhil olmayanların kendi ülkeleri için farklı çıkarları ve farklı bakış açılarının olduğu gerçeğidir. Bunun anlamı, ülkenin yerel veya ulusal düzeydeki ileri gelenlerinin Ruanda'daki siyaseti Hutu-Tutsi ayrımı çerçevesinde ve etnik gruplar arası kutuplaşma olarak algılayıp, bu çerçevede siyaset sürdürmüş olmalarıdır. Bu çerçevede çıkar elde etmeyi hedefleyen elitler, zenginleşme ve nüfuz elde etmeyi umarken, yerel halk yaşam mücadelesini kaybetmemeyi amaçlamıştır.

2.2.1.3. Ruanda Soykırımı ve 2000’li Yıllarda Süren Etkileri: Üçüncü Dünya’nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte uluslararası alanda komünist rejimlerin yıkılmasıyla diğer bölgelerde olduğu gibi Afrika kıtasında demokratikleşme hareketlerinin başlaması, Ruanda’da da kendisini göstermeye başlamıştır. İlk demokratikleşme çabaları hükümetin, muhalefetin siyasi sistemin liberalleştirilmesi taleplerine duyarsız kalmasıyla ortaya çıkmış ve Haziran 1990’da ülkede iç karışıklıklar başlamıştır (İnat ve Kalaycı, 2010: 152-154). Bu durum, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının önem verdiği bir diğer analiz olan demokratikleşmenin halk tarafından değil de yönetici elitler tarafından talep edilmesi gerçeğinin Ruanda için de geçerli olduğunu göstermektedir. Ruanda’da demokratikleşmenin halk yerine hükümet ve muhalefet yöneticilerinin görüşmelerinde gündeme gelmesi bunun en somut göstergesidir.

Demokratikleşme taleplerinin de çatışmalara dönüştüğü Ruanda’da 1 Ekim 1990’da Tutsilerin kurmuş olduğu bir parti olan Ruanda Yurtsever Cephesi (Rwandan Patriotic Front-RPF)’nin Ruanda’yı kuzeyden Uganda topraklarından işgale başlamasıyla olaylar tırmanmış ve iç savaşa dönüşmüştür. RPF içerisinde işgale başlayanlar daha önceki çatışma dönemlerinde Ruanda’dan sürgüne gönderilen ailelerin çocukları olduğu için Ruanda hükümetine muhalif olarak demokratikleşmeyi talep etmekteydiler. Bu noktada önem taşıyan Ruanda tarihi boyunca yaşamış olduğu her bir çatışmada zarar görenlerin yeni çatışmalarda yer almasıdır (Alker ve diğ., 2001: 97).

Bunun yanısıra 1990 yılındaki çatışmalarda RPF, Ruanda topraklarında başkent Kigali’nin 70 kilometre yakınına kadar ilerlemeyi başarsa da Ruanda hükümeti güçleri Zaire, Belçika ve Fransa’nın yardımıyla işgali durdurmuştur (Alker ve diğ., 2001: 97). Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları çerçevesinde değerlendirildiğinde, eski sömürgeci devletler ve süper güçlerin desteği olmadan ülkesel ya da bölgesel çatışmaların durdurulamamakta olduğu analizi ortaya çıkmaktadır.

Demokratikleşme taleplerini gündeme getiren yönetici elitlerin mensup olduğu etnik grubun eğitimsiz bir grup olduğunu ve Habyarimana yönetiminin ülkeyi çöküşe götürdüğünü iddia ederek çatışmaları başlatmışlar ve ülke içinden destek bulmuşlardır. Bununla beraber çatışmalar Habyarimana hükümeti lehine gelişmiş ve hükümet, ekim

ayı sonuna kadar RPF'ye karşı kaybettiği tüm toprakları geri almıştır. Fakat daha önceki çatışmalara benzer biçimde yaşanan iç savaş, geçmişte yaşananlardan farklı olarak doğrudan Ruanda'da yaşayan Tutsi sivil halkına karşı yönelmiştir. İlk çatışmalar, RPF'nin saldırı hareketinin hemen ardından Habyarimana'nın, RPF ve destekçilerinin açıklamaları sonrasında tırmanışa geçmiştir. Bu açıklamalara göre, başkentte duyulan silah seslerinin sebebi olan RPF başkente sızmaya başlamış ve ülke için ciddi risk oluşturmaktadır. Hükümetin muhalif karşıtı yaptığı açıklamaların, halk arasında kargaşaya yol açacağı tahmin edilmesine rağmen yönetici elitin kendi güvenliklerini sağlayabilmek ve otoritelerini güçlendirebilmek amacıyla gerçekleştirildiği birçok üçüncü dünya analisti tarafından öngörülmektedir. Aynı zamanda katliamların başlangıcını ateşleyen çatışmada başkentteki silah seslerinin Tutsileri tutuklamak için bir zemin yaratmak üzere Habyarimana hükümeti yandaşları tarafından çıkarıldığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla başarısız Ruanda hükümetinin eylemleri, ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamını katliamların yaşanacağı bir iç savaşa dönüşümüne neden olan en önemli faktörlerden biri olmuştur. İlk çatışmaların katliamlara neden olacağına diğer bir göstergesi de gözaltına alınan ve hapsedilenlerin sayılarının büyüklüğüdür. İlk çatışmalar neticesinde 6000 ile 13000 arasında Tutsi ve rejim karşıtı Hutu yakalanarak hapsedilmiş ve böylece Habyarimana, kendi yönetiminin güvenliğini sağladığını düşünmüştür (Africa Union, 2010: 6.4, 7.8).

1994 yılı soykırımının çatışmalar boyutunda ilk adımı atan demokratikleşme talepleri amaçlı tepkiler, ülke yönetimi tarafından kontrol edilememiş ve kriz ortamı yönetilememiştir. Habyarimana hükümetinin başarısızlığı geçmişteki yönetimlerin devamı olmuş ve halkın hükümete olan güvenini ortadan kaldırmıştır. Güvenliksizlik içersindeki halk da mensubu olduğu gruplara katılarak bireysel güvenliklerini sağlamayı hedeflemişlerdir.

Tutsi sivillere karşı şiddet ilk olarak Gisenyi'deki Kibilira Komünü'nde başlatılmıştır. Kibilira Komünü'ndeki çatışmaların nedeni ise doğrudan Habyarimana hükümetinin eylemleridir. Çünkü RPF'nin saldırısından on gün sonra bir hükümet temsilcisi, Kibilira Konseyi'ni resmi olarak çağırarak Tutsilerin Hutuları öldürmeye başladığını söyleyerek her konseyin kendi topluluğuna güvenliklerini nasıl koruyacaklarını öğretmeleri emri vermiştir (Melvern, 2006: 16). Bu bağlamda İnsan Hakları Örgütü raporlarında

konseylerden birinin, Tutsilerin Hutuları yok etme planları olduğunu ve bu nedenle İnyenzi olarak nitelenen Tutsilerin evlerini yakmalarını talep ederken, diğer bir konseyin öldürülen Tutsilerin kafataslarını görmek istediği emrini verdiği belirtilmektedir. Bu raporlara göre, konseyler Hutu çocuklarının Tutsilerce öldürülmeye başladığını da mensubu olduğu gruplara bildirerek etnik düşmanlığın tırmanmasına neden olmuşlardır (African Watch 1994; Human Rights Watch, 1994).

Saldırıları hükümetin emriyle, her Komünde, Konsey temsilcisi olan yerel otoriteler, parti temsilcileri, öğretmenler ve yörenin ileri gelenleri tarafından yönetilmişlerdir ve halk saldırmaya teşvik edilmiştir. Dolayısıyla çatışmalar, hükümet tarafından yerel yöneticiler aracılığıyla başlatılmış denilebilmektedir. Şiddetin olmadığı bölgeler ise, Tutsilerin direndiği ya da yerel yöneticilerin barışın daha önemli olduğuna ilişkin öğütlerin verildiği bölgeler olduğu için sayıları oldukça azdı. Çatışmanın yönetici elitler ve hükümet tarafından yönlendirildiğine diğer bir örnek de başkent Kigali'den şiddetin durdurulması emrinin verilmesiyle saldırıların son bulmuş olmasıdır (Kieh, 2002: 57).

Daha sonra gerçekleşen saldırı ve katliam olayları Ruhengeri ve Bugesera bölgesinin kırsal alanlarında gerçekleşmiştir. Bu bölgelerde de saldırı şekli ve yönlendirilme benzer niteliklerde olmuştur. Eğitimsiz grupların yaşadığı bölgeleri daha kolay kışkırtan eden Habyarimana hükümeti, Hutuları Mart 1992'de gerçekleşen son Bugesera bölgesi saldırılarında radyo yayınlarıyla kışkırtmış ve Hutu nüfusunun Tutsiler tarafından öldürüldüğü yönünde ilişkin haberleri halka yaymıştır. Dolayısıyla basının büyük etkisinin olduğu Ruanda çatışmalarında hükümet, çatışma provakasyonları yapmak amacıyla 1993 yılında rejim yanlısı ve Hutu propagandası yapan yayın organı Ruanda Radyo Televizyonu (Radio Télévision Libre des Mille Collines-RTLM)'nu kurmuştur. RTLM, soykırımın yapıldığı günlerde ve öncesinde Tutsi karşıtı ve RPF karşıtı propaganda yaparak soykırım suçunun işlenmesinde etkili olmuştur. (Kieh, 2002: 57).

1990'ların başındaki çatışmalar, önceki çatışmalarla benzerlik gösterse de daha köklü bir siyasi dönüşüm dönemine giren Ruanda'da çoğunluk olan Hutuların, azınlık olan Tutsilerin iktidara gelebilme olasılığı korkuları ve öncesinde yaşamış oldukları güvensizlik ve kargaşa ortamını tekrar yaşama endişesinin yanı sıra uluslararası güçler tarafından da desteklenmeleri ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik yetersizliklerinin de etkisiyle çatışmalar etnik soykırım boyutuna ulaşmıştır.

Çatışmalarda hükümet politikaları, yönetimin başarısızlığı gibi siyasi faktörler kadar ekonomik faktörlerin de oldukça önemli olduğu ve bundan dolayı ekonomik olarak refaha ermiş ülkelere nazaran yoksulluk içindeki ülkelerde çatışmaların daha yoğun yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda Ruanda'daki çatışmalar değerlendirildiğinde, çatışmaların yaşandığı dönemde uluslararası alanda kahve ve çay fiyatlarının düşmesinin, ticareti ve ekonomisi buna bağlı olan ülkede hayat standartlarında bir düşüş meydana getirdiği ifade edilebilir (Boudreaux ve Ahluwalia, 2009: 147). Ayrıca bu yıllarda DB ve Uluslararası Para Fonu'nun baskısı ile ülkede ekonomik sıkıntıların daha da arttığı ve ayrıca, Burundi'de 1993 yılındaki seçimle iktidara gelen ilk Hutu başkanın öldürülmesinin ve imzalanan Arusha Barış Antlaşması'nın güvensizlik ve istikrarsızlık ortamını daha da arttırdığı birçok üçüncü dünya güvenliği analisti tarafından ifade edilmektedir (Newbury, 1995: 14).

Ruanda'daki çatışmalar üçüncü dünya güvenliği tezleriyle birlikte analiz edildiğinde 1993 yılında Tanzanya'nın Arusha kentinde yapılan barış görüşmeleri sonrasında imzalanan Arusha Antlaşması ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Ruanda'daki çatışmaların ilk kez bölgesel bir tehdit olduğu ve bölge devletleri ile birlikte çözüm getirilmesi gerektiği fikri gündeme gelmiştir.

Bölgesel barışın ilk sembolü olan Arusha Antlaşması öncesinde bazı atılımlarda bulunmasına rağmen sonuç ancak 1993 yılındaki anlaşma ile alınmıştır. Anlaşma öncesinde 29 Mart 1991'de Kongo Demokratik Cumhuriyeti, RPF ve Ruanda Hükümeti aralarında düşmanlığın sona ermesi, yabancı askerlerin geri çekilmesi, savaş suçlularının değişimi ve çatışmanın bitirilmesi konularında fikir birliğine varmışlar ve ciddi siyasi müzakereler neticesinde N'sele Ateşkes Antlaşması'nı imzalamışlardır. Fakat Tutsi katliamının Ruanda'nın çeşitli bölgelerinde yayılması ve etnik temizliğe dönüşmesi, barış sürecini olumsuz etkilemiş, uzun bir aradan sonra müzakereler Tanzanya'nın Arusha kentinde yapılmış ve Arusha Barış Antlaşması 4 Ağustos 1993'te imzalanmıştır (Herik, 2005: 24-28).

Bu anlaşma, bir Geniş Esaslı Geçiş Hükümeti (Transitional Broad Based Government/TBBG) oluşumu (Stettenheim, 2000: 213–226), ordunun yeniden yapılandırılması ve Arusha Antlaşmaları'nın desteklenerek 2700 kişilik BM barış gücü olan Ruanda için Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu (United Nations Assistance

Mission for Rwanda-UNAMIR)'nun konuşlandırılması kararlarını içermekteydi. Antlaşma genel anlamıyla Ruanda'daki yönetici elitin gücünü azaltmakta, BM aracılığıyla ülkede istikrar sağlanmasını hedeflemekte ve ayaklananlara bir takım haklar tanımak suretiyle demokratikleşme adımları atmayı amaçlamaktaydı. Fakat isyancı muhaliflere tanınan haklarla birlikte ülkede istikrarın da sağlanabilmesi için UNAMIR katkıda bulunmak yerine, 270 kritik olayda bölgedeki yaşamları kurtarabilecekken müdahaleyi reddetmiştir (Daley, 2006: 310). Böylece Arusha Antlaşması amaçlarına ulaşamamış, uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen ve görünüşte yapılan yardımlar ve destekler ülke içindeki çatışmaları durdurmaya yönelik gerçekleşmemiştir.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında yer alan dış güçlerin olumsuz etkilerinin yanısıra Arusha görüşmelerine destek ve gözlemci olarak katılan Fransa, ABD, Afrika Birliği Örgütü (Organization of African Unity-OAU)'nın iştirakinin olumlu etkilerinin de var olduğu analizi yapılabilir. Antlaşmaya göre Ruanda hükümeti, ülke içi muhalefet, RPF ve MRND olmak üzere üç temel blok üzerine kurulacaktı. Antlaşma'nın diğer önem taşıyan maddelerine göre Başkan Habyarimana'nın yetkilerinde azalma olacaktı ve Nisan 1992'de seçimler yapılacaktı. Seçimler yapılana kadar ise, RPF ve beş partinin daha yer aldığı bir koalisyon hükümeti kurulmasına karar verilmişti. Habyarimana başkan olarak görevine devam edecek ancak partisi mecliste sadece beş sandalyeye sahip olabilecekti. Muhalefet, başbakanlık ve dokuz bakanlığa, RPF de beş bakanlığa sahip olacaktı. Ayrıca, yeni bir orduda askerlerin % 40'ı ve görevli devlet memurlarının yarısı RPF'den olacaktı (Daley, 2006: 310-311).

Mevcut uzlaşma çabaları çerçevesinde Hutu egemen bir toplumda Tutsileri Hutularla eşit pozisyonlara getirme çabaları henüz ulus ve devlet inşasını tamamlayamamış bir devlette demokratikleşme arayışından ibaret kalmıştır. Çünkü bu uzlaşma çabaları, bölgedeki çatışma ve göç gibi istikrarsızlık unsurlarını ortadan kaldırmak için diğer ülkelerin baskılarıyla isyancı Tutsilerden oluşan RPF üyelerinin, ordu ve hükümette etkin konumlara getirilmesine ve Hutuların radikalleşmesine neden olmuştur (Daley, 2006: 310-311).

Bir yandan bölgeselleşen Ruanda çatışmalarında uzlaşma ortamının sağlanmaya çalışılırken diğer yandan da Reno'nun önemle üzerinde durduğu uzlaşmayı istemeyen şiddetten faydalanan gruplar, 1994 yılında gerçekleşen soykırımın ilk işaretini

vermişlerdir. 1994 yılı Nisan ayında Tanzanya’da yapılan Barış Zirvesi’nden dönen Hutu mensubu Ruanda Devlet Başkanı Juvenal Habyarimana ile Burundi Devlet Başkanı Cyprien Ntaryamira’yı taşıyan uçağın Kigali’ye inerken pist kenarından atılan roketle düşürülmesi ülke içindeki şiddetti gittikçe arttırmış, tarihsel düşmanlık, basın, yönetici elitlerin eylemleri ve etnik ayrımcılığın da etkisiyle Hutular, Tutsileri kitleler halinde öldürmeye başlamışlardır (Gorman, 2001: 360).

Geniş perspektiften bakıldığında, siyasi yapılanmada Ruanda ile birlikte 1990’ların başında tüm SAA bölgesindeki ülkelerde çok partili siyasi rejimlere geçme eğilimi yüksekti. Bu kapsamda Ruanda’da 1991 ve 1992 yıllarında MDR, Sosyal Demokrat Parti (Party of Social Democrat-PSD) ve Liberal Parti (Party of Liberation-PL) olmak üzere üç muhalefet partisi kurulmuş ve kendi bölgelerinden büyük destek toplamışlardır. Fakat etnik ayrımın gittikçe belirginleştiği Ruanda’da Habyarimana hükümetinin mevcut muhalefeti görmezden gelmesi çatışmaların tırmanmasına zemin hazırlayan bir başka etken olmuştur. Habyarimana hükümetini destekleyen Tutsi karşıtı Hutular ise, Mart 1992’de muhalefete karşı Cumhuriyet Savunma Koalisyonu (Coalition for the Defence of the Republic-CDR) partisini kurmuşlar ve Hutu taraftarı politikalarını uçta bir çizgide yürütmeye başlamışlardır (Ofcansky, 2004: 868-869).

Demokratikleşme planları kapsamında ele alınması gerekirken Ruanda’da çok partili siyaset, şiddet içeren ve istikrarı bozan bir dönem olarak seyretmeye başlamıştır. Çünkü etnik ayrım iyice belirginleşmiş ve hem muhalifler hem de hükümet partileri kendilerine destek vermeleri için halkı zorlamışlardır. Genellikle yerel yöneticileri görevlerinden uzaklaştıran veya yöneticileri ve vatandaşları partilerini değiştirmeye zorlayan ve yaptıkları bu aktiviteyi “kubuhaza” (liberate, özgürleştirme) adı altında sürdüren parti grupları halkın içinde bulunduğu güvensizlik ortamına büyük katkıda bulunmuştur. Reno’nun da belirttiği gibi gelecek planları yapamayan gençler, bu partiler tarafından etnik düşmanlık amaçlı kullanılmışlardır. Özellikle partilerin gençlik kolları militan bir çizgi izlemeye başlamış ve soykırımın işlendiği tarihlerde etkin rol oynamışlardır.

Halkın güvenlik beklentilerinin olduğu ve çok partili döneme geçen Ruanda’da çatışmaların iç savaşa dönüşmesi Habyarimana’nın çevresinde bulunan ayrıcalıklı elit grubun konumunu ve güvenliğini tehdit ettiğinden dolayı, soykırımın gelişiminde elitlerin tepkileri de önemli rol oynamıştır. Diğer yandan hükümetin kontrolündeki

ordu, Tutsi isyancıları Ruanda’da yaşayan sivil Tutsi halkı ile özdeşleştirirken Ekim 1990’da da Habyarimana hükümeti, Tutsi sivil halkı “işbirlikçi” ilan ederek soykırım için büyük bir adım atmıştır. Fakat 1990 yılındaki çatışmalarda 11000 Tutsinin tutuklanması da Hutuların Tutsi düşmanlığını dindirmemiş aksine şiddetlendirmiştir (Cruvellier ve Voss, 2010: 104-105). 1994 soykırımını adım adım hazırlayan askeri ve siyasi yönetim, Tutsi düşmanlığını Hutulara benimsetmiştir. Bu benimsetmenin bir diğer adımı da Aralık 1991’de askeri yetkililerin, hükümetle aynı fikri paylaşarak “esas düşman” olarak Tutsileri ilan etmeleri verilebilmektedir (Article 19, 1994: 17-18). Ayrıca Habyarimana hükümeti ve askeri yöneticiler, Tutsi sivilleri darbeleri gerçekleştiren ordu ile özdeş kabul etmişlerdir. Bunun nedeni, Hutuların Tutsi olan herhangi bir gruplaşmanın tamamını reddetme, ötekileştirme ve homojen bir bütünlük gibi dışlama eğiliminde olmalarıdır. Buna ek olarak, Tutsilerin sömürge öncesi dönemden itibaren askerlikle ve askeri hizmetlerle Hutulardan daha fazla uğraşan topluluk olmaları nedeniyle askeri kökenli bir ayaklanma ile özdeş tutulmuş olmaları, Hutulardan oluşan siyasi ve askeri yöneticilerin provakasyonlarında gerçekçi olmalarını sağlamıştır.

İdeolojinin de yönetici elitler tarafından kullanıldığı bilinen çatışmalarda, soykırımı gerçekleştiren Hutu kökenli yöneticiler, kendilerini ülkeyi modernize eden kişiler olarak sunmuş ve sloganlarını “büyük çoğunluk”, “çoğunluk demokrasisi” gibi modern çağın siyasi ve ideolojik kurumlarına atfedilen ifadelerden oluşturarak, eylemlerini bu çerçevede meşrulaştırma çabasına girişmişlerdir (Mann, 2005: 473; Çoban, 2007: 65).

Mevcut çatışmaların hükümet ve ordu tarafından desteklenmiş olduğuna 1990-1994 yılları arasında Ruanda askeri birlikleri sayısının 7000’den 31000’e çıkarılması ve çok miktarda silah satın alınması örnek verilebilmektedir. Aynı zamanda ordu, geleneksel silahlara sahip 10 yetişkin erkek içeren ve “Amarondo” adı verilen sivil otoriteler kurmaya, bu sivil birliklere silah dağıtmaya ve silah kullanmayı öğretmeye başlamıştır (Desforges, 1999: 190-191). Bu durumun analizi üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında yapıldığında etnik şiddetin çok yakın olduğu ve Ruanda’da sivillerin silahlandırılması ve bunun eğitimlerinin verilmesi ile barış ortamının sağlanmasının mümkün görünmediği ifade edilebilmektedir.

1994 soykırımında önemli rol üstlenen İnterhamve'nin siyasi parti gençlik kolları, özellikle de MRND tarafından eğitime başlanması, 1994 Nisan ayına gelindiğinde soykırımdan hemen önce eğitilmiş birkaç bin milis kuvvetinin hazır olması ve ülkenin her tarafına dağıtılmış olması soykırımın sistematik olduğunun en önemli göstergesidir. Sistematik soykırımın bir diğer göstergesi de ordunun siyasetçileri ve sivilleri içerecek şekilde RPF'yi destekleyenleri öldürmek üzere "ölüm listeleri" hazırlamış olmasıdır. Buna göre, 1994 Şubat ayında yapılan listede 1500 kişinin ismi bulunmaktadır. Dolayısıyla sivilleri öldürmek üzere, 1994 yılında ve öncesinde bazı planların mevcut olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak ordu ve hükümet şiddet eylemlerini örgütlemiş ve yerel yöneticiler de Tutsilere karşı şiddet eylemlerini yönetmiş ve yönlendirmiştir (Straus, 2006: 27-29). Diğer yandan ordunun eğittiği ve şiddet grupları olan birbirini öldürmeye karşı anlamında olan "İnterhamwe" ve aynı/tek amaca sahipler anlamında olan "Impuzamugabi" Ruanda'da şekillenmiş ve Hutulardan oluşan iki önemli gücü ve hükümet liderleri bunlarla iletişim halindeydi (Goldman ve Nybondas, 2004: 340-347).

1994 soykırımının dehşet verici olmasının ve Ruanda'nın yaşamış olduğu diğer çatışmalardan daha büyük olmasının nedeni, etkili olan bu iki gücün mensuplarının sadece bazılarında AK-47 olması, çoğunda ise palaların olmasıdır. Tutsilerin palalarla işkence edilerek öldürülmesi bu dehşetin boyutunu sergilemektedir. Aynı zamanda Ruanda Başbakanı Jean Kabanda'nın, soykırım sonrası oluşturulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde soykırımı organize edenlerin arasında Colonel Theoneste Bagosora ve General Augustin Bizimungu da dâhil olmak üzere, ordu çalışanları, üst düzey hükümet yetkilileri ve ordu üyeleri ile polislerin olduğunu belirtmesi soykırımda hükümet ve ordunun desteğini göstermektedir (Human Rights Watch, 1999; Goldman ve Nybondas, 2004: 340-347).

Bu bağlamda daha öncesinde olduğu gibi 1994 soykırımında da basın büyük etkisi olmuştur. Hutu yanlısı basın, tüm Tutsilerin ortak niyetlerinin olduğu, ülke içindeki Tutsilerin tamamının RPF'nin işbirlikçisi, azınlık ve sahtekâr olduğu, RPF'nin Tutsi Monarşisi'ni yeniden kurup, Hutuları yok etmek veya köleleştirmek istediği, savaşta RPF'nin dehşet verici vahşet sahnelerine yol açtığı ve tüm Hutuların devrimin kazançlarını korumak için uyanık olması ve birleşmesi gerektiği mesajlarını vermiştir (Pavlakis, 2008: 6-14).

Basının yanısıra MRND ve CDR, 1993 yılında resmi olmayan ve Hutu gücü anlamında “Hutu Pawa” adını taşıyan bir ittifak kurarak, MRND çatısı altında bir hükümet görevlisi olan Mugesera kanalıyla açık bir biçimde Tutsilerin öldürülmesinin, düşman Tutsilerin “evlerine” yani Etiyopya’ya gönderilmelerinin ve düşmana sert davranılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Hatta şarkı ve şiirler kullanılıp propaganda yapılarak soykırım teşvik edilmiştir. Buna örnek olarak, Ruanda’da ünlü bir ses sanatçısı olan Simon Bikindi’nin Hutuların düşmanlarına karşı uyanık ve tedbirli davranması gerektiğini içeren şarkıları verilebilmektedir (Othman, 2005: 12-15).

Basının etkisine diğer bir örnek de, dönemin başbakanı Agathe Uwilingiyimana’nın BM nezdinde koruma görevini üstlenen Dallaire’in, başbakanın radyodan halkın sakin olmaları hususunda mesaj vermesini sağlamaya çalışması fakat sonra ulusal başkanlık korumasının radyo istasyonunu işgal ederek konuşmayı iptal etmesidir. Basının etkisinin farkında olan Hutular, başbakanı ve başkanı koruması için BM tarafından gönderilen 10 Belçikalı askeri de aynı gün öldürmüşlerdir. Uzlaşma ihtimalinin tamamen ortadan kalkması amacıyla Arusha Antlaşmaları yanlısı orta düzey yetkililere de suikastler düzenlenmiştir (Fitzpatrick ve diğ., 2006: 567-568).

Diğer yandan komşu ülke olan Burundi’deki Hutu başkanın, seçimle iktidara geldikten sonra Tutsi kökenli bir askerin başkanı öldürmesi sonrasında bu ülkede de Hutuların Tutsileri öldürme eylemlerini tetiklemiş ve çatışmaların bölgeselleştiği BGB ülkesi olan Ruanda’da önemli bir etki uyandırmıştır (Global IDP, 2005: 21-45).

Burundi’den kaçan mülteci Tutsiler, Ruanda’ya sığınmış ve istikrarsız ve çatışmaların arifesindeki Ruanda’da mevcut olan kargaşa ortamını tetiklemişlerdir. Üç yıllık bir iç savaş ve çok partili siyaset dönemi, siyaseti vahşi, sivil halkı tedirgin hale getirmiştir. Bir yandan ülkenin kuzeyindeki RPF ayaklanması ve işgali sonucu yerlerini değiştirmek zorunda kalan yüz binlerce Ruandalı, diğer yandan ülkenin güneyinde Burundi’den kaçan on binlerce insan, Ruanda’daki kargaşanın artmasına katkıda bulunmuşlardır. Arusha Antlaşması ise bu kargaşa ortamında yürürlükte olmasına rağmen fiili olarak uygulanamamıştır (Global IDP, 2005: 21-45). Özetle Ruanda, tam bir güvensizlik, istikrarsızlık, belirsizlik içerisinde ayrıcalıklı elitin gücünü kaybetmesi ve hükümetin ülkeyi kontrol edememesi neticesinde ortaya çıkan zayıf devlet yapılanması gibi derin ve çok yönlü bir kriz dönemine girmiştir.

Bu kargaşa ortamı yaşanırken BM'nin UNAMIR'ı ülkeden çekmesi, uluslararası toplumun soykırımdan sorumlu olduğunun en önemli göstergesidir. Mayıs 1994'de Ruanda'ya silah ambargosu uygulayan BM, hükümetin ve ordunun üç yıl boyunca silahsız sivillere karşı operasyonlar düzenlemesine, toplu katliamlarda bulunmasına tepki göstermemiştir. BM silah ambargosunu Ağustos 1995'te kaldırmış, amacının da hükümetin ülkeyi koruması için olası saldırıları geri püskürtmesi olduğunu ifade etmiştir (Barnett, 2003: 142).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında yer alan bölgesel ve uluslararası güçlerin müdahaleleri örneğine Ruanda soykırımında rastlamak mümkündür. Bu bağlamda, ülkedeki soykırımda ABD ve Belçika'nın etkisinin yanısıra Fransa'nın da etkisi söz konusudur. Fransa 1990 yılından soykırımın sonuna kadar Ruanda hükümetinin askeri, siyasi ve diplomatik açıdan en önemli müttefiki olmuştur. Ayrıca silah satan başlıca güç olan Fransa, 1990-1994 yılları arasında bu ülkeye sadece resmi ve bilgi dâhilinde olan rakamlarla 24 milyon dolar değerinde silah satmıştır. Bunun yanısıra rakamlar mevcut olmamakla beraber Fransa ve Ruanda arasında gizli satışların ve karaborsa ticaretinin olduğu da bilinmektedir.

Fransa'nın soykırımda kendi çıkarlarını düşünerek silah ticaretini arttırmak amacıyla bu katliamı desteklediği söylemleri de geniş kitlelerce kabul edilmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporlarında yer alan soykırım başladığından itibaren her akşam aynı saatte bir uçak silahın getirildiğinin kanıtlanması üzerine Fransız bir yetkili, katliamlar başladıktan sonra en fazla on gün daha silah tedarikinin sürdüğünü, bunun nedeninin de ülkede neler olduğunu hemen o sırada anlayamamaları olduğu açıklamalarında bulunmuştur. *Human Rights Watch Arms Protect* tarafından hazırlanan raporda ise, Ruanda'ya gönderilen silahların başta Fransa'dan olmak üzere, Mısır ve Güney Afrika'dan da Fransa desteği ile geldiği tespit edilmiştir. Raporda özellikle gerginliklerin yoğun olduğu bölgelerde sivillere otomatik silah dağıtıldıktan sonra, gelen tehlikeyi sezmemenin imkânsız olduğu belirtilmiştir (Human Rights Watch, 1994). Ülkesel ekonomik çıkarlarını gözeterek hareket eden Fransa, yoğun etkisinin olduğu Ruanda'daki soykırımı önleme konusunda ülkeye destek vermediği gibi ticari ve siyasi ilişkilerinin en üst seviyede olduğu Ruanda'daki soykırımda silah temin ettiği ve

isyancılara destek verdiği hususunda suçlu olduğunu da kabul etmemiştir (Wallis, 2006: 212).

Katliamın muhtemel olduğu gözlemlenebilirken uluslararası toplum ülkedeki soykırıma karşı kayıtsız kalmıştır. Fransa, Belçika ve ABD gibi devletlerin yanısıra BM de bu katliam yaşanırken askerlerini ülkeden çekmeyi tercih etmiştir. UNAMIR Kuvvet Komutanı Korgeneral Dallaire soykırım olacağını fark ederek BM'den silahlara el koymak için izin istemiş, ancak BM Güvenlik Konseyi, bunun ülkenin iç işi olduğunu ileri sürerek karışmak istememiştir (Altınbaş, 2006: 233).

Ruanda'daki silah artışları William Reno'nun belirttiği gibi Habyarimana diktatörlüğünün de etkisiyle etnik çatışmalara neden olmuştur. Silah satışlarından fayda sağlayan iç ve dış güçler zamanla şiddet oluşturma stratejilerini kullanarak ülkedeki çatışmalardan çıkar elde etmişlerdir. Diktatörlerin elde ettiği bu kazanç, ülke halkının büyük çoğunluğunun katledilmesine neden olmuştur. Diktatörlerin kazancının arttırımı için ve mevcut etnik düşmanlık nedeniyle ülke içinde küçük silahlı gruplar, yönetim ve ordu tarafından bizzat yetiştirilmiştir. Zayıf hükümetlerin bu yasadışı eylemlerine üçüncü dünya güvenliği yaklaşımçılarından Reno, önemle vurgu yaparken bu diktatörlerin birer resmi korsan olduklarını da ifade etmiştir.

Bu bağlamda, sosyal örgütlenmemişliğin olduğu Ruanda'da siyasi rejimlerin de çökmüş olduğunu ve diktatörlerin dış güçler tarafından kullanılması nedeniyle zayıf hükümet kurumları ile ulus inşa sürecinin başında problem yaşandığı ifade edilmektedir. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, Ruanda iç savaşı, Ruanda'daki güvenliksizlik ortamında dış dinamiklerin tetiklediği ve iç dinamiklerin ortaya çıkardığı, bir milyon insanın yaşamına mal olan bir soykırım olarak nitelenen ve Hutuların liderliğindeki Fransa destekli hükümet ile Tutsilerin liderliğindeki ABD destekli RPF arasındaki iktidar mücadelesidir.

Diğer yandan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımında önem verilen ülke yönetimindeki lider ve çevresinin yönetimde, dolayısıyla da çatışmalarda oldukça etkili olduğu bilinmektedir. 19 Temmuz 1994 tarihinde çatışmalar sonrası kurulan yeni geçiş hükümetinin başkan yardımcısı General Paul Kagame'nin (Waugh, 2004: 146-149) ılımlı ve Hutularla paylaşılan bir yönetimi kabul etmesi, bu analizin Ruanda'daki örneği olarak nitelendirilebilmektedir. İlimli yapıdaki bir lider olan Kagame, hırçın lider

kişiliği sergilemediği için liderin kişilik yapısının yönetim anlayışına olumlu yansımış olduğu görülmektedir.

Soykırım ekonomik olarak değerlendirildiğinde, kahve ticaretinden, çiftçinin 20 katı fazlasını kazanan ve Ruanda'daki siyasal iktidarla bağları olan çıkar sınıfının varlığının ülke ekonomisine olumsuz etkisi de bir diğer analiz olarak gözlemlenmektedir. Yönetime yakın çevrelerin çıkar elde etme çabası güvenliksiz ve zayıf ülke yönetiminin başarısızlığıdır ve güvenlik sorunlarında önemli rol oynamaktadır. Özellikle yöneticilerin ve elitlerin ülke ekonomisindeki başarısızlıkları, ülkenin hükümet kurumlarını da işlevsiz hale getirmektedir. Bu bağlamda 1987-1991 yılları arasında Ruanda'daki ihracat gelirlerinde meydana gelen %50 düşüş, devlet kuruluşlarının da çöküşünü beraberinde getirmiştir (Chossudovsk, 1999: 134-140).

Hükümet kurumlarının çöküşü gibi dolaylı etkilerinin yanısıra ekonomik sorunların 1994 soykırımına da doğrudan etkisi olmuştur. 1992 yılında ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz, 300.000 kahve ağacını kökünden sökmesi ile birlikte halkın içinde bulunduğu zor duruma katkıda bulunarak toplumda gerginliği yükselten ve halkı umutsuzluğa iten önemli bir etken olmuştur (Chossudovsk, 1999: 134-140).

Yönetimin 17 Eylül 1990 tarihinde aldığı devalüasyon kararı da ülkede yaşanan soykırımda dolaylı olarak etkili olan bir diğer faktördür. Bu bağlamda, "Ödemeler Dengesi Yardımı" adıyla yapılan milyonlarca dolarlık yardım, güvenlik sorunlarıyla başa çıkmak zorunda kalan Ruanda'da askeri teçhizat alımına yönlendirilmiş ve Ruanda Silahlı Kuvvetleri birden 5 bin kişiden 40 bin kişiye çıkarılmıştır. Böylece gelen yardımların büyük bir kısmı buraya aktarılmış (Chossudovsk, 1999: 141), bu nedenle ülkenin eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarının ihtiyacı olan ekonomik destek sağlanamamıştır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarında yer verilen mülteciler ve onların çatışmalardaki etkilerini Ruanda'da da görmek mümkündür. Komşu ülkelere kaçan mülteci Tutsiler, Hutu yönetimin baskılarından kurtulmayı hedeflerken, Hutulara duydukları düşmanlığı da beraberlerinde götürmüşlerdir (Caplan, 2010). Mültecilerin sadece Ruanda'da değil, tüm bölgedeki çatışmalarda ne kadar etkili olduğunu Burundi, Uganda, DKC ve Tanzanya'da da görmek mümkündür. Ruanda'da geçiş hükümetinin büyük çoğunluğunun Tutsilerden oluşması, eski hükümet yanlısı Hutuların tarihsel

düşmanlıklarıyla birlikte bu hükümete gerilla tarzında saldırılarına neden olmuştur. Bu kez Hutu mültecileri, Ruanda'nın komşu ülkelerle olan ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve Ruanda hükümetini de zor duruma düşürmüştür. Mülteci Hutular, Arusha Antlaşması'nda yer alan ekonomik, siyasi ve sosyal olarak Tutsilerle eşit yaşama dair hükümlerin yanısıra BM çatısı altında Ruanda'da kurulması öngörülen Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesine de tepki göstermekteydiler (United Nations, 2010c). Çünkü Hutuların yaptığı katliamlar bu mahkemede yargılanacak ve suçlular cezalandırılacaktı.

Ülke halkı öncelikli olarak güvenlik sorununun bir an önce çözülmesi ve mültecilerin geri dönüşünün sağlanmasını talep etmekteydi. Çünkü ülke halkı geleneksel "güvenli içerisi güvenli dışarı" kavramı yerine "güvenli içerisi" kavramını benimsemişlerdi. Bu algı, hükümete ve kurumlarına olan inancı ve güveni ortadan kaldırarak ekonomisi çökmüş başarısız bir devlet modeli çizmektedir.

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde bir başka analiz de, üçüncü dünya ülkelerindeki tek partili yaşamdan demokratik çok partili yaşama ve serbest piyasaya geçerken yaşanan sorunların, gelişmiş birinci dünya ülkelerinden çok daha farklı olduğu konusunda yapılabilmektedir. Çünkü Ruanda'daki çatışmaların ekonomik nedenlerinin temeline bakıldığında tarımsal sistemin yeniden yapılandırılmaya çalışılması göze çarpmaktadır (Chossudovsk, 1999: 133).

Üçüncü dünya güvenliği boyutuyla yapılan ekonomik analizlerden bir diğeri de halkın ekonomik olarak zorla işçi statüsünde çalıştırılmasıdır. Bu durum üçüncü dünya devletlerine özellikle de Afrikalı devletlere özgü bir niteliktir. Ruanda'da da bunun somut örneklerini görmek mümkündür. Bu bağlamda, uluslararası kahve piyasasının çöküşünün ve Bretton Woods kuruluşlarının tüm alanları kapsayan makroekonomik reformları dayatmasının hemen ardından ortaya çıkan ekonomik gerileme ile ülkedeki etnik gerginlikler şiddetlenerek siyasi çöküş sürecini hızlandırmış, bununla birlikte yerli halka başta kahve olmak üzere ihracat ürünlerinin ekimi zorla yaptırılmıştır. Yiyeceği buğday yerine kahve ekmek zorunda kalan yerli halk, uluslararası kahve fiyatlarının düşmesiyle kıtlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalmış ve oldukça zor duruma düşmüştür (Chossudovsky, 1996: 938-941).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının analizlerinde vurgulandığı gibi ekonomi ile çatışmalar arasında önemli bir etkileşim mevcuttur. Bu analize Ruanda'dan örnek olarak 1970'ler ve 1980'lerde ülkede ekonomik ve sosyal ilerlemenin olduğu yıllarda çatışmalarda azalış olduğu gösterilebilmektedir.

Üçüncü dünya ülkelerindeki çatışmalarda ekonomi kadar önemli diğer bir etken de eğitimidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, sömürgecilik döneminden beri Batılı tarzda eğitim gören Ruanda yönetim eliti, Batı devletlerinin demokratikleşme şekillerini ve sistemini benimsemiştir. Belçika sömürge yönetimi döneminde, bu sistem Ruanda yönetici elitine benimsetilmiş ve Tutsi aristokrasisinin yeni üyeleri olarak “negres evolues” adı verilen yeni bir toplumsal sınıf meydana getirilmiştir. Bu sınıf, sömürgeci devletin taleplerini yerelleştirerek halkın bu talepleri reddetmesinin önüne geçmiştir (Chossudovsk, 1999: 133).

Fakat Belçika daha sonra, bu okul sistemini yalnızca şeflerin oğullarının eğitimini karşılayacak ve Belçikalıların gereksinim duyduğu personeli sağlayacak bir sistem haline getirerek (Chossudovsk, 1999: 133) yerel halkla ilişkilerini minimuma indirmiştir. Yerel halkla asla evlilik yapmayan ve bölgeye yerleştirilen eski sömürgeci güçler olan Belçika ve Almanya'nın vatandaşları, Ruanda'da halktan kendilerini hem soyutlamış hem de içlerinde yer almıştır. Dolayısıyla aslında daima üstün konumda olan sömürgeci ülkeler, gerçek anlamda yerelleşmeyi başaramamışlardır.

Ruanda'daki güvensizlik ortamının nedenleri oldukça farklıdır ve genel olarak BGB ve üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda yaşanan sorunların yanı sıra kendine özgü nitelikler de göstermektedir. Bu nedenler; eğitim, ekonomi ve siyasetin dışında, bu yapıların etkilediği devletin yönetim aygıtı ve kurumlarının da zarar görmesi, ülkede alınan tasarruf tedbirleri ve kamu çalışanlarının düşen maaşların azlığı gibi çok değişik faktörlerden oluşmaktadır (Chossudovsk, 1999: 140-141).

Ruanda soykırımında ve çatışmalarında önemli olan diğer bir faktör, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımında da analiz edilen tüm üçüncü dünya ülkelerinde mevcut olan “ordunun çatışmalarda taraflı olması” ve “sivil halka yönelik baskı uygulayarak çatışmaları dindirmek yerine teşvik etmesi” dir. Bu bağlamda Ruanda ordusu da aldığı sert tedbirlerle hem insan haklarını ihlal etmiş hem de yönetime bağlı bir yapı sergileyerek yönetimdeki Tutsiler yanlısı tavrı alıp mülteci olan Hutuların ülkeye

dönüşünü zorlaştırmış, böylece ülkedeki mültecilerin de ölümüne neden olmuştur. Dolayısıyla bürokratik yapılanmada diğer BGB ülkelerinden daha ileri olsada Ruanda ordusunun ve hükümet kurumlarının zayıflığı ve inşa edilememiş olması, halkın devlete olan inancını azaltmıştır.

Üçüncü dünya ülkelerinin özellikle BGB ülkelerinin güvenlik konusunda yaşadığı en önemli sorunlardan birinin de bölgeselleşen çatışmalar olduğu bilinmektedir. Çatışmaların bölgeselleşmesini etkileyen ise, mültecilerin komşu ülkelere yaptıkları saldırılar neticesinde karşı tepki olarak düzenlenen sınır ötesi operasyonlardır. Ruanda'daki çatışmaların bölgeselleşmesinde de aynı yapılanma etkili olmuş ve yapılan sınır ötesi çatışmalar, komşu ülkelerle olan sınır çatışmalarına dönüşmesine neden olmuştur. Buna en somut örnek olarak 2008 yılında yaşanan DKC-Ruanda sınır çatışmaları verilebilmektedir. Çatışmaların tarihsel arkaplanı incelendiğinde nedenleri de anlaşılabilir. Çünkü Ruanda, 1996-1997 yıllarındaki DKC iç savaşında etkili olmuş ve önce Mobutu'ya karşı Kabila'yı desteklemiş daha sonra da 1998 yılında Kabila destekçiliğini terk ederek Kabila karşıtı olanları desteklemiştir (Gorman, 2001: 362). Komşu ülkesinin iç işlerine müdahale eden Ruanda'da yaşanan çatışmalarda da DKC aynı politikaları izleyerek karşılık vermiştir. Üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda yaşanan bölgesel çatışmalar sorununun temelinde de bu müdahale faktörü bulunmaktadır. Bu örnekler, zayıf bir üçüncü dünya ülkesi olan Ruanda'da yaşanan çatışmaların komşu ülkeler tarafından ve komşu ülkelerdeki çatışmaların da Ruanda ve diğer komşu ülkeler tarafından tetiklendiğini veya yönlendirildiğini açıkça göstermektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında başta BM ve IMF olmak üzere hiçbir uluslararası kuruluşun çatışmaları önlemede başarılı olamadığı Ruanda'da uluslararası hukuk normlarının ve insan haklarının uygulanırlığının sorgulandığı görülmektedir. Gerekli müdahalelerin yapılması yerine BM üyesi ülkelerin 19 Nisan 1996'da UNAMIR'den ve Ruanda'dan askerlerini geri çekmesi, ülkedeki çatışmaların soykırıma dönüşmesinde önemli bir etken olmuştur. Diğer yandan sadece savaş stratejisi anlamında değil, genel olarak uygulanması beklenen reformlar bağlamında da BM'nin ve IMF'in Ruanda'da izledikleri politikaların yanlış olması ülke halkını zor duruma düşürmüş ve çatışmaların artmasına neden olmuştur. Ayrıca optimistik bir açıdan değerlendirildiğinde, Ruanda

Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Tribunal for Rwanda-ICTR)'ni oluşturan BM'nin sınırlı da olsa Ruanda soykırımına olumlu bir etkisi olduğu ifade edilebilmektedir. ICTR'yi BM Güvenlik Konseyi kararıyla oluşturan BM, Ruanda sınırlarında işlenen savaş ve soykırım suçlarının suçlularını bulma ve cezalandırmayı hedeflemiştir. Başlangıçta ICTR, suçluları bulma ve cezalandırma konusunda yetersiz kalsa da (T.M.C. Asser Instituut, 1998) içlerinde yönetici elit kesimden kişilerin de bulunduğu binlerce kişi hapsedilmiştir. BM'in geç müdahalesi sonrası Ruanda'da kontrol sağlandıktan sonra İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Nürnberg Mahkemeleri'ni örnek alan bu insan hakları mahkemeleri, Batı model alınarak tasarlanmış olduğu için soykırımın hukusal süreci halen tamamlanabilmiş değildir.

Üçüncü dünya güvenliği analizleri ile birlikte siyasi, askeri, ekonomik, etnik ve çevresel faktörler değerlendirilerek Ruanda'nın içinde bulunduğu güvenliksizliğin tarihsel arkaplanı değerlendirilmiştir. Ülkenin yaşamış olduğu güvenlik sorunlarının nedenleri üçüncü dünya güvenliği kapsamında ele alınarak çıkarsamalarda bulunulmuştur. Ruanda'daki çatışmaların sonuçları ve çözüm önerilerine ise çalışmada yer verilecektir.

2.2.2. Ruanda'daki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri

Tarihsel süreç içerisinde Ruanda'daki çatışmalar ve ülkenin içinde bulunduğu güvenliksizlik ortamının nedenleri analiz edilmiş olan çalışmanın bu bölümünde ülkenin yaşamış olduğu çatışmaların sonuçları ve olası çözüm önerileri değerlendirilecektir.

Bu bağlamda Reno'ya göre diğer BGB ülkelerinden farklı olan Ruanda'daki çatışmalar, iki nedenden kaynaklanmaktadır. İlki, ülkenin sömürgecilik öncesi dönemden itibaren benimsediği bürokrasiler nedeniyle hiyerarşik devlet sistemi ve tecrübeye sahip olmasıdır. Bu bağlamda Ruanda bazı nitelikleri açısından Tayland ya da İran'a benzemektedir. Çünkü derin bir bürokratik yapılanmaya sahip olan Ruanda sömürgecilik dönemindeyken BGB'nin diğer ülkeleri bu sürece henüz girmemişlerdi. Bu nedenle bürokratik devlet örgütünün verdiği çağdaş reformlarla edinilen bürokratik yönetim deneyimlerine sahip insanların uygulamalarının avantajlarıyla birlikte edinilen deneyimler, Ruanda'yı farklı kılmaktadır. Etiyopya, siyasi kültür ve tarih arasında bağ kuran buna benzer bir diğer örnektir (Reno, 2011). Dolayısıyla tarihsel ve kültürel yapıları, diğer BGB ülkelerinden farklı olduğu için çatışmaların çözümünde izlenmesi gereken yöntem de bu doğrultuda olmalıdır.

Ruanda soykırımı ve ülkenin güvenlik sorunları sonuçları açısından değerlendirildiğinde, açıkça dile getirilmese de Ruanda soykırımında Hutular, BM, ABD, Belçika ve Fransa gibi ülkelerin yanı sıra Katolik misyonierlerin de sorumluluğu olduğu anlaşılmaktadır. Bu katliamı önemli ve diğer BGB ülkelerinde yaşanan çatışmalardan daha farklı yapan nokta, tarihin kaydettiği en kısa sürede en yoğun katliamın yapılmış olmasının yanı sıra yaklaşan katliamın istihbarat raporları ve medya gibi açık kaynaklar yoluyla da önceden bilinmesine rağmen herhangi bir tedbir alınmaması, dolayısıyla önlenmemiş olmasıdır (Altınbaş, 2006: 248).

Soykırımı müdahale etmeyen BM, hümanistlerden uluslararası topluma yöneltilen eleştiri ve baskıların etkisiyle soykırım sona erdikten sonra kendi bünyesinde bir mahkeme ile soykırım suçlularını cezalandırmayı öngörmüştür. Haziran 1995 tarihinde de ICTR resmi olarak göreve başlamıştır (Human Rights Watch, 1999). ICTR'nin ilk kararı Eylül 1998'de verilmiş fakat bu arada hükümet binlerce şüpheliyle uğraşmış, binlercesi de delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştır. Soykırım suçu için yapılan ilk yargılama ancak 1997 yılında başlatılabilmiş ve 23 kişi Nisan 1998'de suçlu bulunanlar idam edilmiştir. 100.000'in üzerinde şüpheli ise hapishanelere gönderilmiştir. 2000 yılında "Gagaca" olarak bilinen yasamanın geleneksel adalet sistemi tümüyle kabul edilmiş ve ilk Gagaca davası Kasım 2002'de başlatılmıştır. ICTR'nin mahkemelerinin faaliyetleri, Gagaca mahkemelerinin faaliyete geçmesiyle 2002 ve 2003'te artış göstermiştir. Bu mahkemelerde 2003 yılı sonunda 17 kişi tutuklanmış ve 3 kişi beraat etmiştir. Dolayısıyla Ruanda'da yaşanan soykırımın gerçek suçlularının bulunmaması ve yargılanmaması hem uluslararası toplumun hem de ülke içindeki demokrasi ve insan haklarının sorgulanmasına neden olmuştur (Amoussouga, 2003: 1-9).

Üçüncü dünya devleti olan Ruanda, Batılı tarzdaki çözüm arayışları nedeniyle çözümsüzlük sürecine girmiş ve soykırımların yaşanmasına neden olmuştur. Diğer yandan düşmanı dışarıda arayan ve çözümü de Batılı modellerde bulmayı ümit eden uluslararası toplum ve ülke yönetimi, çatışmaya insan temelli bir yerel anlayışla yaklaşmamış ve bunun bedelini de Ruanda halkına ödetmiştir. Böylece Ruanda mahkemelerinde toplam 200'den az soykırım suçlusu yargılanabilmiştir (Otieno, 2003).

Ayrıca Ruanda'nın Birundi, Uganda, DKC gibi komşu ülkelerle olan ilişkisi, Ruandalı silahlı güçlerin DKC temelli olduğu iddiaları gibi nedenlerle bozulmuş böylece ülke

içinde yaşanan kargaşa ortamı bölgeselleşerek bölge ülkeleri arasında anlaşmazlıklara neden olmuştur (Otieno, 2003).

Ruanda'nın güvenliği sağlamak adına attığı adımların yanlış olduğuna bir başka örnek de 22 Nisan'da Ruanda Savunma Güçleri (Rwanda Defence Force-RDF)'nin karşıt grupları araştırmak için Burundi'ye girmesi gösterilebilmektedir (Otieno, 2003).

Bununla birlikte bölgeselleşen güvenlik sorunları konusunda analiz yapıldığında, Ruanda'da eğitildiği savunulan Halkın Direnişi Ordusu (Popular Resistance Army-PRA) adlı bir silahlı grubun Uganda'nın kuzeyinde operasyon yapması nedeniyle Uganda ve Ruanda hükümetlerinin birbirlerinin elçiliklerinden iki diplomatı, 2003 yılı Kasım ayının sonlarında persona non grata ilan ederek diplomatik krize yol açmaları gözlemlenmiştir (Otieno, 2003). Dolayısıyla bölgesel istikrarsızlık ve kötü komşuluk ilişkilerine neden olan çatışmalar, ulusal sorunları ve bölgesel sorunları da beraberinde getirmiştir.

Ruanda soykırımı sonrası süreç ulusal dinamikler gözetilerek değerlendirildiğinde, 2003 seçimlerinden itibaren siyasi platformun nispeten istikrarlı durumda olduğu ifade edilebilmektedir. Buna rağmen RPF'nin güç kullanarak devam etmesini isteyenler ile RPF'nin yol gösterici olmasını talep edenler arasında siyasi çekişmeler de yaşanmıştır.

Ruanda'daki çatışmalar ve güvenlik sorunları, yerel dinamikler olarak nitelenen yönetici elitler bağlamında değerlendirildiğinde, Ruanda'daki yolsuzluklar ve elitler arasındaki etkileşim, Reno'nun ifade ettiği gibi bir üçüncü dünya ülkesi özelliği olmasından kaynaklanmaktadır. Haziran 2004 tarihinde eski bakan Bizimungu'nun, yolsuzluk ve düzeni bozmayı teşvik etmekten 15 yıl mahkûm edilmesi (Lunn, 2006: 40-41) de üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarındaki yönetici elitin çıkarlarının aşırı gözetimini ortaya koymaktadır.

Ruanda'da soykırım sonrası 2000'li yıllarda olumlu gelişmeler de gerçekleşmiştir. Bunlardan en önemlisi ülkede demokratik toplum olabilmek için gerekli olan sivil toplumun desteklenmesidir. Bu doğrultuda sivil toplum örgütlerinin baskısıyla 30 Haziran 2004 tarihinde Ruanda Parlamentosu, Parlamento Komisyonu'nun Nisan ve Kasım 2003 tarihleri arasındaki Ruanda'daki soykırım ideolojisinin yayılımı ve varlığının araştırılması konusundaki önerisini kabul etmiştir. Bu bağlamda araştırmalar

sonucunda dini kurumlar, okullar, ulusal ve uluslararası NGO'lar olmak üzere birçok kurum ortaya çıkan raporlarda suçlu bulunmuştur (Amnesty International, 2004).

Adalet sisteminin tam olarak demokratik bir şekilde işlemediği Ruanda'da 2004 yılının ilk yarısında ülkedeki etnik düşmanlığı ve eşitliği sağlamak amacıyla organik yasa (Organic Law No 29/2004 on Rwandan Nationality Code) oluşturulmuştur. Bu kapsamda ilk denemeler uluslararası standartlarda olmasa da yasaya göre, Ruanda vatandaşlığı ilk kez gözetilmiştir. Fakat diğer yandan, yapısal reformcu çabalara rağmen soykırım suçları cezalandırılmamıştır. Sayı olarak 8.140 Gagaca Davası 2005 yılına kadar geciktirilmiş, 746 tanesi de Gagaca Mahkemesi de pilot proje kapsamında 2002 yılında başlamasına rağmen benzer şekilde geciktirilmiştir. Hollanda, DKC ve Güney Afrika'da da yeni suçlular yakalanmış olmasına rağmen ancak 63 soykırım suçlusu yüksek derecede suçlu oldukları için ICTR'de yargılanmışlardır. Kısmen olumlu genelde olumsuz gelişmelerin yaşandığı Ruanda'da ulus inşa süreci tam anlamıyla gerçekleşmemiştir (Amnesty International, 2005).

Ruanda soykırımı sonrası yaşanan çatışmalar ve güvenlik sorunlarına ilişkin alınan önlemler veya sunulan raporlar, ileride çıkabilecek olası çatışmaları önleyebilmek için oldukça önem taşımaktadır. Bu bağlamda Ruanda 2005 Yılı Raporu'na bakıldığında siyasi karşıtlığı ve sivil toplumu bastırma, basın özgürlüğü, adalet sisteminin kötüye kullanılması, cinsel şiddet, mülteciler, ülke ziyareti başlıkları dikkati çekmektedir. Buna göre özellikle 60.000 mültecinin Ruanda dışında kalması ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR)'ne göre 8457 Ruandalı mültecinin Ruanda-UNHCR arasında imzalanan üç bölümlü anlaşmalarla 2004 yılının ilk altı ayında ülkesine geri döndürülmesi önem taşımaktadır (Amnesty International, 2005).

Üçüncü dünya güvenliği kapsamında değerlendirildiğinde BGB'ye dağılmış durumda olan Ruandalı mülteciler, olası bir çatışma durumunda potansiyel tetikleyici güç olabileceklerdir. Bu nedenle kurumsal yapılanma ile birlikte ulus ve devlet inşasının yanı sıra Ruanda'nın alması gereken önlemlerin başında mültecilerin evlerine dönüşleri olmalıdır.

Yerleştirilen mülteciler kendilerini güvenliksizlik içinde hissettikleri ve ülke içindeki diğer etnik gruptan tehdit algıladıkları için Ruanda'yı tekrar terk etmişlerdir. (Amnesty

International, 2005). Aynı etnik grubun mensuplarının aynı coğrafyada ancak farklı ülkelerin sınırları içerisinde yaşamaları ve ulusal kimlik yerine etnik kimliklerini benimsemiş olmaları Ruanda'daki ve BGB'ndeki çatışmaların kesin olarak çözüme kavuşturulmasının bir anda olmasının imkânsızlığını göstermektedir.

1994 Ruanda soykırımı sonrası yeniden bir çatışma ortamının ortaya çıkmasını önleyebilmek için ülkedeki eyaletlerin bölgesel olarak yeniden düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir. Fakat bu düzenleme, ancak kısa vadeli bir çözüm olabilecektir. (United Nations, 2010a: 107-108). Hâlbuki çözümlenmesi gereken temel sorun halkın güvenlililiğinin sağlanabilmesidir.

Buna paralel olarak 2008 yılında patlak veren Kongo İç Savaşı'nda Ruanda'da yaşanan Tutsi katliamının rövanşının alındığı ifade edilerek BGB'ye dağılmış ve güvensizlik algısı içerisindeki halkın tehdit algılarının boyutları ortaya konulmuştur. Dolayısıyla BGB'de yaklaşık olarak aynı etnik yapıdaki halkın farklı ülkelerde olması, bölgedeki bir ülkede olan olaylara aynı etnik gruba mensup olmakla beraber başka ülkede yaşayan kişilerin etnik aidiyet nedeniyle ortak tepki göstermelerine neden olmaktadır (United Nations, 2010a: 107-108).

Ruanda'daki tarihsel süreçte yaşanan çatışmaların Zaire'ye (bugünkü Kongo) doğrudan etkisi olmuştur. Hutu ve Tutsilerden oluşan binlerce mültecinin sınırı geçerek komşu Zaire topraklarına geçmesi bu ülkeyi sosyal, ekonomik ve siyasi açılardan olumsuz yönde etkilemiştir. Tarım ve turizm alanlarının “insan işgali”ne uğraması, ekonomik sorunlara neden olmuş ve soykırımcıları Zaire'de tutmak istemeyen yönetim, siyasi kriz yaşamıştır. Hatta Hutu mültecilerin varlığının Zaire'nin bölünmesine yol açabilecek kadar etkili olduğu ileri sürülmektedir (Altınbaş, 2006: 231). Bu bağlamda, Ruandalı mülteci sorununun uzun zaman önce ortaya çıkmaya başladığı ifade edilebilmektedir.

Zaman içerisinde Birinci ve İkinci Kongo savaşlarının da sebebi olan Ruanda soykırımı, Ruanda ile Kongo'nun ilişkilerinin bozulmasına da neden olmuştur. Bu hususta uluslararası güçlerin bir başka hatası da 1994 soykırımından sonra DKC'de tekrarlanmıştır. Soykırımı durduran Tutsiler, iktidara geçtikten sonra insan hakları konusunda zayıf bir tutum sergilemiş, çok sayıda tutuklama gerçekleştirmiş, yargı sürecini gerçek anlamda işletmemiş ve sivillerin ölümü ile sonuçlanan çatışmalara girmiştir. Uluslararası toplum ise, 1994 yılındaki soykırımı engellememiş oldukları için

mağdur Tutsilerin eylemlerine göz yummuştur. Hatayı hata ile telafi yoluna giden uluslararası toplum Batılı bakış açısı nedeniyle BGB'deki çatışmaları iyi algılayamamış ve analiz edememiştir (Rohr, 2009: 1-9).

Dolayısıyla Afrika'da güvenlik derken sadece devlet güvenliği değil aynı zamanda bölgesel güvenlik de önem taşımaktadır. Çünkü bölgesel güvenlik, aynı etnik yapıya mensup kişilerin yaşadığı iki veya üç devletten birinde çıkan çatışmaların diğerlerini de etkilediği Afrika'da oldukça önemlidir. Örneğin; 1994 Ruanda Soykırımı'nda Tutsilerin katledilmesi, 2008 yılında DKC'deki Tutsilerin Hutulara saldırmalarında tarihsel etken olarak öneme sahiptir. Dolayısıyla ulus-devletler gibi görünseler de Afrika'daki devletler henüz ulus-devlet inşa süreçlerini tamamlayamamışlardır. Bunun için uzun bir süreç ve iç dinamiklerin öncülüğü gereklidir (Çoban, 2007: 90).

Uluslararası güçler nezdinde Ruanda'daki çatışmalar konusunda bir değerlendirme yapıldığında Fransa ve ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda çatışmayı ve elitleri nasıl yönlendirdiği önem taşımaktadır. Bu bağlamda, 1990 yılında Uganda'dan gelerek Ruanda'yı işgal edenlere karşı Fransa, Habyarimana yönetiminin yanında yer almıştır. Bu saldırı Ruanda hükümetine değil, bu hükümetle yakın ilişkiler içinde bulunan Fransa'ya ve dolayısıyla Fransız kültürünün hakim olduğu dünyaya yönelik bir saldırı olarak değerlendirilmiştir. (Altınbaş, 2006: 231-232).

Fransa ile birlikte meselenin bir de ABD boyutu bulunmaktadır. Fransa Afrika'da ABD'yi bertaraf ederek tek etkili güç olmak istemiş, bunu Fransa hükümeti temsilcileri dahi ima etmiştir. Bu bağlamda Ballardur, 1990 yılında Ruanda'yı işgal eden askerlerin ABD'de eğitim gördüğünü hatırlattıktan sonra “her şey zaten yeterince açık değil mi?” sorusunu dile getirmiştir. Afrika'da hâkimiyet mücadelesi veren Anglo-Saxonlar'a karşı en azından Ruanda'daki mücadeleyi kazanmak oldukça önemli olmuştur ve Fransa'nın Ruanda siyasetinde sağ ve sol partiler birleşmiş, insan hakları ihlalleri ve katliamlar dahi bu mücadele için önemini yitirmiştir. Dolayısıyla Ruanda, Fransa için bir tür “dilsel” “Maginot Hattı” haline gelmiştir (Altınbaş, 2006: 231-232).

Ruanda'da nüfuz elde etme mücadelesi veren iki süper güçten biri olan ABD, Afrika'nın eski sömürgeci ülkelerin etkisinde kalan ve kişisel nüfuzlarını sürdürmek isteyen yerel yöneticiler arasında bölündüğü ve dış güçlerin kendi çıkarları için bu yerel yöneticiler arasında iç karışıklıkların çıkarıldığı dönemlerin sona erdiği ve artık Afrika'nın dostu

ihtiyacının olduğu belirtmiştir. Bu açıklamalar ise, ABD'nin Fransa'ya karşı Afrika'da savaş ilan etmesi şeklinde yorumlanmış ve bu yorumlar, Ruanda ve Zaire olaylarının tetikleyicilerinden olmuştur. ABD, Fransız kültürünün hakim olduğu iki ülkede de nüfuz elde etmek için doğrudan müdahale yaparak zararlı çıkacağını ve dil konusunun Fransa lehine bir faktör olduğunu hesap ederek farklı bir stratejiye yönelmiş, bu doğrultuda her iki ülkedeki Fransız karşıtları ile ilişkiler geliştirmiştir. Mevcut yönetimleri, kendilerine yakın yönetimlerle değiştirmek için ABD, insan hakları, iyi yönetim, demokrasi gibi kavramlarla yola çıkmıştır (Altınbaş, 2006: 231-232).

Uluslararası toplumun Ruanda'da yaşanmış olan soykırımı kayıtsız kalmış olması, "korktukları nedir, kimi korumaya çalışıyorlar" gibi soruların sorulmasına sebep olmuş, ancak cevaplar henüz bulunamamıştır. Bu konuda Ruanda, Belçika, Fransa ve Amerikan istihbarat birimleri ise birbirini suçlamaktadırlar.

Ruanda'da nüfuz mücadelesi veren ülkelerden biri olan Fransa'nın özellikle "Turquoise Operasyonu" sırasındaki tutumu eleştirilmektedir. Çünkü kırk gün boyunca katliamlara sessiz kaldıktan sonra ancak medya baskısı ve Güney Afrika'nın askeri müdahale yapma konusunda harekete geçmesiyle birlikte katliamları durdurmak amacıyla bir operasyona karar verilmiştir. BM'nin Ruanda'daki temsilcisinin "siyasi müdahale" olarak değerlendirdiği operasyonun amacı "insani yardım" olmasına rağmen, askerlerin kurtarma ekipmanlarının bulunmadığı görülmüştür (McGreal, 2007).

22 Haziran 1994 tarihinde başlayan operasyon, mültecileri ve sivil halkın güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir. Ancak Fransızlar, iki grubun birbirinin kamplarına girmesine izin vermekle suçlanmıştır. Fransa kontrolündeki "güvenli bölge"den çok sayıda Hutu askerinin silahlı olarak kaçması üzerine mülteci kampları güvenliksiz hale gelmiş ve Tutsilere yönelik saldırılar Ruanda'nın sınırlarına kadar dayanmıştır. Diğer taraftan Fransız askerleri, soykırımcıların Zaire'ye kaçması için gerekli imkânları sağlamış, gıda, araç ve silah temin etmiştir (Altınbaş, 2006: 225-247).

Soykırımın tırmanmasında etkili olan ve nüfuz mücadelesi veren Belçika, ABD, Fransa ve İtalya, Hutuların Belçikalı BM askerlerini işkence yaparak öldürmesi sonucu, personelini Ruanda'dan çekmeye başlamıştır. Ancak Tutsileri ya da ılımlı Hutu siyasetçileri kurtarmak için herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Katliamı, "ateşkesin sona ermesi" olarak yorumlayan BM ve ABD, "soykırım" kelimesini

kullanmaktan ise özellikle kaçınmıştır, çünkü böyle bir durumda müdahale etmelerinin gerekeceği açıktır. Bu dönemde Ruanda'da sadece 200 asker bırakan uluslararası toplum, her ne kadar daha sonra asker gönderme kararı aldıysa da, bunu bir türlü başaramamıştır. Nüfusun %10'u öldürüldükten sonra, katliamı durdurabilen BM ya da nüfuz elde etmeye çabalayan süper güçler değil, silahlı Tutsi isyancıları olmuştur (Altınbaş, 2006: 240).

ICTR'nin 1994 yılındaki kuruluşundan 2002 yılı ortasına kadar yargılanması beklenen 115.000 kişiden ancak sekizi mahkûm edilmiştir. Hukuksal olarak yetersiz kalınan Ruanda katliamı hakkında 2005 yılında da bir gelişme olmuş, fakat soykırımdan kurtulan bir grup Tutsi'nin Fransa'yı soykırımla suçlayarak mahkemeye başvurmasına rağmen Tutsilerin Fransız ordusu aleyhine açtığı cinayet ve tecavüz davası, delil bulunamayacağı ve uygulama ile ilgili sorunların varolduğu ileri sürülerek geri çevrilmiştir (Altınbaş, 2006: 240).

Uluslararası soykırım soruşturma raporuna (Report of the International Panel of Eminent Seven Personalities to Investigate the 1994 Genocide in Rwanda and the Surrounding Events) göre konuyla ilgili olarak, Fransız hükümeti insan haklarını ağır bir şekilde ihlal ettiği bilinen grubun başlıca müttefik ve savunucusudur. Şiddet ve çatışmalara son vermek için elinde imkân olmasına rağmen bilinçli olarak müdahale etmemiştir. Ruanda'da gerçekleştirdiği eylemlerin çoğunun anlaşılır gerekçeleri olmamasına rağmen işlenen soykırım ile ilgili sorumluluğu kabul etmemektedir (Organisation de l'Unité Africaine, 2000).

Soykırımın başlamasındaki ilk somut adım olan Habyarimana'nın uçağının düşürülmesi olayının araştırılmaması da ilginç olan bir diğer husustur. Kazanın incelenmesine izin vermeyen dönemin Ruanda hükümeti, kaza bölgesini çevreleyerek uluslararası ve ulusal düzeyde her türlü dış etki ve müdahaleye kapatmıştır (Newbury, 1998: 80-81). Suikast olduğu genel olarak kabul gören ve çatışmaların başlamasını isteyen taraflarca yapıldığı düşünülen kazanın gerçek nedenlerinin araştırılmaması, ülkedeki hukuksal zemindeki boşluğa işaret etmektedir. Hukuksal düzenlemelerin yapılmadığı veya işletilmediği üçüncü dünyadaki birçok suikast gibi Habyarimana'nın uçak kazası olayı da henüz netlik kazanmamıştır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde Afrika'daki şiddet, iç savaşlar, etnik katliamlar, dinsel çatışmalar, siyasi baskı, zoraki göçler ve yapısal düzenlemeyle birlikte ortak ayaklanma şeklinde yaşanmaktadır. İfade edilen şiddet şekillerinin hepsi tüm Afrika'da olduğu gibi BGB ülkelerinde ve Ruanda'da da görülmüştür. Güvensizlik algısı içindeki halk gibi devlet yöneticileri de çatışma ve güvensizlik ortamında, kendi güvenliklerini sağlamak için bir takım önlemler almaya çalışmışlardır (Hutchful, 2000: 210-219).

Ruanda soykırımı, 1959'daki devrimin ve ülke dışında Tutsi yönetiminde kurulan RPF'ye karşı yürütülen savaşın da bir ürünüdür. Devrimi ve savaşı meşrulaştıran araçlardan en önemlisi de modernizm ile yaratılan ırk ideolojisidir. Irk ideolojisi ile var olan kimlikler keskinleştirilerek (Çoban, 2007: 90) 1994 soykırımına zemin hazırlanmıştır.

Sonuç olarak Ruanda'nın yeniden yapılanması, öncelikle ülke ekonomisinin düzeltilmesine bağlıdır. Bu düzenlemeler, etnik gruplar arası dayanışmaya dayalı ve kreditorlerin müdahalelerine kapalı olan gerçek anlamda demokratik bir hükümet tarafından uygulanacak bir "alternatif ekonomik program" gerektirmektedir. Böyle bir program koşulsuz bir uluslararası yardım akışıyla birlikte dış borçları silmeyi hedeflemelidir. Bu program aynı zamanda IMF'nin dayattığı bütçe tasarrufu adlı programın kaldırılmasını, yurt içi kaynakların harekete geçirilmesini ve köylüler için güvenli ve istikrarlı bir üretimin sağlanmasını gerektirmektedir (Chossudovsk, 1999: 144-145). Üretimin dolayısıyla refahın arttığı Ruanda'da eğitim ve alt yapı gibi alanlara ayrılacak bütçe de artacak ve bilinçli, eğitilmiş, istihdam sahibi ve üretken bir Ruanda halkı, uluslararası sistemde devlet ve toplum olarak var olduğunu gösterebilecektir. Böylece üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde, öncelikle iç yapılanmaya yönelmesi gereken Ruanda, aynı zamanda uluslararası ve bölgesel politikalarla siyasi, ekonomik ve sosyal dengeleri sağlayabilir konuma gelebilecektir.

2.3. Burundi'deki Çatışmalar

Ruanda'da yaşanan çatışmalara paralel olarak gelişen ve aslında BGB'nin tamamını etkileyen, sömürgecilik sonrası dönemde ülke halkının kendi kimliklerini aradıkları çatışmalar, Burundi'de de kendisini Hutu-Tutsi çatışması olarak göstermiştir.

Bölge ülkelerinin sınırlarının Avrupalı sömürgeci ülkeler tarafından çizildiği göz önüne alındığında bölge halklarının ortak bir ulusal kimlik altında birleşmekten ziyade kendi etnik kimliklerini benimsedikleri bilinmektedir. Dolayısıyla komşu ülkelerde çıkan bir çatışma, o çatışmanın tarafları olan halkların yerleştikleri BGB ülkelerinde aynı şekilde etki uyandırmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde Burundi’de yaşanan çatışmalar da, ortak tarihsel geçmişe sahip olan ve bir zamanlar Ruanda-Urundi krallığı olarak bilinen iki ülke halklarının (Hutular-Tutsiler) ortak kaderleri olmuştur.

2.3.1. Burundi’deki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi

Afrika’nın BGB’inde yer alan bir başka yoğun çatışma yaşamış olan ülke de Burundi’dir. Ruanda’nın ikiz kardeşi olarak nitelenen (Lemarchand, 2006: 4) Burundi’deki çatışmalar da Ruanda’dan farklı değildir.

Burundi’deki çatışmalar, çalışma kapsamında diğer BGB ülkelerindeki çatışmalar gibi üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında tarihsel perspektifle birlikte ele alınacaktır.

2.3.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem: Üçüncü Dünya’nın Farklı Güvenliği

Burundi’deki Hutu-Tutsi çatışmalarının tarihsel arkaplanı incelendiğinde, Ruanda’daki çatışmaların bir uzantısı şeklinde olduğu görülmektedir. İki etnik grup arasında yaşanan katliamlara neden olan çatışmaların temelinde sömürgecilik dönemi ve o dönemde Hutuların Ruanda’da olduğu gibi ötekileştirilmesi bulunmaktadır.

5000 yıl önce bölgeye gelen ve Bantu dilini konuşan ve tarımla uğraşan Hutuların ve sonrasında bölgeye yerleşen Tutsilerin sömürgecilik öncesi dönemde çatışma yaşamadan bir arada sürdüğü yaşam, Avrupalıların bölgeye gelişiyle farklılaşarak iki kabile arasında düşmanlık oluşturulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Hutular ve Tutsiler arasındaki çatışmaların temelinde Belçikalılar tarafından halkın katı bir şekilde sınıflara ayrılması ve etnik kimlik kartlarını 1933’e kadar taşımalarının mecburi olması yer almaktadır (Wakabi, 2007: 36). Diğer yandan 17. yüzyıla kadar genişleyen Burundi Krallığı vatandaşları, azınlık olan Tutsilerin hanedan olarak krallığa hükmetmesiyle problemler yaşamaya başlamış olsa da bu durum düşmanlık boyutuna ulaşmamıştır. Özellikle Tutsi krallarının düşmanlarına karşı Batılı ülkelere destek almaları halkın çoğunluğunu oluşturan Hutuları kızdırmıştır.

Dolayısıyla sınırları Avrupalı sömürgeciler tarafından çizilen Burundi’de, sömürgecilik sonrası şiddetlenen ve bağımsızlık sonrasında da devam eden ve 1964 yılında yaşanan Kongo çatışmalarıyla bağlantılı olan çatışmaların nedenlerini Belçika tarihinde bulmak mümkündür. Çünkü Burundi halkının etnik ayrımını fiziksel ve sosyal olarak keskinleştiren ve halkı kategorize eden Belçika’nın yaptığı uygulamalar ülkedeki etnik gruplar arasındaki ayrımı derinleştirmiş ve etnik düşmanlığa ve çatışmalara zemin hazırlamıştır. Tutsilerin hâkim grup olması ve Hutu-Tutsi liderlerinin bağımsızlık sonrasında da kurumsallaşmaya gidememesi çatışmalara yol açmıştır (Lemarchand, 1975: 504-508).

19. yüzyıla kadar Mwami adı verilen Kral (Botte, 1985: 67) ile birlikte ülkede feodal bir sistem oluşmasına rağmen, tarımla uğraşan fakat zengin olan Hutular arasından nadir de olsa seçilen şefler, yönetimde hiçbir zaman söz sahibi yapılmamışlardır. Bununla beraber 19. yüzyıla kadar ülke yönetimini Tutsi Kralları ellerinde tutmuşlardır. Tutsiler, Kral IV. Mwezi zamanında Almanlar’la ittifak yaparak özellikle Hutu olan ve tahta çıkmak isteyen şefler olan Maconco ve Joseph Birori’ye (New World Encyclopedia, 2008) karşı tavır almış ve ülkenin 1899’da Alman sömürgesi olması sağlanmıştır.

Birinci Dünya savaşını takiben Ruanda’da da olduğu gibi Burundi’nin kontrolü Almanya’nın savaştan mağlup ayrılmasıyla birlikte Belçika’ya geçmiş ve Versailles Anlaşmasıyla Burundi resmi olarak Belçika sömürgesi olmuştur. Belçikalılar, bölgeyi Ruanda-Urundi olarak adlandırarak krallık şeklinde bir yönetimi uygun görmüşlerdir. 1925 yılından itibaren Belçika, Ruanda ve Burundi’yi Kongo’nun bir parçası olarak görmüş ve geleneksel yönetim tarzına büyük müdahaleler yapmamıştır. Fakat mevcut yönetim Belçika kontrolünde olduğu için Ruanda ile birlikte “bahtsız ikizler” ya da “hatalı ikizler” olarak adlandırılan Burundi’de de çatışmalar sömürgecilik döneminde tırmanarak devam etmiştir (Eggers, 2006: 14; Prunier, 1994: 3). Bununla birlikte ortak kaderi paylaşan iki ülke halkının yaşadıkları da benzer olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Ruanda-Urundi Krallığı, 1923 yılında Belçika yönetimi altında Milletler Cemiyeti toprakları olmuştur (Latham-Koenig, 1962: 288-293). Sömürgeci devletlerin izledikleri ayrılıkçı politikalar ve Ruanda’da olduğunun aksine Hutuları muhatap kabul etmeleri nedeniyle Ruanda’da yaşananların benzeri Burundi’de de yaşanmıştır.

Tüm bunların yanısıra ülke toprakları üzerinde varolan mevcut şeflikler, 4 Ekim 1943'te Belçika hükümeti tarafından ayrılıkçılığı destekler şekilde daha da küçük şefliklere ayrılmış ve bu şefliklerin başına da Belçikalı sorumlu görevlendirilmiştir (Ataöv, 1975: 426). Kontrolü tamamen elinde tutmak isteyen Belçika, Ruanda'ya müdahale etmiş olsa da sömürgeci devlet olan Belçika'dan ve karşıt etnik grup şiddetinden korkan yerel liderler ve ülke liderleri, iç dinamikler olarak kendi güveniksizlik hisleri nedeniyle mevcut çatışmalarda ancak "öldürün, devam edin" açıklamalarında bulunarak, ülkedeki Belçikalılara da şiddet uygulamış ve mevcut güveniksizlik hislerini ve yönetimdeki başarısızlıklarını ortadan kaldırmayı ummuşlardır. Dolayısıyla yönetici elitin başarısızlığı sömürgecilik döneminde ve sonrasında da devam etmiştir. Bu başarısızlık, uluslararası sistemdeki örgüt ve devlet olarak etkin güçlerin bölgedeki yokluğu ve sömürgecilik sonrası özellikle de bağımsızlık döneminde Batılı ülkelerin büyük elçileri aracılığıyla baskı uygulamaları, ülkedeki çatışmaları tetikleyici unsurlar olmuştur (Lemarchand ve Martin, 1974: 20).

Bahutular olarak da bilinen Hutuların yönetime getirilmesini onaylayan Belçika yönetimi, bağımsızlık öncesi süreçte Burundi halkının çoğunluğunu oluşturan Hutuların zengin kesimiyle iyi ilişkiler kurmuş ve geleneksel feodal yapıyı da küçük değişikliklerle aynen benimsemiştir. Örneğin, toprak ve hayvan sahipleri şeflere aitti ve işletmek isteyen kişi, şeften toprağı ya da hayvanları kiralamaktaydı. Bu sistem Ruanda'da *ubuhake* olarak adlandırılırken Burundi'de *ubugabire* olarak bilinmekteydi (Ataöv, 1975: 426).

Ruanda'da Hutuların izlediğı politikayı Burundi'de Tutsiler sürdürmüşler ve Hutulara tanınan feodal ayrıcalıkların sona erdirilmesini, orta sınıf olan Tutsilere yararına demokratik adımların atılmasını talep etmişlerdir (Ataöv, 1975: 428).

Burundi ve Ruanda'daki çatışmalarda bu ülkelerdeki aynı etnik grup mensuplarının birbirine destek olmaları, üçüncü dünya güvenliğı yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde Ayoob'un bölgeselleşen üçüncü dünya güvenliğı analiziyle açıklanabilmektedir. Her iki ülkede de aynı etnik yapılanma, güvenlik sorunları ile birbirini tetiklemiş ve her iki ülkeye de eşit olarak olmasa da yansımıştır.

Burundi halkı, 1962 yılında tam bağımsızlığını kazanana kadar sömürgecilik düzeninde bir yaşam sürmüşlerdir. Bu süreçte Hutular ve Tutsilerden oluşan halkın belirgin olarak

sınıflandırılması iki etnisite arasındaki düşmanlığı tetiklemiş ve bağımsızlığı sonrasında meydana gelen çatışmaların ve güvenlik sorunlarının temelini oluşturmuştur.

2.3.1.2. Bağımsızlık Dönemi: Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği ve Dış Güçlerin Etkisi

Burundi'nin 1962'de bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ülkedeki yerel yapılanmalar yerini merkezi otoriteye bırakmış, zira yerel örgütlenmeler göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla ülke içindeki yerel gruplar, merkezde tam olarak bilinmemektedir. Hâlbuki ulusal statünün farklı yapı taşları olan ve sosyo-politik yapıları itibarıyla ülkedeki hiyerarşinin alt kısımlarında yer alan gruplar ve örgütlenmeler göz ardı edilmekteydiler. Bu nedenle karmaşık, kurumsal ve merkezi bir yapılanma gösteren Burundi'nin ulus devlet modeli, yerel yapılanmalarını dışlamıştır analizine ulaşılabilmektedir. Daha önce ülkede var olan patron-çalışan ilişkileri önemli bir sosyal pekiştirici iken bağımsızlık sonrası süreçte, fonksiyonlar çeşitlenerek sadece elitler ve halktan oluşan bir Burundi yerine ülkede daha detaylı bir hiyerarşinin varlığı gözlemlenmiştir. (Laely, 1997: 695-716).

Diğer yandan merkezi otorite ve tek bir etnik grubun bu merkezi otoriteye hâkim olması, üçüncü dünya ülkesi olan Burundi'nin çatışmalar tarihinin ve güvenlik sorunlarının da diğer Afrika ülkeleriyle benzer olmasına neden olmaktadır. Tek bir etnik grubun yönetici olarak iktidarı elinde bulundurmasına paralel olarak Avrupalı yabancı şirketlerin ülke ekonomisinde söz sahibi olması da, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarında vurgulandığı üzere bilinen genel bir durumdur. Burundi'de de diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi eski sömürgeci ülkeler, şirketlerini kullanarak ülkede nüfuz elde etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, Amerikan-Belçika karma sermayesi olan L'Office de cafes indigenes du Ruanda-Urundi şirketi gibi birçok şirket tarım başta olmak üzere ülke kaynakları (lityum, berilyum, altın vs...) üzerinde dolayısıyla da yönetimi üzerinde söz sahibi olmuşlardır (Ataöv, 1975: 427).

Burundi'de merkezi yönetime hâkim Tutsiler, ülke yönetiminde ve güvenliğinde sorunların yaşanmaması için 1960-1965 yıllarında yerelleşme adına belediye başkanları ve kent konseyleri seçimleri gibi bazı adımlar atmışlardır. Bağımsızlık sonrasında oluşturulmaya çalışılan yerelleşme, demokratik bir toplumun oluşturulamamış olması nedeniyle kayırmacılığa ve ortak etnik yapı mensuplarının birbirlerini kayırmalarına

neden olmuştur. Bununla birlikte, kamu kurumları çok daha patrimoniyal hale gelmiş ve siyasi ilişkilerde kişisellik ön plana çıkmıştır. Bu da yönetim kesiminde ve devlet kurumlarında eski himayeci eğilimler ve kayırmacılığın önemini arttırmıştır (Laely, 1997: 695-716).

Kayırmacılığın önem taşıdığı Burundi’de demokrasi adına atılan herhangi bir adım söz konusu olmazken olumlu sayılabilecek bir durum olan ve BGB ülkelerinin çoğunda çatışmaların temel nedenleri arasında sayılan “yer altı kaynakların kontrolü”nün Burundi’de söz konusu olmadığıdır. Dolayısıyla yönetici elitler ve bürokratlar yer altı kaynaklarını kişisel çıkarları için kullanamamaktadırlar (Brachet ve Wolpe, 2005: 1-39). Mevcut yer üstü kaynakları da Belçika ve Amerikan şirketleri tarafından işletilmektedir ve diğer BGB ülkelerindeki yoğunlukta değildir. Yer altı kaynakları yoğun olmayan Burundi, daha çok tarıma elverişlidir ve pamuk ve kahve ihracatını da Avrupalı ülkelere ve daha ziyade Belçika’ya (Worsley, 1964: 240) yapmaktadır. Dolayısıyla madenler bakımından zengin olmayan Burundi’deki yöneticilerin, DKC’de olduğu gibi yer altı kaynaklarını şahsi çıkarları için kullanmaları da söz konusu olmamaktadır. Yer altı kaynakları, yetersiz olan ve yolsuzluk ekonomisinin BGB’deki diğer üçüncü dünya ülkeleri gibi hâkim olduğu Burundi’de daha çok silah ticareti, pamuk ve kahve ticaretinde yolsuzluklar görülmektedir (Nkurunziza ve Ngaruko, 2002: 8-54).

Burundi’nin bağımsızlık dönemine geçiş sürecinde yaşadığı güvenlik sorunlarına üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları çerçevesinde değinildiğinde BGB ülkelerinin tamamında yaşandığı gibi sömürgeci devletin müdahil olduğu bir siyasi yapılanmanın var olduğu gözlemlenmektedir. Uluslararası alanda ve Afrika’da gittikçe hızlanan milliyetçi hareketleri engelleyemeyen ve en azından halkın olmasa bile ülke yöneticilerinin kendilerine bağlılığını garanti altına almak isteyen ve bu doğrultuda 1948’den sonra rekabet eden siyasi partilere ve yerel seçimlere izin veren Belçika’ya karşı, Burundi’de 1959 yılında Hıristiyan Demokratik Partisi (Christian Democratic Party-PDC) ve Burundi Birlik ve Ulusal İlerleme Partisi (The Union pour le Progrès National-UPRONA)’nin kurulmasıyla bağımsızlık talepleri artmıştır. Artan bağımsızlık taleplerine karşılık Belçika, kendi kontrolünde olabilecek PDC’nin, 1960 yılındaki seçimleri kazanmasını desteklemiş, fakat 18 Eylül 1961 seçimlerinde UPRONA’nın kazanmasıyla Belçika kontrolü kaybetme endişesine kapılmıştır (Ataöv, 1975: 429).

Bununla birlikte Burundi’de de üçüncü dünya güvenlik sorunlarından biri olan liderlere suikastler gündeme gelmiştir. Çünkü seçimlerden kısa bir süre sonra UPRONA lideri Prens Louis Rwagasore suikaste kurban gitmiştir (Ataöv, 1975: 429). Buna karşılık Belçika tarafından desteklenen PDC’ye karşı girişilen katliamlarda parti liderleri öldürülmüş ve parti ortadan kaldırılmıştır (İnat ve Telci, 2010: 100-101).

1959 yılında gerçekleşen Ruanda’daki katliamlar, Tutsiler’in Burundi’ye kaçmalarıyla Burundi’ye de sıçramıştır. Bu dönemde Burundi’deki Tutsiler de Belçika’nın desteğiyle yönetimde bulunan Hutulara karşı mücadele etmekteydi. Dolayısıyla Ruanda soykırımının ateşlediği Burundi’de Tutsiler Hutu köylülerini misilleme olarak katletmişlerdir. Her iki ülkenin de güveniksizlik ve kargaşa ortamı içinde bulunduğu yönünde algıya sahip olan Tutsiler ve Hutular, sahip oldukları tehdit hissi ile karşılıklı olarak suikastler düzenlemişler ve cinayetler işlemişlerdir (Scherrer, 2002: 363) Örneğin; 1962 yılında dört Hutu sendika üyesinin UPRONA’nın gençlik kolları üyesi olan Tutsiler tarafından öldürülmesi gibi olaylar, zaten var olan çatışmaları alevlendirmiştir (Lemarchand, 1994: 62-67; Cornwell ve Beer, 1999).

Ruanda ile benzer güvenlik sorunları yaşayan ve 1 Temmuz 1962’de bağımsız olan Burundi, bağımsızlığına rağmen 1966 yılında gerçekleştirilen darbeye kadar krallıkla yönetilmiştir. Birden fazla partinin mevcut olduğu Burundi’de, demokratik ortam oluşturulmadan bağımsızlığın elde edilmesi, çatışmaların çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilk çatışma, 1965’te Hutu başbakanı Ngendandumme’nin de Prens Louis Rwagasore gibi suikast sonucu öldürülmesiyle başlamıştır. Ngendandumme’nin öldürülmesinden sonraki seçimlerde Hutuların, Tutsilerin oluşturduğu Birlik ve Ulusal İlerleme Partisi’nin yönetime gelmesiyle sarayı basarak isyan etmelerine neden olmuştur. Bunun üzerine isyana destek vermek amacıyla ülkede ordu ve jandarmada görev yapan Hutu askerler bir darbe girişiminde bulunmuş olsa da Tutsi askerler desteğiyle isyan bastırılmış ve isyandaki Hutular asker ve siyasetçiler, Bujumbura Stadı’nda idam edilmişlerdir (İnat ve Telci, 2010: 101).

Bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen krallıkla yönetilmeye devam eden Burundi’de Kral IV. Mwambutsa ise, ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ve demokrasi boşluğunu değerlendirerek 1966 yılında oğlu Prens Ntare’yi kendi yerine iktidara getirmiştir. Ülkenin ekonomik durumunun kötüye gitmesi ve iktidar partisi olarak

Tutsilerin partisinin yönetiminde olması, 28 Kasım 1966'da yeni kralın yönetime geldikten 3 ay sonra darbeye düşürülmesine neden olmuş ve cumhuriyetin kurulmasını sağlamıştır (Ataöv, 1975: 431). Fakat Tutsilerin baskı ve soykırım politikaları tüm ülkede devam etmiş, ileri gelen Hutulara suikastler düzenlenmiştir.

Üçüncü dünya ülkelerinin hemen hemen hepsinde yöneticilere düzenlenen suikastler söz konusudur. Hatta bu suikastlerin kimler tarafından yapıldığı da çoğu kez bilinmesine rağmen engel olunamamıştır. Ulus inşa sürecini tamamlayamamış fakat bu sürecin Batılı değerlerle bir an önce tamamlanması beklenen üçüncü dünya ülkelerinde tabandan gelen bir anlayışla demokratikleşme ve yapılanma sağlanamadığı için siyasi sosyal ve kültürel kurumsallaşma ve hukuk sisteminin oluşumu da gerçekleştirilememiştir.

Burundi'de kralın darbeye devrilmesi öncesi ve sonrasında devam eden güvenlik sorunları, üçüncü dünya güvenliği kapsamında değerlendirildiğinde Ayoob'un üçüncü dünya çıkmazları analiziyle birlikte Reno'nun başarısız devletler açıklamalarına oldukça uygun bir yapıdadır.

2.3.1.3. Darbeler Dönemi: Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği ve Dış Güçlerin Etkisi

Burundi'de Kasım 1966'da Michael Micombero liderliğinde yapılan darbeye kurulan cumhuriyet, güvenlik sorunları gittikçe tırmanan ülkede gerçekleştirilen darbelerin devamı niteliğinde olmuş fakat sonucusu olmamıştır (Ajulu, 2001: 8). Burundi'de olduğu gibi üçüncü dünya ülkelerinde rutin olarak yaşanan darbeler, BGB ülkelerinde de sık sık karşılaşılan bir durumdur.

Çatışmaların tırmandığı tarihsel süreç içerisinde yaşanan başka bir darbe de 1969 yılında gerçekleşmiştir. 1969 yılında Katolik Kilisesi'nin verdiği destekle (Scherrer, 2002: 364) Hutu muhalifleri yeni bir darbe girişiminde bulunmuş fakat kanlı bir şekilde bastırılmıştır (İnat ve Telci, 2010: 101). Diğer bir darbe girişimi de 1976 yılında Tutsi etnik grubuna mensup Albay Jean-Baptiste Bagaza tarafından yapılmıştır (<http://www.tlfq.ulaval.ca>, 2009).

Çatışmaların yaşandığı ve tek parti devleti olan Burundi'nin ilk anayasası da Bagaza iktidarı zamanında 1981 yılında oluşturulmuş ve Bagaza devlet başkanı seçilmiştir. Her

darbe sonrasında olduğu gibi özgürlükler kısıtlanmış ve rakip siyasi partiler bastırılmış fakat Binbaşı Pierre Buyoya'nın 1987'deki darbesine engel olunamamıştır. (<http://www.tlfq.ulaval.ca>, 2009) Ekim 1993'te Tutsi askerlerin Burundi Demokrasi Cephesi lideri Melchior Nyadaye'yi devirmesi de ülkenin darbe tarihinde yerini almıştır. İktidar mücadeleleri üçüncü dünya ülkesi olan Burundi'de devam ederken ülkedeki etnik gruplar arası çatışmalar tırmanmaya devam etmiştir (Scherrer, 2002: 363).

Darbe hükümetlerinin ve yönetici sınıfın kendi etnik gruplarına ait bir yönetim ve iktidar istemeleri üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan bir diğer sorundur. Bu bağlamda Burundi'de de demokrasi terimi sadece söylemde kalmış ve uygulama esnasında tek partili bir yapı benimsenmiştir. Tutsi hâkimiyetindeki partilerin darbeler döneminde iktidar olmasındaki en önemli etken ordunun Tutsilerden oluşmasıdır.

Burundi ordusu çoğunlukla Tutsilerden oluştuğu için Ruanda soykırımına misilleme hareketlerine verilen destek de Burundi'deki askerler tarafından sağlanmaktaydı. Burundi'deki sistematik misilleme hareketlerine somut bir örnek olarak, 1972 yılında üç bin Hutu tarafından başlatılan çatışmalarda yaklaşık 200 bin Hutunun katledilişi (Lemarchand, 1998: 6) ve 150 bin civarında Hutunun da mülteci olması gösterilebilir. Diğer yandan 1988 yılındaki çatışmalar da (Clark, 1995: 144), 20 bin kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. 1962-1993 yılları arasında toplam 250 bin kişinin yaşamını yitirmesi Burundi'deki soykırımın büyüklüğünü sergilemektedir. 1993'den günümüze kadar hayatını kaybedenlerin sayısı ise 300 bini geçmiştir (Sullivan, 2005: 75-78). Misilleme hareketlerinin yanı sıra ülke halkı özellikle de Hutular, adaletsizlik, siyasi sosyal ve ekonomik ayrımcılıkla mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

1972 yılında gerçekleşen isyanlarda Tutsilerden oluşan Burundi ordusuna bölgesel faktör olarak Zaire ordusunun desteği, Hutulara karşı yapılan soykırımda bölgesel devletlerin de eski sömürgeci güç kadar etkili olduğunu göstermektedir. Yaklaşık 80 bin civarında insanın yaşamını yitirdiği soykırım, 1994 yılında komşu ülke Ruanda'daki soykırımdan etkilenerek şiddetlenmiştir (Lemarchand, 1996: xii).

Bölgesel güvenliğe önem veren üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları, Burundi'de yaşanan güvenlik sorunlarında da açıklayıcı olmuştur. Dolayısıyla bölgesel güvenlik sorunlarını tetikleyen devlet dışı aktörlerin komşu ülke devletine destek vermesi ya da o

ülkeye zarar verici eylemlerde bulunması Burundi'de de görülmektedir. Ruanda'daki katliamlara ve daha öncesinde hem Ruanda hem Burundi hükümetlerinin Hutu halkına yaptıkları baskıcı siyasete tepki veren Burundili Hutular, her iki ülkedeki isyanlarda da devlet dışı aktör olarak yer almışlardır ve çatışmaların seyrini belirlemişlerdir. Devlet dışı aktör olarak en etkili grup Palipe- Hutu grubudur (Scherrer, 2002: 363).

Burundi'deki güvenlik sorunlarını ve çatışmaları arttıran ve tarihte bilinen en şiddetli katliam niteliğindeki 1994 Ruanda katliamının temel nedeni olan uçak kazasında Ruanda lideriyle birlikte Hutu kökenli Burundi başkanı Cyprien Ntaryamira da yaşamını yitirmiştir (Dagne ve Farrell, 2003: 1). Başkent Bujumbura'da başlayan ve tüm ülkeye yayılan şiddet ve katliamlar, Burundi'de de Ruanda da olduğu gibi yaşanmıştır.

Soykırım, iç savaş ve çatışmalardan kaçan Hutular mülteci olarak komşu ülkelere sığınmışlar ve çoğu üçüncü dünya ülkesinde yaşandığı gibi yaşadıkları ülkelerden gerilla tarzı saldırılar düzenlemişlerdir. Sınırlardan düzenlenen saldırılar, Burundili Tutsi askerlere ve yerli Tutsilere karşı gerçekleştirilmiştir. Buldukları mülteci kamplarında milis olarak yetiştirilen Hutular, sadece Burundi'ye değil, Ruanda'ya da saldırılar düzenlemişlerdir (Scherrer, 2002: 363). Hutuların kendi soydaşlarına düzenlenen soykırıma misilleme niteliğindeki bu saldırılar, Afrika başta olmak üzere tüm üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan olağan bir gelişmedir. Mağdur olan Hutu, Luo veya Şirazlar olsa da sorun üçüncü dünya ülkelerinde benzerdir. Bunun nedeni mağdur ve halkın çoğunluğunu oluşturan halkın, kendisine karşı düzenlenen soykırımın öcünü almak için karşı saldırılarda bulunmasıdır.

Mülteciler sorununa vurgu yapan üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının analizleri, Burundi'de de diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi uygulama alanı bulmuşlardır. Mültecilere yönelik uygulanan politikalar, yönetici elitlerin ülke kontrolünü ellerinde tutabilmeleri için de oldukça önem taşımaktadır.

Bu bağlamda Hutuların mülteci olarak komşu ülkelere sığınmalarının dışında Burundi hükümeti, ülkedeki Hutuları kontrol altına alamayınca onların zorla kamplara göç etmelerini sağlamış ve karşı çıkanları gözaltına almıştır. Bu siyasetle Tutsi karşıtı isyanı bastırmayı hedefleyen hükümet, yüzbinlerce kişiyi toplama kamplarında tutmuştur.

Hutuların bu duruma daha da büyük tepkiler göstermesi neticesinde çatışmalar daha da artmıştır.

Darbelerin sık yaşandığı Burundi’de bazı olumlu olarak nitelendirilebilecek gelişmelerde söz konusu olmuştur. Örneğin; 1976 darbesiyle iktidara gelen Bagaza, UPRONA ile birlikte iki etnik grup arasında uzlaşma yolları aramış ve kendisinden sonra benzer şekilde darbeye yönetime gelen Buyoya’nın uygulamaları gibi Tutsi aristokratları ve eliti aracılığıyla demokratik eşitlik girişimleri başlatmıştır (İnat ve Telci, 2010: 102).

Bagaza’nın ülkeyi kontrol altına alabilmek ve istikrarlı bir düzen oluşturabilmek amacıyla gerçekleştirdiği bazı olumlu atılımlara rağmen darbeler döneminde Burundi’de yaşanan çatışmalar nedeniyle ülkedeki kargaşa ortamı sona erdirilememiştir. Bununla birlikte Tutsi bir askerin iki Hutuyu öldürmesiyle bir anda şiddetlenen çatışmalar, Hutuların ülkenin kuzeyinde ayaklanarak çok sayıda Tutsiyi öldürmesine neden olmuş ve bunun üzerine Tutsi askerleri Hutu sivil halkına karşı, helikopterler ve napalm bombalarını kullanarak 50 binden fazla Hutu’nun ölümüne neden olmuşlardır (İnat ve Telci, 2010: 102).

Darbelerin süreklilik gösterdiği Burundi’de demokrasi adına atılan tüm adımlar yetersiz kalmıştır. 1992 yılında ülkenin çok partili hayata geçmesi de darbeler dönemi sonrasındaki çatışmaların azalmasını sağlayamamıştır. Dolayısıyla ulus ve devlet inşasını tamamlayamayan Burundi’de de üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının temel analizleri uygulanabilir niteliktedir. Çünkü devlet kurumları ve ulusal demokratik düzenin sağlanamaması, üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarının farklılığına ve çıkmazlarına işaret etmektedir. Ulus ve devlet inşasını tamamlayamayan Burundi, aynı zamanda istikrarsız devlet yönetimi ve dış müdahalelere açık olması gibi nedenlerle başarısız bir gölge devlet niteliği de sergilemektedir.

2.3.1.4. Çok Partili Hayat: Ulus İnşası Sorunu ve Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler

Mart 1992’de uluslararası toplumun baskılarıyla demokratik bir adım niteliğinde muhalif siyasi partilerin varlığını kabul eden Burundi hükümeti (İnat ve Telci, 2010: 103), diğer BGB ülkeleriyle ve diğer üçüncü dünya ülkeleriyle bu noktada da ortak

kaderi paylaşmıştır. 1993 yılındaki parlamento ve devlet başkanlığı seçimlerinde Hutular ilk kez tek partileri olan Burundi Demokrasi Cephesi (Front pour la Démocratie au Burundi-FRODEBU) ve parti başkanı Melchior Ndadaye ile seçimlere girerek bu seçimleri büyük bir çoğunlukla kazanmışlardır (Ajulu, 2001: 9). Böylece UPRONA'nın 1966 yılından beri süregelen iktidarı ilk kez bir Hutu partisi tarafından sona erdirilmiştir. İktidar gücünü kaybeden ve mevcut durumdan rahatsız olan Tutsiler ülkede yeni bir kargaşa ortamı yaratmış ve sonucunda ordunun da ayaklanıp darbe girişimlerinde bulunmasına, ayrıca Ndadaye'nin ve diğer Hutu siyasetçilerin tutuklanarak öldürülmelerine neden olmuşlardır. Ülkede aristokrasi ve ordu gücünü elinde bulunduran azınlık olan Tutsiler, ilk kez yönetimi Hutulara 1993 yılında teslim ederken ikinci kez 30 Nisan 2003 tarihinde Burundi Devlet Başkanlığı'nı Hutu lider Ndayizeye'ye teslim etmişlerdir (Reyntjens, 2005: 118). Fakat çatışmalar her iki durumda da azalmamıştır. İki seçim dönemi arasında yaşanan güvenlik sorunları arasındaki tek fark, 1993 yılında Tutsilerin durumu kabullenmeler de yönetimi Hutulara teslim etmek zorunda kalmalarına karşın 2003 yılında Hutu milislerin ordu ve üst düzey bürokrasiyi de ele geçirme talepleri nedeniyle çatışmaların son bulmamasıdır.

Halk tabanından gelen taleplerle gerçekleşmeyen demokratikleşme, uluslararası sistemin baskısıyla zorla gerçekleştirilmiştir. Burundi'ye uygun olmadığı bilinen ve sonuç vermesi beklenmeyen bu girişim, daha önce olduğu gibi binlerce Hutunun ölümüne neden olmuştur. Dolayısıyla ulus inşa sürecinin de Batılı tarzda gerçekleşmesini ve bu sürecin Batılı ülkelerde yaşandığından çok daha kısa bir zaman diliminde olmasını beklemek oldukça yanlıştır.

İki etnik grup arasındaki çatışmaları durdurmak ve ülkede ve bölgede barış ve istikrarı sağlamak amacıyla ancak 2000 yılında gerçekleştirilebilen ve bölge devletlerinin desteğiyle sağlanan Tanzanya'da Arusha Antlaşması ve Güney Afrika'da Pretoria Antlaşmaları, Burundi'ye ilişkin de hüküm içermekte ve iki etnik grubun gücü paylaşmalarını öngörmekteydi. (Jarstad, 2008: 112-127). Bu anlaşmaların nispeten başarılı olduğu ifade edilebilir.

Diğer yandan Burundi'deki çatışmaların sadece etnik unsurlar ve sömürgeci güç ekseninde değerlendirilmesi ya da küresel bakış açısının sadece ekonomiyi göz önünde bulundurarak değerlendirmelerde bulunması da oldukça yanlış olacaktır. Bununla

birlikte iç dinamiklerin göz ardı edildiği ve düşmanın sadece dışarıdan geldiği fikrini savunan realist teori de Burundi'deki çatışmaları açıklamada oldukça yetersizdir. Çünkü karmaşık nedenlerden oluşan Burundi'deki çatışmaların ve güvenlik sorunlarının nedenleri, tek bir bakış açısı ile analiz edilememektedir. Uluslararası ve bölgesel dinamiklerin tetiklediği iç dinamikler aracılığıyla gerçekleşen Burundi'deki çatışmaların nedenleri olarak, tarihsel arkaplanda yaşanan güvenlik sorunları, sosyal yapının çeşitliliği, yönetsel düzenin olmayışı, liderlerin etkin olmaması, ülke elitlerinin çıkarlarını gözetmeleri, ekonomik yapılanamama, kurumsallaşamama ve demokratikleşme gibi faktörler nitelenebilmektedir.

Bölgesel etkileşim de üçüncü dünya güvenliği sorunlarından bir diğeridir ve üçüncü dünya ülkelerinde çatışma ve barış ortamlarının oluşumunda oldukça etkili olan bir faktördür. Burundi'deki barışta etkili olan bölge ülkeleri gibi, Burundi de bölgesel çatışmalarda barış elçiliği konusunda etkili olmuştur. Bu duruma somut bir örnek olarak Burundi'nin OAU'da barış elçisi olarak Somali'de sarfettiği çaba verilebilmektedir (Frazer, 2007).

Dolayısıyla bölgesel güçlerin BGB ülkelerinde oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu etki barışın tesisi çabalarının yanısıra çatışmalarda da görülmektedir. Komşu ülkedeki aynı etnik kökene sahip soydaşlar, gerilla tarzı saldırılarıyla çatışmalara müdahil olmakta ya da bölge ülke liderleri barışın tesisi konusunda destek olmaktadır. Diğer yandan Ruanda'da yaşanan çatışmalara misilleme yapan Burundili Hutuların varlığı, bölgesel bir etki iken, Güney Afrika'nın lideri Nelson Mandela'nın Burundi'ye yönelik üç yıllık geçiş dönemi hükümetini içeren 2001 yılındaki çözüm planı da bölgesel bir etkidir. Dolayısıyla üçüncü dünya ülkelerinden biri olan Burundi'nin uluslararası dinamiklerden daha çok, yakınında bulunan ve kendisini daha yakından tanıyan bölgesel dinamiklerden etkilenmesi de oldukça normaldir.

Bölgedeki çatışmalarda öne çıkan en önemli etkileşim Burundi ve Ruanda halkları arasında gerçekleşmiştir. Bu etkileşim 1994 Ruanda soykırımında en üst seviyeye çıkmış olsada başlangıcı daha öncesine dayanmaktadır. Komşu ikizler arasındaki çatışmaların geleneksel nedeni, her seferinde Tutsi bürokrasisi ve ordusuna sahip Ruanda ve Burundi hükümetlerinin çoğunluk olan Hutulara yönelik baskıcı ve şiddet içeren “*üstünlükçü monarşi*” politikaları olmuştur (Nyangoni, 1985: 241).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, iç dinamiklerin etkili olduğu çatışmalar, Hutu kökenli devlet başkanının ve Tutsi kökenli başbakanın olması nedeniyle, Burundili Tutsileri isyan ettirmiştir. Halkın isyanları orduyu da harekete geçirerek Tutsi çoğunluktaki ordunun halka ve siyasetçilere saldırılarını teşvik etmiştir. Dolayısıyla Hutu kökenli devlet başkanı orduyu kontrol edememiş, mevcut uluslararası toplum tarafından benimsetilmeye çalışılan iki etnik grubun birlikte yönetimi paylaşması uygulamada başarısız olmuştur. Tutsi saldırılarına Hutu milislerin de karşılık vermesi, sivil halktan binlerce Hutu ve Tutsi'nin ölümüne yol açmıştır. Tutsilerin elinde bulundurduğu bürokrasi ve ordu ile birlikte 1994'de Ruanda'da iktidarı ele geçirmeleriyle Burundi'deki FRODEBU, mevcut resmi görevler UPRONA'ya daha fazla güç devretmiştir. Fakat FRODEBU'nun Tutsileri yumuşatma siyasetleri beklenildiği sonucu vermeyerek başkan Ntibantunganya'ya suikast girişimine neden olmuş, bu suikast de ülkedeki iki etnik grubun yeniden çatışmalara girmesini tetiklemiştir. Dolayısıyla yerel dinamiklerin oldukça etkili olduğu Burundi'deki çatışmalarda bir kısır döngünün olduğu gözlemlenmektedir. Bu kısır döngüyü Ayoob, üçüncü dünyanın çıkmazları olarak tanımlarken, Reno üçüncü dünyanın uyuşmazlık analizleri olarak nitelemektedir.

Nigel Watt, çatışmalar konusunda Ruanda'nın ikizi olan Burundi'deki halkın onbinlercesinin katledilmesinin ardında yer alan neden olarak Ayoob gibi iç dinamiklerin ve kültürel yapının tetiklenmesini hatta yönetici elitin halkı yanlış yönlendirmesini göstermektedir. 2007'deki genel durumu inceleyen Watt, uluslararası boykotun uygulandığını ve ülkeye hiçbir uluslararası uçusun gerçekleşmediğini söyleyerek aslında uluslararası destek alması gereken çatışma içindeki üçüncü dünya ülkesinin uluslararası toplum tarafından yalnız bırakıldığına işaret etmektedir. Watt, uluslararası toplumun ve yönetici elitin üstüne düşeni yapmadığını, üçüncü dünya ülkelerindeki çatışmalardan ders çıkarılarak bir kez daha tekrarlanmasını önleyemediklerini ifade etmektedir. Başka bir soykırım daha gerçekleşmeden potansiyel çatışmaların belirtileri görüldüğünde önlem alınması gerektiğini savunmaktadır (Wolfers, 2009: 108-110).

Ülke elitlerinin izledikleri politikaların diğer ülkelere nazaran üçüncü dünya ülkelerinde çok daha etkili/belirleyici olduğunun örneğini Tutsi Başbakan Kanyenkiko ve Antoine

Nduwayo'da görmek mümkündür. Yumuşak politika izleyen Kanyenkiko, Tutsi eliti tarafından tasvip edilmeyerek yerine daha sert politika izleyen Antoine Nduwayo getirilmiştir. Bu nedenle ülke elitlerinin yanı sıra liderlerin de ülkedeki çatışmalarda ve izlenen politikalarda etkili olduğu üçüncü dünya ülkelerinden biri Burundi'dir. Bagaza ve Buyoya'nın darbeyle iktidara gelmelerine rağmen reformist ve barış yanlısı siyaset izlemeleri ve Hutu milis güçlerinin lideri Nyangoma'nın Tutsilere karşı Hutuların haklarını ancak silahlı mücadele yoluyla alabileceklerine inanarak hareket etmesi Burundi'deki çatışmalarda etkili olmuştur.

Burundi'nin içinde bulunduğu güvenlik çıkmazlarında etkili olan ve yerel dinamikler arasında yer alan, ve yerel halkın yaşadıklarını gösteren diğer faktörler; çocuk askerlerin silahlandırılması, şiddetin en çok kadına uygulanması, tecavüzlerin olması ve işkence ile öldürme gibi savaş suçlarının var olmasıdır. Üçüncü dünyaya özgü olarak yaşanan bu gelişmeler, çoğu BGB ülkelerinde yaşandığı gibi Burundi'de de yaşanmıştır ve bölge için olağan olarak nitelendirilmektedir.

İç dinamiklerin önemine vurgu yapan fakat uluslar arası yapılanmaların önemini de göz ardı etmeyen üçüncü dünya yaklaşımlarına göre anlam verilemeyen husus, BM gibi uluslararası bir örgütün bölgede varlığını gösterememiş olmasıdır. Bunun da en temel nedeni örgütü oluşturan devletlerin politikalarıdır. Diğer yandan kendilerini koruyamayan BM askerlerinin bölgede barışı sağlama gücü de tartışılır bir konudur. Dolayısıyla, mevcut suçlar gerçekleşirken bölgede olmayan BM, soykırımlar sonrasında da uluslar arası yaptırımların uygulanamamasıyla yetersiz kalmıştır. Buna somut bir örnek olarak soykırım, savaş suçları ve insanlık suçlarını cezalandırmak için kurulan Doğruluk ve Uzlaşma Komisyonu (Truth and Reconciliation Commission) ve Araştırma ve Kovuşturma Özel Mahkemesi'nin görevlerini yerine getirmemesi verilebilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Ruanda ve DKC'deki BM güçlerinin başarısızlıkları gibi Burundi'deki Birleşmiş Milletler Burundi Operasyonu (United Nations Operation in Burundi-ONUB) da 2004 yılında gerçekleştirilen Gatumba'da yaşanan katliamları önleyememişlerdir (Daley, 2006: 310).

BM, IMF, DB ve AB gibi uluslararası kuruluşların Burundi ve Ruanda başta olmak üzere tüm BGB ülkelerinde barışın sağlanmasında siyasi, sosyal ve ekonomik destekleriyle birlikte etkili olması beklenirken çatışmaların dindirilememesi bir

uluslararası handikap olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bölgesel olarak OAU, uluslararası camiada ise BM, IMF ve DB gibi örgütlerin gerektiği şekilde müdahale etmemeleri ve ülkeleri kaderlerine bırakmaları nedeniyle sorumlu oldukları ifade edilebilmektedir (Buzan ve Waver, 2003: 226).

Burundi'deki çatışmaların önlenmesi hususunda görevlerini yerine getiremeyen BM, daimi üyelerinin çıkarlarına uygun olmadığı için ülkedeki barışın tesisinde yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda 1996'da BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin Burundi'ye BM Barış gücü gönderilmesi talebi, BM Güvenlik Konseyi'nde uzlaşma sağlanamaması ve Burundi hükümetinin reddetmesi gibi nedenlerle gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle sonuç olarak BM, kuruluş anlaşmasında yer alan barışı koruma görevini yerine getirmemiş ve Burundi'ye silah ambagosu uygulama kararını da üyelerinden bazılarının karşı çıkması üzerine hayata geçirememiştir (İnat ve Telci, 2010: 106-107).

2000'li yıllarda Burundi'de yaşanan çatışmaların temel aktörü hükümet karşıtı Ulusal Kurtuluş Cephesi (National Liberation Front-FLN/FROLINA) dir. Koruma altındaki kamplara saldıran ve köyleri yağmalayan grup, yönetimin etnik gruplar arasında eşit dağılımını talep etmektedir.

Burundi'nin bağımsızlık öncesi dönemine kadar uzanan tarihsel arkaplandaki çatışmalar ve güvenlik sorunlarında yer alan yerel dinamiklerden olan ve günümüzde de etkinliğini sürdüren FLN ile Eylül 2006'da barış antlaşması imzalamasına rağmen (BBC News, 2010a) hükümetten taleplerini alamayan FLN, 17 Nisan 2008'de başkent Bujumbura'yı bombalamaya başlamıştır. Çatışmaların tırmanması beklenirken ülkedeki yeni barış antlaşması 26 Mayıs 2008'de imzalanmış ve bu antlaşma, mülteci konumundaki Burundililer için bir umut olmuştur. Ancak daha sonra, buldukları ülkelerde mülteci kamplarının kapanmasıyla 450 bin Burundili mülteci güvenlik sorunlarının üstesinden gelmeye başlayan Burundi'ye dönmüştür ve halen DKC ve Tanzanya'da bulunan Burundili mülteciler ise ülkelerine geri dönmeyi planlamamaktadırlar (İnat ve Telci, 2010: 106-107).

Bu olumlu gelişmelerin olumsuz bir tarafı da bozuk bir ekonomiye sahip Burundi'de kişi başına düşen milli gelirin oldukça düşük olmasıdır. Dolayısıyla mültecilerin ülkeye dönüşüyle birlikte ülkedeki vatandaşlar ile aralarında arazi çatışmaları başlamıştır. 12 yıl süren iç savaşın sonrasında barışın geldiğini düşünen yöneticilerin, halkın yaşadığı

ekonomik sıkıntılar nedeniyle yeni çatışmaların olabileceğinin farkında olması gerekmektedir (BBC News, 2010a).

Devlet dışı aktörlerin ve kişiselleşmiş rejimlerin varlığı tüm üçüncü dünya ülkeleri gibi Burundi’de de mevcuttur (Buzan ve Waewer, 2003: 228-229). Kişiselleşmiş rejimlerin yanısıra diğer üçüncü dünya ülkeleri ile ortak özelliklere sahip Burundi’de yaşanan çatışmaların temel nedenleri arasında; istikrarsızlık ve istikrarsız liderler, darbeler, iyi yönetilemeyen ekonomiler, komşu ülkelerin etkileri, eski sömürgeci ülkelerin halkın güveniksizliğinde etkili olması yer almakta, sonuçları arasında ise; insan hakları ihlalleri, katliamlar, uluslararası ve bölgesel güçlerin yokluğu ve soykırımlar bulunmaktadır.

2.3.2. Burundi’deki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri

Burundi’de yaşanan çatışmalar ve güvenlik sorunları, diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi çözümü kısa vadede mümkün olmayan sorunlardır. Çalışmada, Burundi’de yaşanan çatışmalar tarihsel tarihsel perspektif içerisinde incelenerek, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bu bölümde ülkede yaşanan çatışmaların sonuçları ve çözüm önerileri üçüncü dünya yaklaşımları bakış açısından değerlendirecektir.

Bu bağlamda Burundi’de yaşanan güvenlik sorunları ve sonuçları değerlendirildiğinde, genelde BGB’ndeki sorunların, özelde ise Burundi’de yaşanan sorunun, Jackson ve Rosberg’in “üçüncü dünya ülkelerindeki güvenlik sorunlarının çözümü iki ülke arasındaki güvenlik sorununu çözmekten çok daha zordur” analizi ile örtüştüğü görülmektedir (Buzan ve Waewer, 2003: 222). Çünkü ülke içindeki mikro milliyetçilik, ülkenin siyasi politikalarıyla değil, halkın sosyal yaşantısıyla ilgilidir ve halk içindeki kutuplaşmalar, toplulukları ve bölgedeki aynı etnik grupları barındıran farklı devletleri etnik ve sınıfsal ayrıma götürmektedir. Dolayısıyla öncelikle bu etnik ve sınıfsal ayrımın engellenebilmesi için propagandalar ve aşırılıklar engellenebilmelidir. Bunu sağlarken de demokratik kurumların entegrasyonu ve halkın bu kurumları benimsemesi sağlanmalıdır. Ayrıca ekonomik, siyasi ve sosyal liderler de bu süreçte oldukça önemlidir. Özellikle etnik ve dini çatışmaların yaşandığı BGB’de etnik veya dini liderlerin birlik ve beraberlik mesajları vermeleri, ülkedeki etnik gruplar arasındaki düşmanlıkları törpüleyebilecek önemli bir unsurdur. Bununla birlikte siyasi, sosyal ve

kültürel yozlaşmanın önüne geçilmesi ve ulus devlet olarak eşitlikçi bir yapılanmaya gidilmesi Burundi'deki çatışmaların kısa vadede olmasa da uzun vadede sona ermesini sağlayabilecektir (ROAPE, 1998: 535).

Jackson ve Rosberg'in analizinde olduğu gibi Burundi'de yaşanan çatışmaların çözümü ülkenin diğer devletlerle yaşadığı güvenlik sorunlarının çözümünden çok daha zordur. Bölgesel güvenliğin de çözümün bir parçası olması gerektiği Burundi çatışmalarında, iç dinamiklerin demokratik bir devlet olma sürecinde rol almaları ve bu rollerini benimsemeleri oldukça önemlidir. Ayrıca bu süreçte ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının ve devlet kurumlarının işleyişlerinin düzenlenmesi ve demokratikleşme sürecinde ve ulus inşa sürecinin tamamlanabilmesinde etkin olmalarının sağlanması gerekmektedir.

Demokratikleşme sürecinde ulus ve devlet inşasını tamamlayabilmek için Burundi'nin yapılanmasında rol model olarak Batılı ülkeler yerine yapı olarak kendisine daha yakın ülkeler alınmalıdır. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının da önemle üzerinde durduğu Batılı Westphalian tarzı devlet sistemi uygulamalarının Burundi'ye de uygulanması oldukça yanlış olacaktır. Çünkü daha önce bu model uygulaması denenmiş ve başarısız olduğu gözlemlenmiştir. Clapham da üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının analizinde vurguladığı gibi genel olarak Afrika'daki devlet başarısızlıklarında anahtar rolü Westphalian tarzı devlet sistemlerinin benimsetilmeye çalışılmasının olduğunu savunarak üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarını desteklemektedir (Clapham, 1998: 147).

Bu doğrultuda etnik grupların eşit temsili sorunu da Burundi'nin güvenlik sorunlarının nedenleri arasında yer almaktadır. Eşit temsil konusunda Burundi, sosyal yapının diğer unsurları olan bürokrasi ve orduyu göz ardı ederek sadece siyasi olarak eşit temsil denemelerinde bulunmuş fakat çabalar başarısız olmuştur. Çünkü Burundi'deki Hutu-Tutsi eşit temsiliyetinin ancak ekonomik, bürokratik ve ordudaki hâkim güçlerin eşit olması durumunda gerçekleşebileceği düşünülmemiştir. Azınlık olan Tutsilerin ordu, bürokrasi ve ekonomiye hâkim olmaları siyasi güce de hükmetmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle Burundi'de siyasi eşitlik, ancak sosyal ve ekonomik eşitlikle birlikte varolabilecektir (Ndikumana, 2000: 432-456).

Westpalian sisteminin benimsetilmeye çalışıldığı Burundi’de sivil toplumun etkili olması da çatışmaların çözümünde önemli bir paya sahip olabilecektir. Fakat Burundi’nin devlet yapılanmasına bakıldığında tekelci yapıdaki devletin diğer örgüt formlarını tölare etmediği görülmektedir. Sivil toplum niteliği taşıyan herhangi bir köylü birliğinin olmadığı, tarım ülkesi olan Burundi’de kırsal kooperatifler ise daima devlet kontrolünde olmuştur ve yerel dinamiklerin oluşumuna izin verilmemiştir. Bu nedenle devletin etkin hâkim karakteri gereği, devlet ve toplum arasında siyasi kültür oluşturulamamıştır. Tarihsel arkaplanın etkisiyle birlikte günümüzde Burundi’de halen yöneticiler ve toplum eski monarşik modelin etkisindedirler. Zaman içerisinde birlikler ve NGO’lar vatandaşla devlet kurumlarının rollerini ve siyasi kültürün oluşturulması için yapılan uygulamaları değiştirmiş olmasına rağmen Burundi’de tam anlamıyla bir sivil toplum oluşumu sağlanabilmiş değildir (Laely, 1997: 695-716).

Kısaca üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, eğitilmiş kesimin katledilmesi de mevcut güvensizlik ortamının ortadan kalkmasını engellemektedir. Ruanda’nın bağımsızlığının ardından 1965 yılında bağımsız olan Burundi’de Hutular etkili olmaya başlamış ve özellikle eğitilmiş kesimin öldürüldüğü katliamlarla sonuçlanan isyanlar ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, 1972 yılında özellikle Tutsiler tarafından eğitilmiş Hutuların katledildiği çatışmalarda toplam 200.000 Hutu öldürülmüştür. Eğitilmiş Hutuların katledilmesi, yönetici olma potansiyeline sahip Hutuların ortadan kaldırılması anlamı taşımakla birlikte iktidarın Tutsilerin hâkimiyetinde olmaya devam etmesi de demektir (Lemarchand, 2009: 171-177). Böylece Tutsiler, monarşi merkezi güç olarak hâkim oldukları iktidarı milliyetçi hareketlerle ortaya çıkan ulus devlet modelinde de hâkimiyet sağlayabilmişlerdir (Laely, 1997: 695-716).

Diğer yandan Burundi’de siyasi olarak bir uzlaşma kültürü ve sivil toplum bilincinin olmayışı da ülkedeki güvensizlik algısının devam etmesinde etki olmaktadır ve siyasi uzlaşma kültürü yerine “kazanan her şeyi alır” politikası, ülke siyasetinde ve sosyal hayatında hâkimdir (Search for Common Ground, 2011: 1-4; Zeeuw, 2009: 1-5). Bu nedenle öncelikle yapılması gereken, Batılı Westpalian tarzı bir yönetim ve demokrasi anlayışı yerine yönetici kesimin uzlaşma kültürü edinmesine öncelik verilmesidir.

Sömürgecilik döneminde sınırları Batılı devletlerin belirlediği şekilde çizilen Afrika'nın bir parçası olan Burundi'nin sınırları, devlet başarısızlığını tetikleyen bir diğer unsurdur (Clapham, 1998: 147). Fakat günümüzde bu durumun yeniden düzenlenmesi oldukça güçtür. Dolayısıyla Burundi'de çatışma çözümleri olarak ülke sınırlarını yeniden çizmek dışında başka yöntemlere de başvurmak gerekmektedir.

Diğer yandan ekonomik yapılanma da, üçüncü dünya ülkesi olan Burundi için oldukça önemlidir. Bu bağlamda, bölgesel olan güvenlik sorunlarını çözebilmek için Burundi, Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'na da üye olmuştur. Böylece Burundi, diğer BGB ülkeleri ile ekonomik bir birlik oluşturup ortak alınan kararlarla birlikte bölgedeki kaynakların kullanımı ve ortak ticaret ile ülke içindeki güvenlik sorunlarının çözümünde de etkili konumuna gelebilmeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda Doğu Afrika Birliği (East African Community-EAC)'ne de 2007'de katılmış olan Burundi (Dimaranan ve Mevel, 2008: 12), bölgesel entegrasyonlar ile bölgesel barış için toplu adımlar atılması sağlayabilecektir.

Burundi, karmaşık siyasi ilişkilerine rağmen makroekonomik politika ve siyasi reformlarıyla toparlanmaya başlamıştır. Ülkedeki düşmanlıklar kısa vadede durdurulmasına rağmen bazen eğitim ve sağlık hizmetlerini engellemek amacıyla çatışmalar devam etmektedir. Ülkedeki olumlu bir diğer gelişme de 2005 yılında yeni bir anayasanın referandumla kabul edilmiş olması ve etnik nitelikte dengeleyici olarak ulusal polis ve askeri yapıların etnik gruplardan eşit sayıda personel almasıdır. Diğer yandan ülkedeki güvenlik ortamının hâkim olduğunun bir diğer kanıtı da 80 bin kişilik ordunun 25 bine indirilmesidir (Burundi Profile (2006/April), 2006: 38).

Diğer yandan Burundi'nin güvenlik sorunlarının çözümü için uluslararası güçlerin ülke üzerindeki etkinliklerinden vazgeçebilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, bölgeye gerçekleştirilen silah satışlarının artışı isteyen Belçika ve Çin gibi ülkeler, bölge barışı için bu taleplerinden vazgeçmelidir. Bölgedeki barışın ve istikrarın sağlanabilmesi için BM bölgeye büyük bir barış gücü görevlendirmeli ve denetimini de düzenli olarak takip etmelidir. Gerekirse günlük raporların uluslararası basına aktarılması yoluyla barış adına yapılan atılımların şeffaf bir şekilde uluslararası toplumla paylaşımı sağlanmalıdır.

Uluslararası toplumun ve ulusal dinamiklerin desteğiyle gerçekleşebilecek olan Burundi'deki güvenlik sorunlarının çözümü, genel anlamda diğer BGB ülkeleri için de

geçerli olabilecektir. Bölge ülkelerine yönelik olan genel çözümlerin yanı sıra üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları analizlerinde yer verildiği gibi Burundi'ye özgü yöntemlerin uygulanması da gerekmektedir.

2.4. Kenya'daki Çatışmalar

Tanzanya'dan sonra BGB'nin en istikrarlı ve çatışmaların en az yaşandığı ülkesi olan Kenya'da, 2009 yılında yapılan parlamento seçimlerinde çıkan çatışmalar, aslında topraklarını ekemeyen çiftçilerin ve ekonomik sıkıntı ve açlıkla mücadele etmek zorunda kalan ülke halkının isyanı niteliği taşımaktaydı. Birçok kişinin yaşamını yitirdiği çatışmalar, kanlı bir iç savaşa henüz dönüşmüşken bastırılabilmiştir.

İstikrarlı bir ülke olan Kenya'nın tarihsel geçmişi incelendiğinde diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi sömürgecilik öncesi Arap tüccarların ülkede nüfuz sahibi olduğu ve sonrasında gerçekleşen sömürgecilik hareketleri ve daha sonra da sömürgecilikten kurtulan ve bağımsızlığı Batılı ülkeler tarafından kendilerine verilen Kenya Cumhuriyeti görülmektedir.

Çatışmasız bir geçmişe sahip olması bakımından Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti ile benzeşen ülkede, yakın geçmişteki siyasi arenada hâkim olmak için çalışan Kikuyu-Luo çekişmesi 2009 yılında etnik çatışmaların yaşanmasına (IRIN News, 2009) neden olmuştur. Böylece Kenya, etnik çatışma tecrübesi bakımından Uganda dışındaki BGB ülkeleriyle benzerlikler göstermektedir.

Kenya'daki çatışmalar bölgenin diğer ülkelerinde olduğu gibi yoğun olmasa da yaşanan güvenlik sorunları, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları ve tarihsel perspektif kullanılarak değerlendirildiğinde birinci dünyanın güvenlik sorunlarından farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda diğer uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının çözümlemeye yetersiz kaldığı Kenya'nın güvenlik sorunlarının incelemesinde üçüncü dünya yaklaşımları kullanılacaktır ve niyahetinde teorik çerçeve içersinde olası çözüm önerileri değerlendirilecektir.

2.4.1. Kenya'daki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi

Kenya'da etnik çatışmalar, diğer BGB ülkelerinin çoğunda yaşandığı gibi iki büyük kabile olan Luolar ve Kikuyular arasında gerçekleşmiştir. Etnik çatışma niteliği

gösteren Kenya'daki çatışmalarda ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar temel nedenleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda en önemli etken olan ve doğrudan çatışmaların nedeni olan ekonomik sorunlar, özellikle BGB ülkelerinin genelinde olduğu gibi Kenya tarafından yer altı ve yerüstü kaynaklarının işletilememesinden kaynaklanmaktadır.

Bu doğrultuda, 2010 yılı BM verilerine göre az gelişmiş ülkeler statüsünde 128. sırada yer alan Kenya, elmas ve altın gibi kendi kaynaklarını kullanamamakta, bu kaynakların işletimini yabancı şirketlere vermektedir (Scherrer, 2002: 268). Yabancı şirketlerin büyük çoğunluğu ülkenin eski sömürge devleti olan İngiltere kökenli olmakla birlikte, bu şirketlerle şahsi çıkarları doğrultusunda işbirliği içinde olan siyasi elitlerin varlığı da Kenya'da yaşanan çatışmalarda için en az ekonomik sıkıntılar kadar etkin rol oynamıştır. Reno'nun da önemle belirttiği yabancı ticari ortaklar ve onlarla işbirliği yapan yerel yöneticiler, Kenya'da başarısız devletin oluşumunu desteklemekte ve ulus inşa sürecinde yolsuzlukların artışıyla birlikte ülkenin meşruiyetinin halk tarafından sorgulanmasına neden olmaktadır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde yolsuzluklar, yoksul Kenya'daki halkın isyan etmesine neden olarak çatışmalara zemin hazırlayan önemli bir diğer etkidir. Kenya'da çatışmaların nedenleri arasında yer alan yolsuzluklara somut bir örnek olarak Moi hükümeti döneminde yaşanan Goldenberg skandalı verilebilir. Diğer yandan devlet arazilerinin hükümetin dostu olan iş adamlarına yüksek fiyatlarla satılması, oğul Moi'nin uluslararası suçlularla işbirliği ve iş ortaklığı yapması¹² ve kabinede yer alan bakanların yolsuzluklara karışması ülkedeki çatışmalara zemin hazırlayan etkenler olarak sıralanabilmektedir (Okwembah ve Wabala, 2004; Özer, 2005: 41). Bu bağlamda üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde Reno'ya göre "resmi korsanlar" olan zayıf devlet yöneticileri, yasa dışı eylemleriyle üçüncü dünya güvensizliğini tetiklemiştir.

Diğer BGB ülkelerinden farklı olarak Kenya'da gerçekleşen yolsuzlukların açık listesi "Rüşvetin Utanç Listesi" olarak yayınlanmıştır. Bu listede KANU'nun Moi taraftarı olan çok sayıda isim yer almıştır ve ikinci başkan Saitoti, bakanlar; Nicholas Biwott,

¹² Moi dönemi yolsuzluklarının en önemli örneği, Moi'nin oğlunun ortak olduğu Simba Havayolları ihaleleridir. Raymond Moi, babasının iktidar olduğu dönemde BM Güvenlik Konseyi tarafından banka hesapları dondurulan Sanjivan Ruprah ile Simba Havayollarını almıştır. Ruprah ise, BM tarafından El Kaide ve Usama Bin Ladin'e de destek vermekle suçlanan Rus asıllı Victor Bout ile de iş yapmıştır.

Sunkoli, Kipngeno Ngeny, Henry Kosgey, oğul Philip Moi, eski daimi sekreterler; Charles Mbidyo ve Wifred Koinage, eski Merkez Bankası Başkanı Eric Kotut, Parlamento Sekreteri Lawi Kiplagat, kabine bakanının karısı Town Clerk bu isimler arasında yer almaktadır (Maina, 1997).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, yolsuzluk uygulayabilmek için birçok gayri resmi ticarete izin veren hükümet, silah ticaretini de elinde tutamamaktaydı. Fakat diğer yandan ülkedeki silahların küçük gruplar halindeki çetelerin yönetimine geçmesi de söz konusuydu. Bu bağlamda somut örnekler olarak Kenya'nın Sudan sınırında ve Kuzey Uganda ile Kuzeybatı Kenya'da özel satıcılardan ABD hibesi olan AK47 tipi silahların rahatlıkla 50 doların altında ya da iki tanker su karşılığında alınabildiği verilebilmektedir (Ajulu, 2001: 7-8). Yolsuzluk ekonomisi dâhilinde ülkenin resmi kanallarla alış veriş yapmadığı ve güvenlik sağlamada oldukça önem taşıyan silahların ve diğer ürünlerin alım satımının gizli ve yasa dışı yollarla gerçekleştirildiği Kenya'da Reno'nun belirttiği gibi gizli ekonomiler hâkimdir.

Güvenlik sorunlarının hükümet tarafından önemsenmediği Kenya'daki yolsuzluklar, ülke içindeki bireylerin güvenliklerini de tehdit etmektedir. Hükümetin halkın güvenliğini önemsememesi ve silahlı grupları kendi çıkarları kapsamında kullanması nedeniyle çatışmalar kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca ülkede diktatörlüğün hâkim olmasının yarattığı kolaylıkla Kenya'daki silahlı gruplar desteklenmeye devam edilmiştir. Reno'nun üçüncü dünya güvenliği kapsamında şiddet oluşturma stratejisi içerisinde Kenya'daki diktatörlük, ülkedeki silahlı grupların hükümet tarafından desteklenmesiyle tamamlanmıştır ve çatışmalara zemin hazırlamıştır (Maina, 1997).

Bu bağlamda hükümetin özellikle genç milisleri resmi olmayan kanallardan desteklemesi, sadece Kenya'da değil tüm üçüncü dünya ülkelerinde var olan bir gerçektir. lke içindeki gler ve çıkan çatışmalar üzerindeki kontrolünü yitiren Kenya hükümeti, BGB ve birçok üçüncü dünya ülkesinde olduğu gibi ülkenin bazı bölgelerinde (Sudan ve Somali ile sınır olan ülkenin kuzeybatı ve kuzeydoğu bölgeleri) kontrolü milislere ve diktatörlere bırakmak zorunda kalmıştır. Liderlerin yanlış politikalarıyla i çatışmaların tetiklenmesi de bir üçüncü dünya ülkesi olan Kenya'da yaşanan diğer bir gelişmedir. Buna en iyi örnek olarak ise, kendi kabilesini sığır hırsızlarından korumak isteyen Fretmektedirick Cheserek'in, kabile üyelerine çiftlik

hayvanlarını satarak silah satın almaları çağrısında bulunması gösterilebilmektedir (Maina, 1997).

Genel olarak değerlendirildiğinde Kenya'da yaşanan yolsuzluklar, açlık, ülke içindeki huzursuzluklar, Kikuyuların yönetimde ve ekonomide üstün tutulmaları halkın yönetime ve devlete güvenliksizliğine neden olmuştur. Bu güvenliksizlik ise yöneticilere karşı gerçekleştirilen suikastlerin artışını tetiklemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Dr. Robert Ouko'nun, Oginga Odinga'nın, Pio Gama Pinto, Thomas Joseph Mboya, Josiah Mwangi Kariuki, Ronald Ngala ve piskopos Muge'nin öldürülüşü (Aras ve diğ., 2005: 14) bu duruma en iyi örnektir.

Kenya'nın temel sorunlarından ve çatışmalarında önemli olan nedenlerden biri de belli bir partinin (KANU) ülke yönetimine 40 yıl boyunca otokratik bir yönetimle hükmetmiş olmasıdır. Kemikleşen kadrolar ve Kikuyuların ülkedeki hâkimiyeti, halkın diğer kesimlerinde büyük rahatsızlık ve güvensizliğe neden olmuştur.

Yasama ve yürütmenin yanı sıra yargı erkinin de yavaşlığı, Kenya'da yakın zamana kadar görülen en büyük eksiklik ve güvenliksizlik nedeni olarak nitelendirilebilmektedir. Yargının yavaşlığına en iyi örnek, ancak 2004 yılında sonuçlanabilen Goldenberg skandalında suçlu olan dönemin Başbakanı ve yardımcısı Moi ve Pattni'nin cezalandırılmamalarıdır. Bu nedenle halk yasama, yürütme ve yargı sisteminin demokratik olmadığı yargısına sahip olduklarından sisteme güven duymamaktadırlar.

Sömürgecilik dönemi ve bağımsızlık döneminde diğer BGB ülkeleri gibi ulus ve devlet inşa sorununu yaşayan Kenya'da yaşanan çatışmalar daha çok yönetimin halka eşitliksiz davranışları nedeniyle gerçekleşmiştir.

2.4.1.1. Sömürgecilik Dönemi: Dış Güçlerin Etkisi

Tarihsel perspektiften bakıldığında Kenya'da yaşanan çatışmaların sömürge döneminden itibaren var olduğu görülmektedir. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde dış faktör olarak nitelenen eski sömürgeci ülkeler, sömürge döneminde tüm BGB ülkelerinde olduğu gibi Kenya'da da etkindir. Dolayısıyla Kenya açısından iç dinamiklerin tetikleyicisi olan İngiltere'nin ülke

üzerindeki sömürgecilik politikaları, ülkedeki çatışmaların temel nedenini oluşturmaktadır.

Sömürgecilik döneminde İngiltere, BGB'deki diğer sömürgeci devletler gibi ülkenin yönetimi için bürokratik bir hiyerarşi kurmuştur. Bu hiyerarşiye göre, kabile şefleri ve başkanlar, İngiliz sömürge kurallarını uygulamışlardır. Yerel yöneticiler aracılığıyla yönetime hükmedebilen İngiltere, diğer sömürgeci ülkeler gibi şiddet ve baskıya başvurmuştur (Gustafson, 1995: 647-71).

İngiltere'nin izlediği politikalar çerçevesinde Kenya'ya yerleştirilen Avrupalı çiftçiler, yerli halkın yaşadıkları bölgelere yerleştirilmiş¹³, halk eskiden yaşadıkları yerlerde ve kendi tarlalarında önce işçi daha sonra da köle olarak çalıştırılmışlardır (Delf, 1961: 58). Köle olmaya zorlanan halk, "kelle vergileri" nin ağırlaştırılmasıyla bu duruma boyun eğmiştir. Diğer yandan Avrupalı yerleşimcilerin önceleri (1940'larda) kiralayıp daha sonra da sahip oldukları çiftliklerin asıl sahiplerinin boyunlarına taktıkları ve köleliğin sembolü olan "Kipande"yi, ancak Mau Mau isyanı sonrasında kaldırabilmişlerdir. Köle, "geçiş izni" yasası gereği (Sorrenson, 1967: 40-45) daha önce kendi arazisi olan bölgelerden geçerken boynundaki kipandeyi göstermek zorunda bırakıldığı için bu durum, yerli halkın isyan çıkarmasında teşvik edici faktör olmuştur (Middleton, 1995: 356).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde önem taşıyan diğer bir analiz de Burundi gibi Kenya'da da yerli halk üzerindeki baskının yoğun olarak Kikuyulara uygulanmış olmasıdır. Çünkü BGB ülkelerinin geneline bakıldığında sömürgeci ülkelerin halkın çoğunluğunu değil, azınlık kesimi desteklediği görülmektedir. İngiltere'nin Kenya'da uygulamak istediği, sömürgeci devletin Burundi'de uygulamak istediği ile benzerdir ve Kenya'da halk tarafından sorgulanan devlet meşruiyetinin sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sürekliliği de yerli yöneticiler ve elit, sömürgeci devlet ile iletişim halinde ve başarısız devletin mevcudiyetini koruyarak gerçekleştirmişlerdir.

Kenyalılardan alınan ücret ve vergi dengesizliği de halkı isyan ettiren ve çatışmalarda rol oynayan bir etkidir. Bunun en çarpıcı göstergesi, 1920-1923 yılları arasında

¹³ 48 Avrupalı yerleşimci için 11.000 Massai köylüsü ve 11 milyon çiftlik hayvanı yerlerinden edilmişlerdir.

Kenyalı halka toplam ödenen ücret ve doğrudan ve dolaylı olarak alınan vergilerin dengesizliğidir. Toplam ödenen ücret 1 milyon sterlin iken halktan alınan vergiler 750 bin sterlindir. Halkın fakirliği ve köleliğe itilmesinin en iyi örneklerinden biri de bir Kenyalı'nın aldığı net ücret üzerinden yapılan hesaplamalarda ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda 1920'lerde bir Kenyalı yerli işçinin aylık ücreti 10 Kenya şilini iken ödediği kelle vergisi yıllık 20 şilindi ve bir aile en az 3 kişiden oluşmaktaydı. (Delf, 1961: 58).

Diğer yandan halk arasındaki eşitsizlikle birlikte Avrupalı yerleşimcilere tanınan imtiyazlar, yoksul halkın haksız ve adaletsiz olarak zenginleşen kesime düşman olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, 1918'de yerli halktan alınan kelle vergisi 280 bin sterlin iken yerli olmayanların (Avrupalı ve Hintliler) ödediği vergi 12.197 sterlin idi (Edmun, 2010: 13) ve yabancı yerleşimcilerin ödediğinin iki katından fazla vergi ödeyen yerli halkın mevcut duruma tepkisi baskılar nedeniyle ancak 1950'lerin başında ortaya çıkmıştır.

Sadece Avrupalı yerleşimciler ve Kenyalılar arasında değil, Kenyalı yerliler arasında da ekonomik farklar oluşmaya başlamış ve çatışmalara zemin hazırlayan faktörlerden biri olmuştur. Kikuyular'ın ayrıcalıklı kesim olmasının yanı sıra bazı Massai gruplara da Luolar ve diğer etnik gruplar tarafından tavır alınmaktaydı. Dolayısıyla sömürgecilik döneminde kırsal kesimde yaşayan halk ile kentli nüfus arasında da ücret açısından farkların oluşmasıyla birlikte refah düzeyi açısından da mevcut fark iyice artmıştı. Bu bağlamda ülkenin geneline bakıldığında yurtsuzlar 300 bin ve fakirler 620 bin kişi iken orta sınıf 250 bin ve zenginler 225 bin kişiden oluşmaktaydı (Leys, 1974: 178-179).

Halkın yönetime olan güvensizliği, yönetim için tehdit oluşturmaya başlayınca ülkede iyileştirme planları yapılmaya başlanmıştır. Siyasi istikrarsızlık, başarısız bir devlet olan Kenya'da iyileştirme planlarının da başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Ekonomik sorunlar ve eşitliksizlik başta olmak üzere devletin zayıflığı ve sömürgeci ülkenin müdahaleleri gibi etkenler nedeniyle zayıf bir üçüncü dünya ülkesi olan Kenya, sömürgecilik döneminde iç çatışmalar yaşamıştır. Özellikle sömürgeci devletin ülke içine müdahaleleri Reno'nun ve Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde Kenya'daki çatışmalarda büyük önem taşımaktadır.

Kenya halkı, zayıf ve başarısız devlet yapısına ve meşru temelleri olmayan devlet uygulamalarına ilk tepkiyi Mau Mau isyanıyla 1952 yılında vermiştir. Kenya'yı diğer

BGB ülkelerinden ayıran en önemli faktör bu isyanda karşıt etnik grupların mücadele etmemesi, aksine ülkedeki etnik grupların mevcut adaletsiz düzene birlikte karşı çıkmasıdır. İngiltere, isyan sonrası düzenin sağlanması için Ekim 1953 tarihinde “Afrika Tarımını Geliştirmek için Yoğunlaştırılmış Plan” hazırlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu plan, yerlerinden edilmiş (özellikle Kikuyuların) yeniden yerleşimini öngörmüştür. 1956’da uygulamaya konulan plan daha sonra Kikuyuların yaşadığı yerlerin dışında ülkenin birçok bölgesine de uygulanmıştır (Lawrance Report, 1966, Table B). Tarımsal araziler bakımından zengin olan fakat tarımsal bilgi ve tecrübeye ihtiyaç duyan halkın güvenliğinin sağlanması konusunda sömürgecilik döneminde Kenya’da atılan önemli bir adımdır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde BGB’de olduğu gibi Kenya’daki çatışmalar sonrasında da halk mülteci kampları benzeri iyileştirme kamplarına alınmıştır. 80 bin Kikuyu kadını ve erkeği Ocak 1954 tarihinde kabul edilen “Rehabilitasyon Planı” çerçevesinde 100 kampa yerleştirilmiştir. Bu kamplar da, BGB ülkelerindeki mülteci kamplarındaki uygunsuz yaşam koşullarının yaşandığı yerler benzeri yerler olmuşlardır. Kenya’da oluşturulan kampların kuruluş amaçları aslında İngilizlerin çıkarlarını gözetmek ve Avrupalı yerleşimcilere karşı olası isyanları önlemektir (Özer, 2005: 88). Kamplarda izlenen siyaset “Yumuşak Hitler Siyaseti” olarak ifade edilmekteydi. Çünkü zor koşullara dayanamayan bebekler ölmekte ve bakımsızlıktan ölen bebekler anneleri tarafından zorla kamptan uzağa gömürülmekteydiler (Santoru, 1996: 253-65).

Çalışmanın bir sonraki kısmında ele alınacak olan Kenya’daki Mau Mau isyanının BGB ülkelerindeki benzerlerinden farkı, İngiltere’nin bu isyanı zaman içinde kendi lehine çevirerek, rehabilitasyon kamplarındaki Kikuyuları 1953 yılında oluşturduğu MRA (Moral Rearmament/Ahlaki Silahlanma)’ya katılmaya ikna etmiş olmasıdır (The East African Standart, 1954). İngiltere sömürgeci düzen içerisinde bu politikayı manevi değerler ile dini değerleri kullanarak gerçekleştirmiştir (The East African Standart, 1953).

Soğuk savaş döneminde tüm dünyada ve Afrika’da yayılan milliyetçilik hareketleri Kenya’da da ortaya çıkmaya başlamış ve uygulanan planlar ve alınan yardımların da başarısızlıklarıyla ülke halkı bağımsızlık taleplerini arttırmıştır. Ayrıca, Kenya’daki

milliyetçi hareketler, BGB ülkelerindeki sömürgeci ülkelerin izlediği politikalarda olduğu gibi İngiltere tarafından da “komünizm” olarak adlandırılmıştır (Elkins, 2000: 25-57). Dolayısıyla soğuk savaş döneminde iki bloğun savaşı sırasında Batılı ülkelerin izlediği politikalara karşı çıkan üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi Kenya’da da isyancılar “komünist” olarak nitelendirilmişlerdir.

Şehirdeki Kenyalıların İngilizler tarafından boru hatlarında çalıştırılmaları ve isyan sonrası rehabilitasyon kamplarına yerleştirilmeleri, halkın zorlu yaşam şartlarını daha da zorlaştırmış ve önce 1957’de sonra da 1958’deki isyanlara ve artan çatışmaların tırmanışıyla 1959 yılında gerçekleşen Hola Katliamına¹⁴ neden olmuştur (Cowan, 1956).

Dolayısıyla İngiliz sömürge yönetimi, Kenya’daki milliyetçilik hareketlerini ve kendilerine karşı tavır alınmasını ne rehabilitasyon kamplarıyla ne de liberal reformlar ve yeniden yerleşim planlarıyla engelleyememiştir (Özer, 2005: 90). Bunun yerine İngiltere, başkanlık sistemini Kenya’ya getirerek ülkeye bağımsızlığını vermek zorunda kalmıştır. Batılı tarzda bir demokrasi ve yönetimi Kenya’ya benimsetmek isteyen İngiltere, amacına ulaşarak başkanlık tipi bir yönetimi Kenya’ya getirmiştir (Rosberg ve Nottingham, 1966: 319).

Kenya’daki çatışmaların temel nedenleri, genel anlamda diğer BGB ülkelerindeki çatışmaların nedenleriyle benzeşmektedir. Ekonomik yetersizlik, yoksulluk, açlık, susuzluk, kuraklık, işsizlik, hastalıklar, yolsuzluklar, dışa bağımlılık, halkın eğitimsiz olması ve eğitilmiş kesimin kişisel çıkarları çerçevesinde hareket etmesi ya da karışık etnik grup tarafından katledilmesi, siyasi yetersizlik ve belirli grupların halk üzerinde otorite olması gibi nedenlerle Kenya’daki çatışmalar gerçekleşmiştir.

Ekonomik açıdan halkın refah düzeyinin oldukça düşük olması, bunun yanı sıra halkın açlık, hastalık, susuzluk ve kuraklıkla mücadele etmesi sosyal açıdan Kenya’nın ulus inşa sürecini ve çatışmasız istikrarlı bir ülke olmasını engellemiştir. Diğer Afrika

¹⁴1959’daki Hola Katliamı Kenya’daki çatışmaların fitilini ateşleyen önemli bir olaydır. Sömürge kurallarına zorla adapte etmek isteyen ve bunu da rehabilitasyon adı altında gerçekleştirmeyi hedefleyen İngiltere, Hola’da, Mwea’daki halka uygulananları tekrarlamış ve 11 alıkoyulmuş insanın katledilmesine sadece kamusal kayıplar diyebilmiştir. Toplam 80.000 alıkoyulmuş siyahî kadın ve erkeğin olağanüstü hal sonrasında reform hareketleriyle yeniden yerleşimini amaçlayan İngiliz Sömürge Hükümeti, uyguladığı yanlış politikalar ve de Kenya milliyetçiliğini hesaba katmaması sebebiyle meydana gelen krizleri ve iç savaşın büyümesini önleyememiştir.

ülkelerinin çoğuna oranla yeşillik olan Kenya'da uzun yıllar kuraklık ve açlık sorunlarının olmaması ise nispeten olumlu bir gelişmedir (Peace Pledge Union, 2010).

Acharya'nın üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında önemle vurguladığı ve iç dinamikler arasında nitelenmesi gereken çevresel faktörlerin güvenlik sorunlarında yer almasına Kenya'dan örnek vermek mümkündür. Ülkede farklı dönemlerde yaşanan kuraklık, ülke halkının isyan etmesine neden olan önemli bir faktördür. Bu bağlamda değerlendirildiğinde son dönemde yaşanan 2009 yılı kuraklığından önce 1970'ler ve 1980'lerde Kenya'da kuraklık ve açlık yaşanmıştır. Bununla birlikte halkın büyük bir kısmında etkili olan AIDS, sıtma, tüberküloz gibi hastalıkların ülke nüfusu üzerinde halen etkisi olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla çevresel faktörler arasında nitelenebilecek olan sağlık sorunları da üçüncü dünyaya has güvenlik sorunları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda birinci dünya ülkelerinde bu gibi sorunların olmayışı, üçüncü dünyanın güvenlik anlayışının farklı olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Güvenlik harcamaları yerine öncelikle sağlık ve kalkınma harcamalarının önemsenmesi gereken Kenya ve BGB ülkeleri, olası bir çatışma durumunda yetersiz kalmaktadır. İç dinamikler olarak gösterilen sağlık sorunları, susuzluk, kıtlık ve açlık, halkın isyan etmesine en büyük etkenlerdendir. Bu nedenle insan yaşamı için gerekli birincil ihtiyaçların olmayışı, ülke iç güvenliğini de tehlikeye sokmaktadır (Peace Pledge Union, 2010).

Ülke elitleri, Kenya'daki çatışmalarda etkin rol oynayan diğer bir önemli faktördür. Batılı tarzda eğitim görmüş olan yönetici elitin (Leys, 1974: 13) varlığı üçüncü dünya ve BGB ülkelerinde görülmektedir. Oluşturulan eğitimli elitler aracılığıyla iç politikaya dış güçlerin müdahalesi mümkün olabilmiştir (Özer, 2005: 51). Batı'da yetişmiş elitler, Batılı sömürgeci ülkeler tarafından her alanda kullanılmışlardır (Pennock, 1964: 34). Fakat diğer yandan sömürgeci ülke olan İngiltere'nin Kenya elitlerinden beklentileri istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda Batı'da yetişen Kenya elitlerinin başında ülkeye adını veren Jomo Kenyatta gelmektedir (Delf, 1961: 47) ve Kenyatta'nın milletçilik hareketlerini başlatan Mau Mau'ya destek vermesi, İngiltere tarafından beklenmedik bir gelişme olmuştur. Soğuk savaş döneminde sosyalist siyaset yanlısı tavrı alan Kenyatta, İngiltere'yi hayal kırıklığına uğratmıştır (Elias, 1963: 347-48).

Sömürgeci devlet olarak Kenya’da izlediği politikalar açısından hata yapan İngiltere, Uganda’da da benzer bir strateji izlemiştir. Uganda’da önce mevcut yöneticiyi devirmek için İdi Amin’i kullanmış daha sonra Amin’in kendine karşı milliyetçi ve İslam’ı destekleyen tavır alması sonrasında İdi Amin’i “kötü lider” ilan etmiştir. Dolayısıyla İngiltere, sömürgesi olan BGB ülkelerinde ülke liderlerinin İngiltere tarafından talep edilen politikaların aksi bir politika izlemesi durumunda o lider etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Kenya’da da Kenyatta’nın milletçi hareket niteliğindeki Mau Mau isyanına destek vermesi sonrası İngiltere desteğiyle hapsedilmesi bunun en iyi örneğidir (Elias, 1963: 347-48). Genel olarak bakıldığında üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda benzer duruma rastlanmaktadır.

Ulus inşa süreçlerinde Batılı ülkelerin model alındığı üçüncü dünya ülkelerindeki din ve siyasetin zorla kültürlenme¹⁵ politikaları çerçevesinde benimsetildiği de bilinmektedir. Kenya’da Hıristiyanlık ve Batılı siyasi model olan Başkanlık sisteminin getirilişi bu politikanın göstergesi niteliğindedir (Shafer, 1972: 59). Üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan dini misyonerlik hareketleri ve kültürlenme politikaları bu ülkelerde yaşanan çatışmaların doğrudan nedenleri olmasalar da çatışmaların gelişiminde önemli rol üstlenmişlerdir. Kenya’da da etkili olan misyonerlik hareketleri ve Batılı değerlerin benimsetilmesi Kenya’nın bağımsızlığına kadar ülke kontrolünü sağlamıştır (Leys, 1974: 56).

Bölgeye 8. yüzyıldan itibaren gelerek hâkim olan Araplar, Hintliler, İranlılar ve Osmanlılar bölge halkıyla evlilikler yapmış olmalarına karşın (Ndeti, 1975: 19), Kenya’ya kendi değerler sistemini benimseten İngilizler, ülkeye yerleştirdiği vatandaşlarıyla yerli halk arasında sosyal bağ kurmamış ve uzun yıllar aynı okullarda eğitim görmemişlerdir (Adam, 1965: 59, Özer, 2005: 62). Bu durum Afrika’daki ülkelerin birçoğunda görülmektedir.

Kenya halkı, İngilizler tarafından imtiyazlar verilen Kikuyular’ın Kikuyu Merkez Birliği (Kikuyu Central Association/KCA) grubu ve Massailerin bazı gruplarına tepki göstermektedir. Kenya Afrika’nın genelinde olduğu gibi oldukça kozmopolit bir nüfus yapısına sahiptir. Kırk civarında kabileden meydana gelen Kenya’da çoğunluğu

¹⁵Zorla kültürlenme/Kültürel Asimilasyon: Bir kültürün başka bir kültürü kendi içinde eriterek yok etmesidir.

Kikuyular ve Luolar oluşturmaktadır (The East African Standart, 2004). Dış güçlerin politika ve ekonomide halkı kışkırtıcı güce sahip olması (Carter ve Brown, 1958: 10-14) bir üçüncü dünya ülkesi olan Kenya'da güvenliğin, birinci dünya ülkelerinin güvenliğinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Zayıf ekonomi, istikrarsız ve sorunlu siyasi yapı, nüfusun kozmopolit yapısı, ülkedeki güvenliğin olmayışının ve halkın kendisini güvenliksiz hissetmesinin diğer nedenleridir.

İngiliz sömürge düzeni, 19. ve 20. yüzyılda Kenyalıları etnik kimlikleri itibariyle katı bir şekilde ayırtmıştır. Ruanda'da ve diğer üçüncü dünya ülkelerinde de benzer durumları görmek mümkündür. Bu ayırım, sömürgecilik sonrasında da halkın yerleşimlerinin etnik ayrıma tabi tutulması şeklinde görülmüştür (Özer, 2005: 84).

Daha sonra iki büyük kabile olan Kikuyular ve Luolar, ülkede siyasi ve dolayısıyla da ekonomik gücü ellerinde tutabilmek için mücadele etmişlerdir. İngiltere'nin destek vaadleri ile gittikçe düşmanlığa dönüşen rekabet, özellikle iki etnik grubun iç çatışmalara varan ve bu çatışmaların 2008'de dahi sona ermediğini gösteren düşmanlığa neden olmuştur. Dolayısıyla "kabileler arası kin ve nefret", üçüncü dünya ülkelerinin Afrika kanadında yaşanan ve birinci dünya ülkelerinde rastlanmayan bir çatışma nedeni ve güvenlik sorunudur.

Kikuyuları destekleyen İngiltere, Luoları ve diğer etnisiteleri göz ardı etmiştir. Bu ayırıştırmanın kendi çıkarlarına hizmet edeceğini düşünen sömürgeci ülke, beklentilerinin karşılıksız çıkması ve Kikuyuların başlattığı Mau Mau isyanı üzerine bölgedeki politikalarını gözden geçirmesi gerektiğinin farkına varmıştır.

2.4.1.2. Mau Mau İsyanı ve Moi Dönemi İsyanları: Ulus İnşası Sorunu ve Ülke Elitlerinin Rolü

Bolşevik devriminin Soğuk savaş yıllarında Afrika ülkelerinde görülen etkileri, Kenya'da da milliyetçilik hareketleri şeklinde görülmüştür (Ndeti, 1975: 48). Mau Mau isyanı da bu doğrultuda gerçekleşmiştir. "Uhuru (özgürlük)" temelinde gerçekleşen isyan, herhangi bir kabileye değil, İngiltere'ye karşı olmuştur (Harbeson, 1973: 22-23) ve bu saldırı her ne kadar sadece Kikuyulara mal edilmiş olsa da, isyanda Embular ve Merular da yer almıştır (Elkins, 2000: 25-57).

1952 Mau Mau isyanı incelendiğinde, öncelikle dönemin sömürgeci gücü olan İngiltere'nin, Kenya halkının ekonomik ve sosyal sorunlarını çözemediği, aksine çözümsüzlüğü sürdüren katı politikalarını halka baskı şeklinde uyguladığı gözlemlenmektedir. Afrika'da gerçekleşen milliyetçilik hareketleri Kenya'da da görülmüş ve yerli halkın örgütlenmesini başlatmıştır. Avrupalı yerleşimciler nedeniyle yurtsuz kalan Kenyalılar, önce işçi daha sonra da köle olmaya zorlanmış ve bu adaletsizlik de İngiltere tarafından yasalara bağlanmıştır. Bu durum halkı isyana teşvik ederek önce İngiltere'ye daha sonra da yerli halk içinden İngiltere ile birlikte hareket edenlere karşı mücadele başlatmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında Ayoob ve Reno'nun belirttiği ülke içi güvensizlik algısı, realizmin savlarının tersine askeri olmayan iç tehditlerden kaynaklanmaktadır.

Sivil toplum düzeyinde örgütlenememiş olan halk küçük isyancı gruplar şeklinde örgütlendiği için kanlı bir şekilde bastırılan Mau Mau isyanı sonrasında Batılı tarzda eğitim almış olan ve eğitimini aldığı Batılı ülkelere ihanet etmiş sayılan Kenyatta, isyandan sorumlu tutularak hapsedirilmiştir (Shafer, 1972: 56).

Kikuyuların partisi olan KANU iktidarı döneminde başlayan ve artan kabileler arası çatışmalar gittikçe bir iç savaşa dönüşmüş ve Kenya'nın üç temel bölgesi çatışmaların merkezi konumuna gelmiştir. Merkezi otoritenin yokluğu ve belli bir etnik sınıfın elitlerinin ülke yönetimine hâkim olması, halkı hükümete ve egemen olan etnik gruba karşı tavır almaya yöneltmiştir. Bu doğrultuda zayıf üçüncü dünyanın parçası olan Kenya'daki çatışmaların yoğun yaşandığı bölgeleri; Kuzeydoğu Koridoru, Rift Valley ve Kuzey Rift Valley Koridoru ile Sahil Koridoru (Özer, 2005: 54) olarak ayırmak mümkündür.

Kuzeydoğu koridoru, kuzeyde Etiyopya, doğuda ve kuzeydoğuda Somali ile sınırdır. Bölge, Kuzey bölge sınırı olarak bilinmektedir. Buradaki dini-etnik gruplar, Somali, Boran, Rendilles ve Turkana bölgelerinden gelenlerden oluşmakta ve sömürgecilik döneminden beri "kapalı bölge" ya da "gizli operasyon bölgesi" olan alana özel hükümet izni olmadan hiç kimse girememekteydi. Bölge gazetecilere, yardım ekiplerine, insan hakları gözlemcilerine ve muhalif politikacılara kapatılmıştı. Daha sonra uluslararası baskılar sonucu açılan bölge sınırları, 1964 yılında ülke bağımsızlığını kazanınca Kuzeydoğu Eyalet Sınırı olarak çizilmiş ve bölgeye genelde

siyasi amaçlı olarak Somali halkı yerleştirilmiştir. Böylece bölge halkı, Somali ile ekonomik ve kültürel ilişkilerinin devamı sağlanarak bağımsız Kenya ile Somali arasındaki ilişkilerde önemli rol oynamışlardır (Ajulu, 2001: 31). Kenya, bağımsızlık sonrası Somali ile ilişkilerinde bir sorun yaşamamak için bölge yönetimini hem Kenyatta hem de Moi hükümetler döneminde baskı altında tutmuş ve bölgede olağanüstü hal kanunlarını uygulanmıştır (Özer, 2005: 54-55). Demokrasiden yoksun Kenya’da yönetim, çatışma çözümlerini barışçıl yöntemler yerine baskıcı otoriter bir anlayışla sağlamayı öğrendiği için zayıf devlet yönetim anlayışının gereklerini yerine getirmiştir.

Diğer yandan bölgenin şiddetli iç savaş tarihi çok uzundur. Başlangıcı 1963 yılında gerçekleşen Shifta Savaşı’na (Örgütten Ayrılık Savaşı) dayanmaktadır. Daha sonraki yerleşimciler için uygulanan yerleşim programlarından da etkilenen bölge, 1980 yılında Bulla Karatsi Katliamı’nda yüzlerce insanın ölümüne ve yüzlercesinin de yaralanmasına sahne olmuştur. Hükümet birliklerinin Bulla Karatsi köyüne saldırıp köyü yakmaları ve altı hükümet görevlisinin intikamını alma çabaları, bölgedeki iç savaşı tetiklemekten başka bir neticeye ulaşmamıştır. Hükümete karşı artan tepkiler, 1984 yılında Wajir Katliamı’nı beraberinde getirmiştir. 2000 Degodia kabilesi üyesinin öldüğü ve binlerce kayıp verilen katliam, siyasi kargaşaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu çatışmalara bir de 1970’lerin ortalarında başlayan ve 1990’lar öncesinde Etiyopya’daki ve Somali’deki süren istikrarsızlık eklenmiştir. Şüphesiz bölgenin az gelişmişliği ve çatışmaları, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı da tırmandırmıştır. KANU hükümetinin yasadışı güçlerin eşit olarak ihtiyaçlarının karşılanacağını garanti etmesiyle ve Somali eyaletlerinin iç savaş yüzünden ekonomik ve siyasi çöküşüyle bölgede ölümler ve baskınlar artmaya başlamıştır (Ajulu, 2001: 31). Temel kaynaklar azalmış, siyaset ve ekonomi Afrika’nın tamamında çökmeye başlamıştır (Kenya Daily Nation, 2004; Özer, 2005: 55). Kenya da mevcut durumdan etkilenerek bir yandan yoklukla mücadele ederken diğer yandan iç çatışmalarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Bununla birlikte Somali ve Etiyopya’da yaşanan iç savaş Kenya’ya da sıçramıştır. Böylece ülkedeki hayvan hırsızlıkları, etnik çatışmalar 1990 sonrasında daha da artış göstermiştir. Dolayısıyla hükümet bölge kontrolünü kaybetmiş ve siyasi güç ve kontrol tamamen diktatörler aracılığıyla dış güçlere teslim edilmiştir. Çünkü hükümet sadece

kent merkezlerini koruma ve kontrol altına alabilmiştir. Ayrıca, merkezi hükümetin çöküşü, Somali'deki ve sınır boylarındaki kanunsuzluk akışının, hukukun bozukluğunun Kenya'ya sığıncasını da kolaylaştırmıştır (Özer, 2005: 55).

Rift Valley ve Kuzey Rift Valley Koridoru olarak bilinen Rift Vadisi'nde ve Batı Kenya'da yaşanan çatışmaların nedeni ise, KANU hükümetinin kapsamlı stratejisinin sonucudur. Demokratik hareketi engellemek isteyen KANU, demokratik reformları yürürlüğe koymak isteyen Kenyalılara karşı bir çatışma stratejisi oluşturmuştur. Çok partili sisteme geçilmesi yanlısı muhalifler ve demokratik düzen karşıtı KANU hükümeti arasında da bir çatışma meydana gelmiştir. Yönetimdeki kargaşa, ülke halkı içinde kaygıları arttırmış, hükümet tarafından bizzat gerçekleştirilen kısırtma politikaları sonucu Kenya'daki iç savaş tırmandırılmıştır (Özer, 2005: 55-56).

Ülkede artan şiddet eylemleri ABD ve İngiltere'yi harekete geçirmiştir. Washington hükümeti, bünyesindeki Afrika gözlemcileri aracılığıyla Afrika kıtasındaki etnik şiddet araştırmalarını Kenya'da da gerçekleştirmiştir. Gözlemcilerin Kasım 1994 raporuna göre 1500'den fazla ölü ve 300.000'den fazla yerinden edilmiş vatandaşın bulunduğu Kenya'daki etnik çatışmalar, Rift Valley Eyaleti'nde başlamış ve Doğu'daki Kıyı Eyaleti'nin batı bölgelerine yayılmıştır. Bu nedenle iç savaşın giderek ülkenin tümüne sıçraması, Kenya'daki etnik gruplar arasındaki güveni ve hükümetin kendilerini koruyacağına dair inançları ortadan kalkmıştır. Halkın içinde bulunduğu güvensizlik durumunda düşman kabile üyeleri, sömürgeci güç, dış güçler vb... güvenlik tehdidi olarak algılanılmıştır. Güvensizlik algısı içerisindeki halk, çatışmalarda katledildiği gibi çatışmalardan kaçarak mülteci konumunda da olabilmişlerdir. Bu bağlamda gözlemcilerin bölgeyi ziyaretlerinde çiftlikler terkedilmiş, evler ve okullar yakılmış olarak bulunmuştur. İngiliz Mülteci Konseyi üyesi Lord David Ennals'ın gözlemcilerle birlikte yaptığı bölge ziyaretinde "Küçük Bosna" ile karşılaştığını ifade etmiştir (Mugai, 1994).

Kenya halkının tamamının Hıristiyan olması için çaba sarfeden İngiltere, çatışmalar devam ederken halkın yerel hükümete güvenmemesi ve Kenya Ulusal Kiliseler Konseyi National Council of Churches of Kenya-NCCCK), Katolik Kilisesi ve Kenya Kızıl Haç ile diğer sivil organizasyonların yardımlarına sığınmalarından memnun olmuştur (Mugai, 1994). Hristiyanlığın dayatılması için büyük bir fırsat olan bu gelişme İngiltere

ve ABD çıkarlarına bir kez daha hizmet etmiştir (Özer, 2005: 56). Üçüncü dünya ülkelerindeki dini ve kültürel Batılı ülkelerin baskısı, halkın manevi dünyasına hitap ettiği için sömürgeci ülkeye ya da kişisel çıkar sağlayan elitlere beklentiler düzeyinde hizmet etmiştir.

Çatışmaların çıkışını destekleyen süper güçler, diğer üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi Kenya'da da önce etnik unsurları kışkırtma daha sonra da bölgeye müdahale etme yöntemini uygulamışlardır. Bu bağlamda, Moi ve KANU hükümetinin Kenya'da iktidar olmasını destekleyen Batılı ülkeler, 2002 seçimleriyle Moi hükümetini devirmeyi hedeflemiştir. Buradaki temel fikir, Batılı ülkeler, kendilerinin oluşturduğu Kenya hükümetini, meydana gelen çatışmaların sebebi olarak gösterip uluslararası ilişkilerde kullanılan “ağabey” rolünü başarıyla tamamlamışlardır (Özer, 2005: 56).

Kenya'da hüküm süren bu fikrin ABD tarafından oluşturulduğunu gözlemcilerin raporlarından da anlamak mümkündür. ABD Gözlemcilerinin 1994 yılında yayınlanan raporlarına göre; “şiddet, etnik veya kabileler arası gibi görünse de temelinde siyasedir. Moi hükümeti ve onun Kalenjin toplumu, şiddetin ekonomik ve siyasi açıdan faydalarından kısa dönemde yararlanmaktadırlar.” NCKK ve Parlamento Komitesi Kikuyu raporu da ABD gözlemcilerini desteklemektedir. Hükümetin çatışmalara müdahil olduğunu doğrulayan raporlar, Moi hükümetinin devrilmesi için ilk adım olmuşlardır (Holmquist, 2002: 35).

Kenya'da yaşanan çatışmaların üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirilmesinde önemli bir analiz sunan ABD gözlemci raporu, çatışmaların kasten başkan Moi ve kendi grubu tarafından kışkırtılmış olduğunu, fakat yavaş yavaş çok partili olan Kenya'da pluralist bir politika atmosferinin de oluşturulmaya çalışıldığını ifade etmektedir. Hâlbuki Kenya'da oluşturulmaya çalışılan federal sistemin temelinde etnik beraberlik olması gerekmektedir. Bu sebeple siyasi muhalefet yanlısı etnik gruplar cezalandırılmamalı ve Kalenjin olmayanlar Rift Valley'den ayrılmamalıdır. Diğer bir ifadeyle “majimboizm¹⁶” denilen bölgenin sadece Kalenjin ve Massailere ait olmasını öngören anlayış terk edilmelidir (Mugai, 1994).

¹⁶ Majimboizm: Mwai Kibaki ve başkentte yaşayan yönetici kesimin dışında yaşayan halka da ülke gelirlerinin eşit olarak paylaşılması düşüncesidir.

Çatışmalar 29 Ekim 1991 tarihinde ilk kez ortaya çıkmıştır. Hükümet, çok partili sistemi benimsemeye çalışırken ortaya çıkan iç savaş Aralık 1992 tarihine kadar sürmüştür. Şiddet eylemlerinin başladığı bu dönemde uluslararası örgütler ve süper güçler günümüzde olduğu gibi duyarlı davranmamışlar ve çatışma ortamını desteklemişlerdir. Müdahale etmeleri gerektiğinde ise, rollerini tekrar üstlenerek harekete geçmişlerdir (Maina, 1997).

Rift Valley’de Kalenjin ve onların Massai müttefikleri Kikuyulara, Luolara, Luhyalara ve diğer gruplara dış güçlerin desteğiyle birlikte terörizm uygulamışlardır (Mugai, 1994). Tırmanan çatışmalar, 1992’deki ilk demokratik seçimlerde Rift Valley Eyaleti’ndeki etnik temizliğe neden olmuştur ve 1993-1994 yılları arasında bu etnik temizlik devam etmiştir. 1992 ve 1993 yılları arasındaki etnik şiddet, siyasi elitlerin çıkarlarına hizmet etmiştir. Egemen parti olan KANU’nun elitleri siyasi seçim bölgesini yasa dışı olarak hâkimiyetleri altına alabilmek için Kenya halkından zorla partiye üye toplamış ve kaydetmişlerdir (Kiarie, 2003: 55-56). Bu durum Ruanda, Burundi gibi diğer BGB ülkelerinin de dâhil olduğu üçüncü dünyadaki ülkelerin ortak kaderidir. Ayrıca üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde Kenya’da gelecek kaygısı olan gençlerin yönetici elitler tarafından kullanılması ve çatışmalarda taraf olmalarının sağlanması da gerçekleşmiştir.

Bölgedeki Kalenjinler ve Massailer, Kenya hükümetinin de desteğini alarak kendileri dışında farklı etnik grupların Rift vadisinde yaşamalarını istememişlerdir. Bu doğrultuda 1978 yılında Moi’nin iktidara gelmesiyle “majimbo” idealini uygulamaya geçiren ve 1992 yılında gerçekleşen etnik temizlikte de etkin olan Kalenjin ve Massai halkı, Kenya’yı Nazi Almanyası’na dönüştürmüştür. Hükümetin kışkırttığı etnik yayılımcılık, dönemin politikacılarının güvenlik korkularından çok siyasi arzularının ön plana çıktığının bir göstergesidir (Proctor, 1965). Kenya’da gerçekleşen etnik temizliğin ardındaki asıl neden yöneticilerin güveniksizlik algılarıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde karşıt grupları tehdit olarak algılayan yöneticiler, kendilerini daha güvenli hissetmek için tehdit unsurlarını ortadan kaldırmaya çalışmışlardır.

Yönetici elitin önemli bir etken olduğu Kenya’daki çatışmalarda hükümetin gerçekleştirdiği provokasyonların yanı sıra yolsuzluklar da tetikleyici bir unsur olmuştur. Bu kapsamda yolsuzluk yaptığı bilinen yönetici elitin çatışmaları önleme

konusunda aldığı önlemler de halkı ikna etmemiş ve güvensizlik algılarını sona erdirememiştir. 1992'deki etnik temizlik sırasında, yolsuzluklarla ön plana çıkan eski Enerji Bakanı Nicholas Biwott, ikinci başkan George Saitoti, Yerel Hükümet Bakanı William Ntimana ve Hükümet Sözcüsü Prof. Dr. Ngero'nun Görev Gücü (Task Force) ve Parlamento Seçim Komitesi olmak üzere iki komisyon oluşturarak bölgeyi kontrol etmeye çalışmaları ülke halkının güvensizlik algılarını ortadan kaldıramamıştır. Komisyonlara yardım etmek amaçlı oluşturulan NCCK (Mungai, 1994) ise, İngiltere'nin desteğiyle hareket ettiği için halkın, bu kuruluşa olan inancı da söz konusu olmamıştır (Özer, 2005: 57-58). Buna bağlı olarak, ülkedeki yerel yöneticilerin çatışmalara barışçıl çözümler getirme çabaları arkasındaki gerçek nedenler, yolsuzlukla kişisel çıkar edinimi ve sömürgeci devletin ülkede etkinliğini yitirmek istememe arzusu olarak nitelendirilebilmektedir.

Rift Valley'in kuzey bölgesi ise, ülkenin Tanzanya'ya yakın olan yarı kurak alanlarıyla, Uganda, Sudan ve Etiyopya ile sınırdır. Bölgede göçebe etnik gruplar yaşamakta ve ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi çatışmaktadırlar. Bölge, 1964 yılında kazanılan bağımsızlıktan beri Kuzey Sınır Eyaleti'nin bir parçası olarak yönetilmektedir (Özer, 2005: 58).

Yüzyılın son çeyreğinde Kuzey Uganda ve Güney Sudan'la gizli yakınlık kuran bölge halkı, sınırın ötesinden gelen otomatik silahlar ve destek ile ülke içi çatışmaya müdahil olmuştur. 1980 öncesi Turkana'ya yapılan sınır ötesi baskınlarla sıkça gündeme gelen bölgeden Kuzey Uganda'nın 200 km içine kadar girilmesi söz konusu olmuştur (Özer, 2005: 58). Bu gelişmelerle birlikte çatışmaların bölgesel nitelik taşıması, ülkesel sınırlar dâhilinde alınacak önlemlerin yeterli olmayacağına göstergesidir.

Milliyetçilik hareketleri sonrasında Kenya'nın bağımsız olması ve bağımsızlığı sonrasında da sınırları etnik unsurlar gözetilmeden Batılı ülkelerin çıkarları çerçevesinde belirlenmiş ülkelerden oluşan bölgede sürekli tırmanan çatışmaların varlığı ülkedeki çatışmaları tetiklemiştir. Aynı etnik kökene sahip ancak farklı ülkelerde yaşayan akraba grupların birbirine destek olmak amaçlı olan ve etnik mücadeleye dönüşen çatışmalar genellikle BGB ülkelerinde olduğu gibi Kenya'da da sınır bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Diğer ülkelerdeki çatışmaların Kenya'ya da yansması üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarına göre olağan bir sürecin sonucudur. Bu bağlamda

1990'larda Afrika'da yeniden doğuş yaşandığını savunan Buzan, komşulararası savaşa dönüşen çatışmaları incelerken iç savaşların, sınır savaşlarına dönüştüğünü ve bölgeselleştiğini ifade etmiştir (Buzan ve Waever, 2003: 224). Etnik grupların bölge ülkelerindeki dağılımı, herhangi bir BGB ülkesindeki çatışmanın bölge ülkelerinin tamamına yayılacağına işaretidir.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde iç dinamikler arasında yer alan kuraklık Kenya'nın Kuzey Rift Valley bölgesinde de var olmuştur ve çatışma nedenleri arasında yer almıştır. Bu bağlamda 1992-1998 yılları arasında süren kuraklık Kenya'da en fazla Kuzey Rift Valley bölgesini olumsuz etkilemiştir. Bölge ekonomisi ve kaynakları tükenmiş, artan iç savaşla hükümet, Rift Valley'in kontrolünü kaybetmiştir. Dolayısıyla 1994-2001 yılları arasında ülke hükümeti, bölgenin kuzeybatı sınırlarını diktatörlere teslim etmiştir. Silahlı grupların artışı sığır hırsızlığını da tırmandırmış ve silah alımları limitsiz olarak artan bölgede siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlık da artış göstermiştir (Özer, 2005: 58). Bu paralelde Reno'nun üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı analizlerinde yer verilen yerel diktatörlük, silah ticareti, istikrarsız yönetim gibi çatışma nedenlerinin Kenya'da da gözlemlendiği ifade edilebilmektedir.

Sömürgeci ve süper güçler açısından değerlendirildiğinde, Kenya iç savaşıyla kaybedilmeye başlayan kontrol, İngiltere ve ABD'yi harekete geçirmiştir. Bu bağlamda Nisan 1998 tarihinde üç uluslararası insan hakları örgütü kanalıyla Kenya'yı uyan süper güçler, Moi hükümetini şiddete karşı hareketsiz kalmakla ve iç savaşı tetikleme suçlamışlardır (<http://www.channelafrica.org>).

Sahil Koridoru olarak tanımlanan Rift Valley Eyaleti'nde olduğu gibi *Sahil Eyaleti*'nde de ekonomik kriz ve siyasi hileler iç çatışmaların temel nedenini oluşturmuştur. Yıllardır siyasi elitler tarafından yüksek değerlerle satın alınan Kenya kıyılarında 1997 yılı seçimleri sonrası KANU tarafından anayasal reformlar uygulanmıştır. Bölgedeki ekonomik krizden faydalanan KANU, bölgede etkili olmadığı için bazı siyasi hilelere başvurmuştur. Bölgede uygulanan siyasi hilelerin en önemlisi Likoni Polis Merkezi'ne düzenlenen saldırı olmuştur. Bu şiddet olayını organize edenler dönemin hükümet yetkilileri olmuştur. Çünkü Kenya İnsan Hakları Komisyonu'na göre, sahildeki şiddet, Olağanüstü Hal Deklarasyonu'nu işleve geçirecek bir çerçeve oluşturacak ve böylece

Aralık seçimleri ertelenecek ve KANU hükümeti, bölgede kendinden daha etkili olan muhaliflere karşı yeniden bir inisiyatif kazanabilecekti. Ya da partinin sahil bölgesine ilişkin hesapları dâhilinde KANU, bölgede geniş nüfusa sahip Luo, Kikuyu ve KANU yandaşı olan Luhyalar'ın gözünde her zaman olduğu gibi kritik seçim döneminde de dikkate alınacaktı (Omolo, 2002: 209-220).

Diğer yandan çatışmalardaki temel aktörlerden biri olan yerel milis güçleri, Kenya'da da varlığını göstermiştir. Ayrıca, üçüncü dünya ülkelerindeki süper güç desteğiyle birlikte milis güçlerin silahlanması da Kenya'da yaşanan bir diğer gelişmedir. Bu durumun en iyi örneği, ABD Barış Gücü'nün 1994 yılında ülkeyi terk etmesi sonrasında 5000 M16 ve 5000 tabanca hibesinin milis güçlerin eline geçmesidir (Ajulu, 2001: 7).

Kenya sınırlarındaki küçük milis güçlerini diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi net verilerle ifade etmek mümkün değildir. Fakat genel olarak bakıldığında; Kuzeydoğu Eyaleti-Somali sınırı zaman içerisinde sığır hırsızlığından dolayı boşalmıştır ve bölgedeki etnik gruplar içinde buldukları güvenliksizlik algıları nedeniyle birbirlerine karşı silahlanmışlardır. Bu bağlamda Rift Valley Eyaleti'nde yaşayan Pokotlar ve Marakwetler karşılıklı olarak konuşlanırken, Kuzeydoğu Eyaleti'ndeki (Kenya-Etiyopya sınırı) milisler Turkana ve Merile bölgelerinde konuşlanmışlardır. Uganda-Kenya ve Kenya-Somali sınırında yaşayan Karamojonglar ve Pokotlar da küçük milis grupları oluşturarak kendi güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır (Özer, 2005: 59).

Halkın içinde bulunduğu güvenliksizlik algılarının tırmanışa geçmesiyle doğru orantılı olan çatışmaları sona erdirebilmek için 1990 sonrası artan silah alımları Kibaki hükümetini alarma geçirerek önlem almaya zorlamıştır (Kariuki, 2004). Şiddet olaylarının artması, istikrarsızlığın İngiliz kontrolünden çıkması sebebiyle ve hükümetin 2002 seçimleriyle değişmesiyle birlikte çatışma ortamı bazı yasalarla engellenmeye çalışılmıştır. Şiddetin ve iç savaşın önüne geçmek için uluslararası örgütler devreye girmiş (Özer, 2005: 59) ve 2007 seçimleri sonrasında yaşanan çatışmalardan günümüze kadar henüz kanlı iç çatışmalar tekrar yaşanmamıştır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının analizleri çerçevesinde değerlendirildiğinde sınırları Batılı ülkeler tarafından belirlenen Kenya'nın, istikrarsız siyasi, sosyal ve ekonomik yapısıyla kurumsal yapılanmasının da sömürgecilik döneminde ve sonrasında gerçekleşmediği gözlemlenmiştir. 1964 yılında bağımsız olan Kenya'da ulus inşa

süreci de, tepeden inme normların uygulanmaya koyulduğu Wesphalia sisteminin değerlerini benimsemiş Batılı model doğrultusunda uygulanmaya çalışılmıştır.

BGB ülkeleriyle benzer olan bir diğer konu da ülkedeki ilk seçimler sonrasında bağımsızlığın ilan edilmiş olmasıdır. 1963 yılı seçimleri sonrasında KANU'nun tek parti olarak çıkması ve 1964 yılında ülkenin bağımsız olmasının yanı sıra uzun yıllar tek bir partinin ülke yönetimine hâkim olması da üçüncü dünya ülkelerinin temel ortak noktasıdır. Bu bağlamda 2002 yılı seçimlerine kadar KANU'nun yönetimde kalması ve hâkim olan partinin çok partili sisteme direnmesi ve çok partili sisteme geçtikten sonra uzun yıllar yönetimde kalması da üçüncü dünya ülkelerinin bir özelliğidir. Kenya'da yönetimde bulunan KANU'nun KADU'yu ve KPU'yu feshederek KANU'ya dâhil etmesi de (Ajulu, 2001: 19) bir diğer benzerliktir. 1991 yılında çok partili hayata geçen Moi dönemindeki Kenya, bu geçişi diğer üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi uluslararası toplumun baskılarıyla gerçekleştirmiştir.

Kenya'da yaşanan seçim dönemi çatışmaları da diğer BGB ülkeleriyle benzerlik göstermektedir. 1963 seçimlerinden beri yönetimde olan KANU'nun yerine iktidara Ulusal Gökkuşaklı Koalisyonu (National Rainbow Coalition-NARC) hükümetinin gelmesiyle yönetici gücü kullanan Kikuyular isyan etmişlerdir ve 2002 yılı seçimleri sonrasında seçimlerin hileli olduğu iddialarıyla Nairobi'de çatışmalar başlatmışlardır. Yaşanan çatışmalar, Aralık 2007 yılındaki seçimlerde de tekrar etmiş ve çok sayıda insanın ölümüne neden olmuştur (Önal, 2008).

Genel olarak değerlendirildiğinde toprak sorunları, yerlerinden edilmiş, birbirine ve devlete güvenmeyen yerli halkın güvensizlik algıları, silahlanma yarışı, birbirinin malına mülküne zarar verme ve hırsızlıklar, çatışmaların siyasi ve ekonomik sorunlarla birlikte Kenya halkının sosyal yaşamına yansıyan tarafını oluşturmuştur (Kariuki, 2004). Diğer yandan üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda olduğu gibi Kenya'da da yerli insan gücü, nitelikli hale getirilmemiş, bunun yerine Batılı sömürgeci ülkelere nitelikli insan getirtilerek niteliksiz yerli halk kullanılmıştır (Amsden, 1971: 131).

Sömürgeci geçmişe sahip birçok Afrika ülkesi gibi Kenya'da da ortak olan ve bağımsızlık sonrası ülkede yaşanan çatışmaların tarihsel geçmişini oluşturan bir diğer benzerlik de Commonwealth'da temsil edilmesine rağmen, bölge temsilcisinin 1944 yılına kadar yerli siyahilerden olmamasıdır. Sir Philip Mitchell, 1944 yılında Doğu

Afrika Hükümeti'nin Yasama Konseyi'ne giren ilk siyahi temsilci olmuştur (Delf, 1961: 54).

Tarihsel olarak yönetimde sömürgeci ülkenin oluşu ve halkı her açıdan sömürmesi ve adaletsiz oluşu, yerli halkın sömürgeci ülkeye karşı düşman olmasına neden olmuştur. Bağımsızlık sonrasında ise bu düşmanlık, yönetimi elinde tutan etnik gruba yönelik olmuştur.

Üçüncü dünyadaki çatışmalarda önemli olan bir diğer benzerlik de süreklilik arz eden darbelerdir. Kenya'da da Uganda gibi oldukça sık rastlanmasa da 1982 yılında düşük rütbeli bir subay olan John Ochuka tarafından yönetilen başarısız bir darbe girişimi gerçekleştirilmiştir (Aras ve diğ., 2005: 16).

Tarihsel arka plan açısından değerlendirildiğinde Kenyalıları sömürgecilik döneminden sonra en fazla Moi yönetiminin çatışmalara yönlendirmiş olduğu ifade edilebilmektedir. Bununla birlikte çevresinde yetenekli ve eğitilmiş destekçiler yerine sadık ve eğitimsiz destekçileri tercih eden Moi'nin, İdi Amin gibi Lenin'in "kullanışlı budalalar" tanımlamasındaki insanlarla otokratik düzenini güvene aldığına inanarak (Aras ve diğ., 2005: 16) ülke için çok büyük yanlışlar yapmış olduğu tespiti yapılabilmektedir. Moi dönemi yanlışlarından bir diğeri de "Önleyici Gözaltı Yasası"dır. Bu yasa kapsamında Devlet Başkanı'nın istediği kişiyi keyfi olarak uzun süreli gözaltında bulundurma ve istediğinde salıverme yetkisi mevcuttu. Ayrıca yasa, Batılı model olarak alınan İngiltere'de sadece savaş zamanında başvurulmuş bir yasaydı. Bunun yanı sıra yükseltme ve rütbe indirimleri devlet kontrolünde olan Kenya Yayın Şirketi'nin radyosundan duyurulmaktaydı (Aras ve diğ., 2005: 16-17).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, Kenya'daki çatışmalarda Mau Mau isyanları ve sonrasında gerçekleşen Moi dönemi isyanları oldukça önemlidir. Mau Mau isyanları, sömürgeci İngiltere'ye tepki olarak gelişen ve sömürgeci ülke tarafından desteklenen Kikuyuların öncülük ettiği çatışmalardır. Tarihsel süreçteki Mau Mau isyanlarının devamı niteliğinde olan Moi dönemi isyanları da Kenya tarihinde yer alan önemli çatışmalardır. Ayrıca bu isyanlarda etkili olan zayıf devlet kurumları ve oluşum aşamasındaki ulus inşası, Kenya'nın önemli bir niteliğidir. Bu bağlamda ülkedeki çatışma çözümleri etnisite ve dış müdahaleler göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

2.4.2. Kenya'daki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri

BGB'deki çatışmaların büyük çoğunluğunda olduğu gibi Kenya'daki çatışmalar da etnik niteliktedir. Fakat ülkedeki çatışmaları, sadece etnik nedenlerle açıklamak yeterli değildir. Çünkü sadece BGB ülkeleri değil tüm Afrika'daki çatışmaların yapısının oldukça karmaşık neden ve sonuçlara bağlı olduğunu görmek mümkündür. Karmaşık nedenleri olan Kenya'daki çatışmalarda sonuçlar da net değildir. Bu doğrultuda bölgesel güvenlik ve ulusal güvenliğin birbiriyle oldukça ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda bölgesel çatışmaların önlenmesi için Kasım 2004 tarihinde Dar es Salaam'daki zirveye Kenya da katılmıştır. Zirvede bölgesel güvenliği sağlamak, saldırıları engellemek ve ekonomik gelişimi sağlamak hedeflenmiştir (BBC News, 2004).

Bölgesel barışın sağlanması yönünde atılan adımlar, Kenya'daki ve diğer BGB ülkelerindeki düşmanlıkların tırmanışını engelleyebilecek somut kararların alınmasıyla gerçekleşebilecektir. Her ne kadar 1980'li ve 90'lı yıllarda olduğu kadar şiddetli çatışmalar yaşanmasa da gelecekte olabilecek şiddetli çatışmaların önlenmesi için hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası toplum yerel halkın yanında olmalıdır.

Her ne kadar karmaşık neden-sonuç ilişkisine dayansa da verilerin analiz edilmesiyle birlikte genel olarak önemli nitelikteki raporların sonuçları değerlendirildiğinde Kenya'daki çatışmaların temel nedenlerinin etnik değil, ekonomik olduğu gözlemlenmektedir. Bu raporlardan biri olan Entegre Bölgesel Bilgi Ağları (Integrated Regional Information Networks-IRIN) raporu da Kenya'daki çatışmaların etnik kimlik çatışması olmadığını, çatışmaların temelinde ise ekonomik eşitsizlik olduğunu vurgulamaktadır (IRIN News, 2008).

Kenya'nın tarihsel arka planında yer alan, ekonomik eşitsizliğin tetiklediği ve sömürgeci ülkenin de önderlik ettiği çatışmalar, soykırım boyutlarında yaşanmıştır. Ülkedeki şiddet eylemlerinin boyutları basit bir örnekle ele alındığında daha net anlaşılabilir. Bu bağlamda, çoğu Kikuyu kadın ve çocuklardan oluşan mülteciler, Batı Kenya'da yer alan Eldoret dışında bulunan bir köydeki kiliseye sığınmışlardır ve 1 Ocak 2008 tarihinde bu kilise meşalelerle ateşe verilmiş, otuz beşten fazla insan diri diri yakılmıştır (BBC News, 2008).

Bu çatışmalara diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi hükümet de destek vermiş ve “öldürmek için ateş et” politikasını uygulamıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün raporlarında belirtilen bu uygulamalara en iyi örnek olarak 31 Aralık 2007 tarihinde gerçekleşen Kisumu olaylarında onlarca göstericiyi öldürmek için ateş eden Kenya polisinin tavrı verilebilmektedir (IRIN News, 2008). Görüldüğü gibi, hükümet, eski sömürgeci güç, yerel halkın ekonomik eşitsizliğe tepkisi ve etnik ayrımcılık gibi birçok etkenin neden olduğu çatışmalar, her ne kadar müzakereler yoluyla uzlaşmaya gidilse de köklü düzenlemeler gerçekleştirilmeden sona ermeyecektir. Bunun en somut örneğini refah içinde yaşadığı ve çatışmaların yaşanmayacağı düşünülen Kenya’da gerçekleştirilen 2007 seçimlerinde etnik düşmanlığın yükselerek çatışmalara neden olmasında görmek mümkündür.

2007 olaylarının temelinde seçimlerde hile yapıldığı iddiası yer almaktadır. Demokratik olmayan bu durumlar halkın demokratik bir toplum olduğunu benimsemesini de engellemektedir. Seçimlerde sandıklar açılırken, önce Kibaki’nin %39’luk oranda kalarak Raila Odinga’nın %57’lik oyla devlet başkanı olması sözkonusu iken, 1 gün sonra sonuçlanan seçimlerde Seçim Komisyonu, Kibaki’nin Odinga’yı %46 oyla geride bıraktığını açıklamıştır. Uluslararası gözlemcilerin de seçimlerin hileli olduğunu açıklamaları sonrasında Luo olan Odinga yandaşları ve Kikuyu olan Kibaki yandaşları şiddetli çatışmalara girmişlerdir (Kenya Information Center, 2010).

Üçüncü dünya ülkelerinin özellikle de BGB ülkelerinin kaderi olan hileli seçimler ya da söylentileri ülke halkının mevcut düşmanlığını yeniden ortaya çıkarmakta ve çatışmaların sürekliliğine neden olmaktadır.

Bu bağlamda demokratik bir toplum olma yolunda kendi adımlarını atamayan BGB ülkelerine Batılı modellerin sadece örnek olarak sunulması yeterli değildir. Her ülkenin yapılanma süreci göz önünde bulundurularak adil seçimlerin yapılması için ülkeye özgü düzenlemelerin uygulamaya konulması gerekmektedir. Bunu da en iyi Batı’da eğitim almış ve kendi kültürünü de özümseyebilmiş idealist elitlerin ve aydınların gerçekleştirmesi mümkün olabilecektir.

Kenya’nın bölgesel barışa da büyük katkıları olmuştur. Şubat 2005 tarihinde yaşanan Sudan’ın kuzey-güney çatışmalarında önemli bir arabulucu olarak hizmet vermiştir. Bununla birlikte içlerinde Tanrının Direniş Ordusu (Lord's Resistance Army-

LRA)'ndan kaçan Ugandalıların da olduğu çeyrek milyon mülteciye koruma sağlayan Kenya, Somali'deki klan ve militan çatışmalarının önlenmesi ve sınırı aşmalarının engellenmesi için de çok büyük çaba sarf etmiştir (Central Intelligence Agency, 2011).

Bölgesel barışa büyük katkıları olan Kenya'da yaşanan çatışmalar, diğer BGB ülkelerinin çoğunda yaşananlar gibi etnik niteliktedirler. Bu çatışmaların nedenlerinin karmaşık olması gibi çözümleri de karmaşık niteliktedir. Tek bir çözüm yönteminin olmadığı çatışmalarda bölgesel ulusal ve uluslararası güçlerin birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Özellikle ulusal güçlerin iç dinamikler olarak ülke istikrarında önemli etkileri olabilecektir.

2.5. Tanzanya'daki Çatışmalar

1963 yılında bağımsız olan Zanzibar, 1964 yılında Tanganyika ile birleşmiş ve Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti olarak BGB'nin önemli ve istikrarlı bir ülkesi olmuştur. Tanzanya, her ne kadar istikrarlı bir ülke olarak Kenya ile benzeşse de iki ayrı tarihsel geçmişe sahip olan Zanzibar ve Tanganyika'nın birleşmesiyle oluşan bir ülke olması bakımından ve yaşadığı sorunlar bakımından Kenya'dan farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla ortak bir geçmişe sahip olmayan iki ülkenin birleşme sonrasında yaşadığı sorunlar da Kenya'nın yaşadığı sorunlardan oldukça farklılıklar göstermektedir.

BGB ülkeleri arasında en sorunsuz olan fakat iki ayrı ülkenin birleşmesiyle ortaya çıkan Tanzanya'nın güvenlik sorunları, çalışma kapsamında diğer ülkelerde uygulandığı gibi tarihsel arka planın üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarıyla analiz edilerek ele alınacak ve olası çözüm önerileri sunulacaktır.

2.5.1. Tanzanya'daki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi

Tarihsel açıdan incelendiğinde BGB ülkelerinden birçok yönden farklı olan Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, yoğun çatışmalar yaşamış olan Burundi, Uganda, DKC ve Ruanda kadar kanlı savaflara ve iç mücadelelere sahne olmaması bakımından Kenya ile benzeştirilebilir. Fakat diğer yandan Kenya'daki etnik ayırım, Tanzanya'da dini farklılıklar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, bağımsızlık öncesinde farklı iki geçmişe sahip olan Tanganyika ve Zanzibar, tarihsel arkaplanları bakımından ayrı ayrı ele alınacaktır.

2.5.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem

İki farklı kültür ve dini değerlere ve hatta tarihsel geçmişe sahip olan Tanganyika ve Zanzibar'ın 1964 yılında bir araya gelmesiyle oluşan Tanzanya (kısa adıyla) da Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu gibi sömürgeci bir geçmişe sahiptir (Report of the High Level Committee on the Indian Diaspora, 2000: 95). İngiltere'nin Doğu Afrika Sömürgeleri'nden olan Tanzanya'nın (Shamte, 2006) tarihindeki çatışmaları üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında ele alabilmek için Zanzibar ve Tanganyika'yı ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

2.5.1.1.1. Zanzibar: Dış Güçlerin Etkisi

Zanzibar tarihi incelendiğinde adada bölgeye ilk gelen Arap ve Pers tüccarların etkisi gözlenmektedir. Fakat 1500'lü yıllarda Portekizliler'in gelişiyile Batı, Zanzibar'a ilk adımlarını atmıştır. 1600'lerde Umman Sultanı'na bağlanan Zanzibar, 1861 yılına kadar Umman Sultanlığı hâkimiyetinde Portekizliler'e karşı mücadele vermiştir (Boztaş, 2010b: 344-345).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, dini ve kültürel olarak Araplar'a yakın olan Zanzibar yerlileri, Portekiz hâkimiyeti yerine Arap hâkimiyetini tercih etmişlerdir. Daha sonra 1861 yılında bağımsız olan Zanzibar, Afrika kıtasının sömürgecilik sürecine girmesiyle birlikte 29 yıllık bağımsızlık sonrası 1890 yılında İngiliz korumasında olmuştur (Bennett, 1982: 704).

Coğrafi konumu nedeniyle Batılı ülkeler tarafından yapılan köle ticaretinin yoğun yaşandığı Zanzibar'da bu ticaret, Moresby¹⁷ (1822) ve Homerton (1845)¹⁸ Antlaşmaları'yla sınırlandırılmıştır. Fakat antlaşmalar 1897 yılında İngiltere ve Almanya arasında imzalanan Sınırlandırma Antlaşması'na kadar uygulamaya geçirilememiştir (Barber, 1973: 144).

¹⁷ Moresby Antlaşması: Eylül 1822 yılında İngiltere adına Muscat Sultanı Seyyid Said ve Mauritius üst düzey yetkilisi Fairfax Moresby arasında yapılan bir kölelik karşıtı antlaşmadır.

¹⁸ Homerton Antlaşması: 1845 yılında Lamu'dan Kilwa'ya kadar olan bölgedeki köle ticaretini yasaklayan kölelik karşıtı antlaşmadır.

Diğer yandan İngiltere Doğu Afrika Sömürgeleri'nde uyguladığı yönetim tarzını Zanzibar'da da sürdürmüştür. Zanzibar'ın bağımsızlık döneminde yönetime gelen sultanın hâkimiyet alanı Zanzibar adaları olarak bilinen Pemba, Mafia, Lamuda ve kuzeyde Tabna Nehrinden güneyde Ruvuma'ya kadar uzanan bölgeyi kapsamaktaydı (Boztaş, 2010b: 346). İç bölgeleri ve kıyı şeridini de Almanya ile paylaşmaya yönelik İngiltere, Zanzibar'daki ilk hatasını Almanya ile 1886'da yaptığı Anglo-Alman Antlaşmasını imzalamakla (İngiltere ve Almanya arasında imzalanmıştır) yapmıştır. Bölgenin bölüştürülmesini öngören anlaşmadan iki yıl sonra Ağustos 1888'de bir Müslüman ayaklanması meydana gelmiştir. İngiltere-Almanya işbirliğine tepki gösteren Sultan Barghash iki Batılı güç tarafından dikkate alınmıştır (James, 2005: 31-32).

1890 yılında Zanzibar, İngiliz-Alman Heligoland Antlaşması'yla İngiliz sömürgesi olurken, Tanganyika 1886-1890 İngiliz-Alman Antlaşmaları'yla Alman sömürgesi olmuştur (Ataöv, 1975: 397-398; Boztaş, 2010b: 347).

Sömürgecilik döneminde, siyasi ve ekonomik sosyal olarak Zanzibar halkı arasında uygulanan ayrımcılık politikaları, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde özellikle Müslüman olan halkın kendi üzerinde baskı hissetmesine ve güvenliksizlik algılarına neden olmuştur.

Ülke halkının ikinci kez doğrudan tepkisini çekmek istemeyen İngiltere, kendi mandası altındaki sultanlığı devirmemiş ve bu yönetimi İngilizlerin yerel yönetici tayini ile gerçekleştirilen dolaylı yönetimin gereği olarak sürdürmüştür. Bu doğrultuda Sultan, 1891 yılında Sir Lloyd Mathews başkanlığındaki ülke yönetiminin iktidarına sahipti. İngiliz hâkimiyeti boyunca gerçekleşen isyanlarda olduğu gibi Sultan Barghash'ın ölümüyle hanedanlık üyesi olan Halid tarafından tahta geçme talebi, İngiltere'yi tedirgin etmiştir. İngiltere, Halid'in tahta geçişini onaylamamış ve tahta Hamid İbn Muhammed'in geçişine izin vermiştir (Cave, 1909: 20-33).

1891 yılında İngiliz olan başbakan liderliğindeki anayasal Zanzibar hükümeti, 1960 yılında yeni bir anayasayı onaylamış ve ülkedeki gerçek anlamda demokratik adımlar Ocak 1961 tarihinde seçimlerin yapılmasıyla başlamıştır. Çıkan sorunlar nedeniyle Haziran ayında tekrarlanan seçimleri Zanzibar Milliyetçi Partisi (Zanzibar Nationalist Party/ZNP) ve Zanzibar ve Pemba Halk Partisi (Zanzibar and Pemba People's Party/ZPPP) koalisyonu kazanmış ve Muhammed Shamte Hamidi başbakan olmuştur.

İngiltere'nin bağımsızlık için ve hükümetin kurulması için bir tarih belirleyememesi nedeniyle Zanzibar'ın ilk hükümeti ancak 1963 yılında kurulabilmiştir (James, 2005: 78-83). Böylece BGB ülkelerindeki bağımsızlık öncesi parti oluşumu ve seçimler, Tanzania'da da gerçekleşmiştir. Sömürgeci düzenin genel politikası olan bu durum, demokratik ilk adım olarak nitelendirilmektedir. Demokratikleşme konusunda diğer BGB ülkelerinin etnisite sorunu gibi sorunlarla uğraşmayan (Lunn, 2006: 72) ve 19 Aralık 1963 tarihinde bağımsızlığını kazanan Zanzibar, bunu Pan-Afrikanizmin ve milliyetçilik hareketlerinin kıtada etkin olmaya başlaması sonrasında ülke yönetimine Milliyetçi Parti'nin gelmesiyle birlikte ülke içinden gelen ve uluslararası toplum tarafından yapılan baskılar neticesinde başarmıştır (Ataöv, 1975: 411-414) .

Sömürgecilik dönemine bakıldığında, Zanzibar'da halk ırksal olarak ayrıma tabi tutulmuştur. Diğer yandan İngiliz Şirketleri'ne ve devlet memurluğuna (devlet memurluğuna Zanzibar'dan alım yasaktı) (Taylor, 1994: 32) alınanlar da İngilizler tarafından bu ayrıma göre seçilmekteydi. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, İngilizler tarafından kontrol edilen LEGCO'nun Zanzibar'da hukuk kurallarını belirlediği de bilinmektedir. Daha çok dini ayrıma dayalı bir etnik ayrımın yapıldığı Tanzania'nın Zanzibar Özerkliği'nde halkın büyük çoğunluğu Müslüman olduğu için ülke Afrika'nın birçok bölgesinden daha az gelişmiştir.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, halk arasında dini temelli bir ayrım olduğu için bağımsızlık sonrasında ortaya çıkabilecek sorunlardan birinin de güvenlik sorunları olacağı tahmin edilebilmektedir. Halkın tabi tutulduğu eşitliklilik durumu, ülke halkının bağımsızlık sonrasında gerçekleşecek birleşmeyle diğer dini yapılanmaya sahip Tanganyika halkına düşman olmasına neden olacaktır.

2.5.1.1.2. Tanganyika: Dış Güçlerin Etkisi

Zanzibar'dan sonra bağımsız olan Tanganyika ana kıtası ise, ülkenin refah düzeyi yüksek olan kesimini temsil etmektedir. Bölgenin 1890 yılında Alman sömürgesi olmasıyla 10 mil genişliğindeki kıyı şeridi 200 bin pound karşılığında satın alınarak, yönetim "Alman Doğu Afrika Şirketi"ne bırakılmıştır. Bu durum, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, Almanya'nın ilk hatası olmuştur. Şirketin olağanüstü katı yönetimi ve halk üzerindeki baskıları Almanya'nın müdahalelerine rağmen devam etmiştir ve çıkan isyanlar şirket tarafından sert şekilde

bastırılarak yerli halk ile mücadeleye başlanmıştır (Ataöv, 1975: 397-398). Böylece, kıyı bölgelerinde Araplarla, güneyde Hehelerle ve orta bölgelerde Wagogo ve Wanyamwezilerle, kuzeyde Wachaggalarla silahlı mücadeleler yaşanmıştır (Gewald, 2005: 1-28).

Sadece realist bir yaklaşımla analiz edilmesinin mümkün olmadığı Tanganyika'daki çatışmalarda, aynı zamanda mevcut güvensizlik ortamı ve çatışmaların dışarıdaki düşmana karşı olduğu, fakat aynı zamanda iç dinamiklerden de bağımsız olmadığı görülmektedir. Uygulanan baskılar ve sert politikalar, Tanganyika yerlilerinin Alman düşmanlığını giderek arttırmış ve farklı etnik kimliklerin Almanya'ya karşı ortak tavır almalarına neden olmuştur. Ülke içindeki güvensizlik ortamı, halkın huzurunun kalmaması ve başarısız devlet yönetimi ve yöneticileri ve ülke yönetiminin sömürgeci güç olan Almanya tarafından kontrolü, halkın radikalleşmesini tetikleyerek 1905 yılında ortaya çıkan Maji Maji İsyanı'na neden olmuştur (Becker, 2004: 1-22).

Realist teorinin aksine askeri olmayan unsurların neden olduğu Maji Maji İsyanı'nda ideolojik kaygı da söz konusu değildir. Üçüncü dünya güvenliği kapsamında değerlendirilebilecek olan Maji Maji isyanı¹⁹, halkın güvensizlik hisleri ve sosyal refahın olmayışı nedeniyle gerçekleşmiştir. Reno'nun belirttiği yönetimin liyakatsizliği ve kurumsallaşmanın sağlanamaması da sömürgecilik dönemi BGB ülkelerinin ortak özelliği olarak Tanganyika'da da gözlemlenmektedir.

Ekonomik problemlerin de halkın isyan etmesinde önemli olduğu Tanganyika'da, sömürgeci güç Afrikalı yerlileri kullanarak pamuk üretimi sağlamış ve Avrupa'ya ve özellikle de kendi ülkesine ucuz satış gerçekleştirmiştir. Bu duruma ek olarak kuraklığın yaşandığı 1905 yılında halka ağır vergiler yüklenmesi, yerlilerin yol yapımı gibi ağır işlerde zorla çalıştırılması (Ataöv, 1975: 397-98; Illiffe, 1967: 495-512) da halkı isyana teşvik etmiştir. 1907 yılına kadar bastırılmayan isyanın ardında görünüşte küçük bir örgüt olsa da aslında tüm yerli halk vardır. Çoğunluğu Hıristiyan olan Tanganyika'da Maji Maji İsyanı'nda Müslüman kesim de sömürgeci güce karşı olan mücadelede destek vermiştir. Bu bağlamda, Müslüman Gwangara Ngoni halkının, 5000 kişiyle

¹⁹ Maji Maji İsyanı: Alman sömürgesi olan Tanganyika'da Alman sömürgesi olan Tanganyika'da, Alman yönetimine ve politikasına tepki ve sömürge karşıtlığı olarak Afrikalı yerli topluluklar tarafından çıkarılan şiddetli bir direniştir. Direniş hareketinin temelinde, sömürge yönetiminin 1905-1907 yılları arasında yerli halka ihrac amaçlı olarak zorla pamuk ektirmesi yatmaktadır.

Mahenge'deki saldırıları desteklemesi örnek olarak gösterilebilmektedir (Monson, 1998: 95-120).

Alman Şirketi'nin izlemiş olduğu kötü yönetim politikasını ülke olarak üstlenmek durumunda kalan Almanya, Maji Maji İsyanı devam ederken Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bölgedeki gücünü de yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Bölgedeki güç İngiltere'ye kaymış ve Alman Doğu Afrikası'nın Versaille (1919) Antlaşması sonucunda bölünmesiyle bölge İngiliz hâkimiyetine girmiştir (Ataöv, 1975: 397-398).

Tanganyika'daki Maji Maji İsyanı'nın bir özelliği de bölge ülkelerindeki sömürgeci güce karşı gerçekleştirilen ilk kapsamlı ve uzun süreli mücadele olmasıdır. Ayrıca, bu dönemde tüm Afrika'da yükselen milliyetçi hareketler ve Pan-Afrikanizm, Tanganyika'da ilk sivil toplum kuruluşu olan Tanganyika İşçi Federasyonu'nun (International Organisation of Employers, 2008) güçlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, bir üçüncü dünya ülkesi olan Tanzania için sivil toplum oluşumunun başlaması olumlu bir gelişme sayılabilmektedir. Bu örgüt, Tanganyika'nın önce sınırlı otonomi daha sonra da 1961 yılında bağımsızlığını kazanmasında da oldukça etkili olmuştur. Bu örnekle birlikte genel bir değerlendirme yapıldığında üçüncü dünya ülkelerinde işçi örgütlerinin ilk sivil toplum kuruluşları olarak ortaya çıktıkları gözlemlenmektedir.

İngiltere'nin sömürgelerinde uyguladığı yönetim tarzının bir örneği de Tanganyika'da görülmektedir. Bu kapsamda oluşturulan Tanganyika Bölge Şefliği, İngiltere'nin yerel yönetimler ve geleneksel otoriteler kanalıyla halkın isyan etmesini önlemek amacını taşımaktaydı. Böylece üçüncü dünyaya uyum sağlayarak iç dinamiklerin desteğiyle toplumlara etkilemeyi hedeflemekteydi

1929 yılında sivil toplum örgütü olarak kurulan Tanganyika Afrika Ulusal Birliği (Tanganyika African National Union-TANU), Tanganyika halkını savunan bir kurumsal yapı olmuştur ve bu süreç, 1947'deki BM vesayeti ile hız kazanmıştır. BM vesayeti altına giren Tanganyika için İngiltere'den, Vasilik Anlaşması gereği TANU ile siyasi yaşamı geliştirmesi istenmiştir. Bu bağlamda, Tanganyika'da demokratik nitelikte olmasa da siyasi yaşamın başlaması, TANU'nun siyasi olarak yapılanmasıyla ve yönetime gelmesiyle gerçekleşmiştir (James, 2005: 66-67).

2.5.1.2. Bağımsızlık Dönemi: Ulus İnşası Sorunu ve Dış Güçlerin Etkisi

Birinci dünya toplumlarından oldukça farklı bir demokratikleşme ve ulus inşa süreci yaşayan üçüncü dünyada bağımsızlık öncesi oluşan siyasi partiler, önceleri sivil toplum örgütlenmeleri ya da isyancı gruplar olarak ortaya çıkmıştır. Tanzanya bağlamında değerlendirildiğinde de bu süreç benzer şekilde gerçekleşmiştir. Fakat diğer bölge ülkeleri ve üçüncü dünya ülkeleri göz önünde bulundurulduğunda Reno'nun belirttiği gibi kendine özgü bir niteliğe sahip olan Tanzanya, ayrı ayrı bağımsızlıklarını almış olan iki ayrı kültür, din ve tarihsel geçmişe sahip ülkelerin 1964 yılında birleştirilerek Zanzibar'a otonomi verilmesiyle oluşturulmuştur (Ataöv, 1975: 411- 414).

İç dinamiklerin birbiriyle uyumsuz olduğu Tanzanya'da bu uyumsuzluk, dış güçlerin ülke üzerindeki kontrolünde de önemli rol üstlenmiştir. Bu duruma en iyi örnek olarak, İngiltere ve ABD'nin, her iki ülkenin de soğuk savaş döneminde Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti adı altında birleşmesini desteklemesi ve bağımsızlık sonrasında da bu ülkenin SSCB etkisinde kalabilme ihtimaline karşı, Zanzibar'da çıkan olaylarda askeri desteklerini esirgememiş olmaları verilebilmektedir (Ataöv, 1975: 411- 414).

Soğuk savaş döneminde Nyerere'nin sosyalist politikalarından dolayı endişelenen Batılı güçler, Zanzibar başkanı Ali Hassan Mwinyi'nin 5 Kasım 1985 tarihinde güçlenmesiyle bu endişelerinden kurtulmuşlardır. Birlik hükümetini dengeleyebilecek olan Mwinyi politikalarını kendisinden beklenen şekilde sürdürmüş ve Nyerere'nin sosyalist tecrübesinin zayıflamasını sağlamıştır (Tripp, 2000: 198-199).

Nyerere'nin yönetiminden memnun olmayan İngiltere ve ABD, bir yandan Nyerere'yi zayıflatmayı, diğer yandan da Uganda'daki Müslüman İdi Amin iktidarını devirmeyi amaçlamış, bu doğrultuda Tanzanya-Uganda Savaşı'na destek vermişlerdir. Bağımsızlık sonrasında Tanzanya'nın Uganda ile çatışması üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında komşular arası çatışmaların üçüncü dünya ülkelerinde yaşandığının ve bir parçası olduğunun göstergesi niteliindedir. Dolayısıyla bölgeselleşen güvenlik sorunları, Tanzanya'yı da diğer BGB ülkeleri gibi tehdit etmiştir ve güvenliksizlik hisleri toplumun mevcut dini ve etnik ayrımını daha da belirginleştirmiştir.

1978-1979 Uganda-Tanzanya Savaşı, Uganda birliklerinin Libya'nın asker desteğiyle 1978 yılında Tanzanya'nın Kagera bölgesine girmesiyle başlamıştır. Bunun üzerine

Kasım 1978 Uganda birliklerinin Tanzanya'yı işgalini, Ocak 1979'da devlet başkanı İdi Amin'e karşı gelen ve sürgün edilen 3000 Ugandalının, Tanzanya Birliği'ne katılmasıyla Uganda'ya karşı gerçekleştirilen bir saldırı takip etmiştir ve bir ay içinde, topyekûn savaş başlamıştır (Boztaş, 2010b: 353).

Tanzanya devlet başkanı Julius Nyerere, karşıt grupların protestolarına rağmen askeri birliklerini eski Uganda devlet başkanı Milton Obete'nin açık desteğiyle Aralık 1980 tarihinde gerçekleştirilen ulusal seçimlere kadar Uganda'da tutmuştur. 1978-1979 tarihleri arasında gerçekleşen ve Tanzanya-Uganda Savaşı olarak da bilinen çatışmaların sembolik nedeni, Uganda halkını İdi Amin yönetiminin baskılarından korumaktı. Bu bağlamda Tanzanya, İdi Amin rejimine karşı mücadele ederken Libya lideri Muammer el Kaddafi İdi Amin'ini desteklemiştir (Boztaş, 2010b: 353). Dini nitelikli Uganda-Tanzanya savaşı bölge dışı aktörlerin de etkisiyle bir yıl sürmüştür.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımına göre “güvenli içeri, güvenliksiz dışarı” anlayışı (Kardaş, 2006: 78-79), Tanzanya'da ülke içinde de güvenliksizlik algısı nedeniyle halkın yönetime ve dini veya etnik nitelikteki karşıt grupların birbirine karşı tavır almaları durumuna dönüşmüştür. Bölgesel birliğin sağlanamadığı BGB'de yer alan Tanzanya halkı günümüzde de yine üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı bağlamında ekonomik ve sosyal farklılıklar nedeniyle sorunlar yaşanmaktadır (Boztaş, 2010b: 354-55).

Diğer yandan Tanzanya'nın günümüzdeki parlamentosuna da bakıldığında sosyal yaşamda olduğu gibi ideolojik değil, dini ve etnik ayrımın yapıldığı ifade edilebilmektedir. Bu ayrım, Arapların oluşturdukları partiler ve Tanganyika partileri olmak üzere parti gruplarında açık olarak ortaya çıkmaktadır (Parliament of Tanzania, 2011). Diğer yandan, yeni oluşturulacak anayasa ile otonom olsa da demokratik olarak Zanzibar'a bir takım eşitlikler sağlanmaya çalışılmaktadır. Günümüze kadar Tanganyika, Zanzibar'dan bağımsız bir yönetim oluşturabilirken, Zanzibar'a bu hak ancak son dönemde tartışılmakta olan anayasa ile tanınabilecektir (HabariLEO, 2011). Günümüze kadar Hıristiyan-Müslüman eşitliğinin son dönemde kısmen de olsa sağlandığı Tanzanya'da önceki eşitliksizlik ortamı, Zanzibar halkının tehdit algılarını şekillendirmekteydi. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, ülke halkının eşitliksizlik hisleri, ekonomik eşitliksizlikle

birleşince ortaya çıkan güvensizlik hisleri, Müslüman Zanzibar halkının tedirgin etmiştir. Günümüzde darbe sonrası ilk anayasasını kabul eden Tanzanya'nın, 1992 yılında çok partili hayata geçişi sonrası alınan bir takım kararlarla ulus inşa sürecinde büyük ilerleme katetmiş olduğu ifade edilebilmektedir.

Genel bir perspektiften değerlendirildiğinde günümüze kadar Pemba ve Unguja adalarından oluşan Zanzibar'dan Arap oldukları iddiasıyla hiçbir cumhurbaşkanı seçilmemiştir. Bu durum Ekim 2010 seçimlerinde de değişmemiştir. Pemba'dan iki Şiraz aday seçimlere girmiş fakat kazanamamışlardır. Tanganyika ana kıtasındaki yerli Afrikalılar, Arap hâkimiyeti olarak gördükleri için Zanzibar halkından birinin cumhurbaşkanı olmasını onaylamamaktadırlar. Tanganyika halkı için "Şiraz olmak", yönetimde söz sahibi olamama, üstün kesim olma hakkını Zanzibar'a verme anlamlarını taşımaktadır (Said, 2010).

1994 yılındaki Ruanda soykırımı ve Burundi'de de benzer olayların yaşanması sonrasında bu ülkelerden yaşanan etnik çatışmalardan kaçan 800 bin mülteciye sığınma hakkı veren Tanzanya'da en büyük çatışmalar Tanzanya-Uganda savaşından sonra, Ekim 1995 tarihinde gerçekleşen ilk çok partili seçimlerde William Mkapa'nın cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlamıştır (Tripp, 2000: 198-99). Bunun nedeni ülke yönetiminin Batı'ya açılma politikası izlemiş olmasıdır. Çünkü Avrupalı sömürge geçmişine sahip olan ülke halkı, Batı'ya olumlu bakmamaktadır. Bunun yanı sıra Kenya, Ruanda ve Gabon'daki iç karışıklıkların da bir yansıması olan 1998 yılında gerçekleşen Dar es Salaam'daki ABD büyükelçiliğinin bombalanması olayı da üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, üçüncü dünya ülkelerindeki çatışmaların bölgeselleştiğini göstermektedir.

Fakat üçüncü dünya ülkelerinde genel olarak yaşanan Batı karşıtlığı ve milliyetçiliğin giderek tırmanmasının, çatışmaların etnik ayrımcılığa dönüşmesine neden olmasına karşın, Tanzanya'da bu durum yaşanmamıştır. Müslüman Araplar ve Hıristiyan Tanganyikalılar arasında henüz çatışmaya dönüşmeyen ayrım, ilerleyen süreçte ekonomik adaletsizliğin devamıyla ve bölgesel çatışmalarla her an çatışmaya dönüşebilecek potansiyele sahiptir.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarına göre önemle vurgulanması gereken diğer bir konu da bağımsızlık sonrası dönemde kurulan hükümetlerin uzun süre iktidarda

kalmalarıdır. Bu bağlamda Tanzanya’da da Mkapa yönetimi, 1995-2005 yılları arasında iktidarını sürdürmüştür. 2005 yılındaki seçimlerde Mkapa’nın seçilememesinin temel nedeni ise, üçüncü dünya ülkelerinin genel bir özelliği de olan lider hakkındaki yolsuzluk iddialarıdır. Bu nedenle, 21 milyon dolarlık jete sahip olan Mkapa 2005 seçimlerinde iktidarını Devrim Partisi (Chama cha Mapinduzi-CCM) üyesi ve 10 yıllık Dışişleri Eski Bakanı Jakaya Kikwete’ye devretmiştir ve 2010 seçimlerinde Kikwete, yeniden iktidar olmuştur.

2010 yılı öncesinde ülkedeki iki farklı halkın varlığı ve birleşmeden her iki tarafın da memnuniyetsiz oluşu, birlikte ortak karar alma mekanizmalarının da işlemediğini göstermiştir. Örneğin, haksızlığa uğradığını ve adaletsiz yönetim olduğunu ve kendilerinin mağdur olduğunu düşünen Zanzibar özerk yönetiminin uluslararası örgütlere üye olma hakkı olmamasına rağmen İslam Konferansı Örgütü’ne Tanganyika yönetimine haber ermeden üye olması Birlik yönetimince skandal olarak nitelenmiş ve Tanganyika halkının Müslüman Zanzibarlılara olan olumsuz düşünce ve tavırlarını arttırmıştır (Taylor, 1994: 32). Daha sonra ise Zanzibar eski özerk devlet başkanı Aboud Jumbe’nin önerdiği üçlü (Tanganyika-Zanzibar ve Birlik Hükümetleri) bir yönetim sistemi kabul edilmiştir (Shamte, 2006).

Birleşik cumhuriyet şeklinde yönetilen Tanzanya’nın sorunlarını genel olarak birlik sorunları (union matters) ve birlik dışı sorunlar (non-union matters) olarak ayırmak mümkündür. Siyasi platformlarda da ülke sorunları bu iki sınıflandırmaya göre tartışılmaktadır. Buna göre çok sayıda olan sorunlardan öncelikli olanlar özellikle son dönemde gittikçe öne çıkmaktadır (Vice President Office, 2010).

Kısaca bu sorunlardan öne çıkanları ve hükümet yetkililerince de dile getirilenleri yedi başlıkta toplamak mümkündür. Bu sorunlar her ne kadar Zanzibar kesiminin sıkıntıya düştüğü konular olsa da tek bir devletin varlığının kabul edilmesi ve ortaklaşa çözüm bulunması gerektiği gözlemlenmektedir.

Bu sorunların başında da *ekonomik eşitliksizlikler* gelmektedir. Bu bağlamda Tanzanya içinde, Zanzibar’a ekonomik dağılımda eşitlik sağlanmalıdır. Sömürgecilik sürecinden gelen bu eşitliksizlik, birleşme sırasında ortaya çıkmıştır. Eski İngiliz sömürgelerinden oluşan EAC’nin önemli bir parçası olan Doğu Afrika Bankası, hisselerini bölgedeki sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla oluşan ülke merkez bankalarına

devretmiştir. Tanzania da birleşik bir cumhuriyet olarak Zanzibar'ın hisselerini devralmıştır. Ülkenin tümü göz önünde bulundurulduğunda Tanzania Bankasında %11'lik paya sahip olan Zanzibar'a %4.5'lik pay sahibiymiş gibi bir dağılım gerçekleştirilmektedir ve sorun da burada oluşmaktadır (Yusuf, 2011).

Ekonomik ve siyasi eşitlik isteyen Zanzibar'ın dile getirdiği bir diğer sorun da *dış ilişkiler sorunudur*. Birlik sorunu olarak bilinen ve öne çıkan soruna çalışma içinde Zanzibar'ın İslam Konferansı Örgütü'ne katılım isteği örneğiyle değinilmiştir.

Zanzibar'ın yaşadığı içsel sorunların birer yansıması olan ve Birlik yönetiminden eşitlik taleplerinden bir diğeri de *EAC'ye Zanzibar olarak katılma isteğidir*. Bunun nedeni ise yine özerk olması nedeniyle iç işlerinde kendi üstesinden gelmesi gerektiği sorunları çözememesi dışarıya karşı ise Birlik ile ortak hareket etmek zorunda olmasıdır. Örneğin; tarımsal faaliyetlerde Tanganyika'dan bağımsız olan Zanzibar tarımsal alanda uluslararası işbirliklerine tek başına girememektedir (Vice President Office, 2010).

Mağduriyet yaşayan Zanzibar halkının benzer sıkıntılarının bir diğeri de ürettiği ürünleri Tanganyika'da satışından *iki kez vergi alınmasıdır*. Maddi olarak yaşanan sıkıntılar, halkın sosyo-ekonomik durumunu da olumsuz etkilemekte Birlik yönetimine olan güvenini sarsmaktadır.

Bu bağlamda, *petrol ve doğalgaz üretiminin Zanzibar'da gerçekleştirilmesine* sıcak bakmayan Tanganyika yönetimine tepkiler gittikçe büyümekte ve bu konu da Tanzania yönetiminin açıkladığı "*odaklanılanlar listesi*"nde yer almaya başlamaktadır.

Petrol ve doğal gaz üretimine izin verilmeyişinin nedeni olarak gösterilen *Zanzibar'ın Tanzania Elektrik Dağıtım Şirketinin (Tanzania Electric Supply Company Limited-TANESCO) borçları ve üretimden bölgenin pay talep edeceği fikri* Zanzibarlılar tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Çünkü Tanzania'da elektrik üretimi Tanganyika'daki doğalgaz ile sağlanmakta ve bu elektrik Zanzibar halkına satılmaktadır. Bu satışlardan dolayı TANESCO'ya (Tanzania Elektrik İdaresi) borçlanan Zanzibar'ın kendi elektriğini üretimiyle birlikte eski borçlarının da silineceği ve bundan sonra elektrik üretiminin Zanzibar'da da gerçekleşmesiyle üretimden pay alamama gibi korkularının ortadan kalkmasıyla ülkede istikrar sağlanabilecektir (Vice President Office, 2010).

Tanzanya'nın temel olan yedinci sorunu ise, *anayasa ve hükümet sorunudur*. Çalışmada kısaca bahsedilen fakat aslında çalışmaları ve tartışmaları günümüzde de devam eden eşitlikçi bir anayasal hükümet oluşturma çabaları, her iki halkın da eşit siyasi temsilini öngörmelidir. Bu bağlamda ülkesel sorunların en önemlisi “birlik” ve “birlik dışı” olan sorunların hiçbir kesimi mağdur etmeyerek ortak ve eşitlikçi bir anlayışla çözüme kavuşturulabilmesidir (Vice President Office, 2010).

Günümüzdeki sorunları tamamen içsel olan Tanzanya'da yaşanan çatışmalar, genellikle bölgesel çatışmaların yansıması ya da sömürge dönemindeki adaletsizlikler nedeniyle çıkmıştır. Çatışmaların temel etkeni, askeri olmayan nedenlerden kaynaklanan ve dış faktörlerin tetiklediği iç faktörlerdir. Özellikle dini ve etnik ayrımın birlikte etkili olduğu Tanganyika ve Zanzibar'ın temsil sorunu, ekonomik eşitsizlik ve Zanzibar'ın gelişmesinin sağlanamaması ülkenin iki ayrı kültüre ve geçmişe sahip olan halkının Zanzibar kesimini oldukça rahatsız etmiştir. Yoğun çatışmaların yaşanmadığı Tanzanya'da her iki halkın da eşit temsil haklarına sahip olmasının yanı sıra ekonomik haklar ve bölgesel istikrarın olması da temenni edilmektedir. Çünkü diğer yandan, komşular olarak etrafında Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi ve DKC gibi çatışmaların yoğun olduğu ülkeler bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgesel çatışmalar, aynı etnik gruplara ev sahipliği yapan Tanzanya'yı da etkileyebilecektir.

2.5.2. Tanzanya'daki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri

Tanzanya'daki temel sorun olan birleşme sonrası Zanzibar halkının rahatsızlığına, Batılı diplomatların da “Zanzibar hükümeti gerçek güce sahip değildir sadece gücün illüzyonuna sahiptir” ifadeleriyle katılması mevcut durumu açıkça ortaya koymaktadır. Uluslararası güçlerin ve toplumun çatışmalarda itici rol oynadığının bir göstergesi olan bu durumda Zanzibar halkı, Tanganyika ile birleşerek gelişme yolunda 30 yıl kaybettiklerini düşünmektedirler (Taylor, 1994: 32).

İki halkın birbirine ihtiyaçlarının olduğunu, fakat yaşamlarını sürdürmeleri için birbirlerine ihtiyaçları olmadığını söyleyen Yusuf'un Kur'an-ı Kerim'den yaptığı çeviriyi (The Holy Qur'an ~ 49. Al-Hujraat (The Private Apartments) , translated by Abdullah Yusuf Ali) destekleyen Zanzibar halkı, ekonomik olarak bağımsız olmaları gerektiğini düşünmektedir. Böylece Zanzibar kaynaklarını kendi refahları için kullanabilecekler ve gelişimlerini sağlayabileceklerdir. Bu bağlamda eşitsizliklerin her

alanda kalkması ve halkların memnuniyeti için ekonomik açıdan da yerel yönetimlere kaynak kullanım yetkileri de dâhil olmak üzere subsidiarite kapsamında yetkilerin verilmesi, öncelikle geçici olarak uygulanıp daha sonra eğer süreç doğru işlemekteyse ve kalıcı çözüm niteliğindeyse süreklilik göstermesi uygun görülebilir.

Diğer yandan daha önce var olan üçlü yönetim (Tanganyika-Zanzibar ve Tanzania Birleşik Cumhuriyeti hükümetleri) günümüzde Zanzibar ve Tanzania Birleşik Cumhuriyeti hükümetleri olmak üzere iki tanedir. Zanzibarlıların siyasi yönetime itirazları da burada başlamıştır. Onlara göre Tanganyika, Tanzania Birleşik Cumhuriyeti hükümetini ve yönetimini sadece kendi yönetimleri olarak algılamış ve davranmışlardır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı'nın kendi içlerinden çıkmaması Zanzibarlıları, eşitliksiz politikaları uygulandığı için tedirgin etmiştir.

Zanzibarlılar, üçlü bir yönetimin olmasını ve her hükümetin Birleşik Krallık gibi kendi içlerinde ayrı devlet olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Dış politikalarında ise ortak bir çizgide olunabileceğini savunan Zanzibarlılar, bu konuda 31 Temmuz 2010 tarihinde anayasa değişikliğini referanduma götürmüşlerdir. “Evet” sonucu çıkan referanduma göre, Zanzibar yönetiminden çıkan özerk devlet başkanı Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'nin iki başkan yardımcısından birincisi olacaktır ve milletvekillerinin seçimi baraj sistemine göre olacak ve kabinedeki bakanların dağılımı da buna göre sadece birinci partinin milletvekillerinden olmayacaktır. Bu bağlamda eşit dağılımın sağlanacağı yönetim konusunda, partilere aldıkları oy oranına göre yönetimde milletvekili bulundurma imkânı tanıyan anayasa değişikliği, siyasi eşitlik adına atılmış önemli bir adımdır (Charo, 2010).

Ekonomik ve yönetimdeki eşitliksizliklerin neden olduğu çatışmalar, iki halk arasında fiziksel mücadeleyle gerçekleşmemiştir. Daha çok bölgesel çatışmalarda ve sömürgeye karşı mücadelelerde kendini gösteren Tanzania, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında sömürgeci geçmişi nedeniyle sömürgeci güce ve komşu Uganda'nın sınırlarına girmesiyle Uganda'ya karşı tepki niteliğinde çatışmalara girmiştir. Bu yönüyle diğer BGB ülkelerinden ayrılan Tanzania, iç savaş geçmişine sahip değildir. Çünkü Zanzibar ve Tanganyika tarih boyunca iki ayrı devlet olmuştur. İki ayrı devletin birleşiminden doğan sorunlar, Reno ve Ayoob'un da belirttiği üzere, iç dinamikler etkin kullanılmadığında Batılı ülkelerin desteğiyle sağlanan demokrasi ve insan hakları adına

adım atılsa da tüm çabalar yetersiz kalabilecek ve çatışmalar kaçınılmaz olabilecektir. Fakat diğer yandan mağdur olan Zanzibar halkına uygulanan eşitlikçi politikalar, iki toplumun Birleşik Krallık tarzı bir yönetimle idare olunmasıyla ve düzenlemelerin yerel düzeyde yapılmasıyla daha sağlıklı olabilecektir.

2.6. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Çatışmalar

Ruanda ve Burundi ile birlikte BGB'de çatışmalarının en yoğun yaşandığı ülke olan DKC'de de çatışmaların niteliği "etnik"tir. Ülkedeki doğal kaynakları hem kıta hem uluslararası süper güçler tarafından kontrol altına alınma istekleri, DKC'nin tarih boyunca istikrarsız ve çatışmaların yoğun yaşandığı bir ülke haline gelmesine neden olmuştur. Özellikle ülkenin bağımsızlığı sonrasında başlayan ve "Birinci Afrika Dünya Savaşı" olarak adlandırılan çatışmalar, Ruanda, Uganda, Angola, Çad, Namibya, Sudan ve Zimbabve'yi de kapsayan ve bölgedeki tüm ülkeleri içine almıştır. Uganda ve Ruanda'nın desteklediği isyancılara karşı Angola, Namibya ve Zimbabve'nin desteklediği hükümet güçlerinin verdiği savaş, ülke halkının tümünü etkilediği için beş yıl boyunca süren bir iç savaş konumuna gelmiştir.

2.6.1. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi

BGB'nin çatışmalarla anılan ülkelerinden bir diğeri de DKC'dir. Eski bilinen adıyla Zaire'deki çatışmalar, diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi bağımsızlık öncesi süreç olan sömürgecilik dönemi, bağımsızlık dönemi ve sonrasındaki iktidar dönemleri kapsamında değerlendirilecektir. Ayrıca, DKC çatışmaları için olası çözüm önerileri, tarihsel dönemler halinde ve üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında teorik analizlere tabi tutularak incelenecektir.

2.6.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem: Dış Güçlerin Etkisi

Birinci Afrika Dünya Savaşı²⁰'nin yaşandığı ve çatışmaların sürekli tırmandığı DKC'nin çatışmalar tarihinin kökleri, BGB ülkeleriyle paralel olarak sömürgecilik dönemine rast gelmektedir (Scherrer, 2002: 251).

²⁰ Birinci Afrika Dünya Savaşı: Aslında 1994 Ruanda katliamında Tutsi hükümetin DRC içindeki Hutu ordusunu ülke dışına sürgün etmesiyle başlayan savaşın kesin tarihi 1998 yılıdır. Ruanda-DRC arasındaki çatışmalara iki ülkenin destekçileri olan bölge ülkelerinin de katılımıyla Afrika geneline yayılan savaşın

Ülkenin sömürgecilik öncesi tarihi incelendiğinde 1500'lü yıllarda bölgedeki şefliklere dayalı güçlü krallıkların en büyüğünün Kongo Krallığı olduğu bilinmektedir. Afrika'nın keşfiyle birlikte Kongo Krallığı'yla ilk karşılaşan 1482 yılında Portekizli denizciler olmuştur. Daha sonra diğer Avrupalılar da Kongo kıyılarına gelmiş olsalar da Portekizliler, bölgede etkin sömürgeci güç olmuştur. Diğer yandan Portekizlilerden önce bölgede Arapların da etkisinin var olduğu fakat Tanzania ve Uganda kadar Arap etkisinde kalarak kültürlerine yansıtmadıkları bilinmektedir. Portekizliler'den sonra, Belçika'nın sömürgesi olan Kongo'daki çatışmaların başlaması da bu döneme rastlamaktadır (Scherrer, 2002: 330-331).

Sömürgecilik sürecine Portekizlilerle adım atan Kongo'daki çatışmalarda etkin olan güç, Belçika olmuştur. Bu bağlamda, her ne kadar 1884-1885 Berlin Konferansı'nda ülkenin adı "Özgür Kongo Devleti" olarak değiştirilse de, Belçika Kralı II. Leopold'un bölgeyi hâkimiyetine aldıktan sonra yerli halka karşı izlemiş olduğu politikalar çok acımasız olmuştur ve özellikle Leopold'un hükümet görevlileri, Müslüman tüccarları ülkenin doğu kısmından çıkarmıştır (Scherrer, 2002: 330-331). Bu doğrultuda bir analiz yapıldığında, BGB ülkelerinde olduğu gibi Kongo'da da çatışmalar etnik nitelikli olsa da dini olarak Müslüman-Hıristiyan ayrımının yapıldığı bilinmektedir.

Sömürgecilik döneminde Belçika tarafından arttırılan vergiler, yerli halka kötü muameleler, artan baskılar, yerli halkın yönetime gelememesi, yerli halkın sahip olduğu en iyi toprakların yabancı şirketlere verilmesi ve halkın besin ihtiyacını karşılayan verimli arazilere yabancı şirketlere ait fabrikaların kurulması, dolaylı yönetim tarzını benimseyen Belçika'nın kabile şeflerini tatmin ederek yönetimi ve kontrolü elinde tutmak istemesiyle 1917'de kabile şeflerinin sayısının 6.095 olması ve sömürgeci güçle geçinemeyen halkın çıkarlarını gözeten kabile şeflerinin yerine yenilerinin atanması, ağır çalışma koşulları, halkın kahve ve pamuk ekmeye zorlanması, kadın ve çocukların da çiftliklerde zorla çalıştırılması, işçilerin işverene borçlu gösterilerek kontratının sürekli uzatılması ve çalışmaya zorlanması, vergilerden ve kötü muamelelerden kaçan yerlilerin zengin beyaz villalarının yanında susuz ve elektriksiz siyah gecekondularında yaşam mücadelesi vermeleri gibi nedenlerle halk bağımsızlık öncesinde de sömürgecisi olan Belçika'ya tepki göstermeye başlamıştır (Hill, 2006: 4-7).

nedeni bölge kaynaklarıdır. DRC'yi, Angola, Namibia ve Zimbabwe desteklerken, Rwanda'yı, Uganda ve Kongolu isyancılar desteklemiştir.

Baskılara dayanamayan yerliler ilk tepkilerini Birinci Dünya Savaşı sonrasında dini mezhepler olarak göstermişlerdir. Bu isyanlar aslında antiemperyalist nitelikteydi. Çünkü amaçları kendi kendilerini yöneterek refah seviyelerinin artışı sağlamaktı. Fakat halk, daha önce ideolojik mücadeleler gerçekleştirmediği için içinde buldukları mücadeleyi, manevi olarak farklı etnik mezheplerin mücadeleleri olarak nitelendirmişlerdir. Örneğin; 1921 yılında on binlerce yandaşı olan “Kibangizm Hareketi”, Kongo’nun Kongolulara ait olduğunu vurgulayarak yabancılara vergi vermek istemediklerini ifade etmiştir (Maunier, 2003: 413). Fakat bu hareket, lideri Simone Kibangu’nun Belçikalılar tarafından ömür boyu tutuklanmasıyla son bulmuştur. Diğer yandan bu hareket, Belçika yönetimini uzun süre meşgul etmiş ve sürekli sıkıyönetim ilan etmesine neden olmuştur.

Sömürgecilik döneminde çıkan isyanlarda yerli halk mızraklarla mücadele etmeye çalışırken, Belçika makinalı tüfekler ve toplarla karşılık vermiştir. Bu nedenle sanayiden ve ekonomiden yoksun halkın tepkileri de sınırlı düzeylerde kalabilmiştir (Maunier, 2003: 413).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde Reno’nun belirttiği üzere şiddetten faydalanan dış güçlerin elitleri kontrol altına alma talebi Kongo’da da gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, sömürgecilik döneminde Belçika ve Kongoluların arasındaki sorunlardan faydalanmak isteyen ABD, ülkedeki ekonomik ve siyasi mevkilerde bulunan yerli halkı kullanarak Kongo elitinin ortaya çıkışını sağlamıştır. Çünkü birçok noktada Afrikalı personelin de çalışması, özellikle ticarete yerli burjuvaziyi ve Kongo elitini ortaya çıkarmıştır.

Diğer yandan Kongoluların tepkilerini, BGB ülkelerinin büyük çoğunluğundan daha uzun süreli ve daha fazla dile getirmeleri, yaşadıkları sıkıntıların yanı sıra çoğulcu ve daha demokratik bir toplum oluşturabileceklerine işaret etmiştir. İlk dergisi olan “Conscience Africaine”yi çıkaran Kongolular (Lemarchand, 1961: 346), kültürel örgütlenmeye de giderek, ilk sivil toplum kuruluşlarını sömürgecilik döneminde oluşturmuşlardır ve sivil toplum örgütlerinden olan Bakongo İttifakı (Alliance des Bakongo-ABAKO) ilk kez 1956 yılında bağımsızlıktan söz ettiği için ilk siyasi parti olarak kabul edilmektedir. 1958 yılında kurulan Kongo Ulusal Hareketi ise fiili olarak ülkenin ilk siyasi partisi ve lideri Patrice Emery Lumumba olmuştur (Dibie, 2001: 262-

267). Her ikisi de bağımsızlık sonrası ülkedeki ulus inşa politikalarında ve ülke güvenliğinde oldukça etkili olmuşlardır.

Önceleri ülkenin kendi kontrolünde olduğunu düşünen Belçika, daha sonra ortaya çıkan sivil toplum örgütleri ve siyasi partilere karşı kendi yandaşı partiler bile kurdu muştur. Bunların en büyükleri Leopoldville ve genellikle Batı'da faaliyet gösteren Ulusal İlerleme Partisi ile Katanga'da kurulan Conakat Partisi idi. Lunda kabilesinden destek bulan Conakat, Belçika hükümeti ve bir Amerikan şirketi olan Union Miniere tarafından da desteklenmekteydi (Ataöv, 1975: 439-440).

Sonuç olarak, Kongo'da, bağımsızlık sonrası süreçte olabilecek mücadeleler bağımsızlık öncesi süreçte ilk işaretlerini vermişlerdir. Ülkede elit kesimin oluşumunun dış güçlerce desteklenmesi ve sonrasında kendilerine hizmet etmelerinin sağlanması sonrasında, ülke halkı kendi yönetimlerine karşı güvenliksizlik hissetmiştir.

2.6.1.2. Bağımsızlık Dönemi: Ulus İnşası Sorunu ve Üçüncü Dünya'nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları

Soğuk savaş dönemine rastlayan 30 Haziran 1960 tarihinde bağımsız olan Kongo'nun Cumhurbaşkanı Kasavubu olurken Başbakan acımasız olarak nitelenen (Daley, 2006: 306) Lumumba olmuştur. Her ikisi de milliyetçi politikalar izleyen fakat bir türlü anlaşamayan iki lider, Kasavubu'nun 12 Eylül'de başbakanı ve hükümeti azletmesi ve sonrasında Albay Joseph Mobutu'nun yaptığı darbeyle Lumumba hükümeti, iktidardan uzaklaştırılmıştır (Oxford University Press, 2011). Darbeyle yönetime gelen Mobutu yönetimi soğuk savaş döneminde olduğu gibi halka yapılan şiddetle anılmıştır (Daley, 2006: 306).

Bağımsızlıktan bir hafta sonra Force Publique diye adlandırılan bölgesel güvenlik kuvvetleri, bölgesel kontrolü ellerinde bulunduran liderlerden en önemlisi olan Tshombe yanlılarının bulunduğu Katanga bölgesi ve Güney Kasai'de isyan edince Belçikalılar kendi vatandaşlarını korumak bahanesiyle ülkeye müdahale etmişlerdir. Başlayan yaygın çatışmalar, Avrupalıların ülkeyi terk etmesine neden olmuştur. Kasavubu'nun Belçika askerlerinin ülke topraklarını terk etmemesi halinde SSCB'den yardım isteyeceğini bildiren ultimotomu üzerine BM Güvenlik Konseyi, 9 Ağustos 1960 tarihinde Belçika'nın birliklerini geri çekmesini istemiş ve bir grup BM askeri

göndermiştir. BM askerleri önce, Tshombe'nin hâkim olduğu Katanga'ya girememiş fakat daha sonra Belçikalılar bu bölgeden çıkarılabilmıştır (Ataöv, 1975: 441-443). Dolayısıyla Kongo'nun bağımsız bir devlet olarak dönüşümünün bozulduğu, sömürgeci ülke olan Belçika'nın önce kendi vatandaşlarını koruma bahanesiyle girdiği Katanga bölgesinde daha sonra da Katangalı ayrılıkçıları desteklemesiyle başlamıştır (Daley, 2006: 306).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde liderlerin ve elit kesimin de önemli rol üstlendiği Kongo'da dış güçler tetikleyici rol oynayarak kozmopolit halkın kurumsallaşamamış yönetime tepki göstermelerine neden olmuşlardır. Fakat dış güçlerin etkisiyle birlikte ülkede oluşturulan yönetici elit ve dönemin liderleri olan Lumumba ve Kasavubu milliyetçi kişilikleriyle ön plana çıktıkları için Belçika hayal kırıklığına uğramıştır. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları perspektifinden değerlendirildiğinde bu süreç olağandır ve tüm üçüncü dünyada olduğu gibi BGB ülkelerinde de yaşanmıştır. Milliyetçi kişiliği Belçika tarafından onaylanmayan Lumumba'nın ortadan kaldırılması için Tshombe kullanılmış ve onun da iktidar hırsına yenik düşmesi neticesinde ülkedeki karışıklıklar tırmanmıştır (Daley, 2006: 306).

Üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda gerçekleşen ve eski sömürgeci gücün onaylamadığı liderlerin suikastlerde hayatlarını kaybetmesi vakası Kongo'da da yaşanmış ve 14 Kasım 1961'de görevlendirilen BM Komisyonu tarafından yapılan açıklamaya göre, Lumumba ve iki arkadaşı Tshombe'nin huzurunda Belçikalı bir subay tarafından vurularak öldürülmüştür. De Witte'nin dökümanlarında da Lumumba'ya düzenlenen suikastin ardında diğer Batılı hükümetlerin işbirliğiyle Belçika ve Kongolu güçler olduğu ifade edilmektedir (Witte, 2001: 145).

Tshombe, Katanga bölgesinin Kongo'dan ayrıldığını ilan eden ve iktidara geçmesi için Belçika'nın desteklediği, Lumumba ise SSCB'nin desteklediği isimlerdi (Nyangoni, 1985: 242). Dolayısıyla ABD ve Belçika'nın desteklediği Tshombe'nin halkın desteklediği Lumumba'yı katletmesinin ardında Belçika'nın olduğu ifade edilebilmektedir. Daha önce hapsedilen Lumumba'nın katledilmesinin temel nedeni, iktidar hırsı ve her ne kadar sol kesimi temsil etse de milliyetçi olmasıdır.

Sömürgecilik sonrası ve bağımsızlık döneminin başlarında Belçika etkisinin görüldüğü Kongo’da, ulus inşa sürecinin başlamış olduğunu söylemek de doğru değildir. Demokratik bir toplum olmaktan çok “çatışmalar toplumu” olan Kongo, tüm BGB ülkelerinde yaşandığı gibi bağımsızlığının ilk yıllarında büyük çatışma ve ölümlere sahne olmuştur.

İç karışıklıklara neden olduğu gerekçesiyle Kasavubu tarafından 1964 yılında Avrupa’ya sürgüne gönderilen Tshombe, başbakan olunca ülkedeki ayrılıkçı hareketlere son vermiş ve merkezi hükümetin otoritesini güçlendirmeye çalışmıştır. Otoriter yönetim ve darbelerin yaşandığı Kongo, üçüncü dünya yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde olağan ve çatışmaların yaşandığı bir süreç geçirmiştir.

Diğer yandan iç dinamiklerin oldukça etkili olduğu Kongo’da, Eylül 1965 tarihinde Mobutu Sese Seko’nun darbe yönetiminin başına geçmesiyle ABD ve Belçika’nın beklentilerinin aksine bir “Afrikalılaşma” süreci başlamıştır ve bu kapsamda ülkede kişilerin ve yerlerin isimleri değiştirilmiştir. 27 Ekim 1971’de de ülkenin ismi Zaire Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. 1972’de halkın Hıristiyan isimleri yerine Afrikalı isimler kullanması istenmiş ve Avrupalıların koyduğu coğrafi isimler Afrikalı isimlerle değiştirilmiştir. Örneğin; Kongo Nehri, “Zaire Nehri”, Leopoldville “Kinşasa”, Elisabethville “Lumumbaşi” ve Stanleyville “Kisangani” olmuştur. Ülkedeki en büyük yabancı maden şirketi olan Union Miniere’i devletleştirmiş ve onun yerine yerli bir şirket olan Societe Generale Congolaise de Miniere kurulmuştur. Dolayısıyla tam anlamıyla olmasa da Mobutu, Lumumba çizgisini takip etmiştir (Ataöv, 1975: 444-445). Mobutu’nun bu tavrı, SSCB yanlısı olarak algılanmış ve ABD’yi de endişelendirmiştir.

1965 yılında gerçekleştirdiği darbeye birinci cumhuriyeti sona erdiren Mobutu, 1997 yılına kadar ülkenin iktidarını elinde tutmuştur. Milliyetçi ve Batı karşıtı tavrı ve otoriter yönetimiyle Kaddafi yönetimine benzeyen Mobutu’nun 1980’lerdeki tek partili düzeni, muhalif olan Demokrasi ve Sosyal İlerleme İçin Birlik (Union pour la Democratie et le Progres Social-UDPS) Partisi’ne rağmen devam etmiştir. Bağımsızlığı sonrasında ulus inşa sürecine bir türlü geçemeyen üçüncü dünya ülkeleri gibi Kongo da, liderlerin iktidar hırsları yüzünden çok partili siyasi sisteme uzun süre geçememiştir. Bu bağlamda daha sonraki süreçte uluslararası toplumun baskılarıyla ve süren çatışmalar nedeniyle mecburen çok partili sisteme geçişi onaylayan üçüncü dünya ülke

liderlerinden biri de Mobutu olmuştur. Tek partili sistemle birlikte siyasi özgürlüğün olmayışı, kaynakların çıkarlar için istismarına neden olmuş ve bu durum da şiddetin yöneticiler için bir güç olmasıyla birlikte çatışmaların nedenlerinden birini oluşturmuştur (Daley, 2006: 306).

2.6.1.3. Çok Partili Hayat (Mobutu Dönemi): Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler

Bu bağlamda ülkedeki çatışmalar 1990'larda yeniden tırmanışa geçince Mobutu, çok partili sistem ve seçimlerle birlikte çok partili düzeni öngören anayasayı da kabul etmiştir. 1991 yılının ortalarında gerçekleşen ilk ulusal toplantıda yeni bir siyasi dönüşüm ve anayasa için alınan kararlar, Ağustos 1992 tarihindeki Geçiş Anlaşması'yla yürürlüğe girmiştir. Böylece ülkede "üçüncü cumhuriyet dönemi" başlamıştır. Ulus inşa sürecinde üçüncü dünya ülkelerinin yaşadığı darbeler ve geçiş dönemindeki tek partili düzenin darbeci diktatörler nedeniyle halka zorla benimsetilmesi, uluslararası toplumun baskıları ve ülke içindeki baskılar ve halkın memnuniyetsizlikleri nedenleriyle çatışmaların yaşanması, Kongo'da çok partili düzene geçilmesini sağlamıştır (Daley, 2006: 307).

Fakat çok partili yaşama geçilmesi ülkedeki çatışmaların ve istikrarsızlığın sona ermesini sağlayamamıştır. Çünkü Mobutu diktatörlüğü döneminde (1965-1997) ayrıcalıklı sınıfın büyük oranda zenginleşmesi, DKC'de yolsuzluk yapan devlet kurumlarıyla anlaşmaları (Daley, 2006: 307) ve hiçbir zaman siyasi kontrol mekanizmasının olmaması nedeniyle gerçekleşmiştir ve halkın tepki göstermesine neden olmuştur.

1965 yılından 1997 yılına kadar iktidarda olan Mobutu döneminde bir üçüncü dünya ülkesi olan DKC'de güvensizlik ortamı daima var olmuştur. Halkın birbirine ve yönetime olan güvensizliği, ekonomik sıkıntılarla birlikte isyanlara ve çatışmalara neden olmuştur. Örneğin; 1992 yılında Lendu-Ngiti ve Hema gruplar arasında kuzey ve güney Kivu bölgelerinde çatışmalar ülke içindeki küçük etnik grupların da çatıştığını göstermektedir (Porter, 2005: 93).

Kongo'daki çatışmalar sadece halk tabanında ya da halk ve yönetim arasında olmamıştır. Yönetimdeki Cumhurbaşkanı Mobutu ile Başbakan Etienne Tschisekedi

arasında da soğuk bir savaş yaşanmıştır (Porter, 2005: 92). Fakat bu savaşın nedeni sadece iktidar mücadelesidir. Başbakanını azleden Mobutu, iç karışıklıklara askerlerinin de müdahil olmasıyla kontrolü yitirmeye başlamıştır. Maaşlarının yetersiz olduğunu ileri süren askerler, başkent Kishasa'da yağma eylemleri düzenlemişler ve ülkedeki istikrarsızlık, kargaşa ve güvensizliği tırmandırmışlardır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, Katanga'nın bağımsızlığını ilan eden ve sonrasında sürgüne gönderilen Tshombe yandaşlarının oluşturduğu Kongo Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (Cornish National Liberation Army-CNLA) 1977 ve 1978 yıllarında Angola'dan Katanga'yı (Shaba) istila etmesi, tüm BGB ülkelerindeki çatışmalarda görülen ortak bir özelliktir. Bu bağlamda, Burundi ve Ruanda'da yaşayan Tutsilerin ve Hutuların birbirine destek vermeleri Kongo'dan sürgün edilen ve Angola'da yaşayan Katangalılar'la benzeşmektedir. Dolayısıyla uluslararası toplumdaki kimlik sorununun DKC'de ve tüm BGB ülkelerinde çok daha yoğun olduğunu görmek mümkündür. Kozmopolit bir nüfusa sahip ülkedeki etnik yapılanma, kimlik sorununu da beraberinde getirmektedir. (Porter, 2005: 91)

Daha önce Avrupalıların lehine hareket eden Mobutu'ya destek Fas, Fransa ve Belçika'dan gelirken, soğuk savaş döneminde SSCB'nin etkisinin görüldüğü Afrika ülkelerinden biri olan Kongo'da, Katangalılara destek SSCB ve Küba'dan gelmiştir (Witte, 2001: 149-150). Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, Zambiya ve Angola sınır bölgesinde yer alan Katangalıların çatışmalardaki etkisi, sınır bölgelerindeki halkların ülkedeki güvensizlikteki etkisine en somut örnek niteliğindedir.

CNLA'nın Kongo sınırındaki Zambiyalıları desteklemek amacıyla Zambiya'dan Kongo'ya gerilla saldırıları düzenlenmesi nedeniyle Kongo, Zambiya'ya sınır ötesi terör operasyonları düzenlemiş ve bu durum iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Hem Zambiya, hem de Kongo sınırlardaki askerlerini arttırmış ve her iki ülke de birbirlerinin vatandaşlarını sınır dışı etmişlerdir. Komşular arası gerginliğe neden olan bu durum, 1987 yılında yapılan bir anlaşma ile son verilene kadar devam etmiştir (Daley, 2006: 307).

Diğer bir çatışma da Ruanda sınırında Kivu bölgesinde yaşanmıştır. 1996 yılında bu bölgede Kongo'nun Özgürlüğü İçin Demokratik Güçler İttifakı (Alliance of Democratic

Forces for the Liberation of Congo-AFDLC) tarafından yeniden başlatılan ve ardında Ruanda ve Uganda'nın bulunduğu isyanlar (Daley, 2006: 307) Mobutu iktidarının sonunu getirmiştir. Sınır bölgelerindeki çatışmalara sınır ötesinden gelen destekle ülkedeki istikrarsızlığın karmaşık bir yapı göstermesi, Kongo'daki iktidarı da oldukça zor duruma düşürmüştü ve daima bu tür durumlarda yaptığı gibi "sertlik politikası" izlemesine neden olmuştur.

Soğuk Savaş döneminin etkilerinin DKC'deki çatışmalara da yansıdığına bir başka göstergesi BM'nin ülkeye yaptığı yardımların ardındaki Sovyet-Batı çatışmasıdır. Diğer bir deyişle BM ordusu büyük oranda Batılı güçlerden oluşmaktaydı ve SSCB'ye yaklaşan DKC'ye yardım etmek istememekteydiler. Daha sonraki süreçte ise, Batılı güçlerin bölgedeki ülkesel veya BM kanalıyla etkinliği sağlanınca SSCB bölgeye yardımlarını kesmiştir (Gorman, 2001: 147). Genel olarak bakıldığında BM, soğuk savaşın sonuna kadar ülkeye asker göndermemiştir (Weiss ve diğ., 1997: 50-51).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, 1960'lardan beri bölgeye ve ülkeye barışı sağlamak için gelen bölgesel ve uluslararası güçlerin devlet içi müdahaleleri genellikle yetersiz ya da geç kalınmış niteliktedir. Bağımsızlığı sonrasında DKC'de tüm BGB'de olduğu gibi çatışmaların önlenmesinde çaba harcayan iki ana faktör mevcuttur. Bunlardan ilki OAU'dur. Bölge ülkelerindeki çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü konusunda önemli bir mekanizma olarak tanımlanan Birlik, self-determinasyon ilkesini benimsemektedir. İkinci etken ise, ilk kez 1960'larda BM'nin Afrikalı askerleri bölgede kullanması olmuştur. Barış yapımına katkısı olacağı düşünülen askerlerin bölgesel barışa katkı sağladığı bilinmektedir (Daley, 2006: 308-309). Barış yapımında önemli olan bu iki faktörün karşısında ise, uluslararası toplumun sorumluluk almaması vardır. Batılı hükümetler, bölgedeki çatışmalarda iç dinamikler kadar etkili olmasalar da onları tetikleme de oldukça etkili olmuşlardır. Örneğin; Belçika'nın sömürge rejimi Kongo'da Katanga bölgesindeki ayrılıkçıları desteklerken, SSCB'nin komünist rejim desteği alan Lumumba'ya karşı BM ve ABD, ülke içine doğrudan siyasi yollarla ya da dolaylı olarak düşmanlık çıkarıcıları destekleyerek müdahalelerde bulunmuştur (Daley, 2006: 308-309).

Bağımsızlık sonrası Mobutu döneminde çok partili siyasi sisteme geçen Kongo'da çatışmalar ve güvensizlik ortamı, aslında ülkenin sahip olduğu elmas, altın, petrol gibi önemli yer altı kaynakları nedeni ile varolmuştur.

2.6.1.4. Baba Kabila Dönemi: Bölgeselleşen Üçüncü Dünya Güvenliği ve Dış Güçlerin Etkisi

İç karışıklıkların devam etmekte olduğu DKC'nin lideri Mobutu, Ruanda, Burundi, Angola ve Uganda'nın destek verdiği Desire Kabila ve yönetimindeki AFDL tarafından yönetimden devrilmiştir ve ülkenin adı 29 Mayıs 1997'de Kongo Demokratik Cumhuriyeti olmuştur. Ancak Kabila dönemi de istikrar ve huzur dolu geçmemiştir. Kendisine destek veren Ruanda, Burundi ve Uganda ile sorunlar yaşamaya başlamış, ülkedeki memnuniyetsizlik ve istikrarsızlık ekonomiyi de en az siyaset kadar olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla, Mobutu iktidarında olduğu gibi yolsuzluklar Kabila iktidarında da devam etmiştir (Daley, 2006: 307).

Diğer yandan doğudaki komşuları ve Ruanda'daki Tutsi hükümete karşı olan eski hükümet ordusu Ruanda Silahlı Güçleri (The Armed Forces of Rwanda-FAR)'ne bağlı Hutu milisleri, Uganda hükümetine karşı mücadele eden Müttefik Demokratik Güçler (Allied Democratic Forces-ADF) ve Burundi yönetimine karşı olan ve saldırılarda bulunan Demokrasinin Savunması için Ulusal Konsey/Demokrasinin Savunma Güçleri (Conseil National Pour la Défense de la Démocratie-CNDD/Forces pour la Défense de la Démocratie-FDD) örgütleri, Kongo'nun doğusunu üs olarak kullanarak kendi ülkelerine karşı eylemlerini buradan gerçekleştirmişlerdir ve ayrıca Kongo'dan gelen saldırılar neticesinde Ruanda ordusu Zaire'deki kampları vurmuştur. Dolayısıyla Ruanda, Burundi ve Uganda yönetimleri Kongo topraklarından gelen bu saldırılar karşısında, bu eylemlerin sona erdirilmesi için Kabila hükümetine baskı yapmışlardır. Baskıların yanı sıra 1994 Ruanda katliamının öcünü almak isteyen Tutsiler ve daha öncesinde de soykırımdan ve RPF'den kaçan Hutu mülteciler DKC'ye gelerek (Clark, 2007) ülkelerindeki çatışmaları Kongo'ya taşımışlardır. Daha sonra Tutsiler ve RPF'nin, Kongo'daki Hutulara karşı gerçekleştirdikleri misilleme katliamlar da Kabila hükümeti tarafından engellenememiştir. Böylece Ruanda askeri yanlısı, Kabila karşıtı bir isyan başlamıştır (Dagne ve Farrell, 2003: 6).

Ülkenin özellikle Güney Kivu bölgesinde bulunan Hutular'ın ve 1996 yılında komşu Ruanda'daki soykırım nedeniyle DKC'nin doğusundaki Hutu mülteci kamplarının, Mobutu ordusunun ve Kuzey Kivu'nun anti-Tutsiciliği benimsemiş yerel nüfusunun, Ruanda'daki Hutu milis güçlerine (Interahamwe) destek vermesiyle iki ülke arasındaki çatışmalar tırmanmıştır. Ayrıca bu milisler, Zaireli Silahlı Güçler (Zairian Armed Forces-FAZ) ile ittifak oluşturarak ülkenin doğusunda bulunan Kongolu Tutsilere karşı mücadele başlatmışlardır. Böylece Banyamulenge olarak bilinen binlerce Güney Kivulu Tutsi katledilmiştir (Clark, 2007).

Aslında Laurent Kabila ve Ruanda hükümeti arasındaki çatışma eksenli ilişkiler 1998 yılının ortalarında başlamıştır. Ruanda hükümeti ile arası açılan Kabila, Ruanda hükümeti tarafından interhamwe militanlarına ve eski Ruanda ordusuna güvenli bir bölge sağlamak ve onları eğitmekle suçlanmıştır. Bundan dolayı Kabila karşıtı tavır alan Ruanda hükümeti, Doğu DKC'de Ruanda askeri yanlısı bir isyan başlatmıştır (Dagne ve Farrell, 2003: 6-9). Bu doğrultuda Ağustos 1998 tarihinde düzenli Ruanda ordusu, Kabila karşıtı Kongolu isyancıları desteklemiştir ve Ruanda askerleri birkaç hafta içinde DKC'nin içlerine kadar nüfuz etmiş ve Kabila hükümetini tehdit etmiştir. Ruanda ancak Lusaka Antlaşmaları²¹ndan dört yıl sonra 2002'de askerlerini geri çekilmiştir.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde bölge ülkelerinin destek verdiği Kabila, daha sonra bölge ülkeleri ile ilişkilerinin olumsuzluğu nedeniyle bölgedeki desteğini yitirmiştir. Bu bağlamda, Ruanda ile birlikte 1996-1997 yılları arasında eski diktatör Mobutu'ya karşı DKC'deki Kabila'yı destekleyen Uganda, Ağustos 1998'de Ruanda ve Kongolu isyancıların Kabila'yı hükümetten uzaklaştırma çabalarına katılmıştır. Çünkü Kabila ve müttefikleri olan Ruanda ve Uganda arasındaki çatışmalar artış göstermiştir. Böylece, 1999 yılında Kongolu isyancılarla birlikte hareket eden Ruanda ve Uganda, Doğu DKC'yi kontrol altına almışlardır (Dagne ve Farrell, 2003: 6-9).

Ülke içindeki dinamikler göz önünde bulundurulduğunda, ülkedeki kargaşa ortamı açık olarak gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Kuzeybatı DKC'de Uganda yanlısı Kongolu isyancı grup olan Kongo Kurtuluş Hareketi (Movement for Liberation of the Congo-

²¹ Lusaka Ateşkes Antlaşmaları: 10 Temmuz 1999 yılında BM arabuluculuğunda, DKC'deki iç savaşı sona erdirmek amacıyla, Angola, DKC, Namibya, Ruanda, Uganda, Zambiya ve Zimbabve arasında imzalanmıştır.

MLC) 1998 yılında ortaya çıkmış ve zamanla Ruanda yanlısı Kongolu Demokratik Hareketi (Congolese Democratic Rally-RCD) ile MLC arasında da düşmanlık ortaya çıkmıştır (Dagne ve Farrell, 2003: 6-9).

Genel perspektiften değerlendirildiğinde Kabila dönemindeki tüm hareketler Mobutizm²²e karşı olmuş (Scherrer, 2002: 335-336) ve mevcut gerginliklerin körüklenmesiyle birlikte Kongo'nun bağımsızlığından beri gerçekleşen ikinci savaş 1998 yılında başlamıştır ve “Birinci Afrika Dünya Savaşı” olarak adlandırılmıştır (More, 2001: 909-929).

Bölge ülkelerinin birçoğunun müdahil olduğu çatışmalarda Uganda lideri Museveni aynı zamanda eski diktatör Mobutu ile müzakere yapmaya çabaladığı için, Ruanda ve müttefiklerini bir süreliğine izlemekle yetinmiş olsa da (Dagne ve Farrell, 2003: 9) 1998 yılında Ruanda ile birlikte Kabila'yı desteklemişlerdir. Kabila ise destek verdiği RCD için güney komşuları olan Angola, Namibya ve Zimbabve'den askeri destek talep etmiştir. Böylece Ruanda, Uganda, Angola, Çad, Namibya, Sudan ve Zimbabve'yi de kapsayan ve bölgedeki tüm ülkeleri içine alan savaş (7 ülke ve 10 isyancı grubu kapsayan), (Daley, 2006: 307) DKC'de, “İkinci Kongo Savaşı” olarak da bilinmektedir. Ayrıca, 1998 yılında Thomas Lubanga Dyilo liderliğindeki Uganda Halk Kongresi (The Uganda People's Congress-UPC) ile Kongo hükümet kuvvetleri arasında başlayan ve süren, yaklaşık 4 milyon insanın öldüğü çatışmalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük “ölümcül çatışmalardan” biri olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, hem Ruanda'dan hem de Burundi'den kaçan milisler, bu iç savaşta etkin rol oynamışlardır (More, 2001: 909-929).

Uganda ve Ruanda'nın desteklediği isyancılara karşı Angola, Namibya ve Zimbabve'nin desteklediği hükümet güçlerinin verdiği savaş, ülke halkının tümünü etkilediği için 5 yıl boyunca süren bir iç savaş konumuna gelmiştir. Çatışmaların temel nedeni çoğu BGB ülkesinde olduğu gibi doğal kaynaklardır. BM raporlarına göre, savaşların başlama nedenleri olan ülkenin doğal kaynakları ve stratejik mineralleri, Kabila tarafından kendi askerleri ve müttefikleri için kullanılmıştır (United Nations Security Council, 2001: S/2001/357; United Nations Security Council, 2003: S2003/102.). Bu bağlamda değerlendirildiğinde üçüncü dünya güvenliği

²² Mobutizm: 20. yüzyılda DKC'deki Devrimci Halk Hareketi'nin Mobutu yanlısı resmi ideolojisidir.

yaklaşımçılarından Reno, üçüncü dünya ülkeleri için müttefik güvenliğinin önemli olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla yaklaşımla örtüşen Kabila'nın DKC'deki politikaları Reno'yu haklı çıkarmaktadır. Müttefik güvenliğini siyasi arenadan özel sektöre de taşıyan Kabila, yabancı şirketlere özellikle de müttefik ülkeler olan Zimbabveli ve Namibyalı şirketlere ayrıcalıklar da tanımıştır (Daley, 2006: 307).

Bölgedeki özellikle komşu ülkelerin oldukça etkili olduğu çatışmalarda üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarını haklı gösteren bir diğer örnek de Kabila'yı destekler görünen Museveni'nin bir diğer yandan da eski diktatör Mobutu ile anlaşmaya çalışmasıdır. Dolayısıyla kapalı kapılar ardında yapılan anlaşmalar ve görüşmeler üçüncü dünyada sıkça rastlanan gelişmelerdir.

Diğer yandan Ruanda ve Uganda arasındaki çatışmalar 1999 yılında tırmanışa geçmiştir. Ruandalı yöneticiler DKC'de yer alan sorumlu ordularla iletişime geçmişler ve Doğu DKC'de Ruanda ve Uganda askerleri çarpışmışlardır. 2000 yılında iki kez çarpışan Ruanda ve Uganda, daha sonra anlaşmaya karar vermişlerdir. Dış dinamiklerin tetiklediği çatışmalar hiçbir şekilde sonlandırılmamıştır (Dagne ve Farrell, 2003: 13-18).

Ruanda, Burundi ve Uganda'nın desteğini alan ve zamanla bu ülkeler tarafından da kendilerine bağlı bir yönetici olarak görülen Kabila, bu durumu zaman içerisinde redderek bölgesel destekçileriyle ilişkilerini kötüleştirmiştir. Özellikle Ruanda askerlerinin etkisinin ülkede azalmasını isteyen Kabila, Genel Kurmay Başkanı olan Ruandalı James Kabari'yi görevden almıştır (Stewart, 2002: 136). Bunun üzerine Kongo topraklarının 15 km içlerine giren Ruanda, Ntabi'de bir karargâh kurmuştur. Kendisine karşı olası bir darbe girişimini önlemek amacıyla yabancı güçlerin ülkeyi terk etmesini isteyen Kabila, Temmuz 1998 tarihinde yabancı kuvvetleri DKC'den çıkarmıştır. Halkın çoğu bu duruma karşı çıkınca iç savaş ortaya çıkmış ve Kongo 3 bölgeye ayrılmıştır. Ruanda, Uganda ve Kabila kontrollerinde olan bu bölgelerdeki çatışmaların, önce DKC hükümeti, isyancılar ve Angola, Çad, Sudan, Namibya, Sudan tarafları arasında Ağustos 1999 tarihinde imzalanan Lusaka Ateşkes Antlaşmasıyla, daha sonra da 2003 yılında yapılan diğer anlaşmalarla son bulması ümit edilmiş ise de çabalar sonuçsuz kalmıştır (Ottaway, 2003: 319; Daley, 2006: 310-312). Zira

çatışmalarda yer alan isyancı örgütlerin katılmadığı bir ateşkesin sürmesini beklemek de yanlış olacaktır.

Diğer yandan çatışmalara Kongo ordusundaki Ruanda ve Banyamulenge kökenli askerlerin isyanları da kozmopolit yapıdaki halkın isyanlarıyla birlikte ülkedeki iç savaş ortamını en üst seviyeye çıkarmıştır. İsyanların Kabila yönetimini istemeyen ABD ve Fransa tarafından da desteklenmesi, Kongo’da yaşanan çatışmalara uluslararası boyut kazandırmıştır.

Ruanda, Burundi ve Uganda’nın Kabila’nın kendilerini destekleyen politikalarını terk edişi, bu ülkelerin Kongo’yla olan kereste ve stratejik mineral ticaretini de olumsuz etkilediği için Kabila karşıtı güçlere destek vererek çatışmalarda taraf olmuşlardır (United Nations Security Council, 2001: S/2001/357; United Nations Security Council, 2003: S2003/102).

Kabila’nın hükümetten düşürülmesi, amacıyla uluslararası büyük güçler tarafından Kabila karşıtları desteklenmiş olsa da bu amaç gerçekleştirilememiştir. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımının belirttiği gibi iç dinamiklerin dış dinamiklerden daha etkili olduğu varsayımı, Kongo’daki iç savaşta ABD ve Fransa’ya rağmen iktidarda kalan Kabila yönetimi için doğru bir analizdir. Bunun yerine bölgesel güç olan Zimbabve, Angola, Çad, Libya, Sudan, Batı Afrika devletleri ve Namibya’nın askeri birliklerle Kabila’ya destek vermesi Kabila’nın iktidarını uluslararası süper güçler karşısında daha da sağlamlaştırmıştır. Bu durum, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamındaki bölgesel işbirliklerinin büyük önem taşıdığına güzel bir örnektir. Fakat küreselleşmeyle birlikte bölgedeki “birlik olamama” durumu şiddeti de beraberinde getirmiştir.

Ülkede şiddetlenen çatışmalar daha çok doğu ve kuzeydoğu bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Zaman zaman gerçekleştirilen barış görüşmeleri sürekli başarısızlıkla sonuçlanmış, binlerce kişi yaşamını yitirirken yüz binlerce kişi de yurtsuz kalmıştır. Ayrıca, mülteci sorununun ve ölümlerin sayıları her geçen gün artan Kongo’da BM de yetersiz kalmıştır. Diğer yandan, BM ve uluslararası güçlerle birlikte bölgesel güç ve komşu devletler olan Uganda ve Ruanda da DKC’deki çatışmalardan sorumludur. Özellikle Ituri bölgesinde yaşanan katliamda 8000 askerini Mart 2003 tarihinde bölgeye gönderen Uganda ve Ruanda bu katliamda (Dagne ve Farrell, 2003: 13-15) yerel aktörler olarak oldukça etkilidir. Nisan 2003 tarihinde uluslararası baskı nedeniyle

çekilen askerler, Ituri bölgesindeki güvenliğin sağlanmasına yetmemiştir. Çünkü bu kez bölge halkına terör uygulanmaya başlamıştır ve yüzlerce insan yaşamını yitirmiştir. Mayıs 2003 tarihinde BM Güvenlik Konseyi Ituri bölgesindeki çatışmaları durdurmak için sivilleri korumak amacıyla önleyici güç sağlamıştır. Bu güç kapsamında, 1400 asker Fransa'dan olmak üzere Haziran 2003 tarihinde görevlendirilirken Eylül ayında Birleşmiş Milletler Teşkilatı Demokratik Kongo Cumhuriyeti Misyonu (United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo-MONUC) bu görevi devralmıştır. Daha sonra başlayan barış görüşmeleri, çatışmaları sona erdirmeye yetmemiştir (Dagne ve Farrell, 2003: 15-18).

Çatışmalarla dolu bir iktidarı geride bırakan Kabila, bir darbe girişiminde hayatını kaybedince yerine oğlu Joseph Kabila yönetime getirilmiştir. Baba-oğul arasındaki yönetim farkının oldukça büyük olmasına rağmen çatışmaların göreceli olarak azaldığı DKC'de halkın güvenliksizlik algısı, ancak kalıcı barışın tesisi ile mümkün olabilecektir.

2.6.1.5. Oğul Kabila Dönemi: Üçüncü Dünya'nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları

2001 yılında Kabila'nın kendisine düzenlenen bir darbe girişiminde öldürülmesiyle DKC'de yeni bir dönem başlamıştır. Katı politikalar izleyen Laurent Desire Kabila'nın yerine meşruiyetsizlik nedeniyle gösterilen tepkilere rağmen oğul Joseph Kabila yeni devlet başkanı olmuştur (Ntalaja, 2004: 18) ve ülke siyaseti daha yumuşak ve ilişkileri kötü olan ülkelerle iyi geçinme şeklinde dönüşüm geçirmiştir. Bu durum ülkede barış ve istikrar ortamının oluşabileceği ihtimallerini ön plana getirirse de ülkedeki çatışmalar azalmadan devam etmiştir. Uganda ve Ruanda devlet başkanlarıyla görüşen oğul Kabila'nın çatışmaları bir türlü engelleyememesinin temel nedeni, Ruanda, Burundi ve Uganda'nın kendilerine Kongo sınırlarından yöneltilen karşıt örgütlerin saldırılarının engellenemeyişidir ve bu örgütlerin saldırılarına devam etmelerinin gerekçesi ise, güvenliksizlik kaygısı ve silah bırakarak karşıt etnik grupların kendilerine saldırma ihtimalleri ve korkusudur. Dolayısıyla bölge halkının içinde bulunduğu güvenliksizlik endişeleri ve algısı, bölgedeki istikrarın oluşmamasının en temel nedenidir.

Uluslararası toplum perspektifinden bir diğer olumlu gelişme de, 2003 yılına kadar bölgedeki katliamların durdurulması yönünde köklü adımlar atamayan BM'nin, Mayıs

ayında uluslararası topluma bölgeye asker gönderme çağrısında bulunmuş olmasıdır. Bu kapsamda bölgeye çoğunluğu Fransız olan askeri birliklerden oluşan bir AB gücü gönderilmiştir. Fakat bölgede etkin olamayan güç, yetkilerini 1999'dan beri bölgede görev alan BM Kongo Barış Gücü'ne devredince çatışmalar tırmanmıştır (Turner, 2007: 159-191).

Üçüncü dünya ülkelerinde güvenlik sağlama ve ülkedeki çatışmaları sona erdirmeye adına atılan adımlardan biri de siyasi iktidarı paylaşmaktır. Bu nedenle DKC'deki geçiş hükümeti, Kabila yandaşları, isyancı grupların üyeleri ve muhalif siyasilerden oluşturulmuştur. Kongo'nun en büyük isyancı grupları Ruanda tarafından desteklenen Kongo Demokratik Koalisyonu (Congo-lesé Democratic Coalition-RCD-Goma) ve Uganda tarafından desteklenen MLC'dir. Aralık 2002 tarihinde imzalanan anlaşma ile her iki gruba da geçiş hükümetinde yedişer bakanlık verilerek çatışmaların sona erdirilebileceği ümit edilmiştir. Fakat üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi iktidar paylaşımı, kozmopolit ve kendisini güvensiz hissedilen yerli halk açısından önem taşımadığı için çatışmaların önlenmesini değil, azalmasını dahi sağlamamıştır (Rogier, 2003: 87-88).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Birinci Afrika Dünya Savaşı olarak bilinen çatışmalarda 1998 yılından itibaren 4 milyon insan yaşamını yitirmiştir. DKC'deki çatışmaları diğer BGB ülkelerinde yaşanan çatışmalardan farklı kılan bir diğer faktör de, günlük ortalama 1200 kişinin öldüğü çatışmalarda bu sayının yarısından fazlasının çocuk olmasıdır. Dolayısıyla "Çatışmalar ülkesi" olan DKC'deki güvensizlik ve istikrarsızlık ortamında çocukların asker olarak çatışmalarda kullanılması uluslararası toplumun büyük bir ayıbıdır (BBC News, 2010c). İnsan haklarının önemsenmediği DKC'de güç ve iktidar için verilen mücadelede katledilen insanlar, kötü muameleler gören çocuklar ve kadınlar, üçüncü dünya güvensizliğinin ve çatışmalarının göze çarpan unsurlarıdır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin ekonomisi, çatışmalardan olumsuz etkilendiği gibi ülkede, yaşanan yolsuzluklar ve hükümet politikalarındaki şeffaflığın olmayışı gibi unsurlar nedeniyle de sorunlar yaşanmaktadır. 870 milyon dolarlık elmas endüstrisine sahip DKC'de 1 milyon insan, günlük 1 doların altında tehlikeli şartlarda çalıştırılmaktadır. Diğer yandan çatışma bölgelerindeki milis ve ordu kuvvetlerinin

elmas, kahve gibi kaynakları yağmalamaları (BBC News, 2011), ülkedeki çatışmaların ekonomi ayağına işaret etmektedir. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarındaki ülke kaynakları ve ekonomisinin eşitliksiz paylaşımı analizi, DKC'deki çatışmalara oldukça uygundur. Üçüncü dünya güvenliğinin yanı sıra barış teorisyenlerinden olan Johan Galtung da, çatışmaların çıkış noktası olarak kaynakların eşit dağılımının olmamasına işaret etmektedir (Galtung, 1969: 167-191). BGB ülkelerinde olduğu gibi DKC'de de adil olmayan kaynak paylaşımı halkın tarihsel düşmanlığını ve dolayısıyla da çatışmaları körüklemektedir.

Ülkedeki yolsuzluklar ve kleptokraside sadece elit kesim veya yöneticiler bulunmamaktadır (Lunn, 2006: 69). Özellikle ülkenin gelir kaybı olarak kabul edilen DKC'de gerçekleşen yasadışı maden ticaretinde komşu Ruandalı ve Ugandalıların da olduğu 2002 yılı BM uzman grubunun raporunda yer verilmiştir. Rapora göre, Doğu Kongo genelinde operasyon düzenleyen silahlı gruplar tarafından kaynaklar yağmalanmıştır. Ayrıca, çeşitli yüksek rütbeli Ruandalı ve Ugandalı siyasi ve askeri yetkililer, yasadışı maden ticaretine karışmışlardır. 2003 yılında aynı uzman grup tarafından yayınlanan raporda ise, De Beers ve Anglo-Amerikan'ın da dâhil olduğu 85 çok uluslu şirket, Kongo'nun kaynaklarının sistematik olarak yağmalanmasına karışmışlardır (Clark, 2007).

Diğer yandan ticari kaçakçılığın silah ticaretinde de yaşandığı DKC'de "Cattle Koridoru" olarak bilinen küçük silahların satış koridorundan Libya, Eritre, Somali ve Sudan'ın yanısıra Kongo'ya da silah ve mermi akışı sürmektedir. Batıya doğru Nijerya ve Fildişi Sahilleri'ne kadar olan bu koridordaki silahlar, ABD, Rusya, Çin, Yunanistan, Sırbistan ve Güney Afrika'dan sağlanmaktadır (Clark, 2007).

Siyaset, ekonomi ve sosyal unsurların birbirine geçtiği ve çatışmalarda karmaşık ilişkiler içerisinde önemli roller üstlendiği DKC'de siyasiler tarafından kullanılan işsiz militan gençlerin kontrol altına aldığı topraklar, genellikle kotlan ve elmas yataklarının veya su kaynaklarının olduğu bölgeler olmuştur (Daley, 2006: 306). Bu analiz de siyaset-ekonomi-sosyal yapı üçlüsünün karmaşık etkisine somut bir örnek olarak nitelendirilebilmektedir.

DKC'deki medyanın çatışmalar üzerindeki etkisi, BGB ülkelerindeki özellikle Ruanda soykırımındakinden çok farklı değildir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Katoliklerin

kontrolündeki Radyo Moto, yerel Mahi Mahi militanlarını desteklemekteydi, Diğer yandan Les Coulisses ve Le Millénaire gazeteleri, isyancıların kontrolündeydi (Porter, 2005: 99) ve bu yayın organları ülkedeki çatışmaların tırmanmasına neden olmaktaydı.

2.6.2. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri

1960'lardan beri çatışmaların eksik olmadığı BGB'de 5 çatışma Burundi'de, 2 çatışma Ruanda'da ve 11 çatışma DKC'de yaşanmıştır. Sadece DKC'de toplam 4 milyon civarında insanın yaşamını yitirdiği ve 4 milyondan fazlasının da yurtsuz kaldığı bilinmektedir. Dolayısıyla en yoğun çatışmaların yaşandığı BGB ülkesi olarak DKC gösterilebilmektedir (Porter, 2005: 93).

1998-2000 yılları arasındaki DKC savaşında 7 bölge devleti rol aldığı için savaş, "Birinci Afrika Dünya Savaşı" adını almıştır (Weiss ve diğ., 1997: 50). Batılı güçler ve MONUC güçlerinin de çatışmaların çözümü için bölgede bulunması, DKC'deki çatışmaların hem uluslararası ve bölgesel hem de yerel boyuta sahip olduğunu göstermektedir (Porter, 2005: 93).

DKC'de yaşanan çatışmaların önlenmesi için anlaşma yapımı ve müzakere yöntemleri uygulanmış olmasına rağmen hiçbir sonuç elde edilememiştir. Ayrıca çatışma çözümlerinde ekonomik çözüm olarak denenen Batılı ülkelerin öngördüğü neoliberal ekonomi ve siyaset modelleri çatışmaların azalmasını dahi sağlayamamıştır. DKC'ye uygulanan barış yapımı ve çatışma çözümleri, yeniden yapılanma için uygulanan standart formüllerden olan barış anlaşmaları, müzakereler, ateşkes antlaşmaları, uluslararası hükümetler, anayasal reformlar, askerden ve silahtan arındırma politikaları ve demokratik seçimler olmuş, fakat uzun süreli barışın tesisi gerçekleştirilememiştir. Bunların yanı sıra BM barış güçleri ve operasyonları da çatışma çözümleyici aktörler olarak DKC'de kullanılmıştır. Ayrıca genel olarak BGB perspektifinde değerlendirildiğinde Ruanda'da 1993 yılında, Burundi'de ve DKC'de 2000 yılında imzalanan barış antlaşmaları ve BM Barış Operasyonları'nın Burundi'de ONUB, DKC'de MONUC kapsamında düzenlemesi bölgedeki çatışmaları önleyememiştir (Scherrer, 2002: 303-304).

DKC'deki çatışmaların önlenmesi için ülkedeki silah kaçakçılığıyla elde edilen ve milislerin eline geçen silah ve mermilerin ülkeye girişi engellenmelidir. Bu konuda BM uzmanlarının, ülkedeki isyancılara silah aktarımının sürdüğünü rapor etmeleri ve herhangi bir çözüm önerisi getirmemeleri ise dikkati çeken önemli bir husustur. Çünkü uluslararası toplumda en etkin uluslararası güç olan BM, DKC'de devam etmekte olan ve yüz binlerce sivilin evlerini terk etmesine neden olan çatışmalarda düzenlediği operasyonlarla önleyici olmaktan çok operasyonda görevli askerilerinin tecavüz ve cinayetlere müdahil olmasıyla bilinmektedir (Clayton ve Bone, 2004). Bu konuda önlem almak isteyen BM, bölgedeki görevli askerlerini farklı ülkelerle değiştirilme yoluna gitse de BM raporunda, MONUC ile birlikte yürütülen operasyonların toplu tecavüzleri ve cinayetleri yeniden tetiklediği belirtilmiştir. Ayrıca ülkenin doğusundaki zengin mineral kaynaklarının yağmalanmaya devam ettiği ve suçluların cezasız kaldığı da vurgulanmıştır (BBC News, 2010b).

Raporda, DKC'ye uygulanan silah ambargosunun ihlal edilmesinin yanı sıra yeni savaşçıların da isyancılara katıldığı ve isyancı liderlerinin bazılarının Ruanda'daki soykırıma karışıkları ve bunların Burundi, Uganda, Tanzanya ve bazı Avrupa ülkeleriyle bağlantılı oldukları da belirtilmiştir (International Crisis Group, 2003).

Dolayısıyla, BM'nin raporlarında kendisinin de tam anlamıyla yeterli olmadığı DKC çatışmalarının bölgesel olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda bölgesel çatışmaların, ekonomi ve yer altı kaynakları nedeniyle olduğu ifade edilebilmektedir. Başarısız bir gölge devlet olan DKC, ülkenin özellikle yer altı kaynakları bakımından zengin doğu bölgesindeki çatışmaları önleyebilmek için öncelikle, bölge liderleriyle bir araya gelmesini sağlamalı ve kalıcı ve yerel çözümler üretilmelidir. Arabulucu niteliğinde olsa da Batılı ülkeler yapılacak konferansa katılmamalı ve dolayısıyla üçüncü dünya ülkesi olarak bilinen Afrika ülkeleri de kaderlerini kendileri tayin edebilmelidirler. Bu bağlamda ülke içlerindeki yerel otoriteler aracılığıyla halka eşit ekonomik dağılımın yapılacağı ve kurumsal bir devlet sistemiyle birlikte istihdam sağlanacağı garanti edilmelidir. Ülke kaynaklarının yönetimi ülkede eşit dağılımın olduğu parlamentoda alınacak kararlarla ve yerel yöneticilerin adil uygulamalarıyla sağlanmalıdır.

Her ne kadar DKC'de farklı etnik ve siyasi gruplar arasında beş yıl süren iç savaşın 2002 yılında sona erdiği rapor edilse de ülkedeki iç savaş dönem dönem ortaya çıkarak

devam etmektedir. 4 milyondan fazla kişinin yaşamını yitirdiği çatışmalarda Batı Avrupa büyüklüğünde olan DKC’de (Clark, 2007) milyonlarca kişi de yurtsuz kalarak mülteci olmuşlardır. Ülkedeki çatışmalarda doğrudan etkili olan faktörler aracılığıyla silahların ülkeye girişinin engellenebilmesi için, özellikle ticaretin kontrol altına alınması ve yatırımın sadece Batılı ülkelerden değil tüm uluslararası sistem devletlerinden gelmesi için çaba harcanmalıdır.

Diğer yandan ülkede sadece BM değil uluslararası nitelikte birçok kuruluş da yetersiz kalmıştır. Örneğin; Oxfam, ActionAid ve Save the Children, Goma kentindeki insani felaket tehdidine rağmen personellerini geri çekmiştir (Milli Gazete, 2009). Bu hususta uluslararası toplumun yetersiz kalması, ülkedeki çatışmalara yeterli ihtimam gösterilmediğini ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası güçlerin etkisinin üçüncü dünya ülkesi olan DKC’deki varlığı, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımına uygun bir biçimde yok denecek düzeydedir. Dolayısıyla bölge ülkeleri hem bölgesel hem ulusal düzeylerde kendi kendilerine yönetilebilmelidirler. Bunu sağlarken de eğitilmiş elitlerinden ve çıkar gözetmeyen yöneticilerinden faydalanabilmelidirler.

Çatışma çözümleri teorilerinde yer verilen analizlerden biri de asker ve silahtan arındırma politikalarıdır. Fakat bu politikanın DKC’de başarısız olduğu BM güçlerinin Goma’daki eylemlerinde görülmüştür. Nkunda’da bağlı güçlerin Aralık 2008 tarihinde Goma’ya saldırmasıyla sivil halkı korumakla görevli BM güçleri, savaş helikopterleriyle karşılık vererek yüzlerce isyancının ölümüne neden olmuştur (Milli Gazete, 2009) Dolayısıyla, silahtan arındırma politikasıyla hareket eden BM güçlerinin bu tavrı, isyancıları sınırlendirerek düşmanlığı daha da arttırmıştır.

DKC’de yaşanan çatışmaların önlenmesi için bazı soruların yanıtlarının bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda Phil Clark, DKC’de büyük ölçüde 250 etnik gruba bölünmüş bölgeler, şiddete, yolsuzluğa ve sefalete dayalı uzun geçmişleri ile demokrasiyi özümseyip özümsemeyeceklerini ve bunun için etkin siyasi kurumları kurup kuramayacaklarını, bireylerin yaptıkları acımasızlıklardan sorumlu tutulup tutulmayacaklarını, dışarıdan dayatılan ve halk tarafından benimsenmemiş demokrasi ve adalet anlayışının, uzun vadede istikrarlı, dinamik bir ülke olmasına katkıda bulunup bulunmayacağını sorgulamaktadır (Clark, 2007).

DKC'nin bu soruların yanıtlarını Batı demokrasilerinin beklediği gibi kısa bir sürede vermesi mümkün görünmemektedir. Fakat DKC'nin kendi kendine yönetimiyle ve bölgesel işbirlikleri çerçevesinde bu soruların yanıtları verilebilecektir. Fakat DKC'deki çatışmaların en açık sonuçları, aynı zamanda çatışmaların nedenlerini de oluşturan işsizlik ve yurtsuzluktur (Hochschild, 1998: 315). Demokratik bir toplum olmaktan önce ülke yöneticileri, halkın birincil ihtiyaçları olan yiyecek, su, sağlık, adalet ve güvenlik hizmetlerini yerine getirmelidir. Daha sonraki süreçte ülkede, düzelen ekonomiyle birlikte siyasal ve toplumsal toparlanmalar da mümkün olabilecektir.

Bu bağlamda üçüncü dünya ülkesi olan DKC'de demokrasi ve insan hakları adına atılan en önemli adım 1960 yılından itibaren ilk kez gerçekleştirilen 2006 seçimleridir. İlk yerel seçimler ise 2008 yılında gerçekleştirilerek ülke geleceği için atılmış önemli ikinci adım olmuştur. Özellikle küreselleşen dünyada yerelleşme ve subsidiaritenin önem taşınması DKC'de ülke geleceği için atılan adımlarda da ortaya çıkmış ve 2008 yerel seçimlerinde ülke geleceği için; âdemi merkezîyetçilik sürecine doğru sivil toplum kurumlarını destekleyen eyalet otoritesini genişletmek, Güvenlik Sektörü Reformu (Security Sector Reform-SSR)'nu desteklemek, yerel otoriteleri Doğu Kongo'da desteklemek ve korumak, halkın sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak, Kongoluyu desteklemek, insan haklarını korumak ve insanlık suçlarına karşı Doğu DKC'de mücadele etmek ve cinsel ve ırk temelli şiddetleri sona erdirmek hedeflenmiştir (U.S. Department of State, 2010).

2.7. Uganda'daki Çatışmalar

Darbeler ülkesi olarak adlandırılan Uganda'daki çatışmalar diğer BGB ülkelerden farklı olarak "dini" niteliktedir ve çatışmalar yoğun olarak ülkenin Müslüman lideri İdi Amin zamanında yaşanmıştır. Sömürgeci güçlerin Hıristiyan misyoner faaliyetleri ile çatışan İdi Amin, ülke çıkarları doğrultusunda bir dizi önlemler almış ve bu durum Batılı ülkeler tarafından, çıkarlarına ters düşmesi nedeniyle kabul görmemiş ve İdi Amin uluslararası basında kötü lider imajı ile tanıtılmıştır. Ülkedeki çatışmaların istikrarsız bir politika ve buna bağlı olarak gelişen istikrarsız ekonomi nedeniyle günümüzde de devam etmekte olduğu görülmektedir. Ayrıca günümüzde LRA adlı isyancı örgüt, ülkenin Hıristiyanlık esaslarına göre yönetilmesini talep etmektedir. Bu nedenle ülkenin

kuzey ve doğu kesimlerinde silahlı saldırılara başlayan örgüt, Uganda tarihindeki iç çatışmaların ülke düzeyinde çözümler getirilene kadar süreceğini göstermektedir.

2.7.1. Uganda'daki Çatışmaların Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi

Uluslararası ilişkilerde İdi Amin Ugandası olarak bilinen ülkedeki çatışmalar ve olası çözüm önerileri çalışma kapsamındaki diğer beş ülkede uygulandığı üzere teorik analizlerle birlikte ele alınacaktır. Uganda'da yaşanan çatışmalar, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirilerek, bağımsızlık öncesi süreçte sömürgeci devlet olan İngiltere'nin etkileri incelenecek ve bağımsızlık dönemi olarak nitelenen Milton Obote döneminde ulus ve devlet inşa yapılanmasında yaşanan sorunlar ve çatışmalarla birlikte İdi Amin döneminde devletin İslami yapılanmasına olan Batılı tepkiler irdelenecektir. Son olarak günümüzde de yönetimi sürmekte olan Museveni dönemi çatışmaları ve güvenlik sorunları ele alınarak çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

2.7.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem: Şiddetten Faydalanan Gruplar ve Elitler

BGB'de yaşanan çatışmaların dini temelli kısmını oluşturan Uganda çatışmaları, diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi Batılı güçlerin bölgeye gelmeleriyle başlamıştır. Batılı ülkelerden önce bölgeye gelen Araplar ise, ülkede herhangi bir karışıklığa neden olmamışlardır. 1830'larda bölgeye gelen Arap tüccarlar, Doğu Afrika'nın Hint Okyanusu kıyılarından gelmişler ve bölgeye geldiklerinde siyasi ve kurumsal olarak birçok ülkeyi geride bırakabilecek gelişmiş Krallıklarla karşılaşmışlardır. Arap tüccarları 1860'larda bölgeye gelen İngiliz kâşiflerin gelişi izlemiştir (Foreign Affairs and International Trade Canada, 2010). İngilizlerin bölgeye gelişiyle birlikte sömürgeciliğin de başladığı Uganda'da yerel yönetim şekilleri değerştirilmeyerek geleneksel İngiliz sömürge yönetimi kapsamında bir yönetim oluşturulmuştur.

Sömürgecilik döneminde İngiliz Doğu Afrika'sının bir parçası olan Uganda'da yönetim, İngiltere'nin sömürgelerinin tamamında uyguladığı politika gereği feodal unsurlar gözetilerek gerçekleştirilmiştir. Yerel yapılanmayı kullanarak yönetmeyi tercih eden İngiltere, sömürgelerinde olası isyanları önlemek amacıyla bu yöntemi benimsemiştir. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde gölge devlet olan Uganda da diğer Afrika ülkeleri gibi sömürgecilik döneminden geçmiştir.

İngilizler de Araplar gibi, 1800'lerin ortalarında bölgeye ilk geldiklerinde kraliyet niteliğinde devlet şekilleriyle güçlü feodaller görmüşlerdir. Afrika ülkelerinden beklenmeyen bu yönetsel yapılanma karşısında tedirgin olan İngilizler, bölgedeki bu yapılanmaya 1894 yılında sömürge yönetimini kurmuş olmalarına rağmen müdahale etmemiş bunun yerine yönetimdeki kral ve çevresini kullanarak yönetimi kendi lehine kullanmıştır. O dönemde bölgedeki en büyük krallık Buganda Krallığı idi ve başında I. Mutesa bulunmaktaydı (Buganda, 2010).

Sömürgeci ülke, sadece kral ve çevresini kullanarak değil aynı zamanda bölgedeki feodalleri de ekonomik ve siyasi olarak güçlendirerek, BGB ülkelerindeki halkların tamamına uygulanan eşitliksizlik politikalarıyla köylülerin daha önce serbestçe ekip biçtikleri topraklarda işçi olarak çalışmalarına neden olmuşlardır. İngilizler'in bölgedeki yerel yöneticileri özellikle ekonomik açıdan desteklemelerine somut bir örnek olarak 1900 yılında yapılan antlaşmayla Buganda bölgesine özel statü tanınarak kabile başkanlarına da büyük topraklar verilmesi gösterilebilir. Böylece kısa sürede kabile şefleri İngilizler'e bağlı mülk sahibi memurlar haline gelmişlerdir. Zaman içinde bölgede vergi toplama, yargıçlık ve güvenlik görevlerini de yerine getirmeye başlamışlardır. Adalet, güvenlik ve ekonomik imkânların olmayışı halkın sadece sömürgeci güce karşı değil aynı zamanda yönetici kesime karşı da düşman olmalarına neden olmuştur. Protektora (Fransızca)²³ hükümeti ile Buganda kabile şefleri arasında karşılıklı çıkara dayanan bu ittifak yıllarca sürmüştür (Ataöv, 1975: 396). Halkın göz ardı edildiği ve kişisel çıkarların ülke halkından daha önemli olduğu Buganda'da çatışmaların ilk tohumları atılmaya başlanmıştır.

Bununla birlikte Buganda'da yaşanan toplumsal düşmanlıklar ve çözümler, sömürgecilik döneminde Afrikalı aydınların ilk örgütü olan Genç Uganda Birliği'nin 1918 yılında kurulmasıyla ilk kez ortaya çıkmıştır. Sömürgeci güce ve yönetimin kişisel çıkarları gözetme politikalarına karşı ilk yerel tepkiler, Genç Uganda Birliği ve beraberinde kurulan Bataka Birliği tarafından gelmiştir. Bu birlikler, ülkedeki adaletsizliğe ve yoksul halka yapılan zulme karşı halkın topraklarının köylülere yeniden verilmesini istemekteydi ve bu iki örgütün birlikte mücadelesi, 1927 yılında Toprak Kanunu'nun çıkarılmasını sağlayarak ilk kez halkın çıkarları doğrultusunda bir

²³ Protektora: Bir devletin diğer devletin himayesi altına girmesi.

yapılanma gerçekleştirmiştir. Bu kanunla feodallerin yetkileri daraltılmıştır. 1938 yılında da “Kintu’nun Oğulları” adlı bir örgüt, Buganda’da sömürge aleyhtarı hareketin öncülüğünü yaparak halk için ilk direnişleri gerçekleştirmişlerdir. Diğer bir çözüme de İngilizlerin desteğiyle zenginleşenlerin çocuklarının Avrupa okullarında ya da Uganda’da 1921 yılında kurulan Makerere Koleji’nde yetişmeleriyle başlamıştır (Ataöv, 1975: 400). Halktan ayrışan yönetim kesimi halkın sorunlarını da zamanla göz ardı ederek yerli halkı kendisine düşman etmiştir. Bağımsızlığı sonrasında da başarısız devlet modeli olan Uganda’da elit kesim ve yöneticiler, üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının analizlerinde olduğu gibi şahsi çıkarları için halkın çıkarlarını göz ardı etmiş ve gölge devlet olmuştur.

Uganda halkının verdiği tepkiler, BGB’de yer alan diğer ülkelerden oldukça farklıdır. Çünkü Uganda’da halkın örgütlenmesi ve mevcut düzene tepki göstermesi diğer BGB ülkeleri ve birçok üçüncü dünya ülkesine nazaran oldukça erken dönemde gerçekleşmiştir. Bunun nedeni, İngilizler’in bölgeye geldiklerinde gelişmiş yönetim yapılarıyla karşılaşmış olmalarıyla ilgilidir. Halkın kurumsallaşma düzeyi yüksek olduğu Uganda’da eşitliksizlik ya da adaletsizliğin görülmesi durumunda halk alışık oldukları kurumsallaşmayı yönetime karşı örgütlenme şeklinde göstermişlerdir.

Sömürgecilik döneminde yönetimden uzak tutulan yerli halk, 1920 yılında meydana getirilen Yürütme ve Yasama Kurulları’nda BGB ülkelerinin tamamında olduğu gibi 20 yıl boyunca yer alamamışlardır. Bu durum da, ülkedeki sömürgeci güce karşı olan düşmanlığın artmasına neden olan diğer bir etken olmuştur. Üçüncü dünya bölgesi olan BGB ve bu bölgede yer alan Uganda’da gerçekleşen bağımsızlık sonrasında şiddetlenen çatışmaların temelini sömürgecilik düzenindeki eşitliksizlik ve güvenliksizlik oluşturmaktadır. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları içerisinde ayrı bir yere sahip olan Afrika ülkeleri, sömürgeciliği her yönüyle yaşamış ve çatışmalarının temel nedenlerine koymuştur.

Dolayısıyla Afrika’daki üçüncü dünya ülkelerinin tamamında olduğu gibi Uganda’da yaşanan ilk isyanlar, sömürgeci güce karşı gerçekleşmeye başlamıştır. 1946 yılında aydınlar ve burjuvazinin önderliğinde kurulan Bataka Partisi, tarım ürünlerinin pazarlanmasına Afrikalıların da katılmasını, pamuk ve kahve fiyatlarının

yükseltilmesini, vergilerin indirilmesini ve “Lukiko²⁴” (African Affairs, 1980: 277-279; Hancock, 1970: 109-123) adı verilen kurumun temsili bir organ olmasını istemiştir. Ayrıca, Bataka Partisi’ni ve Genç Uganda Birliği’ni destekleyen yerel halk, ekonomik açıdan sömürülmeye tepki göstermiş, ürettiği ürünleri ucuza satmak ve yüksek vergiler ödeyerek zor durumda yaşamak istememiştir. Yaşam şartları ve refah düzeyi düşen halk, bu duruma ilk tepkisini ise, Nisan 1949 tarihinde Buganda hükümdarı II. Mutesa’yı milliyetçi unsurları desteklemek üzere sarayın çevresindeki gösterilere çağırarak göstermiştir. İngilizler, bu gösteriyi şiddetli bir şekilde bastırılmış ve binlerce insanı tutuklayarak partiyi kapatmışlardır. Afrika’nın tamamında olduğu gibi milliyetçi hareketlerin giderek arttığı Uganda’da da İngiltere’nin tekrarladığı yanlışlar, öncelikle Yasama Kurulu üyelerinin İngiliz vali tarafından atanması kuralının değiştirilerek Afrikalı temsilcilerin seçilmesi şeklinde düzenlenmesini daha sonra da Uganda’ya 1 Mart 1962 tarihine kadar iç otonomi ve 9 Ekim 1962 tarihinde de tam bağımsızlık verilmesini sağlamıştır. Bunun üzerine sömürgeci düzenden bunalan Uganda, bağımsızlığını kazandığında dış politikada bağlantısız politika uygulayacağını açıklamıştır (Ataöv, 1975: 416-417).

Aynı zamanda demokratik tepki olarak nitelendirilebilecek 1949 yılı gösterileri, Uganda halkının medeniyet seviyesinin yüksekliğinin bir göstergesidir. Genellikle bağımsızlık öncesi sivil toplum örgütlerinin veya herhangi bir örgütlenmenin gerçekleşmediği üçüncü dünya ülkelerinin aksine Uganda’da demokratik yönetimlerde olan örgütlenme şekillerinin varlığı, Uganda’nın yönetsel olarak başarısız bir devlet olsa da halk olarak ileri düzeyde olduğunu kanıtlamaktadır.

Bağımsızlık öncesi dönemde sömürgeci düzen içerisinde göreceli olarak demokratik bir sisteme sahip olan Uganda, bağımsızlık dönemi olarak nitelendirilen Milton Obote ve İdi Amin dönemlerinde anti demokratik olan darbelere sahne olmuştur.

²⁴ Lukiko: 1900 yılındaki Uganda Antlaşması kapsamında oluşturulan üç Bakan, 20 şefin (Kabaka 60 şefe yükseltmiştir) ve 6 seçkin temsilcinin re’sen üyesi olduğu bir temsilciler koseyidir.

2.7.1.2. Bağımsızlık Dönemi (Milton Obote ve İdi Amin Dönemi): Üçüncü Dünya'nın Çıkmazlarının Ulusal ve Uluslararası Boyutları ve Ülke Elitlerinin Rolü

1962 yılında bağımsızlığını elde eden Uganda'da, bölgedeki en büyük krallık olan Buganda'nın lideri II. Mutesa, devlet başkanı olurken Başbakanlığa ise UPC lideri Milton Obote getirilmiştir. Uluslararası sistem tarafından katı diktatör lider olarak tanımlanan İdi Amin ise, bağımsızlık dönemi yönetimindeki ikinci isim olarak ön plana çıkmıştır (Kavas, 2005: 193). Üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunda görülen diğer bir analiz de, çatışmaların yaşandığı dönemin liderlerinin bağımsızlık döneminden itibaren diğer bir deyişle uzun bir süredir siyaset sahnesinde olmalarıdır.

İşyanları tırmanışa geçiren Obote yönetiminin II. Mutesa'yı devirerek Buganda Krallığı'na son vermesinin sözde nedeni, İngiliz sömürge yönetiminin ilk yıllarında Bunyoro Krallığından koparılarak Buganda'ya eklenmiş olan Bunyoya ve Bugangazzi vilayetlerinin referandumla Bunyoro'ya bağlanması sonrasında Bugandalıların tepki göstermesi nedeniyle (Ataöv, 1975: 416-417) II. Mutesa'nın, anayasadan aldığı yetkiye dayanarak Uganda'nın iki eyaletini Bunyoya'ya bırakan iki antlaşma imzalamasıdır. Bunun üzerine Başbakan Milton Obote Şubat 1966 tarihinde anayasayı ortadan kaldırarak tüm yetkileri Devlet Başkanı olarak kendisinde toplamış (Embassy of Republic of Uganda, 2010), eski Devlet Başkanı II. Mutesa'yı görevden uzaklaştırmış ve Londra'ya sürgüne göndererek kendi altı bakanını da tutuklatmıştır. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında bağımsızlık sonrası liderlerin tavırları genellikle benzer tarzda olmuştur. Bu bağlamda analiz edildiğinde, eski yöneticiler sürgüne gönderilmekte, hapsedirilmekte ya da suikastle veya doğrudan öldürülmektedir. Örneğin; Kenyatta hapsedirilmiş, Habyarimana'nın ise uçağı düşürülmüştür.

15 Nisan 1966 tarihinde yeni anayasayla birlikte Obote'nin yeni cumhurbaşkanı seçilmesiyle (Provizer, 1977: 314) feodaller tepki göstermiş ve tek bir ülkeye tabi olmak istememişlerdir. Fakat Obote'nin sıkıyönetim ilanı ve hükümet güçlerinin isyancıları bastırmasıyla tepkiler bastırılmıştır. Böylece merkezi hükümetin otoritesiyle birlikte Uganda devleti içindeki krallıklar lağvedilmiştir ve ülke on sekiz yönetim birimine ayrılmıştır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde İdi Amin de İngiltere’de askeri eğitim almış, dolayısıyla Batı, özellikle de sömürgeci ülke eğitimi almıştır. Yönetici elitin Batı’da eğitim almış olması Uganda’yı diğer üçüncü dünya ülkeleri özellikle de BGB ülkeleriyle benzeştirmektedir. İngiliz çıkarlarına hizmet etmesi beklenen Amin, beklentileri diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi karşılamamış ve üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları temel analizlerinden biri olan iç dinamiklerin daima dış dinamiklerden daha etkili olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. İngiltere’nin desteklediği Obote, Kral II. Mutesa’yı devirerek devlet başkanı olmak amacıyla İngiltere’nin desteklediği Amin’i sarayı kuşatmak üzere görevlendirmiştir. Önce talepleri yerine getirerek sarayı topa tutan Amin, 1967 yılında Buganda Krallığı’nı ortadan kaldırmış, daha sonra da Obote Singapur ziyaretindeyken İngiltere ve ABD desteğiyle 25 Ocak 1971 tarihinde darbe yaparak devlet başkanı olmuştur (Ataöv, 1975: 417-418).

Bu bağlamda ortaya çıkabilecek sonuç, önce Milton Obote’nin Batılı güçler tarafından desteklendiği daha sonra Batılı ülkelerin çıkarlarına ters davranarak SSCB yanlısı tavır sergilediği için Obote’nin yerine İdi Amin’in Batılı güçler tarafından desteklenmeye başladığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar Batılı güçler üçüncü dünya ülkesinde yöneticiyi ve çevresini ekonomik ve siyasi açıdan destekleseler de yöneticinin milliyetçi veya dini açıdan halkın yanında yer alması üçüncü dünya ülkelerinde sık görülen bir gelişmedir. Aynı şekilde halkın maruz kaldığı yüksek vergiler ve kötü yönetim neticesinde II. Mutesa’nın da desteğiyle ortaya çıkan ilk isyandan Obote hükümeti ve Batılı güçler oldukça rahatsız olmuştur (Kavas, 2005: 193) ve halkın yanında yer alan II. Mutesa devrilmiştir. Daha sonra soğuk savaş döneminde Batılı ülkelerin çekindikleri sosyalist düzenin ve SSCB’nin etkisinde kalan Obote’ye karşı İdi Amin desteklenerek Obote, darbe ile indirilmiştir. Amin’in Müslüman oluşu ve zamanla Batılı ülkelerin taleplerinin aksi yönünde politikalar izlemesi, Batılı güçlerin medya ve uluslararası toplumu kullanarak Uganda liderinin “Uganda Kasabı” olarak tanıtılmalarına neden olmuştur.

Diğer yandan Tanzanya’ya kaçan devrik lider Obote, bulunduğu ülkeden Amin’e karşı darbe girişimlerine başlamıştır. Amin ise Obote destekçilerine karşı sert tavır almıştır. İdi Amin dönemi politikalarına bakıldığında asker kişiliğinin liderliğine de yansıdığını

görmek mümkündür. Ayrıca üçüncü dünya ülke liderlerinin izlediği politikaları izleyen Amin, kendisine zarar verebilecek kişilere önemli imkanlar sunarak kendisinin ve iktidarının güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir (Kavas, 2005: 194).

Bir üçüncü dünya ülkesi olan Uganda'daki çatışmalar genellikle ülke içinde, darbeler ve darbe sonrası yaşanan çatışmalar ya da bölgesel nitelikte Tanzanya-Uganda Savaşı gibi komşular arası çatışmalar şeklinde gerçekleşmiştir. Diğer yandan Müslüman olan İdi Amin'in İslami politikalarından rahatsız olan Batılı güçlerin başlangıçta verdikleri desteği çekerek uluslararası basında Amin'i kötüleyen, yaptığı olumsuzlukları abartan politikaları, daha önce gerçekleşen darbeler gibi bir darbeye İdi Amin'in devrilmesine neden olmuştur. Yoweri Museveni'ye kadar sürekli değişen iktidar, darbeler ülkesi olan Uganda'nın üçüncü dünya ülkesi olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Ülke 1969 yılının sonuna doğru biraz daha sol politikalara açılmayı deneyen Obote (Gershenberg, 1972: 79-95) gibi Amin de Batılı ülkeler yerine Arap ülkelere ve SSCB'ye yaklaşmış ve Batı'nın desteğini yitirerek darbe ile aldığı yönetimi darbe ile teslim etmek zorunda kalmıştır.

Üçüncü dünya ülkelerinin tamamında yaşanan diğer bir gelişme de çok partili sisteme olan tahammülsüzlüktür. Ülkenin iktidarını ele geçiren lider Obote de bir üçüncü dünya ülkesi lideri olarak geleneği bozmayarak kendisine düzenlenen bir suikast girişiminden yararlanarak muhalefet partilerini kapatmıştır (Ataöv, 1975: 417-418).

Başlangıçta hem Batılı güçler hem çoğunluğu Müslüman olan halk tarafından kabul gören İdi Amin'in liderliği, dünya kamuoyu tarafından da kabul görmüştür (Kavas, 2005: 195). Önceleri iktidarı serbest bir seçimle sivillere bırakacağını vadeden İdi Amin 20 Şubat 1971 tarihinde Devlet Başkanı olmuş (Ataöv, 1975: 417-418) ve verdiği sözü tutmayarak sömürge ordusu subaylarından İdi Amin yönetimi, muhaliflere karşı asker karakteri gereği baskıcı tutum sergilemiştir. Amin'in bu yaklaşımı ve birçok açıdan Batılı güçlerin çıkarlarına ters hareket etmesi nedeniyle ülke iç karışıklıklar yaşamıştır. Sonuç olarak ülkedeki çatışmalara bakıldığında iktidarı boyunca çoğu muhalif 300 bin Ugandalı hayatını kaybetmiştir (Harris, 2008; Project Uganda Optional Lesson Plans, 2010: 15).

Bununla birlikte, Müslüman olan İdi Amin, 1972 yılında İsrail ile ilişkilerini kesmiş, milliyetçi bir siyasetle Yahudileri, İngilizleri ve Hinduları sınır dışı etmiş ve onun döneminde Müslümanlığa geçenler hızla çoğalmıştır. Bu durum bazı uluslararası güçleri tedirgin etmiştir ve İdi Amin'e birçok suikast düzenlenmiştir (Kasozi, 1994: 120-121). Amin'i destekleyen en önemli isim ise Libya lideri Muammer Kaddafi olmuştur. Kaddafi, bu desteğini Tanzanya ile olan savaşında da göstermiştir. Libya liderini örnek alan Amin, 85 İngiliz şirketini millileştirerek rol model olarak Kaddafi'yi aldığını göstermiştir (Huliaras, 2001: 6). Müslüman, milliyetçi ve ülke çıkarlarını koruyan Amin, uluslararası sistemde denge politikası izlemek yerine Arap ülkelerine yaklaşmayı tercih etmiş ve Araplar'dan büyük miktarlarda yardım almayı başarmıştır. Fakat diğer yandan ülkedeki sanayi sektöründeki Batılı yatırımların kaybına da neden olmuştur.

İslami yönü ağır basan Amin'nin Arap yanlısı politikalarına diğer bir örnek de Amin'in Telaviv'den havalanan ve Fransa'ya giden Air France uçağına el koyan dört Filistinli korsanın, uçağı Uganda'nın Entebbe havaalanına indirmelerine izin vermesidir (Margo, 1977: 306).

Üçüncü dünya ülkeleri, kendi güvenliklerini sağlayabilmek için genellikle Batılı ülkelerin desteğini almayı tercih ederken Amin, Arap ülkeleri ve SSCB yanlısı politika izlemiştir. Uganda'nın diğer BGB ülkelerinden bu farkı, darbeler ülkesindeki çatışmaların etnik olmaktan çok dini nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat bu dini çatışma, lider ve ülkeye içerden ve dışarıdan müdahale eden güçler arasında yaşanmıştır. Buna en iyi örnek olarak, Uganda'daki Anglikan Kilisesi baş piskoposu Janan Luwum'un 1977 yılında (Amin'in emriyle olduğu iddia edilmektedir) öldürülmesi (Katusiimeh and Kjær, 2010: 13) veya Entebbe'deki Filistinlilerin kaçırdığı uçaktaki korsanları öldüren İsrail'e izin veren havaalanı görevlilerini İdi Amin'in ölümle cezalandırması (McDowell, 1976: 1224) verilebilmektedir. Yerel halkın ölümleri ise Obote yanlılarının bastırılması safhasında gerçekleşmiştir.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarına ait analizlerin açık olarak görülebildiği Uganda'da, halkın yönetime olan güvensizliğini öncelikle eski sömürgeci güç olan İngiltere ve soğuk savaşın tarafları olan ABD ve SSCB büyük ölçüde tetiklemiştir. Diğer yandan halkın sadece büyük güçlere değil ülke içinde yer alan iktidara karşı güveninin olmayışı ve bu duruma bir çözüm üretmeyen ülke elitinin varlığıyla birlikte

kurumsal yapılanmanın ve çok partili bir siyasi yapının olmayışı Uganda'nın başarısız bir gölge devlet olduğunu göstermektedir. Başka bir açıdan da ordunun dörtte birinin Amin'in kendi etnik grubu olan Kakvalar'dan oluşması, güvenliksizlik duygusunun sadece halkta var olmadığını aynı zamanda Amin'in de güvenliksizlik hislerinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Sudan ve Kongo'dan yabancı asker getirerek ordunun sadece %25'inin Ugandalılardan oluşturması (Kavas, 2005: 195-197) Uganda diktatörünün halktan gelebilecek tepkilerden ne kadar çekindiğinin bir göstergesidir.

Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde Uganda ordusunun büyük bölümünün Amin'in etnik grubundan olan Kakvalardan oluşması olağandır. Çünkü yönetici lider kişisel güvenliğinden endişe etmektedir. Diğer yandan Ayoob'un üçüncü dünya ülkelerinin ordularının dış güçler tarafından desteklendiği analizini de Uganda'ya uygulamak mümkündür. Fakat bu güçler BGB ülkelerinden farklı olarak Batılı ülkeler yerine Arap ülkeleridir.

Diğer yandan Ayoob'un yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde Uganda'daki iktidarların Batılı ülkelere hizmet ettikleri sürece varlıklarını devam ettirdikleri de gözlemlenebilmektedir. Çünkü, II. Mutesa'dan sonra Milton Obote ve sonrasında İdi Amin, daha sonra da darbe hükümetlerinin ülkelerinde iktidara gelmelerinde İngiltere ve ABD'nin büyük etkisi mevcuttur ve bu durum sömürgecilik döneminden kalma bir bağlılıktır.

Uganda'daki İdi Amin yönetiminin diğer BGB ülkeleri ve üçüncü dünya ülkelerinden diğer bir farkı ise, yolsuzlukların yoğun olmayışı ve ülkedeki Müslümanların haklarını koruma yönünde büyük adımların atılmasıdır. Örneğin; Uganda İslam Yüksek Konseyi'nin kuruluşu ve her eyalete kadı atanması, İslam okullarının açılışı ve Müslüman gençlerin yükseköğretim görebilmeleri için Mbale'deki İslam Üniversitesi'nin, camilerin ve sağlık kliniklerinin açılışı (Kavas, 2005: 197) İdi Amin'nin tavırlarını diğer diktatörlerin yolsuzluk ve kişisel çıkarları için devlet kaynaklarını sömürme prensiplerinden ayırmaktadır.

Ayoob'un üçüncü dünya güvenliği yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde güvensizlik ortamında her türlü çatışmaya açık olan Uganda İdi Amin döneminde, bir yandan Obote'nin Tanzanya'dan gerçekleştirdiği baskılarla ve Müslüman karşıtı Batılı

lkelerle mücadele etmekte diğer yandan da bağımsızlığı sonrasında Tanzanya'ya terk edilen Kagera'nın tekrar geri alınması için abalamaktaydı (Nayenga, 1984: 69-71).

Bu bağlamda Tanzanya-Uganda savaşının mihenk taşı olan bu çekişme, 1972 yılında Amin'in Asyalıları Uganda'dan sürmesi zerine Nyerere'nin, Amin'i ırkçılıkla suçlaması ve sonrasında bu nedenle 1975 yılında Nyerere'nin OAU'su Uganda'nın Kampala kentinde yapılacak zirve toplantısını boykot etmesi (Kavas, 2005: 195-197), İdi Amin'in Tanzanya'ya Ekim 1978 tarihinde savaş ilan etmesine neden olmuştur (Nayenga, 1984: 69-71).

Bu doğrultuda analiz edildiğinde, komşular arası çatışmaların oldukça yoğun olduğu BGB'de üçüncü dünya ülkeleri olan Tanzanya ve Uganda'nın sınırlarının da sömürgeci gler tarafından etnik yapı gözetilmeksizin belirlenmiş olduğu ifade edilebilmektedir. Bu nedenle Pan-Afrikanizm hareketleriyle milliyetçilik politikaları izleyen ve ulus inşa sürecine giren her iki ülke de sınırdaki yer alan ve İngiltere'nin Tanzanya tarafında kalmasını uygun bulduğu Kagera bölgesi için savaşmıştır. Fakat milliyetçilik politikaları savaşın bahane sebebidir. Çünkü asıl neden, Uganda'daki İdi Amin yönetimine son verilmesi için Tanzanya'nın İngiltere tarafından desteklenerek halkın güvenliksizliğini arttırarak iç savaş gerçekleştirmek ve Amin'e ülke içinden bir tepki gelişmesini sağlamaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde üçüncü dünya güvenliği yaklaşımcılarının belirttiği birçok olumsuzluğun Uganda'da var olmaması, ülkenin ulus inşa sürecini kendi başına tamamlayabileceğini göstermiştir. Örneğin birçok üçüncü dünya ülkesinde olan rüşvet, kayırmacılık, eğitimsizlik ve sağlık hizmetlerinin olmayışı, ekonomik eşitsizlik, halkın memnuniyetsizliği, sivil toplumun olmayışı, yönetici elitlerin kişisel çıkarları için yolsuzluk yapmaları gibi faktörler Uganda'da göze çarpacak büyüklüklerde değildir. Dolayısıyla bu durum, büyük bölümü Müslüman olan Uganda halkının diğer BGB lkeleri ve üçüncü dünya ülkelerindeki kadar yoğun rahatsızlığına neden olmamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde Uganda-Tanzanya atışmaları değerlendirildiğinde 1978 yılında gerçekleşen mücadeleler gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Amin dönemindeki Uganda, Tanzanya'nın İdi Amin düşmanlarını da silahlandırığı iddiasıyla, birlikleri ile 1978 yılında Tanzanya'nın Kagera bölgesini işgal etmiştir (Nayenga, 1984: 69-71); ertesini yıl da Tanzanya ordusu, Obote'nin de teşvikiyle Amin yönetimini devirmeyi

amaçlayan yerel bir harekete destek vermek amacıyla Uganda'ya girmiştir (Khadiagala, 1993: 231-255). Bunun üzerine Kaddafi, üç bin asker göndererek İdi Amin'e destek vermiştir. İsrail, Tanzanya ve Obote'ye 12 MiG-17 uçaklarını göndererek, Çin de Tanzanya Ulusal Kurtuluş Ordusunu silahlandırıp eğiterek ve T-59A tankları göndererek destek vermiştir (Cooper ve diğ., 2005). Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarının analizlerine uygun olarak değerlendirilebilecek bu gelişme, bölgesel ve uluslararası güçlerin komşular arası çatışmalarda taraf olduğunu ve desteklediklerini göstermektedir.

İdi Amin'in ordusuna karşı Nyerere, Tanzanya Halkı Savunma Gücü'nü (Tanzania People's Defence Force-TPDF) kısa bir sürede örgütlemiştir. Uganda'dan İdi Amin tarafından sürülenlerin bir kısmının meydana getirdiği Uganda Ulusal Kurtuluş Cephesi (Uganda National Liberation Front-UNLF) ile birlikte diğer Amin karşıtı gruplarla beraber 40 bin asker ve 100 binin üzerinde destekle Tanzanya ordusu daha da genişlemiştir. Ayrıca İdi Amin tarafından sürülenlerin büyük bir kısmı, Amin karşıtı olarak Nyerere başkanlığında Moshi Konferansında UNLF'nin yeni oluşumu olan Uganda Ulusal Kurtuluş Ordusu Uganda National Liberation Army-UNLA)'na katılmışlardır (Embassy of Republic of Uganda, 2010). Bununla birlikte dönemin Amin karşıtı diğer gruplarından bazılarını; Tito Okello ve David Oyite Ojok tarafından yönetilen Kikosi Maalum, Yoweri Museveni tarafından yönetilen Ulusal Kurtuluş Cephesi (The Front for National Salvation-FRONASA) ve Akena p'Ojok, William Omeria ve Ataker Ejalu tarafından yönetilen Uganda Hareketini Korumak olarak nitelemek mümkündür (Byrnes, 1992).

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde BGB'de yer alan ülkelerin tamamı için yapılan bir analiz, Uganda'da farklı boyutuyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Ruanda ve Burundi gibi ülkelerdeki etnik grupların sınırların ötesindeki akrabalarının mevcut çatışmalarda sınır ötesinden destek vermesi söz konusu olmuştur. Uganda'da ise Obote yanlısı grupların ve güvenliksizlik ortamından kaçmak için Tanzanya ve diğer komşu ülkelere sığınan grupların Amin karşıtı örgütlenmelerde yer almış olduğu görülmektedir. Uganda'dan etnik unsur gözetilmeden sürülenlerin oluşturduğu Uganda Ulusal Kurtuluş Cephesi, Ruanda ve Burundi'de yer alan hükümet karşıtı grup üyelerinin sürülmesinden biraz daha farklıdır.

Sınır ötesinden ülkeye saldırılarda önemli rol oynamaları ise üçüncü dünya ülkesi olan Uganda'nın güvenlik sorunlarının BGB ülkelerinin tamamı ile benzer olduğunu göstermektedir.

Uganda-Tanzanya çatışmaları kapsamında sömürgeci ülke olan İngiltere'nin ve İdi Amin'in durumu değerlendirildiğinde üçüncü dünya ülkelerinin genelinde yaşanan gelişmeler gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Tanzanyalılar, Uganda'dan sürülenlerden oluşan UNLA ile birlikte Kampala'ya ilerlemişlerdir. Fakat Lukaya'nın kuzeyi bataklık olduğu için farklı bir plan yaparak Libyalı destekçileri kuzeybatı ve güneyden çevreleyerek çapraz ateş hattında bırakmışlardır. Bu çatışmada 200'den fazla Ugandalı ve 200 Libyalı askerin yaşamını yitirdiği rapor edilmiştir (Embassy of Republic of Uganda, 2010). Kısa sürede başkent Kampala'ya kadar ilerleyen Tanzanya askerlerinin 11 Nisan 1979 tarihinde başkenti ele geçirmesiyle İngiltere'nin uzun süredir gerçekleşmesi için çabaladığı talebi gerçekleştirmiştir. Yenik düşen asker İdi Amin, bu çatışma sonrasında ülkesini terk etmiştir (Kavas, 2005: 195-196).

Bu savaşın kısa sürede sonlandırılabilceğini düşünen Nayenga'ya göre, OAU devreye girerek, Nyerere'nin taleplerinin olabilirliğini, Tanzanya'nın topraklarından sayılan Kagera'dan vazgeçmesinin istendiği, bu işgalden dolayı halktan özür dilemesi ve Kagera'da verilen zararların Uganda tarafından karşılanacağı İdi Amin'e makul bir şekilde ifade edebilirdi. Böylece bu noktada savaş sona erdirilebilirdi (Nayenga, 1984: 69-71).

Bu müdahale, 1980 yılında Milton Obote'nin Uganda'ya geri dönmesini sağlamıştır. Her ne kadar İdi Amin'den sonra devlet başkanlığı görevine Yusuf Lule ve daha sonra Gofrey Benaissa (Embassy of Republic of Uganda, 2010) geçmiş olsa da sürgünden dönen ve çeşitli siyasi manevralarla Aralık 1980 tarihinde cumhurbaşkanı olan Obote, Müslüman halka zulmetmeye devam etmiştir (Kavas, 2005: 197-198). Uganda devlet başkanı İdi Amin ile Tanzanya arasında çıkan anlaşmazlık bu dönemin başlıca ekonomik ve siyasi sorunları olmuştur. Fakat asıl sorun Uganda ve Tanzanya arasında değil, Müslüman Uganda lideri İdi Amin ile Hıristiyan Batı toplumu ve onun yandaşı Tanzanya arasında gerçekleşmiştir. Toplumun dolaylı etkisinin olduğu Uganda'da yerli halktan çok sürülen halk ve oluşturdukları UNLA'nın ülkedeki çatışmalarda yoğun etkisinin olduğu bilinmektedir.

Bağımsızlığı sonrasında tarıma elverişli toprakları ve önemli maden sektörüyle kendi kendine yeterli olabilen bir ülke olan Uganda'nın yönetimine gelen İdi Amin, 1979 yılında Tanzanya ordusu ve Birleşik Ulusal Özgürlük Cephesi tarafından uzaklaştırılana kadar uluslararası toplumca zalim bir diktatör olarak bilinmiştir (Short, 1971: 48-55). Fakat Obote'nin politikalarına bakıldığında İdi Amin'den çok daha katı ve acımasız olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca İdi Amin dönemindeki karışıklıklar, otoriter Milton Obote iktidarında iç savaşa dönüşmüştür. Aralık 1987 tarihinde sürgünden dönen Milton Obote ikinci kez Uganda'nın başına geçtiğinde, ülke ekonomisi derin bir kriz içerisindeyken ülkenin alt yapısı da savaştan dolayı büyük bir hasara uğramıştır (Glentworth ve Hancock, 1973: 237-255; Otunnu, 1992: 443-463).

Sonuç olarak Obote ve İdi Amin dönemleri mukayese edildiğinde, İdi Amin diktatör ve kötü bir lider olarak uluslar arası topluma tanıtılmış olsa da ülkedeki çatışmalar ve istikrarsızlık ortamı göz önünde bulundurulduğunda Obote'nin Amin'den çok daha katı bir yönetici olduğu ifade edilebilmektedir.

2.7.1.3. Museveni Dönemi: Üçüncü Dünya Ülkelerinin Gölge Devletler ve Başarısız Devletler Sorunu

Obote'nin ikinci kez devlet başkanı olması sonrasında Uganda Milli Direniş Hareketi lideri Yoweri Museveni büyük bir gerilla hareketi başlatarak İdi Amin döneminde yaşananlardan çok daha fazla katliama yol açan "Çalı Savaşı"ni başlatmıştır. Museveni bu çatışmaları, iktidar olabilmek için, Obote'nin seçildiği seçimlerin hileli olduğunu ileri sürerek başlatmıştır (Brett, 1995: 129-152).

Bir yandan Museveni'nin PRA'sı ve eski cumhurbaşkanı Yusuf Lule'nin Ulusal Direniş Ordusu ve onun siyasi kanadı Ulusal Direniş Hareketi (National Resistance Movement-NRM) arasında meydana gelen savaş, diğer yandan da Uganda Kurtuluş Cephesi (Uganda National Rescue Front-UNRF) ve eski Uganda Ulusal Ordusu (Former Uganda National Army-FUNA) Batı Nil'den gelen İdi Amin destekçileri ve UNLA (bugünkü Uganda Ulusal Ordusu) arasında gerçekleşmiştir (Brett, 1995: 129-152; Crisp, 1983: 164-174). 6 Şubat 1981 tarihinde ortaya çıkan savaş, 1986 yılına kadar gerilla savaşı olarak devam etmiştir. İç savaş sonrasında ordu, 1985 yılında ülkede süreklilik gösterdiği bilinen yeni bir darbeye yönetime el koymuş ve Obote tekrar sürgüne gönderilmiştir. Darbe sonrası Tito Okello devlet bakanı olsa da, Museveni, verdiği

mücadeleler neticesinde, Ocak 1986 tarihinde olağan bir diğer darbe ile yönetime gelerek kendisini devlet başkanı ilan etmiştir (Kavas, 2005: 192-198). Museveni yandaşlarına göre ise, 1980 yılında gerçekleştirilen genel seçimleri protesto eden Yoveri Museveni, Ordu Komisyonu İkinci Başkanı ve Uganda Vatansever Hareketi Başkanı olarak bir özgürlük mücadelesi başlatmışlardır.

Özetle, Çalı Savaşı'nda Ulusal Direniş Ordusu (National Resistance Army-NRA), Kampala'ya doğru hareket etmiş ve şehrin iki taraftan da bağlantısını keserek 26 Temmuz 1985 tarihinde Obote'yi devirmiştir. Böylece, "Okello Cuntası" ülke yönetimine gelmiş ve NRA tüm ülkenin kontrolünü kısa sürede ele geçirmiştir (Embassy of Republic of Uganda, 2010). Bazı akademisyenlere göre, NRA, askeri düzen yerine sivil düzeni getirebilecek iken (Gertzel, 1990: 205) bu yöndeki beklentileri karşılayamamıştır.

Günümüzde Uganda Devlet Başkanı olan Museveni hükümetine göre bu isyan, sömürge sonrası dış güçlerin hiçbir desteği olmaksızın sadece ezilen Ugandalılar tarafından çıkarılan bir isyan olması bakımından önemlidir (Embassy of Republic of Uganda, 2010). 100 bin kişinin ölümüne yol açan iç savaşı muhalif lider Yoveri Musevini kazanmış ve baskıcı Obote iktidarı çökmüştür. Obote'nin ikinci Devlet Başkanlığı dönemindeki beş yılda, 500 bin kişi yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalmış, ülke ekonomisi bozulmuş ve halk hükümete olan inancını kaybetmiştir (Kasozi, 1994: 31; Silver ve Kale, 1999; Embassy of Republic of Uganda, 2010).

Güvenliksizlik içerisindeki Uganda halkının tamamının yer aldığı bir özgürlük mücadelesi olmayan bu savaş, aslında Museveni ve Obote'nin iktidar mücadelesinden başka bir şeyi ifade etmemiştir. Aksine Uganda halkının önemli bir kısmının mülteci olmasına ve binlercesinin de ölümüne mal olmuştur. Mülteci sorununun BGB ülkelerindeki güvenlik sorunlarından biri olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Bu çatışmalar, yerli halkın çatışmalar nedeniyle mülteci olması, halkın ülkesi için mücadele etmesi veya ulus oluşturma çabaları için kurtuluş mücadelesi anlamından uzaklaşarak çıkarların çatıştığı güvenliksizlik ortamını bir an önce terk etme, canını kurtarabilme çabası anlamına gelmektedir.

Darbelerin oldukça sık yaşandığı Uganda'da Basilio Olara Okello tarafından 1985 yılında yapılan darbeye (Chance ve Booz, 1998: 6) iktidara gelen yönetim, kısa bir süre

sonra Yoweri Museveni idaresindeki UNLF tarafından devrilmiştir. Cumhurbaşkanlığı görevini devralan Museveni, darbeden sonraki üç yıl içinde muhalif gerilla gruplarını etkisiz hale getirerek, asıl hedefi olan iktidarını sağlamlaştırmıştır. 1989 seçimlerini de beklenildiği gibi Ulusal Direniş Konseyi kazanmıştır (Onyango, 1995: 156-172; Anglin, 1998: 471-495; Gren, 2008: 427-450). Ekonomisi bir türlü düzelmeyen Uganda'daki bu yeni darbe, ülkenin ulus inşa sürecini bir türlü tamamlayamamasına ve yeni bir hükümetin daha yapılanmaya başlamasına neden olmuştur. Zaten gelişmemiş sömürgeci güçler ve uluslararası toplum eliyle oluşturulmaya çalışılan demokratikleşme ve ulus inşa yapılanmaları Uganda'yı da yıpratmıştır. Kısa sürede tamamlanması beklenen ulus yapılanma sürecini bir türlü tamamlayamayan Uganda'daki yönetime yapılan sürekli müdahaleler, ülkenin gelişimini ve yapılanmasını engellemiştir.

İç savaş 1986 yılında sona erse de 1987 yılında Kuzey Uganda'da ve diğer bölge ülkelerinde eylemlerde bulunan LRA isyan başlamıştır (Finnström, 2006: 200-220). Dini olarak Hristiyan-Müslüman mücadelesini su yüzüne çıkaran bu çatışmalar neticesinde Uganda'da baskıcı rejimler, iç savaş ve günümüzde hala devam eden bölgesel isyanlar, dini mücadele veren LRA'nın eylemleriyle birlikte çok büyük insan hakları ihlallerine tanık olunmuştur. Bu bağlamda Uluslararası toplum, yaşanan tüm insan hakları ihlallerinin sorumlularının cezalandırılmamasından, Museveni hükümetini sorumlu tutmaktadır (Brett, 1994: 53; Streeter, 1995: 82).

Uganda'da 2005 yılı referandumuyla halkın çok partili siyasi sisteme geçme talepleri 23 Şubat 2006 tarihindeki genel seçimlerde uygulamaya geçirilmiştir. 2006 yılında yapılan çok partili genel seçimlerde Başkan olan Museveni ve NRM ülke yönetiminin başına gelmiştir. Demokratik bir atılım gibi görünen bu gelişme, II. Obote rejimine ve Okello-Lutwa hükümetine karşı mücadele eden NRM'nin iktidar olduktan sonra, Museveni tarafından NRM dışındaki tüm partilerin yasaklanmasıyla gerçek bir demokratik adım olmadığını göstermiştir (Watson, 1994: 24-26; Brett, 1994: 53; Streeter, 1995: 82). Böylece tek partili iktidar dönemine tüm üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi yeniden geçen Uganda'da direniş hareketleri de yeniden başlamıştır. Kendisine alternatif olabilecekleri engellemeye çalışırken ülkedeki karşıt grupların eylemlerini alevlendiren Museveni, günümüze kadar süren LRA eylemleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1987 yılında Joseph Kony tarafından kurulan ve Uganda'nın kuzeyinde dini temellere

dayalı bir devlet kurmak isteyen LRA ile hükümet kuvvetleri arasındaki çatışmalar, Afrika’da en uzun süre devam eden çatışmalardan biri olmuştur (Ulusoy, 2008: 55).

1987 yılından 1996 yılına kadar askeri darbeler yaşayan Uganda’da tekrar seçimler yapılmış (1996), ancak ülkede istikrar sağlanamamıştır (Finnström, 2006: 200-220). Çok partili sistemin yasaklanmasıyla iktidarını sağlamlaştırma hırsı içerisindeki Museveni, Uganda’ya bir yandan da iktidara LRA ile dini nitelikli çatışmalar yaşatmaktadır. İdi Amin yönetiminin Uganda tarihindeki en kötü iktidar olarak gösterilmesinin ardındaki dini etkenler (liderin Müslüman oluşu), Museveni döneminin Batı yanlısı politikaları ve Hıristiyan olması nedenleriyle daha katı bir politikacı ve kötü bir lider olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmamıştır. Diğer yandan Museveni’nin “politikalarda şiddet kullanımının sonu” ifadeleri (Onyango, 2010: 29-52), üçüncü dünya ülkelerinden olan Uganda’da da şiddet politikalarının iktidar mücadelelerinde kullanıldığı gerçeğinin bir ifadesidir.

Museveni önderliğindeki ülkedeki Ulusal Direniş Konseyi, günümüzde de süren eylemlerinde çok partili siyasi sisteme geçilmesine karşı çıkmaktadır. Obote’nin yönetime gelmesiyle ortaya çıkan ve Uganda’nın Hıristiyanlık inançlarına göre yönetilmesini isteyen Tanrı’nın Direnişi Ordusu (Lord’s Resistance Army/LRA) adlı isyancı örgüt ülkenin kuzey ve doğu kesimlerinde silahlı saldırılara başlamıştır (Scherrer, 2002: 256). Uganda’nın İncil’in ilk bölümlerinde yer alan On Emir’e göre idare olunmasını talep eden örgüt, acımasız yöntemler kullanarak özellikle Müslümanlara zulüm yapmış, çocukları kaçırap savaşçı olarak cepheye sürmüştür. Çatışmalarda kullanılan çocukların çoğu da kızlardan oluşmaktadır (Finnström, 2006: 200-220). Örgütün yarısından fazlasını çocukların oluşturduğu LRA, Uganda dışında özellikle DKC, Orta Afrika Cumhuriyeti (Central African Republic-CAR) ve Sudan’ın güneyinde düzenlediği saldırı eylemleri ile dünya kamuoyunun dikkatlerini üzerine çekmiştir. Bu ülkeler, LRA’nın eylemlerine karşı ortak askeri operasyonlar düzenlemiştir. Ancak saldırıların artarak devam etmesi üzerine Uganda Devlet Başkanı Yoweri Museveni, Aralık 2003 tarihinde LRA ile ilgili durumu Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)’ne götürme kararı almıştır. Ekim 2005 tarihinde Mahkeme Joseph Kony ve LRA’nın diğer 4 lideri hakkında bir yandan cinayet, kölelik, tecavüz suçları nedeniyle insanlığa karşı suç, diğer yandan da sivillerin öldürülmesi ve yağma

suçlarından dolayı savaş suçu işledikleri gerekçesiyle tutuklama kararı çıkartmıştır. Tutuklama kararının ardından hareket sahası daralan isyancı LRA ile Uganda hükümeti arasında başlayan barış görüşmeleri, başlangıçta umut veren bir gelişme olmasına ve Ağustos 2006 tarihinde Uganda hükümeti ve LRA liderleri arasında barış sağlanmasına (Arslan, 2010) rağmen, UCM'nin Kony hakkında tutuklama kararı çıkartması nedeniyle Kony, barış anlaşmasını imzalamayı reddetmiştir ve bu nedenle nihai barışın sağlanması mümkün olamamıştır. Uganda'da konuşlanan örgüt, ülkedeki silahlı saldırılarını her geçen gün arttırmaktadır. Bölgede konuşlanan BM Barış Gücü ile beraber Uganda, Kongo ve Güney Sudan ordularının düzenledikleri ortak askeri operasyonlar ile LRA'nın zayıflatılması hedeflenmiştir. Ancak yetersiz lojistik destek ve ortak operasyonların koordineli bir şekilde yürütülememesi gibi sorunlar sebebiyle sivillerin yaşamlarını tehdit eden direnişçiler ile hükümet güçleri arasındaki çatışmaların önlenmesi, henüz mümkün olmamıştır (Arslan, 2010).

Tarihsel arkaplan olarak ülkede yaşanan çatışmalar kapsamında bir değerlendirme yapıldığında askeri harcamaların ülke bütçesinin büyük bölümünü kapsadığını ve bunun da Uganda'nın da bir üçüncü dünya ülkesi olduğunun kanıtı niteliğinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Büyük ordulara sahip olan üçüncü dünya ülkelerinin en büyük sorunu, Birinci dünya ülkeleri gibi gelişme için ayrılması gereken payları, askeri harcamalar ve çatışmalarda yıkılan şehirler için harcamış olmalarıdır (Colletta ve Ball, 1993: 36). Bu kapsamda ülke olarak yapılabilecekler göz önünde bulundurulduğunda, büyük ordular yerine teknolojik gelişmeye ayrılacak bütçe ile Uganda, stratejik savaş için gerekli etkili silahlar üretilebilecek ve satın almak yerine kendi üretimini yaparak ülkede istihdam yaratabilecektir.

Üçüncü dünya ülkelerinin en önemli sorunlarından birisi de demokratik toplum olma ve ulus inşa süreçlerini tamamlayamamalarıdır. Bu bağlamda demokratikleşememiş bir toplum olan Uganda'da da askeri darbeler süreklilik göstermiştir.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde çocuk askerler, tecavüz, insan öldürme gibi insan haklarına aykırı eylemleri, üçüncü dünya ülkelerindeki, özellikle de BGB ülkelerindeki çatışmalarda sıkça görmek mümkündür. Çatışma dönemlerinde bu tür olağan dışı olayların rutin olarak yaşandığı BGB ülkelerindeki gelişmeler uluslararası toplumunun gözleri önünde gerçekleşmektedir.

Tüm bu sıra dışı katliamlara seyirci kalan uluslararası toplum, ülkeler ile uluslararası ve bölgesel örgütler, Uganda'dan CAR'a kadar uzanan bir coğrafyada 20 yıldır faaliyet göstermekte olan ve 1.6 milyon insanın evlerini terk etmesine neden olan LRA isyancılarının (BBC Türk, 2007) eylemlerine bir türlü son vermeyi başaramamıştır. Çeşitli adımların atılmaya çalışıldığı Uganda'da LRA örgütüyle değil, tek tek örgüt mensuplarıyla mücadele edilmiştir.

LRA'nın Ağustos 2009 tarihinde hükümet ile ateşkes konusunda anlaşmaya varması Ugandalılar için umut olmuştur. Sudan'ın güneyinde Juba'da yürütülen barış görüşmeleri çerçevesinde varılan ateşkes antlaşması, örgütün silahsızlandırılmasını ve üç hafta içinde isyancıların Sudan'ın güneyi ve Uganda'nın kuzeyinde belli noktalarda toplanarak izlenmesini öngörmüştür. Ancak nihai ve kapsamlı barışın sağlanması Kony'nin bizzat antlaşmaya yanaşmasına bağlı görülmektedir (Yaşar, 2009).

Kony, Uganda'daki Hıristiyanların desteğini alarak hükümete karşı yürüttüğü çatışmayı dinsel motiflerle süslemiştir. Acholi bölgesinde yoğun olan çatışmalarda halk, önceleri bu örgütü kurtarıcı olarak görse de artık şiddetten rahatsız olmaktadır (New York Times, 2008; Gettleman ve Schmitt, 2009; Gettleman ve Okeowo, 12 April 2008).

Bölge halkının LRA'ya karşı olmasına rağmen bölgedeki eylemlerini sürdürebilen örgütün Uganda ve diğer komşu ülkeleri tarafından bölgeden tamamen çıkarılmamasının temel nedeni, ülke hükümetlerinin izlemiş olduğu politikardan kaynaklanmaktadır. Örneğin; Uganda hükümetinin Sudan'ın desteğini almasına rağmen, Sudan'ı bu örgüte destek vermekle suçlaması ve dış desteğe ihtiyacı olduğu halde bu desteği kabul etmemesi (BBC News, 2006) Uganda siyasetinin LRA'yı bölgeden uzun yıllar çıkaramayacağını göstermektedir. Bir kıyaslama yapılırsa, Uganda'nın kuzeyindeki şiddet olaylarında ölenlerin sayısı ABD'nin işgali sonrasında Irak'ta meydana gelen şiddet olaylarında ölenlerin sayısından üç kat daha fazladır (SkyTürk, 2006).

Bir üçüncü dünya ülkesi olan Uganda'daki Museveni iktidarının Amin iktidarından çok daha kötü politikalar ürettiğini görmemek mümkün değildir. Halka yapılan zulüm ve ülkedeki şiddet eylemleri, Uganda tarihi boyunca daha önce yaşanmamıştır. Başarısız bir devlet olan Uganda'nın Museveni iktidarı, konumunu sağlamlaştırma çabasının yanı sıra çözüm üreten politikalar uygulayabilirse sömürgeci ülke olan İngiltere'nin başlattığı

ve bir türlü halka zorla benimsetilen demokratikleşme ve ulus yapılanma sürecine kaldığı yerden devam edebilecektir.

2007 yılında Uganda'nın Kongo sınırındaki Buliisa bölgesinde petrol ve doğalgaz bulunmasıyla ve bölgenin geniş petrol ve doğalgaz yatakları üzerine oturduğunun anlaşılmasıyla bölgede kayıt dışı silahlanmayla birlikte işsizliğin de yükselmesi (Afrika. No Felesrâdet for Afrika, 2007), özellikle Bagungular (State House News, 2007) ile göçmen köylüler arasında çatışmalar yaşanabileceği konusu endişe yaratmaktadır (Kwesiga, 2009). Bölgedeki petrol ve doğal gaz kullanımının kimlere verildiği, buradan elde edilecek gelirlerin sosyal yatırımlara dönüşüp dönüşmeyeceği konularının şeffaf bir anlayışla bölge halkıyla paylaşımının en doğru yol olacağı ve olası çatışmaları önleyeceği "Harnessing Oil for Peace and Development in Uganda" başlığıyla Uluslararası Uyarı (International Alert-IA) Örgütü tarafından 10 Eylül 2009 tarihli raporunda belirtilmiştir (International Alert, 2009). Eğer tüm üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi, halkın kendisini güvensiz bir ortamda hissetmesinin yanı sıra bölgedeki yer altı kaynaklarının eşitlik politikalarıyla elit kesimin çıkarlarına hizmet etmesine devam edilecek olursa Uganda'daki çatışmalar şiddetlenerek devam edecektir. Demokratikleşme adına herhangi bir adımın atılmadığı Uganda'nın önce siyasi anlamda kurumsallaşarak ekonomi ve adalet politikalarını ülke çıkarları doğrultusunda yenilemesi beklenmektedir. Uganda'nın bağımsızlığını kazanması sonrasında hızını kesmeden süren çatışmalar, ülke ekonomisini, sosyal yapısını ve siyasi politikalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Ulus inşa sürecini tamamlayamamış olan ülkenin çatışmalarla ve darbelerle dolu tarihi de göz önünde bulundurulursa yarım yüzyıl gibi kısa bir zamanda gelişiminin beklenmesi oldukça yanlış olacaktır. Ülkedeki çatışmaların önlenmesi, siyasi ve ekonomik düzenin sağlanmasıyla gerçekleşebilecektir. Böylece kozmopolit bir yapıya sahip olan ülke nüfusunun barış içinde bir arada yaşaması daha muhtemel olacaktır (Boztaş, 2010a: 330).

Diğer yandan üçüncü dünya ülkelerindeki çatışmalarda ülke liderlerinin etnik veya dini aidiyetlerinin siyasi kimliklerini belirlediği de üçüncü dünya güvenliği yaklaşımında yer almaktadır. Bu bağlamda Uganda, demokratikleşmese de güçlü liderler yetiştirmiş, iktidar hırsına sahip olan bu liderler nedeniyle tarihi boyunca çoğu ülkede görülmediği kadar çok darbe yaşamıştır. Darbeler tarihinin önemli olduğu ülkede, sömürgeci mirasın

da etkisi yadsınamaz niteliktedir. Global bakış açısıyla uluslararası süreç özellikle Afrika'da her ne kadar büyük güçlerin kontrolünde gibi görünse de, yerel yapılanmalar, halk ve liderler bunun aksinin mevcut olabildiğini göstermektedirler (Boztaş, 2010a: 323).

2.7.2. Uganda'daki Çatışmaların Sonuçları ve Olası Çözüm Önerileri

Sömürgeci geçmişiyle BGB ülkeleriyle ortak kaderi paylaşan Uganda, bir üçüncü dünya ülkesi olarak etnik çatışmaların yoğun yaşandığı bölgedeki ülkelerden dini nitelikteki mücadeleleriyle farklılık göstermektedir. Öncelikle sömürgeci güce karşı vermiş olduğu mücadeleler daha sonra da liderlerinin kimlikleriyle belirlenen ülke politikaları gereği dini mücadelelerle anılan Uganda, özellikle uluslararası sistemde İdi Amin dönemiyle bilinmektedir.

Ülke liderlerini kontrolü altına almaya çalışan İngiltere, İdi Amin'den beklediği sadakati bulamamış ve sonuçta Müslüman kimliğiyle ülke politikalarında Hıristiyan misyonerlik politikaları sergilemediği için tüm Batı tarafından karalanmıştır. Libya lideri Kaddafi benzeri tepkiler gösteren ve milliyetçi politikalar izleyen Amin, eğitimsiz olmasına rağmen ülkesi için çalışmıştır. Ülkesini Batılı güçlerin baskılarından kurtarmak isteyen Amin, bir çok Batılı yazar ve akademisyen tarafından beğenilmeyen, kötü bir liderdir.

Darbeler ülkesi olan Uganda'da hemen hemen her liderin yönetime gelişi darbeyle yaşanmıştır. Kaos ortamının hâkim olduğu Uganda'daki çatışmaların nedenleri ve sonuçları da diğer BGB ülkelerinde olduğu gibi karmaşıktır. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımının tezlerinin birebir örtüştüğü ülkelerden biri olan Uganda'daki kötü yönetim politikaları, dış müdahaleler ve eşitliksizlik gibi etmenlerin ortadan kaldırılarak yerel düzeyde bir yapılandırma politikasının (Scherrer, 2002: 268) ülkenin tamamında uygulanmasıyla birlikte eğitim, sağlık ve istihdamın artırılmasıyla ülke halkı refaha kavuşabilecektir.

Ülke kaynaklarının eşit dağılımı ve yönetimde yer alan halkların eşit haklara sahip olması gerekliliği, Uganda'da da olması zorunlu olan unsurlardır. Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarına göre darbelerin sık yaşandığı ülkelerin ulus inşa yapılmasında önemli adımlar atılması da oldukça önemlidir.

Bölgesel çatışmalara da müdahil olan Uganda, BGB'nin ortak özelliği olan aynı etnik kimliklerin farklı ülkelerde ikamet etmesi durumunu da yaşamaktadır. Tanzanya'ya sığınan Obote ve etnik grubunun Uganda'ya saldırıları (Saul, 1981: 12-38), Amin döneminde yaşanan bir örnektir. Benzeri örnekler tüm BGB ülkelerinde yaşanmaktadır. Yönetim karşıtları komşu ülkelerde örgütlenerek gerilla tarzı saldırılarla yönetimi yıpratmayı hedeflerken ülke halkını da mağdur etmektedirler. Bu durumda tüm etnik grupların yönetimde ve hükümette yer almaları, ülke halkını ve yöneticilerini de rahatlatacak önemli bir gelişme olabilecektir.

Uganda'daki yapılanmaların yerel düzeylerde olması, dış güçlerin yardımlarından çok daha etkili olabilecektir. Dış güçlerin üçüncü dünya ülkelerine gelişmiş ülkeleri model göstermesi ya da bu ülkelere yaptıkları maddi yardımları, ülkedeki çatışmaların sona ermesi için kesin çözüm olamamaktadır. Bu nedenle iç dinamiklerin varlığıyla ve etkin olmasıyla çatışmaların son bulması ise oldukça muhtemeldir.

SONUÇ

Üçüncü dünya ülkelerinin yönetimlerinin ve halklarının ülkede yaşadıkları çatışmalardaki davranışları, genelde üçüncü dünya ülkelerine, özelde ise kendi ülkelerine hastır. Bu nedenle üçüncü dünya devletlerinin durumlarını incelemek, üçüncü dünya güvenlik anlayışını içermeyen bir yaklaşım/teori ile mümkün değildir.

Bu bağlamda, çalışmada, BGB ülkeleri olan Ruanda, Burundi, Uganda, DKC, Tanzanya ve Kenya'yı içine alan çatışmaları incelerken, bu bölgedeki çatışmaları en fazla açıklama kapasitesine sahip olan yaklaşımlar oldukları varsayımından hareketle, "üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları" ve özellikle de "Muhammed Ayoob" ve "William Reno"nun geliştirmiş oldukları "üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları" kavramsal çerçeve olarak benimsenmiştir. Nitekim Ayoob, BGB ülkelerinde yaşanan çatışmaların nedenlerini daha genel bir bakış açısı ile değerlendirirken, Reno, ülkelerdeki çatışmaları ülkelerin kendilerine özgü koşullarıyla açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmalarında Liberya, Sierra Leone, Kongo ve Nijerya gibi Afrika ülkelerini inceleyen Reno'nun, ve üçüncü dünya güvenliği yaklaşımlarına genel bir bakış sunan Ayoob'un temel tezleri çalışmada yol gösterici olmuştur. Ayoob'un ve Reno'nun "üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları"nın çalışmada birlikte ele alınmasının nedeni ise bu yaklaşımların, BGB ülkelerinde yaşanan çatışmaları açıklama kapasitesi bakımından birbirini tamamlayıcı nitelikte görülmesidir.

Ayoob, BGB ülkelerinde yaşanan çatışmalarda dış güçlerin etkisini kabul etmekle beraber, iç dinamiklerin etkisinin çok daha fazla ve önemli olduğunu ifade etmektedir. Zira Ayoob'a göre, BGB ülkelerinde ordu, toplumdaki bir kesimi mutlaka desteklemekte, fakat orduyu da dış etken olan büyük güçlerden biri desteklemektedir. Dış güçlerin etkisiz olduğunu söylemeyen Ayoob, iç dinamiklerin dış dinamikler tarafından etkilendiğini ve çoğu zaman yönlendirildiğini, fakat doğrudan dış dış dinamiklerin yarattığı çatışmaların mevcut olmadığını savunmaktadır.

Üçüncü dünya ülkelerinde hükümetler, kendilerini destekleyen Batılı ülke veya ülkelerin çıkarlarını koruduğu/ çıkarlarına hizmet ettiği müddetçe varlığını sürdürmekte, aksi takdirde diğer güç unsuru olarak başka bir grup /etnik topluluk yönetime gelmekte/getirilmektedir. "Üçüncü dünya ülkeleri" kapsamında yer alan ülkeler bağımsızlık kazanmış olmakla beraber, hali hazırda, büyük ölçüde sömürgecilik

döneminde sömürgeci devlet tarafından ülkede kurulan sistemin doğrultusunda, eski sömürgeci ülke ile bağıllık/bağımlılık ilişkisi içerisinde; ülkede sayısal bakımdan azınlık olan kesimin/etnik veya dinsel grubun iktidara gelebilmesi ancak dönemin büyük güçlerinden biri tarafından desteklenmesi ile mümkündür; özellikle de ülkede doğal kaynaklar mevcut ise ve/veya ülke stratejik öneme sahip ise, çoğunlukla eski sömürgeci devlet veya dönemin büyük güçlerinden biri, ülkede sayısal bakımdan azınlık olan gruba iktidara gelebilmesi için gereken desteği vermektedir; çoğunlukla da sayısal olarak azınlık olan gruba aidiyetleri ile siyasi arenada ön plana çıkan yöneticiler, ülke halkından destek alamayacaklarını ve dolayısıyla demokratik yollarla iktidara gelemeyeceklerinin farkında olduklarından, kendilerini destekleyerek iktidara taşıyan ve büyük ölçüde de iktidarlarının garantisini olarak gördükleri ülkeye koşulsuz bir bağıllık içerisinde olduklarıdır.

Üçüncü dünya ülkelerinde görülen bir diğer özellik de ülke yönetiminin, toplumun, kötü ekonomik durumuna ve düşük eğitim seviyesine ve diğer sorunlarına duyarlı olmamalarıdır. Dışarıdan desteklenerek iktidara gelen yöneticiler, öncelikle kendisinin, mensubu olduğu etnik veya dinsel grubun ve kendisini iktidara taşıyan ülkenin çıkarlarına hizmet ettiklerinden ve demokratik bir yönetim tarzını ve siyasal bilince sahip halkı tehdit olarak gördüklerinden, bilinçli bir toplum yerine eğitimsiz, siyasi bilinçten yoksun, sahip olduğu ve büyük çoğunlukla da sahip olması gereken hakların dahi farkında olmayan ve yönetimden korkan ve dolayısıyla kolaylıkla yönlendirilebilen ve baskı altına alınabilen bir halk yaratmak istenmektedirler. Zira, toplumdaki cahil her bir birey, içgüdüsel olarak kendini ve yakın çevresini korumayı hedeflemektedir. Ekonomik olarak yetersiz olduğu için ve mevcut kaynaklarını değerlendirebilecek eğitim kapasitesine sahip olmayan halk, sürekli olarak yöneticiler, uluslararası örgütler ya da ülkeler kanalıyla olumlu gelişmelerin olmasını beklemektedir. Sivil toplum bilinci oluşmamış, eğitimsiz ve nitelikli olmayan bireyler, siyasi haklarını bilmemekte, genellikle sadece ekonomik yoksulluğa ve ülke içindeki belli kesimler iyi yaşarken kendilerinin göz ardı edilmelerine isyan etmektedirler.

Diğer yandan tüm üçüncü dünya ülkelerinde karşılaşılan bir diğer durum da eğitilmiş kesimin yok edilmesidir. Üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleştirilen bu uygulama ile eğitilmiş kesimin yok edilerek, kanaat önderi olarak toplumu etkileme kapasitelerinin

engellenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle eğitimli kesim ya hapse atılmakta ya da öldürülmektedir. Bunun örnekleri Ruanda, Kenya, Uganda, Burundi ve tüm BGB’de görülmektedir.

Dolayısıyla “üçüncü dünya ülkeleri”, ekonomik, siyasi, eğitim, sosyal imkânlar bakımından birinci dünya ülkeleri kadar gelişmediği için, güvenlik konusuna birinci dünya ülkeleri ile aynı ölçüde eğilmemektedirler. Zaten üçüncü dünyanın güvenlik sorunları birinci dünyanın güvenlik sorunlarından farklılıklar göstermektedir ve bu nedenle üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik konularını da oluşturan iç dinamiklerin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Örneğin BGB ülkelerinde görüldüğü gibi, farklı ve çok sayıdaki kabilelerin varlığı, kuraklık, açlık, susuzluk, yoksulluk, ekolojik nedenler, demokratikleşememiş sınırların Batılı sömürgeci ülkeleri tarafından çizilmiş olması ve sömürgecilik sonrası bağımsızlıkları uluslararası toplum tarafından kendilerine verilmiş olması gibi nedenlerle ortaya çıkan çatışmalara birinci dünya ülkeleri olan Batı toplumlarında rastlanmamaktadır.

Diğer yandan BGB ülkelerinin toplumlarında bireysel veya etnik birlikler olarak hareket etme eğiliminin yüksek olması, bütünlük oluşumunun engellenmesine ve ulus bilincinin oluşamamasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu zayıflık hem içeriye hem dışarıya karşı bir zayıflıktır ve güvensizlik ortamındaki ülkeyi çatışmaya açık hale getirmektedir.

Birinci dünya ve üçüncü dünyanın güvenlik sorunları farklılık gösterdiği gibi, üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunları da birbiri ile aynı olmamakla beraber, birinci dünyanın arasındaki güvenlik sorunlarının benzerlik göstermesi gibi, Ruanda ve Burundi’deki çatışmalarda, Ruanda ve DKC’deki çatışmalarda veya Tanzanya ve Kenya’daki çatışmalarda olduğu gibi ki üçüncü dünyanın güvenlik sorunları da, benzerlik göstermektedir.

Ayrıca üçüncü dünya güvenliğinde, üçüncü dünya devletlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen ülkelerin planları sapma gösterebilmektedir. Çünkü “insan faktörü” nün bulunduğu her yerde plan dışı birçok gelişme olabilmektedir. Örneğin; Ruanda’daki Hutuları destekleyen Fransa olmasına rağmen (Habyarimana’yı destekliyordu) uçak kazasının ertesi günü 10 Belçikalı askerin yanında, 2 Fransız askeri de öldürülmüştür. Ama Fransa, bu zayıyata karşılık askerlerini çekme kararı alsa da

katliamın üçüncü ayında bile Mısır ve Güney Afrika üzerinden Ruanda'ya silah girişini sağlamıştır.

Ayoob'a göre, üçüncü dünya ülkelerindeki çatışmaları çözebilmek için dış dinamikler tarafından tetiklenen iç dinamikleri yönlendirmek ve bunu yaparken de diğer Batılı ülkeleri dahil etmeksizin yapmak gerekmektedir. Bunu da “insani yardım” ve “mali yardım” çerçevesinde ve uluslar arası örgütler ve/veya bölgesel örgütler kapsamında yapmak en uygun olanıdır. Diğer yandan din faktörü, üçüncü dünyada birinci dünyadakinden daha etkilidir. Birinci dünya bunu da çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır.

Birinci dünya olarak nitelediği Batılı ülkelerin bir takım ikilemelerini de ele alan Ayoob'un yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde, Ruanda soykırımında, komşu ülke liderleri, barış antlaşması teklifinde bulunup RPF ve Ruanda hükümeti arasında arabulucu olmak istemelerine rağmen, yine bu ülkelerin, Ruanda hükümeti aleyhine faaliyet gösteren grupları gayri resmi yollardan desteklemeleri büyük çelişkidir. Hâlbuki mevcut çatışma durumu kendilerini de onları da olumsuz etkilemektedir. Bir takım ekonomik çıkarlar ve Batılı ülkelerin isteklerini yerine getirme adına uygulanan bu tür politikalar, çoğunlukla üçüncü dünyanın başarısız devletlerinde görülebilecek özelliklerdir.

Ayrıca bölgedeki istikrar ve barışın sağlanması amacıyla yapılan anlaşmalar sadece birer adım olmuşlardır. Dolayısıyla çatışmaları bir anda sona erdirmeleri beklenmemektedir. Örneğin; Ruanda soykırımını sona erdirmeyi hedefleyen Ağustos 1993 Arusha Barış Antlaşması, savaşın sona erdirilmesi yönünde atılmış bir adımdır. Hutu rejimi ile Ruanda Vatanseverler Cephesi arasında Tutsi mültecilerin yönetime katılmaları amaçlanmaktadır. Fakat Hutu eliti sahip oldukları imkânlarını ve siyasi kontrol gücünü paylaşmak istemedikleri için bu durumu kabullenmemişlerdir. Clapham bunu, antlaşmaların soykırımı engellemede küçük payı olduğunu, 6 ay sonra çatışmaların devam ettiğini ifade ederek doğrulamaktadır.

Jones ise, çatışma çözümleri için gösterilen çabalarda kazananlar ve kaybedenler arasındaki anlaşmada stratejik siyaset yokluğu görüldüğünü, yerel dinamiklerin karmaşık yapısını anlamada ve koordinasyonda başarısız olduğunu, dolayısıyla çatışmaların çözümlenmesindeki başarısızlığın nedeninin de bu olduğunu ileri

sürmektedir. Aynı şekilde 1999'da imzalanan DKC'deki Lusaka Barış Antlaşması da çatışmaları bir anda sona erdirememiştir. Aslında gerek DKC'de gerekse de Ruanda ve diğer üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan çatışmalar sırasında imzalanan anlaşmalar, barış anlaşmalarından ziyade ateşkes anlaşmalarıdır.

Üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan çatışmaların çözüme kavuşmasında etkili olabilecek diğer bir yöntem de güç paylaşımıdır. Çoğunlukla bu ülkelerde ülke elitleri ve yöneticileri ellerindeki iktidar gücünü paylaşmak yanlısı değildir. Bu nedenle barış anlaşmalarına da hemen razı olmamaktadırlar. Buna tüm BGB ülkeleri örnek verilebilmektedir. Örneğin DKC hükümeti, Ocak 2001'de isyancı gruplarla anlaşmaya varmadan önce direnç göstermiştir. Bu konuda 17 Aralık 2002'de kapsamlı bir anlaşma imzalanmasıyla ülke yönetiminde geçici güç paylaşımı sağlanmıştır. Fakat barış ortamı yine de tam anlamıyla sağlanamamıştır. Çünkü güç paylaşımı, çatışma çözümlerinde tek başına ne etkili ne de yeterlidir.

William Reno ise üçüncü dünya devletlerinin ve çatışmalarının analizinde, daha fazla devlet odaklı hareket etmektedir. Ona göre; Afrika'daki ülkelerde hükümet bürokrasisi hantal ve rüşvete elverişlidir ve dolayısıyla rüşvet yaygındır. Halk ise buna oldukça aşına olduğundan tepki göstermemektedir. Hukuk sisteminin ve ekonomik düzenin yerleşmemesi de üçüncü dünya ülkelerinde rüşvete dayalı bir yapının yerleşmesini kolaylaştırmaktadır. Bu çark içerisinde elit kesim kendi çıkarları için ülke kaynaklarını kullanmaktadır. Dolayısıyla başarısız ve zayıf olan devlet, gölge devlet niteliği taşımaktadır. Halktan uzak olan ve ekonomiden büyük payı alan yönetici kesim ve elit kesim ile bürokrasi ve yerel kurumların etkinliği halk tarafından istenmemektedir.

Diğer yandan, istatistiksel verilere bakıldığında Afrika ülkelerinin eğitim ve sağlık alanlarında yaptığı harcamaların, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre artış gösterdiği gözlenmektedir. Dolayısıyla eğitim ve sağlık alanlarına yapılan harcamalar bu ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin göstergesidir. Fakat ne yazık ki, tüm üçüncü dünya ülkelerindeki harcamaların büyük bölümünü savunma harcamaları oluşturmaktadır.

Üçüncü dünya ülkelerindeki politikacılar da, eğitimsiz, işsiz gençliği kendi destekçileri yaparak karşıt gruplarla şiddet olaylarına girmelerini teşvik etmektedirler. Çünkü ülkedeki yönetim mekanizması, çıkarlar hiyerarşisine göre düzenlenmiştir. Bu hiyerarşi ancak demokratik bir toplum düzeyine ulaşırsa ortadan kalkabilecektir. Yasal siyasi

partiler, halkın gözünü korkutarak kendilerine oy toplamak üzere gençleri gayri resmi yollarla finanse edip silahlandırmaktadır. Çatışmalarda yer alan küçük etnik grupların ellerine de silahlar bu yollarla geçmektedir. Yabancı yatırımcıların kazanç sağlamasına izin vererek ülkesinin doğal kaynaklarını ve egemenlik tanımını ticarileştiren bazı gölge devlet yöneticileri de vardır. Dış güçlerin etkisiz olmadığını gösteren Afrikalı yönetici elitler, düş güçlerin de ülkedeki işsiz gençleri örgütleyerek şiddeti tetiklemektedirler. Hükümetler tarafından finanse edilen gençlerin şiddet eylemlerinin özellikle Afrika'da daha çok değerli doğal kaynakların olduğu bölgelerde yoğunluk kazandığı gözlenmektedir. Dolayısıyla "liderlik", bir ülkenin güvenliğinde ve tüm politikalarının iyileşmesinde oldukça önemlidir. Nijerya örneğinde iyi "liderlik" ile ülkenin durumunun değişebildiği görülmektedir.

Afrika'daki çatışmalar, hem sömürgeci geçmişleri nedeniyle bu ülkelerdeki çatışmalara müdahil olan eski sömürgeci güçlerin varlığı nedeniyle uluslararası ve hem de ülke içi dinamiklerin etkili olması nedeniyle ulusal bir niteliğe sahiptir. DKC ve Ruanda'daki çatışmalarda eski sömürgeci güç Belçika'nın etkisi, Batılı güçlerin ve BM'nin 20 bin askerli desteği, SSCB'nin ve müttefiklerinin nüfuz elde etmek amacıyla Afrika ülkelerinin başkanlarına destekleri uluslararası bu ülkelerde yaşanan sorunun uluslar arası boyutuna örnek iken, bu ülkelerdeki elit kesim ile etnik ve dini grupların oluşturdukları örgütlerin çatışmalardaki rolleri çatışmaların ulusal boyutuna ve ülke içindeki dinamiklere örnek olarak gösterilebilir.

Başarısız devletlerin yoğun olduğu Afrika'daki devlet başarısızlıkları da birbirinden farklılık göstermektedir. Örneğin, Ruanda'da yaşanan 1994 soykırımı devletin sistematik olarak katliamı şeklinde iken, Somali'de diktatörlerin yıkılan hükümetten çıkar sağlamaları, üçüncü dünya ülkelerindeki çatışmaların ve devlet başarısızlıklarının birbirinden farklılıklarını göstermektedir.

Başarısız BGB ülkelerindeki çatışmaların bir diğer boyutu da ülke yönetimindeki liderlere düzenlenen suikastler ve bu suikastlerin ardında yer alan Batılı güçlerdir. Örneğin; Kongo'da Lumumba ve Burundi'de Prince Rwagosore suikastlerinde Belçika'nın, Ruanda soykırımında liderlerin ve yerel halkın katledilmesinde Fransa'nın sorumlu tutulduğu bilinmektedir.

Afrika'daki zayıf devlet yapıları, günümüzde Batılı ülkeler tarafından kendilerinden beklenen hesap verebilirlik, küresel ideolojik bakış açısı, demokratik değerler, kurumsal yeniden yapılanmanın sağlanması gibi unsurları henüz başarabilecek durumda değildirler. Böyle bir dönüşümün sağlanması bu ülkeler için günümüzde mümkün görünmemektedir. Çünkü ulus inşa süreçlerini henüz tamamlayamamışlardır. Demokratikleşme talepleri halkın tabanından gelen Batılı ülkelerde bile ulus inşa süreci çok kısa bir sürede tamamlanamamışken, bu taleplerin tepeden inme geldiği Afrika ülkelerinde ve tüm üçüncü dünya ülkelerinde ulus inşasının hemen tamamlanmasını beklemek mümkün değildir.

Başarısız ve her yönden zayıf Afrika ülkelerinin en önemli sorunu ekonomik geri kalmışlıktır. Bu sorunu çözmek için IMF ve DB bu ülkelere “Yapısal Düzenleme Politikaları” uygulamaktadır. Fakat bu politikalarla aktarılan mali kaynaklar ve yapılan yatırımlar daha çok geri dönüşümü olmayan sağlık, güvenlik, alt yapı gibi alanlara yönlendirilmektedir. Halbuki yapılması gereken Afrika ülkelerinde çıkarılan maden ve üretilen hammaddelerin işlenmesi için fabrikalar kurulması, balıkçılık, tarım ve hayvancılık gibi sektörlerde de kalifiye elemanların yetiştirilmesi için gelişmiş ülkelere eğitimcilerin getirilip bu sektörlerde gelişmiş yöntemlerin öğretilmesi gerekmektedir.

Başarısızlıklarının ekonomik boyutlarının yanı sıra genelde tüm Afrika ve özelde de BGB ülkeleri aynı zamanda yaşadıkları çatışmalar nedeniyle ve güvensizlikten dolayı “yaralanmış” devletlerdir. Bu nedenle de göçlerin ve mültecilerin yoğun olduğu devletlerdir. Ekonomik ve sosyolojik olarak yaralanmış olan Afrika devletlerinin çocuk askerler, silahların bölgedeki artışı gibi sorunları da mevcut çatışmaları hızlandırarak devlet başarısızlıklarını arttırmaktadır.

Başarısız devletlerin güvenlik sorunları; çatışmaların ihracı ve sınır ihlalleri (LRA gibi devlet dışı aktörlerin saldırıları), hafif silahların artışı, ekonomik alt yapının yıkılması, göçler ve mültecilerin sorunları, insani kayıplar ve güvenliğe etkileri (etnik kimliklerin misilleme yapması), dış müdahale ve hâkimiyet erozyonu olarak sıralanabilmektedir.

1990'larda Afrika'da yeniden doğuş yaşandığını savunulabilir. Fakat diğer yandan kıtadaki komşulararası savaşa dönüşen çatışmalar, iç savaşların, sınır savaşlarına dönüşmesi ve bölgeselleşmesiyle gerçekleşmiştir. Bu bağlamda üçüncü dünya güvenliği

yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde bölgeselleşen BGB çatışmalarında bölgesel örgütlerin etkisi uluslararası örgütlerden daha etkili olabilmektedir. Örneğin, OAU ve ECOWAS güçlendirilerek BGB'deki başarısız devletlerin güvenliksiz ve istikrarsız yapılarını restore edebilir.

Afrika ülkelerinin sınırları oldukça hassastır. Dolayısıyla sınır savaşları ve ülkelerin iç savaşları, aynı etnik gruba mensup halkların komşu ülkelerde de olmasından kaynaklandığı gibi siyasi, ekonomik çıkarlar gibi birçok nedene bağlı olarak da çıkabilmektedir. Örneğin; Somali-Etiyopya, Etiyopya-Sudan, Sudan-Uganda, Uganda-Ruanda, Ruanda-DKC ve DKC-Angola savaşları bu ülkelerdeki iç savaşlarda önemli rol oynamışlardır. Bir ülkedeki çatışmanın komşu ülkeyle çatışmaya ve dahi komşu ülkenin içinde de çatışmaya yol açabildiği Afrika'da, çatışmalardan zarar gören mültecilerin göçleri ve sonrasındaki eylemleri de çatışmalarda etkin olmuştur. Örneğin; Ruanda'dan kaçan mülteciler, Burundi, Uganda, Tanzanya ve DKC'ye, Burundi'den kaçan mülteciler ise, Tanzanya, Ruanda ve DKC'ye, Uganda'dan kaçan mülteciler de DKC ve Angola'ya sığınmışlardır ve bu ülkelerde etkili olmuşlardır.

Uluslararası toplumun yetersiz kaldığı Afrika'da üçüncü dünya güvenliği yaklaşımında yer alan "BM Barış Gücü Operasyonları", çatışmaların yoğun olarak yaşandığı BGB'de sadece DKC ve Ruanda'ya uygulanmıştır ki BM Barış Gücü Operasyonları BM kapsamında oluşturulabilecek en az etkili müdahale şeklidir. Uluslararası toplumun duyarlılığının bir yansıması olan "BM Barış Gücü Operasyonları"nın azlığı da yine dünya ülkelerinin bölgedeki çatışmalara yeterli ilgiyi göstermediğinin en önemli göstergesidir.

BGB ülkelerinde yaşanan çatışmaların önlenmesi için etkili olacağı düşünülen unsurlar şu şekilde belirtilebilir:

Devletlerin ulus inşa süreçlerinin tamamlanmasının uzun süreç gerektirdiği bilinciyle hareket edilmelidir, bu ülkelerde yerleştirilmesi beklenen demokrasinin dış dinamikler vasıtasıyla ve Batılı demokrasi modelinin bu ülkelere montajının yapılması yerine, tercihen iç dinamiklerin etkisiyle, ancak dış dinamiklerin gerektirdiği zorunluluk ile oluşturulacak ise de ülkelerin kendine özgü koşullarının göz önünde bulundurulması, oluşturulacak demokratik yapının sağlıklı işleme için gerekmektedir. Çünkü dışarıdan bir demokrasi ihracı ülke halkının memnuniyetsizliğine yol açacaktır. Bunun yerine

yerel kültürlerinden izler taşıyan ve halkı yansıtan bir demokrasi kültürü halk tabanı tarafından benimsendiği sürece halk tarafından kabul görece ve devlet tabanına yerleşerek uzun yıllar varlığını koruyabilecektir. Demokrasinin halk tabanına yayılması amacıyla yerel adımlar atılırken yerel yönetim ve yöneticilere yetki ve sorumluluklar verilerek halkın sorunlarının yerinde ve zamanında çözülmesi de sağlanmalıdır. Böylece hem yöneticiler hem de halk demokrasinin ilerleyişinde ve ulus inşa sürecinde dışının bir parçası olduklarını hissederek daha içten çabalayabileceklerdir.

Diğer yandan halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi; eğitim, sağlık, hukuk sistemi, güvenlik hizmetleri ve alt yapı gibi alanlarda yapısal reformların denetleme mekanizmalarıyla birlikte uygulanması; ticaretin kayıt altına alınıp silah kaçakçılığı, rüşvet ve yolsuzlukla mücadelede dış destekler yerine iç dinamiklerin yardımıyla birimler oluşturulması ve bunların denetiminin sağlanması; elit kesimin ve siyasi yöneticilerin ekonomik gelir paylarının düşmesine tepki göstermemeleri; ülke içi yerleşim bölgeleri ve eyaletlerin etnik ayrıma göre bölgelere ayrılmaması, karma bir düzen içinde halkın huzur içinde yaşamasının sağlanması; sömürgeciliğin etkisinden kurtularak bağımsız demokratik bir toplum oldukları bilincinin halka benimsetilmesi, uluslararası ve bölgesel güçlerin desteğinin barışın tesisinde yeterli olmadığına, barış ortamının gerçek anlamda sağlanması için yerel unsurlarla desteklenmesi gerektiğinin farkına varılması; devlet yapısı içinde kayırmacılığın ortadan kalkması ve iç denetimin sağlanması; yerel yönetim ve yöneticilere yetki ve sorumlulukların verilerek halkın sorunlarının yerinde ve zamanında çözülmesine gayret gösterilmesi; özellikle sınır bölgelerindeki vatandaşların sınırın diğer yanındaki komşu ülkelerdeki aynı etnik grup üyeleriyle sürekli iletişim halinde olduğu unutulmayarak öncelikle bölgesel sorunların çözümlenmesi; halkın sürekli beraber olabileceği eğlence ve kültür etkinlikleri içeren projelerin hem yerel hem ülkesel düzeyde sık sık yapılması; yöneticilerin halkın tamamından ya da bir kısmından kopuk olmaması ve gerektiğinde ev ziyaretleri, açılışlar, sivil toplum kuruluşlarına ve halka açık konferans ve toplantılar yapması, yöneticilerin sürekli birlik beraberlik mesajlarını bu toplantılarda hep beraber halka samimi bir şekilde vermeleri, bunu yaparken de yerel, ulusal ve uluslararası basını çağırımları, yerli medyanın düşmanlığı desteklemesine (Ruanda'daki katliamda olduğu gibi) engel olunması; etkin tek veya iki parti egemenliği yerine diğer partilere de mecliste yer vermek adına seçim barajlarının düşürülmesi gibi çözümlerin üretilmesi ve

halkın her kesiminin yönetimde yer aldığını hissedebilmesi de BGB ülkelerinde yaşanan çatışmaların önlenmesi için etkili olacağı düşünülen unsurlardandır.

Çatışmaların önlenmesi için bölgede öncelikle barış inşa edilmesi daha sonra diğer alanların iyileştirilmesi gerekmektedir demek de oldukça yanlış olacaktır. Çünkü çatışmalar ve ülkelerin iyileştirilmesi karmaşık bir biçimde birbiriyle ilgilidir. Hangisinin önce hangisinin sonra olması gerektiğinden bahsetmek mümkün değildir. Bölgesel barışın sağlanması için yardım ve destekler sürerken ülkelerin halklarıyla yerel gruplar, siyasi otoriteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekten irtibata geçilerek sorunlar çekirdeğinden çözümlenmeye çalışılmalıdır.

Ayrıca her bireyin bölgesel barışta önemli olduğunu hissetmesiyle bölgesel barış mümkün olabilecektir. Bu bağlamda hükümetler dışı örgütler, devlet ile sivil toplum arasında, uluslararası örgütler de bölgesel devletler arasında arabulucu olabilecektir.

Gelişmişlik göstergelerinden biri olan eğitim düzeyinin ölçülmesinde kıstas olarak görülen okuma yazma oranı, üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunda oldukça düşüktür. Eğitimsiz halk araştırmadan ve geniş perspektiften olayları yorumlama gücüne sahip olmadan kendi ülkelerinde olup bitenleri sağlıklı bir şekilde analiz edememektedir. Dolayısıyla eğitimsiz halk eğitilmiş elitler tarafından yönlendirilmesi gerekmektedir. Fakat ülke elitlerinin de kişisel çıkarları ülke çıkarlarından ön plana geçtiği BGB’de çatışmalar kaçınılmaz olmaktadır.

Eğitimsiz halkın sosyal ve ekonomik yönden de oldukça zayıf olmasıyla birlikte sağlık sisteminin olmayışı, hukuk sisteminin iyi işlemediği, güvenlik hizmetlerinin ise ya hükümet yanlısı ya da belli etnik gruplara hizmet eder hale geldiği ülkede bir kargaşa ortamının ortaya çıkmasına zemin hazırlanmaktadır.

Ülke harcamalarının büyük bir kısmının güvenlik ve askeri harcamalara ayrıldığı BGB ülkelerinde, yerel değerler gözetilerek yapılacak yapısal reformlar, ülke refahı ve güvenliği için atılmış önemli bir adım olacaktır. Bu reformlarla oluşturulacak sistemin, yolsuzlukların, liyakatsizliklerin ve kayırmacılıkların önlenmesi için denetleme mekanizmalarıyla birlikte uygulanması gerekmektedir. Devlet yapısı içindeki kamu kurumlarında da kayırmacılığın ortadan kalkması ve iç denetimin sağlanması, halkın devlete olan güvenini sağlayacaktır.

Yer altı kaynakları açısından oldukça zengin olan BGB ülkelerinde halkın yönetime güvenmesinin sağlanabilmesi için yolsuzluk ekonomisinin önlenmesi ve eşitliksizliğin önlenmesi oldukça önemlidir. Bunun için de ilk olarak, yerel değerler gözetilerek gerçekleştirilen reformlarla ticaretin kayıt altına alınması, silah, doğal kaynaklar ve madenlerin kaçakçılığının önlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, rüşvet ve yolsuzlukla mücadelede denetim mekanizmalarının dış destekler yerine iç dinamiklerin yardımıyla oluşturulacak birimler tarafından gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

Kanaat önderi olması bakımından halka liderlik etmesi beklenen ülkenin elit kesimi, tüm halkın ve yönetimin benimseyerek uygulayacağı reformlarda desteklerini esirgememelidir. Kısacası, siyasi yöneticilerin ve ülke elitlerinin, yolsuzluk ekonomisiyle elde edilen ekonomik gelir paylarının düşmesine tepki göstermemeleri gerekmektedir.

Afrika ülkelerinin sömürge yönetimi döneminde sömürgeci ülkeler tarafından çizilen sınırları, ülke içindeki eyalet sınırlarına da yansımıştır. Zaman zaman ülkedeki karışıklıkları ve çatışmaları önlemek adına halkın yerleşim yerleri değiştirilse de çatışmaları önlemede kalıcı bir yöntem geliştirilememiştir. Çatışmaları önlemek amacıyla halkı birbirinden izole etmek için ülke içi yerleşim bölgelerinin ayrımında etnik bir ayrım gözetmek yerine ve karma bir düzen içinde halkın huzur içinde yaşamasının sağlanması diğer düzenlemelerle birlikte mümkün olabilecektir. Böylece sosyal açıdan kaynaşması sağlanarak etnik aşırılıklar törpülenebilir ve insanlık unsurları ön plana çıkarılarak etnik gruplar arası olumlu etkileşimin adımları atılabilir.

Eski bir alışkanlık olan eski sömürgesine bağlılık, BGB ülkelerinde de devam etmektedir. Ülkelerle en fazla ticaretin yapıldığı, ülkelerde en çok yabancı şirket olarak yer aldığı eski sömürgeler yerine dünyanın diğer ülkelerine de bazı imtiyazlar tanıyarak ülkeye yatırım çekilmesi sağlanabilir. Hatta ülkenin hazine arazilerinin büyük yatırımlar olması durumunda kurulacak fabrikalara hibe edilmesi yoluyla işsizlik sorununa çözüm bulunabilir. Sadece işsizlik değil, ülke ekonomisinin canlanması da sağlanabilir.

Halkın ekonomik refah seviyesi yükseldiğinde birincil ihtiyaçları karşılanmış olduğu için eğitim, sosyalleşme gibi alanların da gelişimi daha hızlı olacak ve halkın demokratik toplum olma yolunda bilinçlenmesi sağlanabilecektir. Güvenlik ortamının yaratılmasıyla özel sektör ve yatırımlarla birlikte çok uluslu ortaklıklar ve üretimle

ülkelerdeki ithalat ve ihracat da artabilecektir. Dolayısıyla tüm bölge ülkeleri ve halkları savaş yerine barışın tesisinden karlı çıkacaklardır.

Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımında özellikle William Reno'un tezine göre başarısız olan üçüncü dünya ülkelerinin başarısızlığının yanı sıra üçüncü dünya ülkelerini içeren BGB'deki çatışmalarda uluslararası toplumun ve uluslararası örgütlerin de başarısızlıkları söz konusudur. Örneğin; DKC'de görevli MONUC askerleri bölgedeki kadına yönelik olan şiddeti önlemek yerine suça dâhil olmuşlardır. BM'nin 1990'lardan beri üçüncü dünya ülkelere yaptığı operasyon ve barış sağlama politikalarının süregelen başarısızlığı, bölgedeki zayıf devletlerin başarısızlıklarıyla birleşmiştir. Uluslararası güç olan AB, ABD, Kanada, Avrupa ülkeleri, Katalok Kilisesi gibi dini örgütler, uluslararası ve bölgesel hükümetler dışı örgütler de başarısız olan müzakerelerde aktif rol almışlardır.

Dolayısıyla başarısız üçüncü dünya ülkeleri, başarısız uluslararası toplum, devletler ve örgütlerle birlikte bünyelerindeki çatışmaları tam anlamıyla sonlandıramamışlardır. Bu nedenle üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında her bir üçüncü dünya ülkesi iç dinamiklerini etkin kullanarak kendi içindeki çatışmaları sonlandırma yoluna gitmelidir. Bu süreci de bölgede aynı sorunları yaşayan diğer ülkelerle eş zamanlı gerçekleştirerek yönetebilirler.

KAYNAKLAR

- ACHARYA, Amitav (1997), "The Periphery as the Core: The Third World and Security Studies", (edt.) Keith Krause and Michael C. Williams, *Critical Security Studies, Concepts and Cases*, UCL Press, London, s. 299-327.
- ACHARYA, Amitav (2003), "The Periphery as the Core: The Third World and Security Studies", (edt.) Keith Krause and Michael C. Williams, *Critical Security Studies, Concepts and Cases*, UCL Press, London, s. 299-327.
- ADAM, Thomas R. (1965), *Government and Politics in Africa South of the Sahara*, Random House, New York.
- ADELMAN, Howard ve Astri Suhrke (2000), *The path of a genocide: the Rwanda crisis from Uganda to Zaire*, Transaction Publishers, New Jersey.
- AFRICAN AFFAIRS (1980), "Crisis in Buganda 1953–55", Volume 79, Number 315, s. 277-279.
- AFRICAN WATCH (1994), *Divide and Rule: Sponsored Ethnic Violence in Kenya*, Human Right Watch, New York.
- AFRİKA.NO FELESRÅDET FOR AFRİKA (2007), "Uganda: Disputed Buliisa land sitting on vast oil deposits", The Monitor (Uganda), 17 July, <http://www.afrika.no/Detailed/14711.html>, 25.06.2010.
- AFRICA UNION (2010), "Rwanda: The Preventable Genocide International panel of eminent personalities", Official Document, http://www.africa-union.org/official_documents/reports/Report_rowanda_genocide.pdf, 05.04.2010.
- AINA, Wale Akin (1995), "Pandora's Box", *Newswatch*, 16 January.
- AJULU, Rok (2001), "Democraticatisation and Conflict in Eastern Africa", *International Studies Unit, IGD Occasional Paper no 28*, Rhodes University, Institute for Global Dialogue, Series Editors Garth le Pere and Noelle Lawson, March 2001.
- AKGÜN, Birol ve Metin Çelik (2007), "Küreselleşme Çağında 'Üçüncü Dünya'yı Yeniden Okumak", *Avrasya Etüdleri*, Yıl 13, Sayı 31-32, s. 41-78.

- ALAO, Charles Abiodun (1999), "The Problem of the failed state in Africa," (edts.) Muthiah Alagappa and Takashi Inoguchi, *International Security Management and the United Nations*, Tokyo: UNU Press, s. 83-102.
- ALKER, Hayward R., Ted Robert Gurr ve Kumar Rupesinghe (2001), *Journeys through Conflict: Narratives And Lessons*, Rowman & Littlefield, England.
- ALTINBAŞ, Deniz (2006), "Ruanda Soykırımı ve Fransa'nın Rolü", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Sayı 2, ASAM, Ankara, s. 225-249.
- AMNESTY INTERNATIONAL (2004), "Rwanda: Deeper into the Abyss - Waging War On Civil Society", AFR 47/013/2004 (Public), 169, 6 July 2004.
- AMNESTY INTERNATIONAL (2005), "2005 Annual Report for Rwanda", <http://www.amnestyusa.org/annualreport.php?id=ar&yr=2005&c=RWA>, 15.02.2010.
- AMOUSSOUGA, Roland (2003), "Separate Prosecutors?", *ICTR Newsletter*, Vol. 1, No. 4, September.
- AMSDEN, Alice Hoffenberg (1971), *International Firms and Labour in Kenya: 1945-1970*, Frank Cass & CO LTD.
- ANGLIN, Douglas G. (1998), "International Election Monitoring: The African Experience", *African Affairs*, Volume 97, Number 389, s. 471-495.
- ARSAVA, A. Füsün (2007), "BM Güvenlik Konseyi'nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi'nin Yetkilerinin Dayanağı ve Sınırları", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 4, No: 13, s. 1-16.
- ARAS, Bülent, Kenan Dağcı ve Hasan Selçuk (2005), *Yeni Yüzyılda Afrika/Güvenlik, Siyaset, Ekonomi*, Tasam Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Özgün (2010), "Tanrı'nın Direnişi Ordusu'nun Uganda Savaşı", www.sde.org.tr, 13.08.2011.
- ARTICLE 19 (1994), *Broadcasting Genocide: Censorship, propaganda and state-sponsored violence in Rwanda 1990-1994*, <http://www.article19.org/pdfs/publications/rwanda-broadcasting-genocide.pdf>, 23.05.2010.

- ATAÖV, Türkaya (1975), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, A.Ü. SBF Yayını, Ankara.
- AYOOB, Muhammed (1995), *Third World Security Theory*, Lynne Rienner, Boulder, London.
- AYOOB, Muhammed (2004), “Third World Perspectives on Humanitarian Intervention and International Administration”, *Global Governance*, Vol. 10, Issue 1, s. 99-118.
- AZAR, Edward E. ve Chung-in Moon (1988), *National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats*, College Park: Center for International Development and Conflict Management, University of Maryland.
- BAKAN, Zerrin Ayşe (2007), “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları”, *21. Yüzyıl*, Yıl:1 Sayı:3 Irak ve Türkiye'nin Güvenliği/Ekim-Kasım- Aralık, 2007, s. 37-42.
- BAKER, Randall (1970), “Reorientation in Rwanda”, *African Affairs*, Vol. 69, No. 275 (Apr., 1970), s. 141-154.
- BALDWIN, David A. (2003), “Güvenlik Karamı”, *Avrasya Dosyası*, Güvenlik Bilimleri Özel Sayısı, cilt 9, sayı 2, s. 5-35.
- BALL, Nicole (1988), *Security and Economy in the Third World*, Princeton University Press, Princeton.
- BARBER, James S. (1973), “Tanzania: A Profile” by John Hatch, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 49, No. 1, (Jan. 1973), s. 144-146.
- BARNETT, Michael N. (2003), *Eyewitness to a Genocide: the United Nations and Rwanda*, Cornell University Press, New York.
- BAYART, Jean-François, Stephen Ellis ve Beatrice Hibou (1999), “From Kleptocracy to the Felonious State?”, Jean-François Bayart, Stephen Ellis ve Beatrice Hibou (eds), *The Criminalization of the State in Africa*, African Issues, Indiana University Press, Bloomington, s. 1-30.
- BBC NEWS (2004), “Great Lakes Leaders Promise Peace”, 20 November, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4028251.stm>, 18.07.2010.

- BBC NEWS (2006), “Q&A: Uganda’s Nothern War”, 29 Ağustos, <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/africa/3514473.stm>, 18.07.2010.
- BBC NEWS (2008), “Kenyans Burned To Death In Church”, 1 Ocak, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7166932.stm>, 18.07.2010.
- BBC NEWS (2010a), “Burundi Country Profile”, 11 Aralık, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/country-profile/1068873.stm>, 18.07.2010.
- BBC NEWS (2010b), “Q&A: DR Congo Conflict”, 27 August, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-11108589>, 23.06.2010.
- BBC NEWS (2010c), “DR Congo: Keyfacts”, <http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/guides/456900/456977/html/>, 16.10.2010.
- BBC NEWS (2011), “Democratic Republic of Congo Country Profile”, 15 March, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1076399.stm, 23.06.2010.
- BBC TÜRK (2007), “Uganda’da Katliam İddiası”, www.bbc.co.uk, 25.07.2010.
- BECKER, Felicitas (2004), “Traders, 'Big Men' and Prophets: Political Continuity and Crisis in the Maji Maji Rebellion in Southeast Tanzania”, *Journal of African History*, Vol. 45, No. 1, 2004, s. 1-22.
- BEIGBEDER, Yves (2006), *Judging War Crimes And Torture: French Justice And International Criminal Tribunals And Commissions (1940-2005)*, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands.
- BENNETT, Norman R. (1982), “Tanzania Under Colonial Rule” by M. H. Y. Kaniki, *International Journal of African Historical Studies*, Vol. 15, No. 4, s. 704.
- BERKOWITZ, Morton ve P. G. Bock (1968), “National Security”, (edt.) David L. Sills, *International Encyclopedia of Social Sciences*, Macmillan, New York, s. 40-45.
- BOTTE, Roger (1985), “Rwanda and Burundi, 1889-1930: Chronology of a Slow Assassination, Part 1”, *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 18, No. 1, s. 53-91.

- BOUDREAUX, Karol C. ve Puja Ahluwalia (2009), “Cautiously Optimistic: Economic Liberalization and Reconciliation in Rwanda's Coffee Sector”, *Denver Journal of International Law and Policy*, vol. 37, No. 2, s. 147-200.
- BOZTAŞ, Asena (2010a), “Uganda: Orta Afrika’da Darbeler Ülkesi”, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Cilt II, Nobel Yayınları, s. 321-334.
- BOZTAŞ, Asena (2010b), “Tanzanya: Sömürge Geçmişinden Ekonomik Eşitsizliklere”, (ed.) Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Cilt II, Nobel Yayınları, s. 343-358.
- BOZTAŞ, Asena Özer (2005), *Kenya İç Savaşının Sosyo-Politik Analizi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BRACHET, Juana ve Howard Wolpe (2005), “Conflict-Sensitive Development Assistance: The Case of Burundi”, *Social Development Papers: Conflict Prevention & Reconstruction*, The World Bank, Paper No. 27 /June 2005, s. 1-39.
- BRETT, E. A. (1994), “Rebuilding Organisation Capacity in Uganda Under the National Resistance Movement”, *The Journal of Modern African Studies*, (Volume 32, Number 1, March 1994), s. 53.
- BRETT, E. A. (1995), “Neutralising the Use of Force in Uganda: The Role of the Military in Politics”, *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 33, No. 1 (Mar., 1995), s. 129-152.
- BUCKLEY-ZISTEL, Susanne (2006), “Dividing and Uniting: The Use of Citizenship Discourses in Conflict and Reconciliation in Rwanda”, *Global Society*, Vol. 20, No. 1, January, s. 101-113.
- BUGANDA (2010), “Budding Foreign Influences”, <http://www.buganda.com/bazungu.htm>, 25.11.2010.
- “Burundi”, <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/afrique/burundi.htm>, 27 Mayıs 2009.
- Burundi Profile (2006/April)*, Walden Publishing Ltd., Cambridge, England: World of Information, 2006.

- BUZAN, Barry (1996), "The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System" by Mohammed Ayoob, *International Affairs*, Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 72, No. 2, New Currents in Trade Policy Thinking (Apr. 1996), s. 369-370.
- BUZAN, Barry ve Ole Waever (2003), "Sub-Saharan Africa: Security Dynamics in Setting of Weak and Failed States", *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, England.
- BYRNES, Rita M. (1992), *Uganda : A Country Study*, Fetmektediral Research Division, Library of Congress, Washington, D.C., <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/ugtoc.html>, 14.11.2010.
- CANBOLAT, İbrahim S. (1999), *Gelişmekte Olan Ülkeler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- CAPLAN, Gerald (2010), "Rwanda: Walking The Road To Genocide", The International Development Research Centre, http://www.idrc.ca/en/ev-108176-201-1-DO_TOPIC.html.
- CARTER, Gwendolen M. ve William O. Brown (1958), *Transition in Africa: Studies in Political Adaptation*, African Research Studies No. 1, Boston University Press, Boston.
- CARTWRIGHT, John (1998), "Warlord Politics and African States" by William Reno, Canadian, *Journal of African Studies/Revue Canadienne des Etudes Africaines*, Vol. 32, No. 3, s. 638-640.
- CASÒLIVA, Joan ve Joan Carrero (2000), *The African Great Lakes: Ten Years Of Suffering, Destruction And Death*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, s. 1-27.
- CAVE, Basil S. (1909), "The End of Slavery in Zanzibar and British East Africa", *Journal of the Royal African Society*, Vol. 9, No. 33, (Oct., 1909), s. 20-33.
- CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (2011), "Africa: Kenya", 22 March, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ke.html>, 17.04.2011.

- CHABAL, Patrick (2000), "Warlord Politics and African States" by William Reno, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 76, No. 2, Special Biodiversity Issue (Apr., 2000), s. 409-410.
- CHANCE, Clifford ve Booz (1998), "The Changing International Telecommunications Environment: Country Case Studies: Uganda", Allen & Hamilton, Inc., *Forum 98, Revised Final Report*, Geneva, 15 May, s. 6.
- CHARO, Josephat Nyiro (2010), "Wazanzibari wakubali kuundwa kwa serikali ya Umoja wa Kitaifa", *Deutsche Welle*, 01.08.2010.
- CHOSSUDOVSK, Michel (1996), "Economic Genocide in Rwanda", *Economic and Political Weekly*, Vol. 31, No. 15 (Apr. 13, 1996), s. 938-941.
- CHOSSUDOVSK, Michel (1999), *The Globalisation of Poverty/Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü*, (çev.) Neşenur Domaniç, Çivi Yazıları: 41, Kamera:13, İstanbul.
- CLAPHAM, Cristopher (1985), *Third World Politics: An Introduction*, Routledge, London.
- CLAPHAM, Cristopher (1998), "Rwanda: the Perils Of Peacemaking", *Journal of Peace Research*, vol. 35, no. 2, s. 193-210.
- CLAPHAM, Cristopher (1999), "Warlord Politics and African States" by William Reno, *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 37, No. 1, (March 1999), s. 173-174.
- CLARK, John F. (1995), "Theorizing Ethnicity", *Africa Today*, Vol. 42, No. 1/2, The Military and Democratic Transitions (1st Qtr. -2nd Qtr., 1995), s. 142-145.
- CLARK, Phil (2007), "In the Shadow of the Volcano: Democracy and Justice in Congo", (Winter 2007), *Dissent*, <http://www.dissentmagazine.org/article/?article=724>, 27.07.2010.
- CLAYTON, Jonathan ve James Bone (2004), "Sex scandal in Congo threatens to engulf UN's peacekeepers", *The Times*, 23 December.
- COLLETTA, Nat J. ve Nicole Ball (1993), "War to Peace Transition in Uganda", *Finance and Development*, 30: 2 (June), s. 36.

- COLLIER, Kit (1999), *The Armed Forces and Internal Security in Asia: Preventing the Abuse of Power*, *East-West Center Occasional Papers*, Politics and Security Series, No.2, (December 1999).
- COOPER, Tom Farzad Bishop ve Arthur Hubers (2005), “Bombed by Blinders: Tuplev Tu-22s in Action”, *AirEnthusiast* magazine, vol. 116 (March/April 2005) and No. 117 (May/June 2005), http://www.acig.org/artman/publish/article_187.shtml, 28.04.2010.
- CORNWELL, Richard ve Hannelie de Beer (1999), “Burundi: The politics of intolerance”, *African Security Review*, Vol. 8, No. 6.
- COWAN, John (1956), “The Mwea Camps and Hola”, *Kenya Daily Nation*, 21 December.
- CRISP, Jeff (1983), “National Security, Human Rights and Population Displacements Luwero District, Uganda, January-December 1983”, *Review of African Political Economy*, No. 27/28, Women, Oppression and Liberation, s. 164-174.
- CRUVELLIER, Thierry ve Chari Voss (2010), *Court of Remorse: Inside the International Criminal Tribunal for Rwanda*, University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- ÇİÇEKLİ, Bülent (2003), “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı”, *Avrasya Dosyası*, Güvenlik Bilimleri Özel Sayısı, cilt 9, sayı 2, s. 170-194.
- ÇOBAN, Ebru (2007), *Modern Devlet ve Irk Söylemi Çerçevesinde Ruanda Soykırımı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- DAGNE, Ted ve Maureen Farrell (2003), “Africa’s Great Lakes Region: Current Conditions in Burundi, Democratic Republic of Congo, Rwanda, and Uganda”, *CRS Report for Congress*, October 28, The Library of Congress.
- DALEY, Patricia (2006), “Challenges to Peace: Conflict Resolution in The Great Lakes Region in Africa”, *Third World Quarterly*, Vol. 27, No. 2, s. 303-319.
- DAVID, Steven R. (1991), “Explaining Third World Alignment”, *World Politics*, Vol. 43, No. 2 (Jan. 1991), s. 233-256.

- DAVID, Steven R. (1998), "The Primacy of Internal War", Stephanie G. Neuman (edt.), *International Relations Theory and The Third World*, St. Martin's Press, New York, s. 77-102.
- DEBIEL, Tobias (2004), "Extended vs. Human Security: The Need for an Integrated Security Concept for Development, Foreign, and Security Policy", *Fifth Pan-European Conference*, Section 31, Netherlands Congress Centre, The Hague, September 9-11.
- DEDEOĞLU, Beril (2003), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul.
- DELF, George (1961), *Jomo Kenyatta Towards Truth About 'The Light of Kenya'*, The Garden City Press, Hertfordshire.
- DESFORGES, Alison (1999), *Leave None to Tell the Story Genocide in Rwanda*, Human Rights Watch, 171-1, USA.
- DEUDNEY, Daniel (1990), "The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security", *Millennium*, vol. 19, no. 3, winter, s. 461-476.
- DIBIE, Robert A. (2001), *The Politics and Policies of Sub-Saharan Africa*, University Press of America, Lanham, Maryland.
- DIMARANAN, Betina ve Simon Mevel (2008), "The COMESA Customs Union: A Quantitative Assessment", Draft Paper, August 2008, s. 1-38, <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/4048.pdf>, 18.08.2010.
- EDMUN, Leroy (2010), *Colonial Kenya Imperial Principals and Empire Ethics*, Essay from the book named Political Reform And The 4th Great Rebellion http://aquaarrow.org/pdf_docs/Kenya%202.pdf, 18.08.2010.
- EGGERS, Ellen K. (2006), *Historical Dictionary of Burundi*, The Scarecrow Press, Lanham.
- ELIAS, T. Olawale (1963), *Government and Politics in Africa*, Asia Publishing House, New Delhi.
- ELKINS, Caroline (2000), "The Struggle for Mau Mau Rehabilitation in Late Colonial Kenya", *International Journal of African Historical Studies*, Vol. 33, Issue 1, s. 25-57.

- EMBASSY OF REPUBLIC OF UGANDA (2010), "A Brief Political History of Uganda", Washington D.C., <http://www.ugandaembassy.com/about.html>, 13.03.2010.
- ESCOBAR, Arturo (1995), *Encountering Development: the Making and Unmaking of the Third World*, Princeton University Press, Princeton.
- FANON, Frantz ve Richard Philcox (2004), *The Wretched of The Earth*, Grove Press, New York.
- "Fears Grow of Civil War in Kenya", 14 April 2004, <http://www.channelafrica.org/news/980414.html>, 17.05.2010.
- FÄNNSTRÖM, Sverker (2006), "Wars of the Past and War in the Present: The Lord's Resistance Movement/Army in Uganda", *Africa: Journal of the International African Institute*, Vol. 76, No. 2, s. 200-220.
- FITZPATRICK, Mary, Tom Parkinson ve Nick Ray (2006), *East Africa*, Lonely Planet, London.
- FOREIGN AFFAIRS AND INTERNATIONAL TRADE CANADA (2010), "Uganda Country Overview", <http://www.international.gc.ca/cfsi-icse/cil-cai/magazine/v06n01/3-2-eng.asp>, 27.09.2010.
- FRAZER, Jendayi E. (2007), "Peace and Democracy in GLR", *Nothern Uganda*, 24 October 2007.
- FREEDMAN, Lawrence (1989), "Wars of the Third Kind: Conflicts in Underdevelopment Countries" by Edward E. Rice, *International Affairs*, Vol. 65, No:4, Autumn, s. 701-702.
- FRISCH, Hillel (2002), "Explaining Third World Security Structures", *The Journal of Strategic Studies*, vol. 25, no.3, (Sept. 2002), London, s. 161-169.
- GALTUNG, J. (1969), "Violence, Peace and Peace REsearch", *Journal of Peace Research*, vol. 6, no. 3, 1969, s. 167-191.
- GERSHENBERG, Irving (1972), "Slouching Towards Socialism: Obote's Uganda", *African Studies Review*, Vol. 15, No. 1 (Apr., 1972), s. 79-95.

- GERTZEL, Cherry (1990), "Uganda's Continuing Search for Peace", *Current History*, 89: 547 (May), s. 205.
- GETTLEMAN, Jeffrey ve Alexis Okeowo (2008), "Warlord's Absence Derails Peace Effort in Uganda", *New York Times*, 12 April.
- GETTLEMAN, Jeffrey ve Eric Schmitt (2009), "US Aided A Failed Plan to Rout Ugandan Rebels", *New York Times*, 7 February.
- GEWALD, Jan-Bart (2005), "Colonial Warfare: Hehe and World War One, the wars besides Maji Maji in south-western Tanzania", *ASC Working Paper 63/2005*, African Studies Centre, s.1-28.
- GILPIN, Robert (1987), *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, Princeton.
- GLENTWORTH, Garth ve Ian Hancock (1973), "Obote and Amin: Change and Continuity in Modern Uganda Politics", *African Affairs*, Vol. 72, No. 288 (Jul., 1973), s. 237-255.
- GLOBAL IDP, "Profile of Internal Displacement: Rwanda", Global IDP Database of the Norwegian Refugee Council, 12 July 2005, Geneva, Switzerland.
- GOLDMAN, Olivia Swaak ve Maria Nybondas (2004), "International Criminal Courts Round-Up", *Yearbook of International Humanitarian Law 2004*, vol. 7, s. 324-351.
- GORMAN, Robert F. (2001), *Great Debates at the United Nations: An Encyclopedia of Fifty Key Issues 1945-2000*, Greenwood Press, Westport, CT., USA.
- GRANT, Cedric (1995), "Equity in International Relations: A Third World Perspective", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 71, No. 3, *Ethnicity, the Environment and the Changing International Order*, (July 1995), s. 567-587.
- GREN, Elliott D. (2008), "Decentralization and Conflict in Uganda", *Conflict, Security and Development* 8, 4 (December, 2008), s. 427-450.
- GRUNFELD, Fred ve Anke Huijboom (2007), *The Failure To Prevent Genocide in Rwanda: the Role of Bystanders*, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands.

- GUSTAFSON, Lindsey (1995), "Kenya: The Struggle to Create A Democracy", *Brigham Young University Law Review*, Vol. 1995, Issue 2.
- GUTTERIDGE, Wiliam (1992b), "The Third World Security in the Post-Cold War Era" by Thomas G. Weiss: Meryl A. Kessler, *International Affairs*, (Royal Institute of International Affairs 1944), Vol. 68, No. 4, (Oct. 1992), s. 726.
- HABARILEO (2011), "Z'bar wataka Katiba mpya imalize kero za Muungano", 22 March.
- HARBESON, John W. (1973), *Nation-Building in Kenya; The Role of Land Reform*, Northwestern University Press, Evanston.
- HALL, Tony (2003), *The American Empire and the Fourth World: The bowl with one spoon*, McGill-Queen's native and northern series 34, McGill-Queen's University Press, Montreal, Ithaca.
- HAMESO, Seyoum Y. (2001), *Ethnicity in Africa: Towards a Positive Approach*, Avebury Press, Aldershot, forthcoming Riley & Max-Sesay, opcit, Riley & Max-Sesay, opcit., 2001, s. 122.
- HANCOCK, Ian (1970), "The Buganda Crisis of 1964", *African Affairs*, Vol. 69, No. 275 (Apr., 1970), s. 109-123.
- HARPVIKEN, Kristian Berg (1997), "The Third World Security predicament: State Making, Regional Conflict and the International System" by Mohammed Ayoob, *Review, Journal of Peace Reseach*, Vol. 34, No. 2 (May, 1997), s. 241.
- HARRIS, Whitney R. (2008), "Crimes Against Humanity: The Need For A Specialized Convention", A rule of law project of the Whitney R. Harris World Law Institute generously funded in part by a leadership grant by Steven Cash Nickerson and by the United States Institute of Peace, Washington University Law, <http://law.wustl.edu/crimesagainsthumanity/documents/presentation.pdf>, 06.06.2009.
- HART, Jeffrey and Joan Edelman Spero (2008), "Globalization And Global Governance In The 21st Century", *Note de Recherche Working Paper*, 27, Research Group in International Security, (January 2008), s. 1-24.

- HENK, Dan (2005), "Human Security: Relevance and Implications", *Parameters*, cilt 35, No. 2, yaz 2005, s. 91-106.
- HERBST, Jeffrey (1997), "Corruption and State Politics in Sierra Leone" by William Reno, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 27, No. 3 (Winter, 1997), s. 563-564.
- HERBST, Jeffrey (1999), "Warlord Politics and African States" by William Reno, *The American Political Science Review*, Interview, Vol. 93, No. 2 (June 1999), s. 470-471.
- HERIK, Larissa J. van den (2005), *The Contribution of the Rwanda Tribunal to The Development of International Law*, Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands.
- HILL, Richard (2006), "State Power, Policing And Human Rights in Colonies", *Human Rights Research*, vol.4, HRR 6.
- HOCHSCHILD, A. (1998), *King Leopold's Ghost: A Story of Greed, Terror and Heroism in Colonial Africa*, Macmillan, Basingtoke.
- HOLMQUIST, Frank (2002), "Business and Politics in Kenya in the 1990s", *Occassional Paper Centre of African Studies University of Copenhagen*, (July 2002), Massachusetts.
- HULIARAS, Asteris (2001), "Qadhafi's comeback: Libya and sub-Saharan Africa in the 1990s", *African Affairs*, Volume 100, Issue 398, s. 5-25.
- HUMAN DEVELOPMENT INDEX AND ITS COMPONENTS (2010),
http://sitecon.free.fr/Data/PDF/IDH2010_selection.pdf, 24.08.2010.
- HUMAN RIGHTS WATCH (1994), "Arming Rwanda: The Arms Trade and Human Rights Abuses in the Rwandan War", *Human Rights Watch Arms Project*, January 1994, Vol. 6, Issue 1.
- HUMAN RIGHTS WATCH (1999), "Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda, Justice and Responsibility", ISBN 1-56432-171-1, March 1999.
- HUTCHFUL, Eboe (2000), "Afrika Güvenlik Krizini Anlamak", *Paralı Askerler: Bir Afrika Güvenlik İkilemi*, Alan Collins, Palgrave Macmillan, New York.

- HYDE, Karin A.L. (1993), "Sub-Saharan Africa", (edt.) Elizabeth M. King, M. Anne Hill, *Women's Education in Developing Countries: Barriers, Benefits, and Policies*, A World Bank Book, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.
- ILIFFE, John (1967), "The Organization of the Maji Maji Rebellion", *Journal of African History*, Vol. 8, No. 3.
- INTERNATIONAL ALERT (2009), "Harnessing Oil for Peace and Development in Uganda", Investing in Peace, Issue No. 2, (September 2009), The Print House, Kampala.
- INTERNATIONAL CRISIS GROUP (2003), "Rwandan Hutu Rebels in the Congo: A New Approach to Disarmament And Reintegration", ICG Africa Report N°63, Nairobi/Brussels, 23 May.
- INTERNATIONAL ORGANISATION OF EMPLOYERS (2008), "Association of Tanzania Employers (ATE)", http://www.ioe-emp.org/en/member-federations/index.html?tx_gsifeuserlist_pi1%5BshowUid%5D=133&tx_gsifeuserlist_pi1%5Bpointer%5D=1, 05.03.2009.
- IRIN NEWS (2008), "KENYA: Police Under Fire Over Live Rounds", 17 January, <http://www.irinnews.org/country.aspx?CountryCodeKE&RegionCode=EAF>
- IRIN NEWS (2009), "KENYA: Drought Exacerbating Conflict Among Pastoralists", 2 February 2009, <http://www.irinnews.org/report.aspx?ReportId=82683>, 05.03.2009.
- İNAT, Kemal ve İsmail Numan Telci (2010), "“Burundi: Ortadoğu” Afrika’da Etnik Çatışma”, (edt.) Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Cilt II, Nobel Yayınları, s. 97-116.
- İNAT, Kemal ve Rıdvan Kalaycı (2010), "Ruanda: ‘Ortadoğu’ Afrika’da Katliamlar Ülkesi”, (edt.) Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Cilt II, Nobel Yayınları, s.149-167.
- JAGGERS, Keith (1992), "War and the Three Faces of Power: War Making and State Making in Europe and the Americas", *Comparative Political Studies*, vol. 25, no. 1, April.
- JAMES, Stephen (2005), *African History From 19th Century To 21st Century, Tanzania*, STC-Publishers, Booksellers and Stationers, Virginia.

- JARSTAD, Anna (2008), *From War to Democracy: Dilemmas of Peacebuilding*, Cambridge University Press, New York.
- JEFREMOVAS, Villa (2000), "Review: Treacherous Waters: The Politics of History and Politics of Genocide in Rwanda and Burundi", *Journal of the International African Istitute*, vol. 70, No. 2, s. 298-307.
- JONAH, James O. C. (1991), "Critical Commentary: A Third World View on The Implications of Superpower Collaboration", Thomas G. Weiss ve Meryl A. Kessler (edt), *Third World Security in the Post-Cold War Era*, Lynne Rienner, Boulder.
- JONES, Tricia S. (2001), "Emotional Communication in Conflict: Essence and Impact", (edt.) William F. Eadie and Paul Edward Nelson, *The Language of Conflict And Resolution*, Sage Publications, London.
- "Joseph-Désiré Mobutu", Young & Kent: International Relations Since 1945, *Oxford University Press*, Online Search Center, 2011,
http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780198781646/01student/biographies/joseph_desire_mobutu/ , 24.04.2010.
- JUNG, Dietrich (2003), *Shadow Globalization, Ethnic Conflicts and New Wars: A Political Economy of Intra-State War*, Routledge, London, s. 1-5.
- KALU, Kelechi A. (2001), *Post-Cold War Realism, Liberal Internationalism and the Third World*, Koninklijke Brill NV, Leiden, Jaas xxxvi, 2, s. 225-236.
- KARDAŞ, Tuncay (2006), "New Perspectives in Security Studies", *Bilgi*, vol. 13, no. 2, s. 76-101.
- KASARDA, John D. ve Edward M. Crenshaw (1991), "Third World Urbanization: Dimensions, Theories, and Determinants", *Annual Review of Sociology*, Vol. 17, s. 467-501.
- KARIUKI, John; "Kenya to Impose Stricter Gun Licensing", *The East African Standart*, 27 September 2004.
- KASOZI, A. B. (1994), *Social Origins of Violence in Uganda 1964-1985*, McGill-Queen's University Press, Montreal.

- KATUSIIMEH, Mesharch ve Anne Mette Kjær (2010), “Political Settlements in Uganda and How They Have Affected Economic Developments: A Critical Overview”, Paper for EPP Workshop in Dar es Salaam, January 19-21.
- KAVAS, Ahmet (2005), *Geçmişten Günümüze Afrika*, Kitabevi, İstanbul.
- KELLER, Edmond J., Donald Rotchild ve Kristian Berg Harpviken (1997), “Africa in the New International Order: Rethinking State Sovereignty and Regional Security”, *Journal of Peace Research*, Vol. 34, No. 2 (May, 1997).
- KENYA DAILY NATION (2004), “The Heavy Burden of Landmines”, 22 November.
- KENYA INFORMATION CENTER (2010), “Ethnic Violence in Kenya”, 19 December, <http://kenyatime111.blogspot.com/2010/12/ethnic-violence-in-kenya.html>, 25.09.2010.
- KHADIAGALA, Gilbert M. (1993), “Uganda's Domestic and Regional Security Since the 1970s”, *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 31, No. 2 (Jun., 1993), s. 231-255.
- KIARIE, Wa’Njogu J. (2003) “Language and Multiparty Democracy in A Multiethnic Kenya”, *AfricaToday*.
- KIEH, George Klay (2002), *Zones of Conflict in Africa: Theories and Cases*, Greenwood Publishing Group, Westport, CT., USA.
- KLEIN, Bradley S. (1994), *Strategic Studies and World Order: The Global Politics of Deterrence*, Cambridge University Press, England.
- KOHLI, Atul (1986), *The State and Development in the Third World*, Princeton University Press, Princeton.
- KORKMAZ, Vişne (2010), “Bölgesel Güvenlik Üzerine Kuramsal Tartışmalar”, *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 8, Sayı 15, (Haziran 2010), s. 135-168.
- KRAUSE, Keith (1998), “Theorizing Security, State Formation and the “Third World” in the post- Cold War World”, *Review of International Studies* 24, s. 125-136.
- KRAUSE, Keith ve Michael Williams (1997), “From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies”, *Critical Security Studies-Concepts and Cases*, (eds.) Keith Krause and Michael Williams, Minneapolis, University of Minnesota Press, s. 33-59.

- KURT, Volkan (2007), "Afrika Sorun/Çatışma Bölgeleri-1 (Batı Afrika)", BÜSAM, 6 Temmuz, yeni.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/afrika-sorunlu-bolgeleri.doc, 08.08.2010.
- KWESIGA, Pascal (2009), "Uganda: Illegal Guns Worry Buliisa District Officials", 26 April, <http://allafrica.com/stories/printable/200904271089.html>, 15.10.2010.
- LAELY, Thomas (1997), "Peasants, Local Communities, and Central Power in Burundi", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 35. No.4 (Dec.1997), s. 695-716.
- LATHAM-KOENIG, A.L. (1962), "Ruanda-Urundi on the Threshold of Independence", *The World Today*, Vol. 18, No. 7 (Jul., 1962), s. 288-295.
- LAWRANCE REPORT (1966), *Report of the Mission on Land Consolidation and Registration in Kenya: 1965-66*, Government Printer, Nairobi.
- LEMARCHAND, Rene (1961), "The Bases of Nationalism Among the Bakongo", *Journal of the International African Institute*, Vol. 31, No. 4 (Oct., 1961), s. 344-354.
- LEMARCHAND, Rene (1975), "Burundi: Tragic Years", by Thomas Patrick Melady, *International Journal of African Historical Studies, Review*, Vol. 8, No. 3, s. 504-508.
- LEMARCHAND, Rene ve David Martin (1974), *Selective Genocide in Burundi*, London.
- LEMARCHAND, Rene (1994), *Burundi: Ethnocide as Discourse and Practice*, Woodrow Wilson Center Press and Cambridge University Press, Cambridge.
- LEMARCHAND, Rene (1996), *Burundi: Ethnic Conflict and Genocide*, Cambridge University Press, USA.
- LEMARCHAND, Rene (1998), "Genocide in the Great Lakes: Which Genocide? Whose Genocide?", *African Studies Review*, Vol. 41, No. 1 (Apr., 1998), s. 3-16.
- LEMARCHAND, Rene (2006), "Consociationalism and Power Sharing in Africa: Rwanda, Burundi, and The Democratic Republic of The Congo", *African Affairs*, vol. 106, No. 422, s. 1-20, (November 2006).
- LEMARCHAND, Rene (2009), *The Dynamics of Violence in Central Africa*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

- LEYS, Colin (1974), *Underdevelopment in Kenya*, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles.
- LIPPMANN, Walter (1943), *US Foreign Policy: Shield of the Republic*, Little Brown, Boston.
- LUNN, Jon (2006), “The African Great Lakes Region: An End to Conflict?”, Research Paper 06/51, 25 October, *International Affairs and Defence Section*, House of Commons Library, s. 68-69.
- LYONS, Terence (1992), “The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States”, (edt.) Brian L. Job, Boulder Lynne Rienner, Brooking Institution, London.
- MACFARLANE, S. Neil (1990), “Superpower Rivalry in the 1990s”, *Third World Quarterly*, Vol. 12, No. 1 (Jan., 1990), s. 1-25.
- MAINA, Wachira (1997), “A Century of Oppressive Laws Behind Kenyan Crisis”, *Kenya Daily Nation*, 17 August.
- MAMDANI, Mahmood (2002), *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism, and The Genocide in Rwanda*, Princeton University Press, New Jersey.
- MANN, M. (2005), *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge University Press, Cambridge.
- MARGO, Roderick D. (1977), *Legality of the Entebbe Raid in International Law*, *The*, 94 S. African L.J, Heinonline
- MASLOW, A. H. (1946), “A Theory of Human Motivation”, Philip Lawrence Harriman (edt), *Twentieth Century Psychology: Recent Developments in Psychology*, Philosophical Library, Inc., USA.
- MATHEWS, Jessica Tuchman (1991), “The Environment and International Security”, Michael T. Klare ve Daniel C. Thomas (edts), *World Security: Trends and Challenges at Century's End*, St. Martin's Press, New York.
- MAUNIER, René (2003), *The Sociology Of Colonies: An Introduction to The Study of Race Contact*, Routledge, London.

- MAURER, John H., (1984), "Introduction: The Strategic Background to Military Intervention", Edit. Richard H. Poth, John Maurer, *Military Intervention in the Third World: Threats, Constraints and Options*, Praeger, New York.
- MAZRUI, Ali (1986), "The Triple Heritage of the State in Africa", (edt) Ali Kazancigil, *The State in Global Perspective*, Aldershot, Gower.
- MCDOWELL, Eleanor C. (1976), "United Nations: Security Council Debate and Draft Resolutions Concerning The Operation to Rescue Hijacked Hostages at The Entebbe Airport", *International Legal Materials*, Vol. 15, No. 5 (September 1976), s. 1224-1234.
- MCGREAL, Chris (2007), "France's shame?", *The Guardian*, 11 January.
- MCGINNIS, Michael Dean (1985), *Arms, Aid and Allies: A Formal Model of the Security Policies of Regional Powers (Arms Races, Alignment, Third World, Rational Choice Models)*, University of Minnesota Press, USA.
- MCGINNIS, Michael D. (1990), "A Rational Model of Regional Rivalry," *International Studies Quarterly*, March 1990, vol. 34, no. 1, s. 111-135.
- MELVERN, Linda (2006), *Conspiracy to Murder: The Rwandan Genocide*, Verso: New Left Books, New York.
- MENSAH, Ben K. Fred (2004), "Social Capital Building as Capacity for Postconflict Development: The UNDP in Mozambique and Rwanda", *Global Governance*, vol.10, s. 437-457.
- MIDDLETON, John (1965), *History of East Africa*, Vol. 2, (edt.) Vincent Harlow ve E. M. Chilver, Clarendon Press, Oxford.
- MILLER, Benjamin (2004), "Blowing Hot and Cold: A Theory of Regional War and Peace", *Civil-Military Relations, Nation Building and Identity: Comperative Perspectives*, (edt.) Constantine P. Danopoulos, Dhirendra Vajpeyi ve Amir Bar-Or, Praeger, Westport, C.T., s. 31-32.

- MILLWOOD, David (1996), *The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience*, Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda, Dansk Klich, Copenhagen.
- MITTLEMAN, James (1994), "The Third World", (edt.) Joel Krieger, *The Oxford Companion to the Politics of the World*, Oxford University Press, New York.
- MİLLİ GAZETE (2009), "BM'den korkunç itiraf!", 26 Kasım.
- MONSHIPOURI, Mahmood (1997), "State Prerogatives, Civil Society, and Liberalization: The Paradoxes of the Late 13. Century in the Third World", *Ethics and International Affairs*, Vol 11, Issue 1, s. 233-251.
- MONSON, Jamie (1998), "Relocating Maji Maji: The Politics of Alliance and Authority in the Southern Highlands of Tanzania, 1870-1918", *Journal of African History*, Vol. 39, No. 1, s. 95-120.
- MORE, D. (2001), "Neoliberal Globalisation and The Triple Crises of 'Modernisation' in Africa: Zimbabwe, the Democratic Republic of the Congo and South Africa", *Third World Quarterly*, vol. 22, no. 6, s. 909-929.
- MOZAFFAR, Shaheen ve James R. Scarritt (2005), "The Puzzle of African Party Systems", *Party Politics*, vol. 11, no. 4, s. 399-421.
- MUNGAI, Nduni Wa (1994), "Sowing the Seeds of Civil War in Kenya", *Green Left Weekly*, <http://www.greenleft.org.au/back/1994/138/138p24.htm>, 05.01.2010.
- MUNI, S. D. (1997), "Contemporary Southeast Asia", Review of Third World Security Predicament State Making, Regional Conflict and the International System by Mohammed Ayoob, (June 1997), vol. 19, no. 1, *Academic Research Library*, s. 114-117.
- MUTEBI, Frederick Golooba (2008), *Collapse, War & Reconstruction in Rwanda: an Analytical Narrative on State-Making*, Working Paper No. 28, Crisis States Working Papers Series No.2, Crisis States Research Centre, DESTIN, LSE, London.
- NAYENGA, Peter F.B. (1984), "Review: The Overthrowing of Idi Amin: An Analysis of the War", Reviewed Work War in Uganda: The Legacy of Idi Amin by Tony Avirgan,

- Martha Honey, *Africa Today*, Vol. 31, No.3, Libya: Unpublicized Relations (3rd Qtr., 1984), s. 69-71.
- NDETI, Kivuto (1975), *Cultural Policy in Kenya*, The UNESCO Press, Paris.
- NDIKUMANA, Leonce (2000), "Towards A Solution to Violence in Burundi: A Case For Political and Economic Liberalisation", *The Journal of Modern African Studies*, vol. 38, no.3, s. 431-459.
- NEW YORK TIMES (2008), "Joseph Kony", 10 April.
- NEWBURY, Catharine (1995), "Background to Genocide: Rwanda", *A Journal of Opinion*, Vol. 23, No. 2, Rwanda, s. 12-17.
- NEWBURY, David (1998), "Understanding Genocide", *African Studies Review*, Vol. 41, No. 1, (Apr., 1998), s. 73-97.
- NEWBURY, David (2001), "Precolonial Burundi and Rwanda: Local Loyalties, Regional Royalties", *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 34, No. 2, s. 255-314.
- NEW WORLD ENCYCLOPEDIA (2008), "Bujumbura", 15 November, 2008, <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Bujumbura>, 25.04.2009.
- NKURUNZIZA, Janvier ve Floribert Ngaruko (2002), "Explaining Economic Growth in Burundi: 1960-2000", *Working Paper WPS 2002/3*, CSAE, Oxford University.
- NTALAJA, Georges Nzongola (2004), *From Zaire to the Democratic Republic of the Congo*, Nordic Africa Institute, Sweden.
- NTEGEYE, Gloria, Barnett R. Rubin ve Andrea Armstrong (2001), Draft Discussion Paper I, "Conceptual Overview of the Origin, Structure, and Dynamics of Regional Conflict Formations" Africa Peace Forum, *For the Conference on Regional Conflict Formation in the Great Lakes Region of Central Africa: Structure, Dynamics and Challenges for Policy*, Nairobi, 11-13 November.
- NYANGONI, Wellington W. (1985), *Africa in the United Nations System*, Associated University Presses, Rutherford, N.J.

- OFCANSKY (2004), "RWANDA: Recent History", *Africa South of the Sahara 2004*, Europa Publications, s. 868-875.
- OKWEMBAH, David and Dominic Wabala (2004), "Revealed: Moi son's link to arms dealer in UN ban", *Kenya Daily Nation*, 23 November.
- OMOLO, Ken (2002), "Political Ethnicity in the Democratisation Process in Kenya", *African Studies*, vol. 61, no.2.
- ONYANGO, J. Oloka (1995), "Constitutional Transition in Museveni's Uganda: New Horizons or Another False Start?", *Journal of African Law*, Vol. 39, No. 2, s. 156-172.
- ONYANGO, J. Oloka (2010), "'New Breed' Leadership, Conflict and Reconstruction in The Great Lakes Region of Africa", *Africa Today*, s. 29-52.
- ORGANISATION DE L'UNITÉ AFRICAINE (2000), "Rapport sur le génocide au Rwanda", Mai 2000, http://www.africa-union.org/official_documents/reports/OUA-Rapport%20sur%20le%20genocide%20au%20Rwanda.pdf, 07.08.2010.
- ORTH, Rick (2010), "Rwanda's Hutu Extremist Genocidal Insurgency: An Eyewitness Perspective", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no.1, s. 76-109
- OTHMAN, Mohamed C. (2005), *Accountability for international humanitarian law violations: the case of Rwanda and East Timor*, Birkhäuser, Springer, New York.
- OTIENO, Gladwell (2003), "Disarmament, Demobilisation And Reintegration in Angola", *African Security Review*, Security Brief, Vol. 12, No. 1.
- OTTAWAY, Marina (2003), "Promoting Democracy after Conflict: The Difficult Choices", *International Studies Perspectives*, vol.4, Issue 3, s. 314-322.
- OTUNNU, Amii Omara (1992), "The Struggle for Democracy in Uganda", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 30, No. 3 (Ses., 1992), s. 443-463.
- OVALI, A.Şevket (2006), "Ütopya İle Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması", *Uluslararası İlişkiler*, cilt 3, sayı 10 (yaz 2006), s. 3-52.
- OYEDRIRAN, Oyeleye ve Adigun Agbaje (1991), "Two Partyism and Democratic Transition in Nigeria", *Journal of Modern African Studies*, vol. 29, no. 2, s. 213-35.

- ÖNAL, Cumali (2008), “Batı’nın mirası diktatörlükler Afrika’da kabileler arası kini körüklüyor”, *Haber Analiz*, 4 Ocak.
- PARLIAMENT OF TANZANIA (2011), “Members of Parliament”, <http://www.parliament.go.tz/bunge/allmember.php?search=CCM>.
- PAVLAKIS, M.A Christoforos (2008), *The Role of the “hate Media” in Rwanda's Genocide*, GRIN Verlag, Germany.
- PEACE PLEDGE UNION (2010), “Understanding Conflict-Understanding Peace: Underlying causes of conflict”, *Peace Pledge Union Project*, [http://www.ppu.org.uk/learn/conflict/st_conflict1.html#understanding causes](http://www.ppu.org.uk/learn/conflict/st_conflict1.html#understanding-causes), 05.04.2010.
- PENNOCK, Roland (1964), *Self-Government in Modernizing Nations*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J., A Spectrum Book, New Jersey.
- PETTIFORD, Lloyd (1996), “Changing Conceptions of Security in the Third World”, vol. 17, no.2, *Third World Quarterly*, (June 1996), s. 289-306.
- PORTER, Elisabeth J. (2005), *Researching Conflict in Africa: Insights and Experiences*, United Nations University Press, Tokyo.
- PROJECT UGANDA OPTIONAL LESSON PLANS (2010), “Uganda from a Humanitarian Perspective”, http://www.gng.org/uganda/Uganda_Optional_Lessons.pdf, 17.08.2010.
- PROCTOR, J. H. (1965), “The Role of the Senate in the Kenya Political System”, *Parliamentary Affairs*, Vol. XVIII, No. 4, Autumn.
- PROVIZER, Norman W. (1977), “The National Electoral Process and State Building: Proposals for New Methods of Election in Uganda”, *Comparative Politics*, Vol. 9, No. 3 (Apr., 1977), s. 305-326.
- PRUNIER, Gerard (1998), *The Rwanda Crisis: History of a Genocide*, C. Hurst & Co. Publishers, London.
- PRUNIER, Gerard (1994), “Burundi: A Manageable Crisis?”, October 1994, Writenet (UK), <http://www.grandslacs.net/doc/2505.pdf>, 12.11.2010.

- RENO, William (1993), "Old Bridges, Money Bags, New Breeds, and the Ironies of Reform in Nigeria", *Canadian Journal of African Studies, Revue Canadienne des Etudes Africaines*, Vol. 27, No. 1, s. 66-87.
- RENO, William (1995), "Markets, War, and the Reconfiguration of Political Authority in Sierra Leone", *Canadian Journal of African Studies/Revue Canadienne des Études Africaines*, Vol. 29, No. 2, s. 203-211.
- RENO, William (1996), "Ironies of Post-Cold War Structural Adjustment in Sierra Leone", *Review of African Political Economy*, Vol. 23, No. 67, The Cunning of Conflict (Mar., 1996).
- RENO, William (1997), "Humanitarian Emergencies and Warlord Economies in Liberia and Sierra Leone", *Working Papers*, No 140, August 1997, United Nations University, WIDER, Helsinki.
- RENO, William (1998), *Warlord Politics and African States*, Lynne Rienner Publishers, Inc., London
- RENO, William (2000), "Clandestine Economies, Violence and States in Africa", *Journal of International Affairs*, (Spring 2000), vol. 53, no. 2, s.433-459.
- RENO, William (2002), "The Politics of Insurgency in Collapsing States", *Development and Change*, Vol. 33, issue 5, 2002, s. 837-858.
- RENO, William (2011), "Üçüncü Dünya Güvenliği Teorisi hakkındaki 17.01.2011 tarihli maili", 17 Ocak.
- RENO, William (2010), "Üçüncü Dünya Güvenliği Teorisi hakkındaki 31.12.2010 tarihli maili", 31 Aralık.
- REPORT OF THE HIGH LEVEL COMMITTEE ON THE INDIAN DIASPORA (2000), Part II, Country Profiles, Chapter 8, Other Countries of Africa, article 8. 6, 2000.
- REYNTJENS, Filip (2005), "Briefing: Burundi: A Peaceful Transition After A Decade Of War?", *African Affairs*, vol. 105, no. 418, s. 117–135.
- RIDDELL, Barry (1996), "Corruption and State Politics in Sierra Leone" by William Reno, *The American Political Science Review*, Vol. 90, No. 2 (June 1996), s. 460.

- ROAPE (1998), (Briefing) Statement-Escalating Violent Conflict in Great Lakes Region, "Statement from Civil Society and Religious Organisations of East and Central Africa", Vol.25 No.77 (September 1998), s. 535-538.
- ROBERTS, Brad (1996), *Weapons Proliferation and World Order: After the Cold War*, Kluwer Law International, Netherlands.
- ROGIER, Emeric (2003), "Peace Process in The DRC", *Institute for Security Studies Project*, <http://www.iss.co.za/Af/profiles/DR Congo/cdreader/bin/fulldoc.pdf>, 07.08.2010.
- ROHR, Stephanie (2009), "The Response of the International Community to the Rwanda Genocide", *UW-L Journal of Undergraduate Research XII*, University of Wisconsin, La Crosse.
- ROMANO, Michael J. (2004), *Barrons Regents Power Pack: Let's Review: Global History and Geography*, William Streitwieser, Mark Willner, Barron's Educational Series, Inc., USA.
- ROSBURG JR., Carl G. ve John Nottingham (1966), *Myth of Mau Mau: Nationalism in Kenya*, Fretmektedirick A. Praeger, New York.
- RUBINSTEIN, Alvin Z. (1984), "Soviet Intervention in the Third World", John H. Maurer and Richard H. Porth (eds.), *Military Intervention in the Third World: Threats, Constraints, and Options*, Praeger Publishers (19), New York.
- SAHA, Santosh C. (2006), *Perspectives on Contemporary Ethnic Conflict: Primal Violence or The Politics of Conviction?*, Lexington Books, UK.
- SAÏD, Salim (2010), "Khatib ataka mrithi wa JK atoke Z'bar", *Mwananchi*, 26 April.
- SANTORU, Marina E. (1996), "The Colonial Idea of Women and Direct Intervention: The Mau Mau Case", *African Affairs*, 95, s. 379.
- SAUL, John S. (1981), "The unsteady state: Uganda, Obote and General Amin", *Review of African Political Economy*, Volume 3, Issue 5, 1981, s. 12-38.
- SCHERRER, Christian P. (2002), *Genocide and Crisis in Central Africa: Conflict Roots, Mass Violence, and Regional War*, Praeger, Westport, CT., USA.

- SEARCH FOR COMMON GROUND (SFCG) (2011), "Concept Paper for Supporting Free, Fair, and Peaceful Elections in Burundi 2008-2011", s. 1-4.
- SEGAL, Gerald (1991), "Security and Economy in the Third World" by Nicole Ball, "Superpower Competition and Crisis Prevention in the Third World" by Roy Allison, Phil Wiliams, *Review, International Affairs*, Vol. 67, No. 2, (April 1991), s. 321.
- SERİN, Mehmet (2005), "Afrika'da Neler Oluyor?-Ruanda Soykırımı", *Çağın Polisi Dergisi*, vol. 4 no. 41, (Mayıs 2005), s. 44-48.
- SHAFER, Boyd C. (1972), *Faces of Nationalism*, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York.
- SHAMTE, Hawra (2006), "Tumrejeshee Nyerere Muungano wake?", *Nigashe*, Mwananchi, Jumatano moi 3.
- SHORT, Philip (1971), "Amin's Uganda", *Transition*, No. 40 (Dec., 1971), s. 48-55.
- SILVER, Ted ve Wanume Kale (1999), "An Introduction to Uganda and the World Rehabilitation Fund, Inc.", *Mine Action Information Center Journal*, Africa, Vol. 3, No. 1, (Spring 1999), http://maic.jmu.edu/Journal/3.1/profiles/wrf_silver/wrf_silver.htm, 14.04.2010.
- SKYTÜRK (2006), "Uganda'da Kurban Sayısı Irak'ın Üç Katı...", 30 Mart, <http://www.tumgazeteler.com/?a=1421681>, 24.05.2010.
- SORRENSON, M. P. K. (1967), *Land Reform in the Kikuyu Country*, Oxford University Press, Nairobi.
- SOYSAL, Mümtaz (2005), "Sömürge Dersleri", *Cumhuriyet*, <http://www.anadolu.be/2005-02/8.html>, 10.10.2010.
- SPERO, Joan Edelman ve Jeffrey A. Hart (2009), *The Politics of International Economic Relations*, Cengage Learning, Wadsworth.
- STATE HOUSE NEWS (2007), "Presedent Statement On Buliisa Conflict", 09.06.2007, <http://www.statehouse.go.ug/news.php?item=45&catId=5>, 08.10.2010.
- STETTENHEIM J. (2000) "The Arusha accords and the failure of international intervention in Rwanda", M. Greenberg, J.H. Barton ve M.E. McGuiness (edts.), *Words over War:*

- Mediation and Arbitration to Prevent Deadly Conflict*, MD: Rowman & Littlefield, Lanham.
- STEWART, Ian (2002), *Ambushed: A War Reporter's Life on The Line*, Algonquin Books of Chapel Hill, North Carolina.
- STRAUS, Scott (2006), *The Order of Genocide: Race, Power, and War in Rwanda*, Cornell University Press, USA.
- STREETER, Eric J. (1995), *Democracy in the African Context: A Reappraisal*, Dalhousie University, Halifax, Nova Scotia, (September 1995), s. 82.
- SULLIVAN, Daniel P. (2005), "Themissing Pillars: A Look at the Failure Of Peace in Burundi Through the Lens of Arend Lijphart's Theory of Consociational Democracy", *Journal of Modern African Studies*, vol. 43, no. 1 (2005), s. 75–95.
- TAYLOR, Louisa (1994), *Tanzania: The 30-Year Itch*, *Africa Report*, 39: 3 (May/June), s. 32.
- THE EAST AFRICAN STANDART (1953), "Teach Mau Mau a Beter Way of Life", 31 July.
- THE EAST AFRICAN STANDART (1954), "MPs Visit Camp at Athi River", 21 January.
- THE EAST AFRICAN STANDART (2004), "Kenya to Impose Stricter Gun Licensing", 27 September.
- THOMAS, Caroline (1989), "National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats", Review, by E. E. Azar and Chung-in Moon, *International Affairs*, Vol. 65, No. 4, (Autumn 1989), s. 701.
- THOMAS, Raju G.C. (2003), "What is Third World Security?", *Annual Review of Political Sciences*, vol.6, s. 205-232.
- "Three-World Model", <http://www.uwec.edu/geography/Ivogeler/w111/3world.htm>, 07.01.2010.
- TILLY, Charles (1985), "War Making and State Making as Organized Crime", Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer and Theda Skocpol (edts.), *Bringing the State Back In*, Cambridge University Press, New York.

- T.M.C. ASSER INSTITUUT (1998), *Yearbook of international humanitarian law*, Volume 1, Cambridge University Press, s. 163–164.
- TOMLINSON, B.R. (2003), “What Was the Third World?”, *Journal of Contemporary History*, Vol. 38, No. 2 (Apr., 2003), s. 307-321.
- TRIPP, Aili Mari (2000), “Political Reform in Tanzania: The Struggle for Associational Autonomy”, *Comparative Politics*, Vol. 32, No. 2, (January 2000), s. 191-214.
- TUCKER, Robert W. (1976), *The Inequality of Nations*, Basic Books, New York.
- TUNA, Gülgün (2003), *Küresel Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Tehditler, Yeni Güvenlik*, Nobel Yayınları, Ankara.
- TURNER, Thomas (2007), *The Congo Wars: Conflict, Myth and Reality*, Zed Books, New York.
- U.S. DEPARTMENT OF STATE (2010), “Background Note: Democratic Republic of the Congo”, Bureau of African Affairs, 8 October 2010, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2823.htm>, 19.06.2009.
- ULUSOY, Orçun (2008), *Uluslararası Ceza Mahkemesi, İnsan Hakları Gündemi Derneği*, İzmir, Haziran 2008.
- UMUTESI, Marie Béatrice (2004), *Surviving the Slaughter: The Ordeal of a Rwandan Refugee in Zaire*, University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- UN Human Development Report*, New York, Oxford University Press, 1994.
- UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL (2001), *Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the DRC*, S/2001/357.
- UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL (2003), *Final Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the DR Congo*, S2003/102.
- UNITED NATIONS (1960), General Assembly, Fifteenth Session, 947th Plenary meeting, 14 December 1960, s. 66-67.

- UNITED NATIONS (2010a), *Human Development Reports*, <http://hdr.undp.org/en/statistics/>, 13.07.2010.
- UNITED NATIONS (2010b), International Covenant On Economic, Social And Cultural Rights, part 1, article 1.
- UNITED NATIONS (2010c), “Rwanda”, *Report of the Secretary-General*, <http://www.un.org/Docs/SG/SG-Rpt/ch4e-3.htm>, 13.10.2010.
- UN-OHRLLS (2010), “Least Developed Countries: Country profiles”, <http://www.unohrlls.org/en/ldc/related/62/>, 02.02. 2010.
- UVIN, Peter (1999), “Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda: Different Paths to Mass Violence”, *Comparative Politics*, Vol. 31, No. 3 (Apr., 1999), s. 253-271.
- VERWIMPT, Philip (1999), *Development ideology, the peasantry and genocide: Rwanda represented in Habyarimana's speeches*, Working Paper, GS 13, Yale University, New Haven.
- VICE PRESIDENT’S OFFICE (2010), “Article of Union”, http://www.vpo.go.tz/document_storage/articles_of_union.pdf, 27.07.2009.
- VIRET, Emmanuel (2010), “Chronological Index: Rwanda - A Chronology (1867-1994)”, *Online Encyclopedia of Mass Violence*, 1 March, ISSN 1961-9898, <http://www.massviolence.org/Rwanda-A-Chronology>, 12.11.2009.
- WAKABI, Wairagala (2007), “Country Profile: Burundi, a small landlocked state incenral”, *New Internationalist*, July.
- WALKER, R.B.J. (1987), “The Concept of Security and International Relations Theory”, Working paper no. 3, *First Annual Conference on Discourse, Peace, Security and International Society*, August 9-16, Ballyvaughn, Ireland.
- WALLIS, Andrew (2006), *Silent Accomplice: The Untold Story of France's Role in the Rwandan Genocide*, I.B.Tauris, New York.
- WATSON, Catharine (1994), “Uganda: NO to Multi-party”, *Africa Report*, 39: 3 (May/June), s. 24-26.

- WAUGH, Colin M. (2004), *Paul Kagame and Rwanda: Power, Genocide and the Rwandan Patriotic Front*, McFarland, North Carolina, USA.
- WEISS, Thomas G., David P. Forsythe ve Roger A. Coarte (1997), *The United Nations and Changing World Politics*, Westview Press, Boulder, CO.
- WITTE, L. De (2001), *The Assassination of Lumumba*, (çev.) A. Wright and R. Fenby, Verso Publishers, London.
- WOLFERS, Arnold (1962), *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, John Hopkins University Press, Baltimore.
- WOLFERS, Michael (2009), “Burundi: Biography of a Small African Country”, by Nigel Watt (London, Hurst Publishers, 2008), *Race and Class*, 50, Review, Sage Publications.
- WOLF-PHILLIPS, Leslie (1987), “Why 'Third World'? Origin, Definition and Usage”, *Third World Quarterly*, Vol. 9, No. 4 (Oct., 1987), s. 1311-1327.
- WORSLEY, Peter (1964), *The Third World*, University of Chicago Press, Chicago.
- YAŞAR, Fatma Tunç (2009), “Afrika: Uganda’da Barış Umudu”, *Düşünce Gündem*, (Ekim 2009), sayı 23, <http://www.dusuncegundem.com/content/view/32/187/>, 05.12.2009.
- YUSUF, Issa (2011), “Isles Involved in Preps for New Constitution”, *Mzalendo*, 05.04.2011, <http://www.mzalendo.net/habari/isles-involved-in-preps-for-new-constitution>, 09.04.2011.
- ZARTMAN, I. William (1999), “Warlord Politics and African States” by William Reno, *Political Science Quarterly*, Vol. 114, No.2 (Summer, 1999), s. 346-347.
- ZEEUW, Jeroen de (2009), “From ‘Winner-Takes-All’ to Sharing the Cake? Preventing Election Violence in Afghanistan, Sudan and Burundi”, *Clingendael Conflict Research Unit (CRU) Policy Brief*, Clingendael Security and Conflict Programme, The Hague, Netherlands, 10 June.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Bolvadin/Afyon'da doğdu. Lisans eğitimini 2003 yılında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. "Kenya İç Savaşı'nın Sosyo-Politik Analizi" isimli yüksek lisans tezini 2005 yılında tamamlayarak, aynı yıl doktora Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında doktora eğitime başladı ve 2010 yılında yatay geçiş yaparak uluslar arası ilişkiler anabilim dalında öğrenimine devam etti. 2006 yılından bu yana Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü'nde Araştırma görevlisi olan Boztaş, aynı zamanda 2011 yılında atandığı Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü'ne bağlı olarak Ortadoğu ve Afrika ile İlişkilerden sorumlu Koordinatör yardımcılığı görevini de yürütmektedir.